İNSANIN HALLERİ

YKY

İNSANIN HALLERİ

SALI TOPLANTILARI
1998-1999

YKY

İNSANIN HALLERİ

Salı Toplantıları 1998 - 1999

İnsanın Halleri

SALI TOPLANTILARI
1998 - 1999

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 1308
Kültür Merkezi Etkinlikleri 98- 99

İnsanın Halleri
Sah Toplantıları 1998 - 1999

Kitap Editörü: Murat Yalçın
Düzelti: Alev Özgüner

Kapak Tasarımı: Nahide Dikel
Baskı: Şefik Matbaası

1. Baskı: İstanbul, Ocak 2000
ISBN 975-08-0182-2

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2000

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
http://www.shop.superonline.com/yky
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr

İçindekiler

7 Sunuş

İNSANIN HALLERİ

11 "Âşık"
Pınar Kür, Hulki Aktunç

39 "Devrimci"
Oya Baydar, Bülent Forta, Bülent Somay

57 "Yalnız"
Demir Özlü, İlkay Demir

73 "Evli"
Semih Balcıoğlu, Ayşe Düzkan, Sevin Okyay

93 "Meraklı"
Mehmet Güleryüz, İlhami Algör, Serhan Ada

115 "Hasta"
Ahmet Oktay, Gencay Gürsoy, Aydın Engin

135 "Gezgin"
Nasuh Mahruki, Hülya Koç

153 "Oyuncu"
Ahmet Güngören, Orhan Alkaya

169 "Tembel"
Cüneyd Koryürek, Murat Yurdakul

183 "Yaratıcı"
Komet, Füruzan

201 "Kavgacı"
(Panter) Emel Yıldız, Oktay Ekinci, Ferhat Taylan

Sunuş

Yapı Kredi Kültür Merkezi tarafından düzenlenen geleneksel Sah Toplantıları, geçtiğimiz yıl iki ana eksen üzerinde sürdü: Artun Ünsal'ın yönettiği *İnsanın Halleri*'nde insanın âşık, devrimci, yalnız, evli, meraklı, hasta, gezgin, oyuncu, tembel, yaratıcı ve kavgacı hali edebiyat, felsefe, psikoloji ve günlük hayat açısından harmanlanarak ve son derece kişisel gözlemlerle canlandırılarak ele alındı. Bu toplantılar dizisinde oldukça samimi ve renkli tabloların çizildiğini söyleyebiliriz.

Evet, "insanın bin türlü hali var" diyoruz ama bunlardan kaçı üstünde doğru dürüst düşünmüşlüğümüz var? İşte Sah Toplantıları'nın düşündürdükleri...

YKY

İnsanın Halleri

"âşık"

15 Aralık 1998

Yönetici: Artun Ünsal
Konuşmacılar: Pınar Kür, Hulki Aktunç

Artun Ünsal– Kimi susar, kimi içine atar, kimi saldırır, otuz yedi yerinden bıçaklar, bir hallerdir aşk. Kimi zaman ikili bir zaferdir aşk, kimi zaman tekli bir yenilgi; kimi zaman aksevda olur, kimi zamansa karasevda. Bir hallerdir ki aşk, kimi zaman yüceltir, kimi zaman dibe indirir, çöktürür. Klişe laflar vardır, sanırım siz de benim gibi paylaşmıyorsunuzdur; "en güzel aşklar yaşanmamış aşklardır" gibisine; çünkü "en güzel aşklar yaşanmış aşklardır"

Konumuz hallerle ilgili ya, aşksızlık da insana halsizlik vermez mi? O zaman halsizliği de bir aşksızhk olarak almamız mümkün. Karasevdaları biliyoruz, aksevdaları, biliyoruz, halsizlikleri biliyoruz, kimi aşktan korkar, kimi aşktan coşar. Son bir cümleyle bu açılışı bitireyim diyorum: Aşk bu, korkmayın geçer...

Konuşmacıları tanıtmama lüzum yok, ama usulen Pınar Kür Hanım'dan başlayabiliriz. Pınar Hanım da Hulki Aktunç da edebiyatçı, ayrıca on parmaklarında on binlerce marifet olan Türk insanlarının ayrıcalıklı kesimlerine mensuplar. Konuyu ben de arada bir karışarak ortaya atmaya çalışacağım; aşk hali, aşksızhk hali, dermansızlık, sevda, karasevda... Eski Osmanlı kadınlarını düşünün veya köylü kızlarını düşünün, âşık olur yemekten içmekten kesilirlerdi. Ya da maço erkeklerimiz, sevdiğini ancak bir bıçak darbesiyle ifade edebilir; kimi peşinen yenilgiyi kabul eder, kimi Cahit Sıtkı gibi erken ihtiyarlar. İsteyerek veya istemeyerek aşksız kalır. Kimi masallara konu aşklar yaşar, ama âşık olma bir haldir. Tekrarlıyorum, korkmayın geçer. Bu nedenle izin verirseniz ilk sözü sayın hanımefendiye veriyorum.

Pınar Kür– Efendim çok teşekkür ederim, biraz geciktiğim için özür dilerim. İlk sözü bana veriyorlar ki arkasından benim dediğim her şeyi çürütsünler, ben de onun için şimdiden cevap hakkı istiyorum.

A. Ünsal– On dakikanız var, ondan sonra beşer dakika ikinci tur var ve umarım bu güzide dinleyicilerimizden sorular gelecek, onların da katkıları olacak.

P. Kür– Şimdi aşk güzel bir şey herhalde ama bir çeşit hastalık gibi geliyor bana. Bunu ilk defa söyleyen ben değilim elbette ama bu konu üstünde epey düşünmüşlüğüm var. 500 küsur sayfalık bir kitapta da yazdım. Ancak son zamanlarda biyogenetikçi birtakım insanlarla yakın ahbaplıklarım oldu. Sanırım onlar şimdiye kadar yazdıklarımın tersini kanıtlayacaklar ve aşkın genlerimizdeki şifresini de bulacaklar. Öyle bir hale gelmişler ki, bana dehşet verdi. Artık, siz ne kadar harflerle oynuyorsanız biz de genlerle oynuyoruz, istediğimizi alıyoruz, istediğimizi atıyoruz, hasta olanı çıkarıyoruz, iyisini koyuyoruz, diyorlar. Ölümün şifresi bulunmuş bilmiyorum haberiniz var mı, ama bazı hücrelerin ölmesi gerektiği için onu tamamıyla yok etmeyi şu anda düşünmüyorlarmış. Yakında aşkın şifresini de bulacaklar. Yüzyıllardır insanoğlunun yapamadığı pek çok şeyi, bu son 50 yılda yapacaklar. Ama şundan eminim; kadınlarla erkeklerin şifreleri farklı çıkacak...

Şimdiye kadar yaptığım gözlemlere bakılırsa erkeklerle kadınlar aynı biçimde âşık olmuyorlar, aynı biçimde sevmiyorlar ve aynı biçimde acı çekmiyorlar. Kaybetmeyi, ayrılığın acısını da aynı biçimde çekmiyorlar. Bunu daha önce de söyledim ama dediğim gibi genlerle de bu ispat edilmiş olacak. İyi tarafı da o galiba. Gerçekten farklı olduklarını her söylediğimde karşı çıkarlardı; niçin ayrımcılık yapıyorsunuz, kadınlar niçin erkeklerden farklı olsun vs. gibi. Ama ben buna inanıyorum.

Bir de aşkın kabiliyet meselesi olduğuna inanıyorum, yani kiminin yazmaya kabiliyeti oluyor, kiminin spora. Bu kabiliyet çok daha kapsamlı, çok daha uzun veya çok kısa olabilir. Tabii uzun yerine kısa kısa çok daha fazla kişiyi sevmek kabiliyeti de olabilir. Daha çok o kabiliyeti olanların veya o kabiliyeti geliştirenlerin normal insanlardan farklı olduğunu düşünüyorum. Nasıl Mozart mandolin çalan herhangi bir ilkokul öğrencisinden farklıysa, bazı insanların sevme kabiliyeti normal insanlarınkinden fazla olabilir. Normal insanlar belki bir defa âşık olurlar hayatlarında şansları varsa, bilemediniz iki defa âşık

olurlar, bu sevme kabiliyeti çok olanlar hem daha çok ama hem de derinden daha iyi âşık olabiliyorlar gibi geliyor bana. İyi âşık olmak nedir? diye sorarsanız eğer, onu tarif etmek de zor. İyi âşık olmak demek kendini bütünüyle vermek demek aşka ama insan kendini aşık olduğuna bütünüyle verdiği zaman aslında karşısındakine vermiyor. Kendisinin karşısında gördüğü imgesine veriyor, imajına veriyor. Ben bunu "Bitmeyen Aşk"ta kullandım, ayna teorisiyle açıkladım. Şimdi herkesin bir özimgesi var, kendisini görmek istediği biçim var, bir tip var. Bunu en iyi kendisine geri yansıtan kişiye âşık oluyor. Niye Ahmet'e âşık olmuyor da Mehmet'e oluyor veya Ayşe'ye olmuyor da Fatma'ya oluyor? Ayrıca bu imgeler, bu *self-image* denen özimgeler aynı kalmıyor, zamanla değişiyor. Şu anda kendini mesela başka bir imge olarak görüyorsun ve o imgeyi yansıtan kişiye âşık oluyorsun, öbür taraftan o imge değiştiği zaman o aşk da bitiyor veya o sana o imgeyi artık yansıtmıyormuş gibi geliyor.

Böyle teorilerim var, dediğim gibi genler bunun tersini ispat edene kadar böyle devam edeceğim. Böyle düşünüyorum. Kabiliyetli olan kişiler işte o aynayı çok değişik yerlerde arayabiliyorlar. Herkes aramıyor, üşeniyorlar aramaya. Birçoğu bir defa âşık olunur, evlenilir, çoluk çocuğa karışılır, hayat devam eder diye düşünüyor. Bilmiyorum daha başka ne konuşulabilir ki.. Açılsın biraz konu. Edebiyatta aşk, diye gideyim mi?

A. Ünsal– Hallerde, edebiyatta değil, halde...

P. Kür– Edebiyata girmeyeceğimize göre, daha konuyu geliştiremeden karşı çıkışlar ve sorularla beslendikçe daha başka konuşacağız herhalde. Artun Bey bir sürü not alıp duruyordu, bir sürü cevap verecek bana sanırım.

A. Ünsal– Hayır hanımefendi. Zaten bir önyargıyla girdiler ve ilk cümleleri şu oldu: "İlk sözü bana verdiler demek ki düşüncelerimi çürütmeye çalışacaklar" Biz çürütmeye değil, tersine, çiçeklendirmeye çalışacağız.

P. Kür– Aman efendim ne güzel, çok memnun oldum!

A. Ünsal– Tabii, kabul edersiniz ki herhangi bir Patagonya'da asfaltüs ağacı üzerinde bilimsel bir tebliği rahatlıkla hazırlarsınız. Oysa aşk öyle mi? Dikkat ederseniz hanımefendi iki

şekilde yaklaştılar, birincisi klinik yaklaşımdı, yani DNA'larla şifrelerle, fakat kendisinin gönlü bir yerde antiklinik yaklaşımda ve bunu...

P. Kür– Hep öyle...

A. Ünsal– Çünkü klinik yaklaşımlar bilimsel, müspet bilimler açısından insanları bazı şeyleri açıklamak külfetinden de kurtarıyor. Halbuki esas kafayı yoracağımız şeyler anlamadığımız, bir türlü keşfedemediğimiz şeyler. Yani aya ayak basılması bir yana, mehtap sefalarına çıkmanın anlamı çok farklı tabii. 1969'dan bu yana aya bakışımız bile değişti. Aşkın kimyası üzerine herkes bilinçaltı belki konuşuyordu. DNA'lar da ortaya çıkınca bu sezgisel yorumlar en üst düzeyde doğrulanmış oluyor. Antiklinik hallerde de hanımefendi dikkat edeceğiniz gibi yetenekten söz etti, yani bazı başarısız kişileri yüreklendirdi. Oğlum sen belki yazıya pek müsait değilsin ama şair olabilirsin veya şair olamazsan sporcu olabilirsin... Çünkü herkesin bir şeye kabiliyeti vardır. Tabii tehlike burada, çünkü aşk insanoğlunun hemen hemen her üyesinde ortak bir özlem; insanları müziğe yöneltebilirsiniz ama aşksızlığa pek yöneltemezsiniz sanırım. Şimdi bakalım Hulki Bey neler düşünüyor aşk halleri konusunda...

Hulki Aktunç– Şimdi dünyanın geniş konularından biri insanın aşk halleri. Burada yapılabilecek en ilginç saptama, kişinin kendisiyle ilgili olarak, kendisine dönük bakabildiğinde yapabileceği saptamalar ya da kendi izlenimlerini aktarmaktır gibi geliyor bana. Çünkü bırakın aşk üzerine yazılmış bilimsel yazı, bilimsel edebiyatla ilgili yapıtları, bir kere binlerce aforizma var. Bu aforizmaların veya izlenimlerin kimilerine nereden geldiğine baktığımda bıyık altından çok gülümsedim. "Bütün aşklar tatlı başlar" örneğin, "Aşkın göz kördür" Shakespeare, *Macbeth*'te bunları söylerken kendimi bir ara Molière'in kahramanı gibi hissettim. Kendimle ilgili birtakım gözlemlerimi ve izlenimlerimi aktarabilirsem belki bir işe yarar. İkincisi de bunlar bir mozaiğin parçaları gibi. Bu mozaik, ben bu küçük parçaları sizlere anlattığım zaman düzgün bir şey mi olacak, eciş bücüş bir şey mi olacak, bundan da emin değilim doğrusu.

Başta kişinin kendi izlenimleri, kendisiyle ilgili gözlemleri içe bakışı derken şunu da söylemek istiyordum. Ben dünyanın her yerinde, her coğrafyada insanların aynı biçimde âşık olduklarını hiç sanmıyorum. Buna benzer bir biçimde, tarihin belirli dönemlerinde de, zaman içinde de insanların aşk anlayışlarının değiştiğini fakat kimi şeylerin coğrafya olarak da, tarih olarak da tanımlanamaz bazı şeylerin hiç değişmediğini görüyorum. Bundan ötürü de binlerce aforizma söylenmiştir. Değişik sözlüklerde, değişik ansiklopedilerde aşkın tanımı çok farklı biçimlerde yapılmıştır. Çünkü "aşkın bin bir yüzü var" diye bende bir aforizma burada sallayayım. Aşkın gerçekten de bin bir yüzü var. Eskilerin bir başka lafından söz etmek istiyorum: "Aşk olmadan meşk olmaz." Meşk nedir? Özelikle güzel yazı hocalarının, hat üstatlarının öğrencilerine "Bakın işte aynı böyle yazacaksınız" diye verdiği yazının adı meşk. Bir de müzikte buna benzer bir karşılık var. O da gene müzik öğrenmekte olan kişilerin belirli bir şarkıyı, belirli bir musiki parçasını tekrarlaya tekrarlaya o konuda ustalığa ulaştıkları bir mekândır. Örneğin Mevlevilerde onun adı da "meşkhane" "Meşk defterleri" vardır hattatların; bunlara bakarsanız olağanüstü güzel yapraklardır bunlar. Örneğin bir usta kendi kendisine de meşk yapabilir. Bir "vav" harfini çalışır, bin kere yazar onu değişik renklerde, değişik kıvrımlarla. Bunun da adı meşk.

Bütün bunlardan vardığım bir nokta oldu. Burada burnumun ucu sızlayarak Cemal Süreya'yı anacağım, onun olağanüstü bir şiirinden olağanüstü bir parçayı aktaracağım: "Aşklar da bakım ister öğrenemedin gitti." Şimdi "bakım" isteyen bir şey çünkü aşk. Aşk olmadan meşk olmaz, meşk olmadan da aşk olmaz. Bizim dünyamızın ilginç, belki birçoğumuzun duyduğu için bilerek ya da bilmeden etkilemiş bir disiplini. Bir "gönül disiplini" desem belki daha doğru olacak. Buradan baktığımda hepinizin bildiği yaygın bir ansiklopediden, şu aşk tanımı nedir acaba, Türkiye'de insanımıza bu önemli kaynak aşkı nasıl tarif etmiş diye baktığımda, ki bu *Meydan Larousse* ansiklopedisi, şöyle bir tanım yapıyor: "Aşk, bir cinsi diğerine yönlendiren..." diye başlıyor. Bir kere burada ahlaki bir ket vurma var. Hemen bir cinsi diğerine "yönlendiren" demek ki kadınla er-

kek arasındaki aşktan başka aşk olmadığını kabul ediyor. Bu çağda bu savunulabilecek bir şey gibi gelmiyor bana.

P. Kür– Hiç bir çağda...

H. Aktunç– Hiçbir çağda tabii. Çünkü burada Platon inkâr ediliyor. Fakat bu çok eski bir kaynak da değil. Fransızcadan çeviri olduğu için Fransa'daki kaynağın da dünya görüşünü aktarıyor. Demek ki aşkla ilgili birtakım belirlemeleri bilerek ya da bilmeden, bilincinde olarak ya da olmadan bize enjekte eden bazı kaynaklar var. Şunu hemen ekleyeyim, sayısız kaynağa baktığımda hep aynı şeyi gördüm; "Bir cinsi diğerine yönlendiren bedeni veya ruhi güçlü duygu" Bu da yanlış, bedeni veya ruhi olamaz çünkü biri diğerinin seçeneği değil. Hem bedeni hem ruhi olabilir, salt ruhi olabilir. Salt bedeni olabilir mi? O konuya birazdan değineceğim. Belki mümkündür pornografi diye bir şey ve baktığımızda orada aşkın pek fazla yeri olmadığını görüyoruz.

Geçenlerde Cumhuriyet'in 75. yılı dolayısıyla hikâyeyle ilgili bir panelde verdiğim bir örnek çok denk düştüğü için bunu tekrarlayacağım. Biraz da taktım bu örneğe. Bizim aşk dünyamızı kendi naturamızın dışında, kendi kişiliğimizin dışında etkileyen, belirleyen, belirli birtakım *leitmotiv*'ler söz konusu olduğu için bu örneği vermek istiyorum. Ben 15-16 yaşındayken bir yatılı okuldaydım, bir askeri yatılı okul... Burada geç yaşta yakalanıp askere alınmış yaşlı bir er vardı. Bu adamcağız temizlik işlerine bakıyordu. Bir gün elinde *Tahir ile Zühre* kitabını gördüm. *Tahir ile Zühre*, biliyorsunuz *Leylâ ile Mecnun* gibi birçok örneği olan halk hikâyelerimizin, aşk hikayelerinin tipik örneklerinden biri. "*Tahir ile Zühre* okuyorsun" dedim, "evet bunu okuyorum" dedi. Aradan bir zaman geçti ben de o zaman hikâye yazmaya çabalıyorum yavaş yavaş. Baktım elinde bir başka *Tahir ile Zühre* daha var, değişik bir baskı, "Bunu niye aldın?" dedim –adam bir incelemeci olsa alabilir tabii–, birisinin adını söyledi, "Bu alçak benden okumak için aldı, geri getirmedi" dedi. "Sonra?" dedim, "Ben de gittim bir tane daha aldım" dedi. "Kaç kere okudun bunu?" dedim, "Valla, ben bunu neredeyse her akşam okuyorum" dedi. Kitap da 40-50 sayfa bir şey, bende örnekleri vardır; bu konunun folklorik boyutu, bir parça

sosyolojik boyutu üzerinde çalışmıştım. Daha sonra, yıllar sonra rahmetli Samim Kocagöz'le sohbet ederken o da aynı şeye tanık olduğunu söyledi. Yani bu kişi gidip hep *Tahir ile Zühre*'yi alıyor ve onu okuyor. Hayatı boyunca belki hiç başka bir şey okumayacak. Hiç sıkılmadan bir kez daha okuyor, bir kez daha okuyor.

Şimdi buradan dönüp diğer bu anlamdaki halk hikâyelerine ya da klasik *Leylâ ve Mecnun*'lara baktığımızda onlarda da çok fazla şeyin değişmediğini görüyoruz. Demek ki burada duran bir modele son derece bağlı bir aşk ilişkisi var. Daha sonraki bir modele bağlı aşk ilişkisinin, bizim insanlarımızın aşk ile ilgili tutumlarını şu ya da bu dönemde yansıtmadığını ileri sürmek de bana sorarsanız yüzde yüz yansıtıyor demiyorum ama kısmen yansıtmadığını söylemek mümkün değil gibi geliyor bana. Çünkü daha sonra düşünecek olursak Yeşilçam filmleri dediğimiz, biraz da küçümseyerek andığımız o 1980'lere kadar binlercesi üretilmiş filmlerde son derece benzeri bir modeli görürüz. Orada da fazla değişken olmayan bir model var. Yani Tahir var, Zühre var, aralarına giren bir kötü adam var. Kimi öyküler vuslat ile yani birleşme ile ilgili. Bunun da çok değişik anlamları var; vasıl olmak, buluşmak, birleşmek ama hangi anlamda? Biraz cinselliği uzaktan yakından taşıyor gibi ama aslında görünüşte cinsellikten tamamıyla soyutlanmış bir ilişki var. Dediğim gibi Yeşilçam filmlerinde de bu model binlerce kez işlenmiştir. Şimdi belki şöyle diyeceğiz, Batı dünyasının insanında da Romeo ve Juliet modeli var ama bizdeki kadar yüzlerce örneği yok, veya Batı sinemasında sayısız aşk filmi vardır ama bizdeki kadar iyi kız, iyi genç adam, kötü adam o kadar fazla modelleştirilmemiş. Dolayısıyla bizim yatılı okulda gördüğümüz tipik izleyicinin aşk öyküsü ya da aşk filmi izleyicisinin hiç bıkmadan, hiç usanmadan aynı modeli defalarca izlemesinin bizim hayatımızda belirli bir yeri var mıdır yok mudur? diye sadece sormak istiyorum.

Bunun ardından bir başka noktaya daha değinmek istiyorum. O da Doğu dünyasının aşk hikâyelerinde çok sık rastlanan surete âşık olma sorunudur. Bakın, burada kişi, özellikle erkek, bir kızın suretini görüp ona âşık oluyor. Bir surete âşık

olmanın gene toplumsal bir realiteyi, yani bizim insanımızın âşk hallerinden birini yansıttığını söylüyorum. Çünkü karşısında kanlı canlı bir şeyler söyleyen birisi yok, davranan birisi yok. Belki resmini gördüğü tip dünyanın en rezil en berbat insanı olabilir, görünüşünün dışında. Fakat öyle olunuyor, o resme âşık olunuyor, o resme âşık olunduktan sonra o kişi aranıyor, bulunuyor ve gerçekten de dünyanın en güzel insanı olduğu ortaya çıkıyor. Çünkü burada da şu türlü bir toplumsal realite yansıyor olabilir. İnsanların, hadi ansiklopedinin tanımına dönelim ve diyelim ki cinslerin bir diğer cinsi çok rahat görüp âşık olacak olanakları yok belki, o yüzden resim var. Burada, daha sonra Osmanlı edebiyatında özellikle bizim bir yönümüzü yansıttığını zannettiğim bir kavram var: "Cemal âşıklığı." "Cemal" burada eskilerin "veche" dediği görünüm ve daha çok da yüz. İnsanın yüzü divan edebiyatında, özellikle şiirde ta Platon'a gönderme yapan bir kavram aslında. Çünkü belirli bir güzellik ideasına âşıklık söz konusu. Eşcinsel eğilimde olan divan şairlerinden birçoğu günlük hayatta da o kavramı kullanmışlardır. O da şudur: Bir gence, bir delikanlıya, onların "şâbb-ı emred" dedikleri yani yeni yeni sakalı bıyığı çıkmaya başlayan kişiye bir alaka gösteriyor ozan. Belki de birileri diyor ki ona "Yahu sen doğru bir iş mi yapıyorsun?", "Yok" diyor, "benimkisi cemal âşıklığı, herhangi bir başka kötü niyetim yok." Burada da surete âşık olmayla cemal âşıklığı arasında bir bağlantı görüyorum. "Aşk" dediğimiz zaman, ansiklopedik tanımdan öteye, insanı en fazla, en olumlu anlamda bireyleştiren ilişkinin deminki örneklerin daireviliğine, kısırdöngüsüne rağmen gene de aşk olduğuna inanıyorum. Teşekkürler.

A. Ünsal– Teşekkür ederiz. Klinik ve antiklinik yaklaşımdan sonra gene bir boyut geldi karşımıza, bu da bizi daha zenginleştirdi. Bu boyutun birinci unsuru kelime anlamı üzerinde, ikinci boyutu daha çok kültür bağlammdaydı. Eşcinsellikten yahut genelde sakınılan bir aşk ilişkisinden de söz edildi. Bu arada Pınar Hanım'la bir buluşma gördüm; Pınar Hanım, imgeden bahsetmişti. Acaba aşkta narsizm var mı? Kendi aksimizi görüp suya burnumuzu soktuğumuz zaman aslında öptüğümüz sadece biziz..... Ne korkunç yalnızlık? Kediye de âşık olu-

nabilir, dikkat ederseniz bütün Whiskas reklamlarında kadın daima erkek kedisine baygın baygın bakar. Özellikle Avrupa'da on kadından altısının yalnız yaşadığını düşünürseniz ve yalnız yaşamayı gönüllü bir tercih olarak düşünürseniz. Dahası, âşık çiftler artık, ille de birlikte oturmuyorlar. Aşk kavramın tabii zamanda ve mekânda değiştiğini de söyleyebiliriz. Ama bir yerde de birtakım değişmezler var.

Değişmezler nedir? Felsefenin temel kavramlarından biri gerçek biri hakikat. Değişmez gerçek değişebilir. Aynı şekilde, aşk hallerinde de bir hakikat vardır, bir de gerçek vardır. Onun için uzun tanımlamalardan çok, sık sık aktarılan bir başka tanımı da yinelememe izin vermenizi diliyorum. Bizim köylünün birine sormuşlar "Aşk nedir?" diye, "Valla, birini seversin kavuşamazsın, adı aşk olur" demiş. Bu tabii bizi psikolojiye de götürüyor; bir mazoşist boyutu da var. Toplantıyı açarken birkaç kelime söylemiştim, isterseniz onları biraz daha etlendireyim. Bir tanesi, kimi aşk yaşar dedim, yani aşkı bir defa iki defa, ömür boyunca veya sık sık yaşayabilen insanlar var ve bunların da aynı kişiliğe sahip olmadığını biliyoruz. Kimi, aşkı yaşamaz, hayal eder, o surette gördüğü gibi yazar. Kimi susar. Neden susar, bilmiyoruz ama fazla içine atarsa karasevdaya dönüşebilir veya demin söylediğim halsizlik haline kadar da gidebilir. Bu arada kimi saldırır elde edemediği o kendi için. Sadece bayanlar için cinayet işlenmez, tarihimizde oğlanlar için de cinayet işlenmiştir. Bu bakımdan yadırganacak bir durum yoktur.

P. Kür– Sadece erkekler işlemez ama...

A. Ünsal– Bayanlar da işler; onlar bıçağı sevmiyor, zehiri daha çok seviyorlar. Bayanların başka cezalandırma usulleri de var.

P. Kür– "Öldürme sürüdür" gibi değil mi?

A. Ünsal– Ama aşkı ben ikili bir zafer olarak tanımlamıştım. İki insanın; iki cinsin demedim dikkat ederseniz. Birlikte ne kadar sürer bilmiyoruz ama aşkın sevgiye dönüşme süreci, alışkanlığa ve sadakate dönüşme süreci vardır. İnsanı kendinden çıkarıp bir başka yerlere sürükleyen. Yunus gibi de sevebilirsiniz, zalim zalim de sevebilirsiniz, platonik de sevebilirsiniz,

uhrevi de sevebilirsiniz, ancak ben aksevdayı tercih ederim, marazi boyutu olmadığı için. Hiç aşkı tanımamış insanların aşktan söz edebilmesi mümkün mü? sorusunu da anlamsız görüyorum. Niye olmasın ki?

Aşkın yaşanmışlığı, yaşanmamışlığı, aşksızlık halleri bütün bunların dışında bir konu daha vardır. Bu *Tahir ile Zühre*'ye taktım, hoşuma gittiği için. *Battal Gazi* de olabilirdi başka bir boyutta, Karacaoğlan da olabilirdi bir başka boyutta ve bana göre Türkiye'nin en erotik şairi Karacaoğlan'dır. Türkiye'nin en erotik şarkısı da "Odam kireçtir benim" Dikkat ederseniz, sadece *inuendo*'larla, imalarla... Dolaylı, aceleci olmamak mı gerekiyor aşkta? Askerde biliyorsunuz "moral günleri" olur, eskiden böyle televizyonlar yok, gizli gizli birtakım filmler seyrettirilirdi ve defalarca aynı sahne oynatılırdı. Onbaşıya rüşvet verilerek (bir gazoz mu, bir cigara mı olur) o doyumsuz kaldığımız noktada, hep aynı sahne izlenir. Çünkü o sahnenin arkasında bir şey düşünülmüyor. *Hardsex* ve *softsex* filmleri oynatılmadan önce, Batı'da biliyorsunuz kumbaralı izlettiriciler vardı. Gösteri tam mayo sıyrıldığı zaman biterdi, siz yeniden para atardınız tekrar o sahneyi yaşamak için. Acaba aşk için de hep böyle tam biteceği yerde kumbaraya yeniden para mı atmak gerek? Yani bu sefer acaba uzayabilir mi 10 saniye diye düşünebilir miyiz bu aşkları da? Büyük laflar konuşanlarımız vardır; "Ben bir gecelik aşkların kadını değilim" veya "Ben bir gecelik aşkların erkeği değilim" vs. Fakat âşk dediğimiz zaman, acaba insanın kendine aşık olması mı geliyor yoksa aracı birini mi kullanması? Gene psikoloji konusunda yeteneklerini de kanıtlamış olan sayın yazara dönüyorum.

P. Kür– "Odam kireçtir benim" türküsünden bahsettiniz, bayağı açık söylüyor galiba "soyun da gir koynuma" diye. Şimdi bu *Tahir ile Zühre* meselesi, hep aynı temayı tekrar etmesi, sanki benim daha önceden söylediğim kabiliyet, kabiliyetsizlik meselesine örnek oluşturuyor. Ben bunu biraz kabiliyetsizlik olarak görüyorum. Hep aynı modeli okumayı, hiç değilse Tahir ile Zühre'den sordunuz mu Hulki? Bu adama "Niye başka kitap okumuyorsun?" diye sormadınız mı?

H. Aktunç– Sordum. Ben bunu ilk kez okudum, çok hoşuma gitti...

P. Kür– Ağzımın tadını bozmayayım şimdi!

H. Aktunç– Başkasına hiç gerek yok, her seferinde hem seviniyorum kavuştular diye, hem üzülüyorum, öldüler diye. Sonunda bir de intikam da var tabii, orada özdeşleşme var, otistik...

P. Kür– Bütün Türk halkına otistik dediniz, çok doğru. Filmler de öyle, hep aynı kalıp üzerine. Zaten biraz bir değişiklik filan katmaya kalktığınız zaman – mesela çocuklara bir kitabı okursunuz, bir yeri atlamaya kalksanız, o kadar ezberlemiştir ki, orayı atlama der, orayı yanlış okudun, der. Belli bir şeye gönül veriyor... Bu da şimdi nasıl biteceğini biliyor. Bu gibi insanlar aşk üzerine düşünmekten çekiniyor, korkuyor, onu geliştirmekten başka başka fikirler duyup kafası karışmasından çekiniyor. Her şeyini bildiğine göre ne güzel! Ama bu sadece Türklere mahsus değil, *Titanik* filmini 45 defa izleyen varmış. Ben görmedim hiç gitmedim, onu da söyleyeyim.

A. Ünsal– *Play it again Sam*?

P. Kür– Onu gördüm çok, *Casablanca*'yı çok gördüm. Neyse bu işte bir tembelik, üşengeçlik gibi geliyor. "Aşk bakım ister" demiş Cemal Süreya, bakımdan öte çalışkanlık ister, gayret ister, efor, çaba ister. Onun için öyle kolay bir iş değildir ama netice itibariyle o çektiğimiz zorluklara sonuçta değdi mi değmedi mi, o her zaman için cevabı verilmemiş bir sorudur. Bu cevabı verilmemiş sorular yüzyıllardır devam ediyor ve ben genlerde şifresi yazılıdır dediğim zaman bu bir aberasyon da olabilir. Birdenbire öyle bir şey çıkacak ki, bütün bu yeni bilgilerimi size aktarmaktan mutluluk duyuyorum, insan vücudunda 5 trilyondan daha fazla hücre var. Bir milyonda bir yanlış oluyor, yani yanlış oranı çok fazla o trilyonlar arasında. Aşkta da bu hücrelerden bir tanesinin yanlış yere, biçimsiz bir şeye düştüğü herhangi bir hastalık belki çıkabilir.

Aşk bir hastalıksa eğer, aslında insanların hallerinden biri de hastalık. Aberasyon ise eğer, yani aslında insanların hallerinden biri de bu. Lösemide alıyorlarmış hücreyi hastalıklıları atıyorlar sağlamları üretiyorlar, tekrar veriyorlar hastaya. Eh aşkın da kurtuluşu olabilir.

A. Ünsal– Diyet? Yaşamlar oluyor, alıyoruz diyet bir hale getiriyoruz.

P. Kür– Aşk cinsellik için, üremek için gerekli mi bilmiyorum, hayvanlar da ürüyor, onlar aşk duyuyorlar mı duymuyorlar mı bilmiyorum. Üremek için insanlar bunu uydurmuş da olabilir. Hayal güçleri ile bir sürü bir şeyler yaptılar, aşkı da uydurdular belki, daha erken uydurdular.

Eski zamanlarda aşkla evliliğin hiçbir doğrudan ilişkisi yok. Yani burjuva geldikten sonra ticari ilişkiler, ondan önce beylerin, asillerin kendi aralarında ilişkileri var. Aşk ve evlilik eski romanlarda birbirlerine bağlı değil. Benim dediğim başka: Aşk fikrini insan uydurmuştur. İnsan bin türlü yemek de uydurmuştur, kuru ekmekle de insan karnını doyurabilir, pişmemiş havuçla da.

A.Ünsal– Aşk bir kültür olayı mıdır, yoksa insanın doğasında var mıdır?

P. Kür– İnsan niye başka şey pişiriyor? Niye bilmem ne otunun üzerine şu zeytinyağını koyuyor da kuzu etini şöyle yapıyor da uyduruyor bir şey kafasından. Çünkü doymanın ötesinde bir zevk alma var insanın doğasında. Aynı şeyi mimari için söyleyelim; ağacın kovuğunda otursaydı niye şahane katedraller, müthiş camiler yaptı? Çünkü basit, hayvan olarak yetindiği şeyden daha fazlasını istiyordu. Cinsellik için de ben onu diyorum. Bu tabii ki insanın doğasında var ama, insan doğası bunu geliştirmeye müsait, genlerinde o var. Aşk tamam, çiftleşiyor, hayvanlar da çiftleşiyor, ürüyor, buraya bir aşk boyutunu katmak insanın işte bu şeyden.....

H. Aktunç– Kediden bahsetmiştin demin...

P. Kür– Geleceğim kediye... Mimariyi yaratan, modayı yaratan, şunu yaratan, bunu yaratan insan kafası cinselliği basit bir hadise olmaktan çıkarıp uzun süre düşüneceği, önceden planlayacağı, arkasından ağlayacağı bir hikâye haline getiriyor. Kedilere gelince, Carson McCullars'ın bir hikâyesi vardır; "Erkek, kadın sevmekle başlamakla hata ediyor, çünkü sonundan başlıyor; en zor işi ilk başta yapıyor. Önce bir ağaç seveceksin, sonra bir kayayı, taşı seveceksin, sonra bir bulutu, her şeyi her şeyi seveceksin ve en sonunda kadına varacaksın, sevmeyi öğrendikten sonra..." Ama biz işte sevmeyi öğrenmeden pat diye kadına âşık oluyoruz, ondan sonra da aşkımız hüsrana uğru-

yor. Kediler de, kadınlardan önce mi gelir, sonra mı gelir? bir soru işareti bile olabilir. Bende iki tane var bir kız, bir erkek; onlar sıkıldıkça birbirlerini oyalıyorlar. Sende?

H. Aktunç– İki tane var; anne kız...

P. Kür– Bendekiler kardeş. Ama şuna da dikkat edin, erkeği kediye benzeten olmaz, kadınları kediye benzetirler. Kedimsi bir kadın, onun zerafeti, asaleti, istediği zaman tırnak atması, nankörlüğü... ne yakıştırmak istiyorsan gider. Bu uydurduğu aşkı, hayatını renklendirmeye ve zevklendirmeye aynı yemek gibi, içki gibi, uyuşturucu gibi ayırıyor. Ama onun da belli bir dereceden sonrası n'oluyor? Çok fazla yemek yerseniz şişmanlıyorsunuz, rahatsız oluyorsunuz. Aşka da çok fazla yeteneğiniz varsa, kim söylemişti Aşka istidadın olsun dilrubadan çok ne var"? Nedim mi?

H. Aktunç– Biliyorum ama hatırlayamadım şimdi.

P. Kür– Yani yeteneğim olduktan sonra güzel bulmak âşık olarak nesne bulmak kolaydır diye. Ben gerçekten ona inanıyorum galiba ve aynı kalıplar içinde kalmayı yeteneksizlik olarak görüyorum.

A. Ünsal– Efendim, coğrafya da, tarih de, mekân da değişti, hepimiz biliyoruz. Son 60'lı yıllardan bu yana tarihin hızlandığını hepimiz biliyoruz, onun için uzun süren aşkların daha kısaldığını akşamın daha erken olduğunu hepimiz söyleyebiliriz. Bu bağlamda Hulki Bey'e ikinci tur hakkını verelim.

H. Aktunç– Hayhay, benim gene bu demin küçük küçük taşlarla oluşturmaya çalıştığım mozaiğin bir parçasına demin Pınar değindi. Örneğin kediden söz ederken belirli nesneleri ve canlıları severek, onlara âşık olarak kadına ulaşılır biçiminde bir şey söyledi. Benim buradaki notlarımdan bir tanesinde, özellikle bizim toplumumuzda ama aslında bütün dünyada aşk bir erkek mecburiyetidir gibi bir izlenime kapılmışımdır. Yani bir genç kız ve genç erkek birbirine âşık oluyorsa bunlardan, bu aşkı öncelikle sanki erkeğin talep etmesi gerekir gibi bir izlenimim var. Kişisel bir izlenim bu. Burada işte insanın her türlü üretim alanındaki birtakım idelojileri derhal doğuyor. İnsanın neler ürettiğini sorduğumuz zaman, zaten 3 şey üretiyor. Birincisi, kendi cinsini üretiyor, orada cinselliğini

üretiyor, diye de ekleyelim. İkincisi, maddi değerler üretiyor. Üçüncüsü, düşünsel değerler üretiyor. Başka da herhangi bir şey ürettiği yok.

Şimdi bunların çevresinde birtakım ideolojiler derhal doğuyor, zaman içinde gelişiyor değişiyor. Değişe değişe geliyor ve sanki demin gene Pınar'ın söylediğinden çıkacağım yola, sanki aşk eşittir sadakat, eşittir aile kurumunu koruma gibi bir izlenime kapıldım. Belki bu türlü bir yönü var. Eğer aşkın dışında başka bir iki canlının cinsel ilişkisine indirgenseydi kimse kimseden sadakat bekleyemeyecekti gibi geliyor bana, böyle bir yönü var. Gene erkeğin mecburiyeti konusunda Ahmet Hamdi Tanpınar, o ünlü ve olağanüstü *19. Yüzyıl Türk Edebiyatı Tarihi*'nde çok güzel bir benzetme yapar. Sanki; erkeğin âşık olduğu kız ya da kadın imparatordur da erkek onun kuludur, sanki o kız ya da kadın padişahtır da erkek reayadandır ve ona o açıdan da mecburdur. Çünkü yazdığı şiirde hep böyle koyar, yani kulun kölen olayım işte. O da bir deyim olarak dildeki sayısız yerlerinden birisini gösteriyor.

Şimdi aşk –gene kişisel bir şey söyleyeceğim– ben eşimle 28 yıl önce karşılaştım bir arkadaşın evinde. O gece birbirimize âşık olduk, 28 yıldır da evliyiz, çok kısa bir süre içinde evlendik, hani bu ilk görüşte aşk denilen bir şey. Zaman içinde insanların aşklarını birbirlerine vere vere belirli yüklerini, enerjilerini tüketmeye başladıkları apaçık. Bunu çok konuştuk ve tartıştık, Semra da bana şunu söyledi; bak Foucault ne diyor: "Her türlü insan ilişkisi çok kısa da sürebilir ama sonsuz değildir. Dost olabilirlerse o zaman sonsuzluk başlar, o dostluk içinde aşkı da koruyabilen bir dostluk. Bir küçük espriyle bu rastlantısallık aşkın rastlantısallığı, üzerinde durmak istiyorum. Yazar dostlarımın çok sevdiği bir hikâyem vardır, özellikle başlığını çok severler: "Aşka Kimse Yok" Nereden buldun bu lafı demişlerdir, bu da bir rastlantıdır. Ben bir başka hikâye yazıyordum, hikâye kişilerinden birisi "Başka kimse yok" diyordu. Daktilom o sırada o kadar perişan bir daktiloydu ki "b"yi basmadı. Teşekkürler...

A. Ünsal– Şimdi de izleyicilerimizin sorularını alalım.

İzleyici– Öncelikle konuşmacılara teşekkür ediyorum. Aşk

hallerini, aşkı açıklamaya çalışarak somutlaştırıp gruplaştırmıyor mu Hulki Bey? İlk konuşmasında metin bir şekilde aşkı yaşamanın açılımını yapmaya çalıştı. Bir nokta yakaladı, o insanlarda acaba yani o durağan şekliyle yaşadıkları aşkı Anadolu'da ve Avrupa'da bahsi geçen insanlarda başka kavramlarla, o dostluğu veya başka bir bakış açısı mı buldular? Bu konuda biraz kafam karıştı.

P. Kür– Şimdi istidat... bu benim bir iddiam, bir düşüncem. Bunu da durduğum yerde görüyorum, kendi ilişkilerimde de olsun. Adam "Ben seni en çok sevdiğim kişi kadar seviyorum, yani sevebileceğim en son noktada seviyorum" diyor, öbürü onu daha ılımlı bir sevgiyle sevdiğini söylüyor. Fakat ikisinin sevgisi arasındaki kalite farkından dolayı aslında –kalite dediğim zaman marka anlamında değil tabii– ılımlı seven, daha fazla sevmemiş olan, en son haddine kadar sevenden daha çok sevmiş oluyor. Ben buna gruplaşma demiyorum ama gözümüzün önünde gördüğümüz şeyler var. Bir tanesi, aşka istidadı olan birisi, sevmeyi bilen birisini mi öldürür mesela, yoksa kabiliyeti olmayan birisini mi öldürür? Gerçekten aşka kabiliyeti olsa öldürür müydü aşk yüzünden "seni başkalarına yar etmem" diye? Onu ben soruyorum size.

İzleyici– Bu çok değişken.

P. Kür– Bu belli yeteneklere göre değişiyor demek istiyorum, değişken tabii, hiçbir zaman hiçbiri aynı değil ama kalıplara bakıp kalıpları seviyoruz.

İzleyici- Yetenek deyince de belli yetenekler vardır, bazılarına aittir ya da değildir, bir şekilde herkes aşkı yaşıyormuş gibi az ya da çok, şöyle ya da böyle.

P. Kür– Yetenek konusunda da benim birtakım düşüncelerim var. Her insanın içinde belli bir yaratıcılık olduğuna kesinlikle inanıyorum. Bu yaratıcılık çok bilenirse veya genlerde bir yanlışlık olur ise çoğaldığı zaman yöneleceği yer değişebilir. Eğer Mozart müzisyen bir ailenin çocuğu olmasaydı da mimar bir ailenin çocuğu olsaydı belki büyük bir mimar olabilirdi. Yeteneği, insanın içinde büyük bir enerji olarak görüyorum ben ve bu enerji herkeste var ama çok büyük olma ihtimalinde işte dâhi çıkıyor.

İzleyici– Mimar olmak veya ressam olmak çok somut ama aşk soyut.

P. Kür– Ben yeteneğin yönlendirilmesi açısından söylüyorum yani o enerji var müziğe de yönelebilir, başka bir şeye de.

A. Ünsal– Ben araya gireyim, sağırlar diyaloğuna gitmiyor mesele, ama bir kere buradaki konuşmacıların hepsi özel duygularını rahatlıkla ortaya koymaya, size vermeye çalışmaz. Eğer yetenek olduğu zaman bu başarıyı mı içeriyor, başarısızlığı mı; aşksızlık, başarısızlık mı?

P. Kür– Ben sevme yeteneğinden bahsediyorum.

H. Aktunç– Demin aşkın da çevresinde bir ideoloji örüldüğü konusuna, birtakım ideolojiler örüldüğü konusuna değinmiştim. Fakat aşkın kendisi bir ideoloji olamaz, mümkün değil. Niçin insanın hallerinden birisi? Bizim bildiğimiz bütün canlı türlerinde bir kere soyun sürmesi için birleşme var. Fakat bu birleşme sırasında şunu görüyoruz, örneğin kimi kuş türlerinin bir dişi kuşla işi pişirmek için renkleri değişiyor, hatta sesleri değişiyor, ötümleri değişiyor, uzun türküler, şarkılar söylüyorlar. Gene bazı kuş türleri de dişi kuşu çekebilmek için bayağı bugün enstalasyon dediğimiz sanatsal düzenlemeleri anımsatan çevre düzenlemeleri yapıyorlar. Bazı kuşlar renkli renkli taşlar getiriyorlar, cam parçalarını diziyorlar ve davet ediyorlar. Hatta bu yüzden söylenir ya, canlı türlerinde erkek daha güzeldir, insanda da kadın daha güzeldir gibi.

Şimdi insanın bütün kötülüklerine karşılık, o canlı türlerine karşı işledikleri günahlara karşılık, aşka karşı işledikleri günahlara karşılık insanın yine de çok yaratıcı bir canlı olduğunu inkâr etmek mümkün değil. Ben sizin söylediğinizden aşkın da bir yaratıcılık olduğunu hem de yetenek meselesinden de yola çıkarak söyleyebiliyorum. İnsanın bir yaratıcılığı sadece üremek için değildir, asla böyle bir düşüncem olamaz ama şık, güzel, hoş, yaratıcı, çok duygulandırıcı, güzel bir sebep koymuş oluyor ortaya. Demin anlattığım özel izlenimse şu: Bu sebep eğer şu ya da bu biçimde soyun çoğalmasına yönelikse derinlerde bir yerde o zaman benim söylemek istediğim boyut, böyle bir neden her zaman için ortadan kalkabilir. Ama dostluk, yine

bir aşkla başlamış olabilecek dostluk bu aşk, şu ya da bu biçimde sürer gider demek istemiştim ben.

İzleyici– Benim üzerinde durmak istediğim şey sizin durağan şekliyle aşktan bahsetmeniz. O kişiler de kendi içlerinde o küçük dairelerinde bir şekilde yenilenmiyorlar mı?

H. Aktunç– Mümkündür tabii. Çünkü orada her ne kadar sağlama bağlanmış bir değişmezlik var gibi görünüyorsa da belki de orada bir riske atmama da var. Pınar'ın söylediği gibi, yani aşk onun için, oysa başka bir koltuğa oturup da riske atmak istemiyor, onu almış, beğenmiş ve sürdürüyor ve çekiniyor başka türlüsü olamaz diye.

İzleyici– Burada bir muhafaza etme ve ısrar etme başka bir savaş değil mi?

H. Aktunç– Tabii şunu söyleyeyim, hiçbir şekilde küçümsemiyorum.

A. Ünsal– Farklı sorular var mı acaba?

İzleyici– Ben sorudan önce şu kedi meselesine dönmek istiyorum. Aşk ve tutkunun benim bildiğim dillerde iki farklı kelime olduğunu hatırlıyorum Bu da bana ikisinin farklı kavramlar olduğunu düşündürüyor. Dolayısıyla aşkın dibinde bir cinsellik olduğunu kabul etmemiz gerektiğini, kedilere duyduğumuzun tutku olduğunu düşünüyorum. İkinci söyleyeceğim şey, aşk ve tutkunun dışında, aşkta ve zamanda herkesin beklentileri vardır. Benim anneme sorup da cevabım alamadığım şey, nasıl olur da insan bunca zaman aynı adamla oturabilir veya aynı adamla oturmaktan zevk alabilir? sorusuydu. "Başka bir çarem yoktu" demişti. Biraz aşk ve zaman üzerine konuşulmasını isterdim, çünkü ben 26 yaşındayım ve zaman hakkında çok fazla şey bilmiyorum.

H. Aktunç– İsterseniz şöyle söyleyeyim, yine zaman zaman güvenip zaman zaman güvenmediğimiz sözlüklerin falan aşkla ilgili bir de çok geniş tanımları vardır. Sizin söylediğinize katılıyorum tabii, ama aşkın ille de cinsellikle yüzde yüz örtüşmesi, cinsellik dışında da var olmaması gibi bir yaklaşım bence doğru değil. Benim çocukluğumda Kadıköy çarşısında o dönemlerde aile evi denilebilecek, neredeyse her odasında bir ailenin oturduğu koskocaman eski bir apartmanda

oturuyorduk. O evin sahibesi çok yaşlı insanlardı, her ikisi de 85-90 yaşlarındaydı. Günün birinde kadıncağız ölüverdi ve kadının ölümünden 5 dakika sonra kocası da öldü. Bunun üzerinde çok durulmuştu, ne ilginç, ne garip bir dram veya ne iyi, adam yalnız kalmadı diye günlerce bu konuşulmuştu. Belki orada aşk ve zamanla ilgili hayatta gördüğüm ilk çarpıcı olay idi bu. Adam üstelik çapkınlığıyla da meşhurdu. Bununla birlikte onların el ele Kadıköy iskelesinde dolaşmalarını gördüğüm zaman... Yıllar geçtikten sonra aradan, ki ben şimdi 49 yaşındayım, demek ki 40 küsur yıl öncesinin bir imgesi bende kalan.

O zaman bir kez daha söylediğimi düşünüyorum, yani aşk ile dostluğun karıştığı ve birbirinden kopmaz olduğu noktada aşkın da ben yok olmayacağına inanıyorum. Dostluk derken de her anlamıyla söylüyorum, anlaşmak, konuşmak, paylaşmak, bilgi paylaşmak, sohbet etmek, iki satır rakı içmek vs. Binlerce örneği olan bir hayat paylaşmak denilen şeyde eğer bir güç ya da karşılıklı memnuniyet varsa, aşk o zaman zamana karşı katiyen yenik düşmüyor ama bu yoksa o zaman iki âşık ayrılabiliyor, aşkları da sürüyor üstelik fakat birleşemiyorlar artık, bunun da örneklerini görmüşümdür.

A. Ünsal– Pınar Hanım siz ne diyorsunuz?

P. Kür– Ben Hulki'nin tam tersini söyleyecektim. Ben aşkla dostluğun birbirine karşıt şeyler olduğunu düşünüyorum. Yani aşkın devam edebilmesi için bir esrarın devam etmesi gerek, yani iki insan birbirini çok iyi tanıdığı için birbirine âşık olmuyor, kendisi de zaten ilk görüşte âşık olmuş, dolayısıyla karşı taraf o esrarı korudukça veya her iki taraf da birbirine karşı o esrarı sürdürdükçe, daha çok öğrenecek, daha çok keşfedecek yerleri oldukça bu aşk sürüyor. Ama artık her şeyi öğrendikten sonra ama o aşamada eğer birbirleri hakkında her şeyi bilen insanları dost olarak tarif edebiliyorsak, o zaman aşk dostluğa dönüşebilir. Onun dışında yani artık demin öbür kitapta cesaret dedim, esrarı olmayan şey, *Talûr'le Zühre*'deki şey aşk, onların gördüğü o kalıp aşk, esrarı olmayan aşk. Benim aşk tarifimde o esrar gerçek, o esrar şart ve o esrar bittiği zaman da aşk bitiyor gibi geliyor. Fakat o esrar bittiği zaman, o esrarın yerini alan

bilgiler karşı tarafı memnun ediyorsa, iki tarafı da memnun ediyorsa belki dostluk olarak sürebilir ama o esrarı sona erdiren bilgiler eğer kötü bilgilerse o zaman dostluğun olmasına imkân yok gibi geliyor bana.

H. Aktunç– Bir küçük şey eklemek istiyorum. Eğer birisi 85, öbürü 90 yaşında bir karı-kocanın uzun yılar birlikte yaşamış, ki o dönemlerde evlilik çok erken yaşlarda oluyor, 5 dakika farkla ölüp gitmelerine bakmak lazım. Bunun aşkla ne ilgisi var, fizyolojik ömürleri bitmiştir, diye baktığımız anda ben o görüşün yanında asla değilim, o zaman aşkın yanındayım.

P. Kür– Acaba, ikisi 5 dakika arayla öldüler, bir tanesi ötekini zehirledi mi?

H. Aktunç– Kadın yapmıştır bunu!

A. Ünsal– Aşk ve zaman konusu, aşk ve dostluk konusu ilginç. Acaba aşk ve dostluk karşıt mıdır, "sadece dost kalalım seni sevmiyorum" gibi?

İzleyici– Pınar Hanım aşkın DNA'sından bahsetmişti, bu DNA bulunursa kadınla erkeğinki farklı çıkacak demişti. DNA'dan çok daha farklı bir şey anlıyorum. İnsanların, kadınla erkeğin yaşam biçimini, toplumda varoluş biçimlerini anlıyorum ya da öyle anlamak istiyorum. Hulki Bey'in söylediği bir şey vardı, o da erkeğin mecburiyeti diye bir şeydi. Bir de Foucault'nun dostluk ve iktidar konusundaki söyledikleri aklıma geliyor. Erkeğin mecburiyeti, kadınla erkeğin aşk DNA'sının farklı olması benim anladığım anlamda. Dolayısıyla şöyle bir baktığımızda etrafa, Batı ya da Doğu artık öyle bir hale geldi ki çok eşitlendik. Kadınla erkek arasında bir de Foucault'nun bir seçimi var, belli bir yaştan sonra yani bilerek ve isteyerek eşcinselliği seçmesi gibi bir tavrı var. Şimdi 3 konuşmacıya da soruyorum: Kadınla erkek arasında aşk mümkün mü, böyle bir şey var mı? Biraz da Foucault'dan çıktı, dostluk falan, dostluğu ben biraz daha farklı anlıyorum da kadınla erkek arasında aşk mümkün mü?

H. Aktunç– En kısa şekilde cevap vereyim; mümkün. Ben ona inanıyorum.

P. Kür– Şimdi mümkün derken, ölünceye kadar sürmesi mümkün mü diyorsanız, tabii mümkün ama mutlaka soru olan

bir şey, sürekli devam edecek. İhtiyarlardaki örnek gibi aşk olarak devam etmesi imkânsız fakat tabii ki mümkün, 3 ay mı olur, 3 sene mi olur...

A. Ünsal– Yalnız orada sevgiyle aşk karıştırılıyor gibi geliyor bana. Sevgiyle aşkı karıştırmayalım, kadının göğüslerinin düşmeye başladığı zaman adamın saçı kırlaştığı zaman o aşkın, o heyecanın yerini bir alışkanlık bir güven duygusu alıyor. Ben de gördüm öyle çiftleri hayatta, her zaman en çok imrendiğim ve verdiğim örneklerden bir tanesi de Cankurtaran Feneri'nin yanında bir Hacı Bey'le başı örtülü yaşlı kadındır; 70'li yaşlarını süren bu çift balık avlıyorlardı. Ya Rabbim, dedim –biz hiç resim yapamayacak mıyız fıkrasını bilirsiniz–, ben hiçbir zaman bir insanla bu kadar uzun süre yan yana olma yüceliğine erişemeyecek miyim? Aşk geçici bir şeydir, kadınla erkek arasında ihtiyaca binaen aşk vardır, ne şekilde yorumlarsanız yorumlayın, ama kalıcı değildir, uzun sürmeyecektir zaten uzun sürmesi de sıkıcıdır, dayanamazsınız.

P. Kür– Aynı enerjiyi bir kere tutamazsınız.

A.Ünsal– Aşkı sulamak lazımdır diyorsunuz. Aşkı ne sulayacaktır? Sevgi, güven, dayanışma, paylaşılan bir dam... İki insan arasında el ele tutuşup yürümek âşık olmanın kanıtı mı? Turgut Özal'la Semra Hanım da el ele gidiyordu, son günlerde Clinton'la karısı da el ele gidiyor... Dış simgeler bunlar. Yani bu tür benzetmelerle, aşkı sevgiyi karıştırmayalım. Aşk, kendinizi unuttuğunuz, sizin siz olmaktan çıktığınız bir şey, belki bir iskambil şatosu, olmasa da yaratmak zorunda kaldığımız bir şey.

H. Aktunç– Şimdi 90'lık çiftle ilgili şöyle bir şey söyleyeceğim. Onların birbirlerine bakışlarını görseydik, birbirlerine hâlâ âşık olduklarını söyleyemesek bile şunu söyleyebilecektik, beni ilgilendiren bu: "Ben seninle aşkımı seviyorum." Bu önemli bir şey, yani aşkı sevmek bu kadar yıl sonra bile o önemli ve o aşktan kalandır ve aşk gerçekten mümkün diyorum.

A. Ünsal– Biliyorsunuz kaybettiğimiz insanlar kıymetlenir. Annemin çok sevdiği bir şiiri hatırladım, kimin yazdığını bilmiyorum: "Bir bakış insanı aşkından emin eder, âşıklar gözleriyle yemin eder." Annem çok romantik ve mutsuz bir kadındı...

İzleyici– Cemal Süreya'dan bahsedildi, aşk bakım ister dendi...

H. Aktunç– "Aşklar da bakım ister öğrenemedim gitti"

İzleyici– İnsanlar günümüzde değil aşklarına bakım göstermeyi, âşık olmayı bile seçmiyorlar. Çünkü aşka zaman yok gibi, insanlar materyal dünyanın içinde öyle bir döneniyorlar ki, herkes para ve kariyer peşinde. Acaba sizce bu sarkaç bir gün geriye dönecek mi? İnsanlar içlerindeki güzel duygulara geri dönecekler mi?

H. Aktunç– Bir genelleme yapmak çok zor tabii ama ben aşkın varlığına ve demin söylediğim enstalatör kuşa inanıyorum. Bir örnek vermek istiyorum aklıma gelmişken. Türkiye'nin en yetenekli şairlerinden biri küsmüştü, şiir yazmıyordu uzun bir zaman aynı işyerinde çalışıyorduk. Derken günün birinde işyerine yeni bir eleman girdi, hoş bir hanımdı bu, derken yedi, sekiz yıldır bir adet dize yazmamış arkadaş her gün 8-10 tane şiir yazmaya başladı ve götürüp onun masasına koydu. Yani enstalasyonu yapıyordu. Bu tabii bin türlü açıklanabilir ama bence aşktı ve aşk olarak da kaldı.

P. Kür– Kim olduğunu bilmiyorum ama tahmin edebiliyorum. Demin enerjiden bahsettik, yani o enerjiyi de yapan ne? O enerji çok olduğu zaman hakikaten yıpratıyor. Akıl başta değil, o enerjiyle adam oturmuş şiir yazıyor, ötekisi ne yapıyor vs. Bence o enerji insanın içinde var. Dediğiniz gibi şimdiki gençler acaba o enerjiyi başka şeye mi harcıyorlar, bilmiyorum. İnsan âşık olmayı hele gençken çok ister gibi geliyor. Ben çok âşık olurdum gençliğimde ve o enerjiyle insan hakikaten güzelleşir, daha çok şey yapar, hızlanır, yaşamı parlar.

A. Ünsal– En çok âşık olmak isteyenler kimler biliyor musunuz, orta yaşını geçmiş bayanlar. Çünkü doğallıktan düşünülmüş ve arzu edilmişliğe geliyor ve bulunamamışlığa belki de. Çok beyin ve bayanın ağzında aşk sözcüğü, çocukları 20 yaşını geçmiş olsa da âşık olmak istiyor.

P. Kür– O yenilenme, vücut yenilenecek, o enerji onu tekrar hayata döndürecek. Bir de küçükken biz bilemedik, şimdi artık büyüdük olgunlaştık aşkın kıymetini daha iyi biliriz diye düşünülüyor, o da vardır. Benim öğrencilerim var, "Hocam aşk ol-

sun ama mantıklı olsun" diyorlar, mantıklı aşk olmaz. Bir gencin ağzından bunu duyunca ben şey diyorum, acaba ben kendi gençliğimde çok mu deliydim? Ama belli bir yaştan sonra insan ağırlaşıyor, o enerjiyi üretemiyor. Onun için de o sırada yanında olan kişinin elinden tutup o şeyle, hiç değilse onu kaybetmeyeyim diyor. Demin söylediğimin tersini söylemiyor bu. O aşkın esrarının çözülme sürecinde elde edilen bilgiler iki tarafı birbirine uygun kılıyorsa, yaklaştırıyorsa o zaten devam eder, ama dostluk olarak.

A. Ünsal– Sonra neye âşık oluyoruz, bu soruyu da sormamız lazım; bakışına mı, duruşuna mı, saçına mı, düşüncesine mi, gözüne mi, kaşına mı?

P. Kür– Bir bütün galiba o.

A. Ünsal– Bütüne inanmıyorum. Gırtlak kanseri geçirmiş bir opera sanatçısının durumu gibi bir durum olabilir...

İzleyici– "Aşka zaman yok"a gelecektim. Zaman olmadığı için mi yoksa maddeci düşünmemizden mi? Büyük şehir yalnızlıkları içinde âşık oluyoruz, vaktimiz yok ve vaktimiz olmadığı için de...

P. Kür– Olabilir. Tüketim toplumu olduk her şeyi tüketiyoruz, aşkı da tüketiyor olabiliriz, bir taraftan yeniden üretiyor olabiliriz. Çöplerimizi ayrı koyalım, belki tekrar üretilir.

A. Ünsal– Hiç tanımadığınız bir sese âşık olabilirsiniz ama onu siz icat edersiniz, suret aşklarından. Örneğin, geçen gün Enis Batur bir parça dinletti bana, Emma Chaplin modasına uyan; ve ben o sese vuruldum. Eskilerin tabiriyle, hiç görmeyeceğim, aramayacağım bir bayanın sesi. İsmini de merak etmiyorum. Ama öyle bir sesin beni çekmesine mecburdum belki o günkü haleti ruhiyem içinde. Şöyle bir şeyler yazmışım: "Ürktüm çünkü gün uzadı, korktum kaçmaktan servilerin bencil gölgesinde isimsiz, habersiz, kimsesiz. Ve ansızın çiseleyen yağmuru gibi aralık ayının, içime işledi bu hançer. Geçti akşam bulutları güneşin son ışığından önce, mor cerahat aktı dominör yaramdan. Büzüştüm, kara kanepenin üstünden yere düştüm, cevapsız. Uğruna cinayet işlenecek bu sesin ardından taammüden hayal vapur kaçtı kaçacak" Demek istediğim, aşk o anlık bir duygu da olabilir, de-

vamı olmayacak; ya da tıpkı radyolardaki gibi "Arkası Yarın" programı...

İzleyici– Şimdi çok çabuk yaşanılan çok çabuk tüketilen aşklardan bahsettik, şimdi de yeni bir aşk var, internet aşkları, bunun hakkında ne düşünüyorsunuz? *Chat*'teki aşklar...

P. Kür– İşte o suret aşkı, cemal aşkı değil de ne aşkı olabilir?

H. Aktunç– Sanal aşk...

A. Ünsal– Şair gerçi "Ben güzele güzel demem güzel benim olmayınca" demiş ama...

P. Kür– Ben internete girmiyorum, çok ihtiyacım olduğunda oğluma rica ediyorum, o yapıyor bir şeyler veriyor, ben antibilgisayar bir insanım, hâlâ yüz senelik daktiloyla yazıyorum yazılarımı, onun için bu konuda bir fikrim yok.

H. Aktunç– Dublin'e gidiyordum, iyi ki gitmişim, âşık oldum, İrlanda'ya ve İrlandalılara, Dublin'e de ayrıca... İnternete sordum Dublin'le ilgili bana biraz bilgi ver, 132 bin dosya var, dedi. Şimdi bir yandan insan ürküyor korkuyor ama bir yandan da o bozuk para ederek baktığınızda ben internet ile Borges'in rüyasının gerçekleştiğini düşünüyorum. Fırsat buldukça da uzak kalmıyorum. O rüya da şuydu: Dünyanın en büyük kitaplığı... Pınar Kür'e soracağım, yarın hemen mutlaka bir şey vardır...

P. Kür– Canım *e-mail*'inde var ama...

H. Aktunç– Ben çok çok ilginç buluyorum çünkü çok daraldığım zaman belli bilgilere belli zamanlarda ulaşabiliyorsun, çok fazla yararlandım.

A. Ünsal– *Postacı* filmini hatırlıyoruz değil mi? Aktörü kanser olduğunu biliyordu o filmi çevirdiği zaman.

P. Kür– Kanser değil, kalp...

A. Ünsal– Ne kadar duyarlıyız, demek ki sizin de ilginizi çekmiş, o filmde aşk vardı.

P. Kür– Şiir de vardı.

A. Ünsal– Köylü de vardı, ama Romeo Juliet'le bahçıvan ya da manav Ali'yle besleme Kezban'ın her yerde olabileceği gibi. Sanalda sadece aşk yok, sex de var. Belgeselini gördüm, insan olmaktan herhalde vazgeçebilirsiniz.

H. Aktunç– Pornografi Türk sitelerinde de başladı hizmet vermeye. Son olarak şunu söylemek istiyorum ve bu da bir soru olarak kalsın istiyorum. Dünya pornografi tarihinin en zengin dönemi yaşanıyor, ben erotoloji üzerine çalıştığım için bunu biliyorum. Dünya pornografi tarihinde on binlerce erkek üretici vardır zannediyorum, kadın üretici bu on binlere karşılık ya bir ya ikidir. Çünkü pornografinin olduğu yerde aşkın olmadığını herkes bilir. Dolayısıyla bugün gelinen noktada sizin demin dediğinize dokunacağım, internette de aşkla ilgili on bin site yok ama pornografiyle ilgili on binden fazla site var. Bu noktada kısmen katılıyorum söylediklerinize.

İzleyici– Ben bir şey ifade etmek istiyorum. "Hiçbir şeye varmayacak sözcükler için aslında çok şeyin söylenmesi gerekiyor" diyor İsmet Özel. Belki tam olarak böyle söylemiyor ama böyle bir şey...

P. Kür– Aşk konusunda bilge olduğunu iddia etmek çok büyük bir iddia, benim böyle bir iddiam yok kesinlikle

H. Aktunç– Teşekkür ederiz, "estağfurullah" demek yeter.

A. Ünsal– Aşk, "Martı alfabesiyle dalgalar üzerine yazılan bir söz" demiştim bir yerde...

H. Aktunç– Pornografi üretenler yani bunu akıl edenler, yöntemini bulanlar, eski çağlarda bu konuda yazı yazanlar, fotoğraf çekenler vs.'den söz ediyorum. Yani pornografiyi üretenler, pornografinin içinde yer alanlar değil. Pornografiyi üretenler hep erkektir. Kadınlar pornografide hiç denecek kadar yok. Ben şimdi pornografik bir film çekeyim, bir roman yazayım, bir şiir yazayım, bir fotoğraf çekeyim diyen kadın sayısı yok denecek kadar az. Onu söylemek istiyorum.

İzleyici– Pornografinin esas materyali maalesef kadın.

H. Aktunç– Doğru.

A. Ünsal– Almanya'nın en büyük pornogfrafi üreticisi bir bayandır.

H. Aktunç– Bayan ama patron. Kendim gideyim, ben şimdi pornografiyi insan olarak yazayım üreteyim vs. değil, ticaretini çok iyi yapıyor, o başka.

A. Ünsal– Ama neticede baktığımız zaman, bazı tartışmalar oluyor öğrencilerimle. Sözgelimi, kadınların erkekler kadar ya-

ratıcı olmadığını söylediğim zaman derhal şimşekler üzerime geliyor, kalaşnikoflar çıkıyor. Ben şunu demek istiyorum, kadın heykeltıraş birkaç tane var, yani yılları atlayabilen, Rodin'in umutsuz âşığı Camille Claudel gibi; ressam çok az var. 19. yüzyıldan, 20. yüzyıldan kadın şair de çok yok...

P. Kür– Kadınlar özgürlüklerini kazandıkça artıyor.

A. Ünsal– Ama gene de resim yapmak için özgürlük gerekmiyordu.

P. Kür– Yine yazar en çok vardı. En az eğitim istediği için.

A. Ünsal– Batı'da bu bayanlar önceleri soylu, gerek eğitimli, gerek zengin muhitlerden geliyordu. Türkiye'de Fitnat Hanım'dan Latife Tekin'e kadar da bütün toplumsal süreç işledi. Ama genelde belki erkekler kadınlara oranla çok daha mutsuz da yaratıcılıkları daha fazla...

H. Aktunç– Ben buna pek katılmıyorum. Çünkü yaşamının çok uzun dönemlerini 9 aylık süreçler halinde birtakım yaşamı kişisel yaşamı olumsuz etkileyen bir doğurma süreci içinde olan kadının bu tür değerleri üretmekte şu ya da bu nedenlerle gecikmiş olmasını ben türlerin değerlerinin bir ortaya konması gibi karşılamıyorum.

A. Ünsal– Sosyal açıdan almak lazım belki...

P. Kür– Bir devlet sanatçısı da öyle demiş; 40 yıl çocuk doğurmamış sanat yüzünden. Demek ki çocuk doğurmayanların sanata vakti oluyor.

A. Ünsal– Peki, çok teşekkür ediyoruz.

"devrimci"

5 Ocak 1999

Yönetici: Artun Ünsal
Konuşmacılar: Oya Baydar, Bülent Forta, Bülent Somay

Artun Ünsal– Bizim âdetimiz önce bayan konuşmacılara söz vermektir, o nedenle mikrofonu sayın Oya Baydar'a bırakıyorum.

Oya Baydar– Buraya "Türkiye'de devrim stratejileri" veya siyasal devrim gibi bir konuda konuşmak için çağrılsaydım, mazeret beyan eder, gelmezdim. Ama "insanın hallerinden devrimcilik" denildiğinde, yani konu insan ekseninden ele alındığında, söyleyecek bazı şeylerim olabilir diye düşündüm. Ülkemizde "devrimcilik" dendi mi, çoğunlukla siyasal çerçeve akla gelir. Hatta, daha da dar bir çerçeve: "Sol" içi bir kavram ve tartışma sayılır devrimcilik. İnsanın hallerinden devrimcilik ise, ağırlıklı olarak sosyo-psikolojik bir kavram olarak çıkıyor karşımıza.

Önce, ana çizgileriyle devrimcilikten ne anladığımı söylemem gerekirse, ben devrimciliği ve insanın devrimci ruh halini sadece muhaliflik olarak görmüyorum. Muhalif olmak, ille de devrimciliktir diyemeyiz. Muhalif olmak, militan olmak, uçta olmak, tek başına devrimcilik değildir. Bizde bu kavramlar, özellikle de geçmişte, hep birbirine karıştırıldı. Kendi kendime hep sorarım: Bana "sıkı devrimci" dendiği dönemlerde gerçekten de devrimci miydim, yoksa farklı bir statükonun parçası mıydım?

Türkiye'de devrimciliğe yüklenmiş öyle anlam ve duygu yükleri, öyle ideolojik ve etik yükler var ki, kavramı tüm boyutlarıyla gözden geçirmemize engel oluyor. Devrimcilik, ülkemizde uzun yıllar sol'un inisiyatifinde görüldü. Aynı zamanda bir tür dayanışmacı ahlak, etik bir değer olarak da anlaşıldı. Sıkı devrimci, sert devrimci olmak mükemmel ve yüce bir şeydi. Ama devrim neydi? Bu konuda rivayetler muhtelifti. Şöyle bir anım var: 1970'te Ankara'da, küçük bir grup bir dergi çıkarıyorduk. Hiçbir sosyalist parti ve kanadı yeterince devrimci bul-

madığımızdan, bu dergi etrafında örgütlenmeye çalışıyorduk. Üstelik meselelerin özüne, derinine inme iddiasındaydık. İlk sayının ilk yazısını Murat Belge yazacaktı. Murat yazısıyla geldi ve yayın kuruluna, yani bizlere yazısını sunmaya başladı. Hiç unutmam, belki de 30 defa şunu tekrarladı: "Devrim bir üretim biçiminden bir başka üretim biçimine; bir üst üretim biçimine geçiştir." Her defasında cümle üzerinde o kadar tartışıyorduk ki, ikinci cümleye bir türlü geçilemiyordu.

Konumuza dönersek, devrimcilik kuşkusuz, verili durum ve düzene bir başkaldırı içerir. Ancak, insanın devrimci ruh durumu, sadece siyasal alanda köklü bir değişiklik talebi değildir. İnsan gündelik yaşamında, aşkta, düşüncelerinde, sanatta da devrimci olabilir veya olmayabilir. Bakkala sigara almaya çıkıp da Latin Amerika'ya yerleşen bir kişi de kendi yaşamı açısından devrimcidir. Kendisinde çok ciddi ve nitel bir değişiklik gerçekleştirebilmiş insan da devrimci ruh haline sahip sayılabilir. Oysa biz, Türkiye'de devrimciliği, uzun süreler çok dar politik bir alanla sınırladık. Hatta devrimcilik silahlı mücadeleden yana olup olmamaya bile indirgendi bazen. Devrimi gerçekleştirmek için silahlı mücadele yönetimini reddettiğiniz zaman "oportünist" sayılırdınız

Devrimci ruh hallerinin, yani geniş anlamda devrimciliğin, bence bazı ortak özellikleri var. Her devrimci ruh hali köklü ve nitel bir değişim isteğini ve amacını içerdiği gibi, kişide bunu başarabileceği umudu ve inancını da barındırır. Nitel değişimi gerçekleştirebileceği inancını taşımayan, kendinde bu gücü bulamayan kişi devrimci olamıyor. Devrimci ruh hali, umut ve inançla besleniyor. İnsanın hallerinden devrimcilik, aynı zamanda bir umut ve inanç halidir de. İkinci olarak, insanın devrimci durumu, ilk bakışta sanılanın aksine, bir yalnızlık durumudur da. Gerçekten devrimci iseniz, bir ölçüde yalnız ve sürü dışı olmayı da kabul etmişsiniz demektir. Öte yandan, devrimci hali, insanın halleri arasında en güzellerinden biridir. Örneğin ben kendimi "devrimci" hissettiğim dönemlerde daha güzel, daha iyi, daha cesur olduğuma inanıyorum. Evet, bu hal, insanın umutlu ve cesur olmasına yardım ediyor. Ama belki de, soru sormasını da engelliyor. O durumu, o hali fazla soru sorma-

dan yaşıyorsunuz ve mutlu oluyorsunuz. Sorular mutsuzluk ve inançsızlık getirebilir çünkü. Devrimci halinizden bile kuşkuya düşebilirsiniz.

Devrimcilik kavramına ahlaki bir yükleme yapmazsak, kısaca, her alanda köklü ve nitel değişiklik isteyen, umut eden ve bu yönde çaba göstermekten yorulmayanlar devrimcidir, insanın devrimci halini yaşamaktadırlar, diyebiliriz sanırım. Bir de tabii, kendilerini çok devrimci sayan kimi hareketlerin, siyasetlerin, kişilerin, gerçekte fevkalade tutucu olabileceklerini de unutmayalım.

A. Ünsal– Bu arada konformist ve nonkonformist sözlerini de hatırlayalım. Batı'da devrimcinin şekerli suda eritilmiş hali konformist ve nonkonformist diye ayrılır. Salinger'in yıllar önce söylediği bir söz vardı: "Konformistle nonkonformist arasında aslında herhangi bir fark yoktur, her iki cenah da aynı şekilde giyinir." Dikkat ederseniz simgeselliği de vardır devrimciliğin. Türkiye'de kılık ve kıyafetler de devrimcilik konusunda birer simge oldu, bir aidiyet arzusu hep oldu. İnsan olarak biz acaba kendi devrimimize hazır mıyız?

Bülent Forta– Ben aslında siyaset üzerine konuşmaya hazır biri olmamama rağmen buradaki çerçeveye sadık kalmaya çalışacağım. Devrim kavram olarak geniş spektruma sahip. Cinsel devrim, bilimsel devrim, siyasal devrim, zaman zaman 1960 devrimi, paradoksal da olsa 12 Eylül ihtilali... İhtilal, devrim kelimeleri birbiri içine çok kolay geçebiliyor.

Devrim ve devrimcilik pozitif anlamlarla yüklü. İnsanın devrimci hali ise kuşkusuz hayatta radikal kararlar alabilmek, aşkta, işte kendini değiştirebilmek vs. Ben yine de radikallikten, *avant-garde*'lıktan veya nonkonformizmden daha farklı yanları olduğu düşüncesindeyim devrimciliğin. Çünkü siyasal ve nesnel anlamlar taşıyan bir kavram her şeyden önce. Walter Benjamin'in çok meşhur bir metaforu var: "15 yaşında evden kaçmak ve hep sıla özlemi duymak" diye ifade eder. Ben de devrimi "15 yaşında evden kaçmaya" benzetiyorum çünkü 16 yaşına geldiğinizde evden kaçamazsınız artık. Üstelik 15 yaşında sokakların havasını teneffüs etmeden, özgürlük duygusunu tatmadan hayatla aranıza mesafe koyamazsınız. Ondan sonra

zaten devrimciliğin paradoksları önünüze serilmeye başlar. Benjamin'in dediği gibi hep "sıla özlemi"yle yanar tutuşursunuz ama bulduğunuz yer artık kendi eviniz olmayacaktır.

Devrimcinin birinci paradoksu burada: Önce iktidarı yıkmak, sonra iktidardan vazgeçmek, bir tür ahlakı yıkmak, sonra hemen kendi kuracağınız ahlaktan vazgeçmek... Bunu yayabilirsiniz, gündelik hayatı bu tarz sorgulayabilirsiniz. Siyasal iktidarı, rutinleşmiş evliliklerinizi bu tarz sorgulayabilirsiniz. Hatta sizi tutsak eden şeylerden bu şekilde kurtulma şansını elde edebilirsiniz.

Paradoksun sonu yok ve çözümsüz. Bu nedenle de bütün bu amaçları kuşanmış bir örnek sunmuyor bize. Oya Hanım'a da katılıyorum. Ütopyası, değiştirme umudu olmayan, bugün olduğundan da farklı bir şey olacağına inanmayan devrimciliğin kendisi imkânsız hale gelir. Şu çok doğrudur: Ütopyalarınızdan, değiştirme duygularınızdan vazgeçtiğiniz andan itibaren kendi devrimciliğinizi tanımlayabilecek bir şey bulamazsınız. Bu noktadan baktığımda "tarihin sonu" "sosyalizmin sonu" gibi kavramlar bana insanın sonu gibi geliyor. Çünkü tarihin bittiği yerde ben devrimciliğin de biteceğini düşünüyorum.

Devrimciliğin pozitif anlamlarının erimeye başlamasının nedeni, içinde yaşadığımız toplumsal ortamın, düzenin tek ve mümkün olduğunun kabulüdür. Eğer bugün her şeyin olması gerektiği gibi olduğu duygusuna sahipsek devrimciliği dışarıda tutuyoruz demektir. Son yıllarda Sovyetler'in yıkılmasından daha çok devrimciliği negatifleştirme, değiştirme duygusunun lanetleyen, tarihte her şeyin yan yana dizilebileceğini ve bizim tercihlerimizin söz konusu olduğunu söyleyen ideolojik atmosfer insanın değişim arzusunu kırıyor. Devrimciliği bitirmeyi hedefleyen bir süreç bu. İnsanın bu güzel halinin bitirilebilir bir şey olmadığını söylememiz gerekiyor.

Siyasal planda her devrim bir önceki devrimin diliyle konuşur. Ekim Devrimi'nin içinde de jakobenler var, Fransız Devrimi kendisinin tam zıddı bir devrime kavramlarını emanet ediyor. Ekim Devrimi'nden bu yana da dünyanın bütün devrimleri Ekim Devrimi'nin kavramlarını kullanıyor. Biz uzun süredir kendi tarihsel konumumuzdan kavramlar türetmeye çalı-

şıyoruz. Artık Bolşevik, Menşevik diye insanlar birbirini suçlayarak konuşmuyor. Biz kendi dilimizi ve kavramımızı bulmakla yüz yüzeyiz artık.

Benim Oya Hanım'dan ayrılacağım noktalardan biri şu: "Tarih olmadan devrim olmaz" dedim ben. İnsanların hayatlarında ani değişiklik yapmaları *avant-garde*, radikal bir tutum olabilir ama bunun tamamen bir devrimcilik olacağından kuşku duyarım. Çünkü bir tarihten gelen ve o tarihin kendisine olacağından kuşku duyarım. Çünkü bir tarihten gelen ve o tarihin kendisine sunmuş olduğu şeyler karşısında bir tutum takınabilen ve önüne yeni bir tarih koymuş olabilenlerin devrimci olabileceğini düşünüyorum. Bu sola mı tekabül eder? Ben ancak solcu olanların devrimci olabileceğini düşünürüm ama bu yeter şart değil. Çünkü biliyorum ki politik olarak devrimci olan birçok insan gündelik hayatıyla, hayat karşısında takınmış olduğu tutumla son derece muhafazakâr veya kendi ideolojisiyle kurduğu ilişkide son derece muhafazakâr. Dolayısıyla ben devrimciliğin en önemli kriterinin, her düzlemde kendi iktidarından vazgeçebilme duygusu olduğunu ve asıl devrimciliğin buradan türeyeceğini ve bunun insan devrimci haline en çok katkı yapabilecek bir şey olduğu kanısındayım.

İktidarın bırakılabilir olduğu yerden başlayan bir devrimcilik tanımı ve bunun insan hayatına yansıyan yanları en iyi tanımdır, diye düşünüyorum.

A. Ünsal– Bülent Bey konuyu biraz karıştırdı, farklı bir boyut getirdi ve iyi de oldu. İnsanın kendi iktidarından vazgeçebilme noktasından devrimi ele aldı. Ama acaba insanın kendi iktidarı ne kadar var? Muktedir miyiz? Muktedir olamadığımız için bir devrime mi ihtiyacımız var? Yanıt vermiyorum. Sözü başka bir Bülent'e bırakıyorum.

Bülent Sonay– Ben etimoloji meraklısıyım ve karşıma bir kavram çıktığında onun köküne bakarım hemen. Devrim, kökü ve anlamları açısından, benim çocukluğumdan beri önemli bir kavram.

Psikiyatristimle konuşur gibi konuşayım. Ben dört yaşımdaydım, 27 Mayıs oldu. Babam DP'liydi, evde bir panik havası esmeye başladı. Babamı götürecekler diye annem panik yapıyor-

du. Annem panik olduğu için babam üzülüyordu ve ben de ödipal bir çocuk olarak bu olayın kötü bir olay olduğuna karar verdim. Annemi üzüyor, ayrıca babam yüzünden üzüyordu. 27 Mayıs'a, ilk senesinde "ihtilal" deniyordu, o yüzden ben bu kelimeyi hiç sevmedim. İhtilal nedir? Annemi üzen şey, diye düşündüm.

Sonra 1965'te ben dokuz yaşındayken devrim konuşulmaya başladı, ihtilâle alternatif olarak geldiği için devrimi sevdim. Devrim deyince aklıma devirmek geliyordu. Sonra 16-17 yaşımda İngilizce öğrenmeye başladım. *Revolution* kelimesi baktım ki "ayaklanma" kökünden geliyordu. Farkındaysanız hep yanlış düşünüyorum, demek ki bende bir sakatlık var. Tabii *revolution*'ın kökü *revolt* değil *revolve*, "devrim"in kökü de "devirmek" değil, "devir" Buna da şöyle uyandım; bir gün arabada giderken km. saatinin üstünde "rpm" yazıyordu ve bu "dakika başı devir" demekti. Şimdi benim yanlış anlayışımla "dakika başı devrim" değildi elbet.

1970'li yıllara gelince biz inkılabı değil ihtilali sevmeye başladık. Sonra Nâzım'm "tohumun ağaca inkılabından" bahsettiğini görünce bu inkılap kelimesine de haksızlık yaptığımızı farkettim. O zamandan beri devrime en uygun karşılığın inkılap olduğunu düşünüyorum. Biz hep inkılap, devrim; ihtilal, reform diye düşünürdük.

Devrim konusunda kafamı netleştiren adam Yevgeni Zamyatin oldu. *Biz* romanında ve sanırım 1984'lerde *Yeni Gündem*'de çıkan "Edebiyat, Devrim ve Entropi" başlıklı yazısında aynı şeyi söyler. Devrim, uzayda iki yıldızın çarpışmasıdır. Devrim, bir elektronun, içinde yaşadığı atom evreninde fırlayıp başka bir atom evrenine girerek orayı altüst etmesidir. Yani devrim her zaman her yerdedir, biz olmasak da var. Dolayısıyla devrimcilik türeme bir laf. Devrim bizi sallamıyor. Zamyatin şöyle diyordu: "Eğer siz devrimi yapmazsanız uzaydan bir yıldız gelip dünyaya çarpar ve devrimi yapar." Yani biz toplumsal bir devrim yapamazsak doğal bir devrim gelip bizi yapar. O nedenle en son sayı olmadığı gibi en son sayı da yoktur. Fukuyama kalkıp bize tarihin ve insanlığın sonunda bahsetmiş, bahsetsin tarih ona aldırmaz ve devrimlerini sürdürür. O da olmazsa insanlık biter, bu da bir devrimdir. Bakın dinozorların

soyu tükendi, biz dinozorlardan daha kıymetli varlıklar değiliz. Devrim bize rağmen sürer.

Devrim, bir büyük akışı görüp o akışın içinde yer almaktır. O akışı görmemektir devrimci olmamak. Bunu yapmak isteyen yapar. Nehir kazığa aldırmaz, böyle çakılmış çok kazıklarımız var. Tarihteki devrimlere baktığımda sadece 1848 Devrimi ilgilendiriyor beni, yani başarısız olan devrim. Biz hep başarılı devrimleri severiz, tarihe onları yazarız. Çünkü tarihi, devrimden sonra gelen iktidarların paralı vakanüvisleri yazar.

1848 Devrimi'nde iki parti vardı: Devrim partisi ve düzen partisi. Buradan devrimin zıddını öğrendik. Ben hayatım boyunca partileri devrimin ve düzenin partileri olarak sınıflandırdım. Mesele o partilerin kendilerini nasıl gördükleridir. 1917'de Bolşevikler kendilerine devrimin partisi dediler ama karşılarmdakine düzenin partisi demediler. Neden? Çünkü yarın düzeni kendileri kuracaklarını biliyorlardı.

Bir başarısız devrim de 1968 Devrimi'ydi ama devrimi devrim yapan başarısı değildir. O nedenle devrim deyince benim aklıma Che gelir. Çünkü bir devrimi başarıp, düzen kurulmadan çekip gitmiştir. Ama tarihin Castro'lara da ihtiyacı var. Castro da gitseydi Küba ne olacaktı? Belki de insanın devrimci hali, hiçbir zaman bir kuruluş sürecinde yer almamaktır. Devrimci bir ruh, kurulan bir düzenin içinde ancak kendini yok ederek var kılar.

A. Ünsal– Bülent Somay güzel bir girizgâhtan sonra, siz ne yaparsanız yapm devrim sürecektir, sizin buna hiçbir katkınız olamaz, gibi klinik bir bakış atfetti devrimsel durumlara. Bakıyoruz, elektronik devrim, enformatik devrim var ve bunlar bizsiz de oluyor. Ama biz bu devrimler içinde konumumuzu birer koyun kompleksiyle mi bulacağız? Somay'm sübjektif koşullara çok az yer verdiği endişesine kapıldım. Dil devrimini düşünün... Herkesin on beş, yirmi yılda yapılamaz dediğini Atatürk üç ayda başarıyor. Ümmetten millete geçişi tam anlamıyla tamamlayamadık belki, ama Latin alfabesine geçişi tamamladık.

Yani ikinci tura geçerken, bireyin iyice güçsüzleştirildiği ve rüzgârda salınan bir yaprak konumuna getirildiği endişesindeyim. Oysa birey o denli edilgen değildir...

O. Baydar– Ben bu tür toplantılarda, dağınık konuşmalar arasında, izleyicilerin aklında kalmasını istediğim bir şeyin altını çizmeye çalışırım hep. Şimdi de, bugün, burada hangi kavramın, hangi düşüncenin altını çizmeliyim diye düşündüm. Şunu buldum: Genel olarak üç kavram birbirine karıştırılabiliyor. Birincisi devrim, ikincisi insanın devrimci ruh hali (ki konumuz bu), üçüncü olarak da devrimcilik...

Bülent Somay'ın etimolojik çözümlemesinde katılmadığım noktalar var. *Revolution:* İhtilal, devrim... *Evolution:* İnkılap, evrim. Dilci değilim ama bildiğim kadarıyla devrim pekâlâ da "devirmek"ten geliyor. Karşısında evrim kelimesi var. Evrim, inkılap nicel değişme, devrim ise nitel değişmedir. Devrim, mutlaka bir nitel değişmedir.

İnsanın devrimci ruh hali, insanın eskiye benzemeyen yepyeni bir şey kurmasıdır. Devrimcilik ise, şimdiki düzenle, uyuşmamaktır. Ama sadece muhalefetten, radikallikten ve militarizmden ibaret olmayan, o düzeni değiştirme azmini, umudunu, çabasını ve savaşını içinde bulunduran bir şey devrimcilik. Arkadaşını hiçbir koşulda ele vermemek gibi devrimciliğe yüklediğimiz değerler önem kazanır.

Bu devrimci ruh hali, Bülent Forta'nın dediği gibi bir iktidardan vazgeçebilme meselesi midir? Bana enteresan geldi, Sovyet deneyini anımsattı. Ben 1917'nin gerçek anlamda bir devrim olduğuna inanıyorum. Ben kurulan o statükonun nasıl korunduğunu biliyorum. 1980'lerde Sovyetler'e gittiğimde tek gördüğüm şey, her şeyin donmuş olduğuydu. Benim kendimi çok yandaş hissettiğim bir sistemdi ama orada devrim bitmişti, belki çoktan bitmişti. Ama bu sadece iktidardan vazgeçmek midir, tartışılır. İktidardan vazgeçerek devrim dışına düşülebilir. Son olarak şunu söyleyeyim, bir insan tam devrimci sayıldığı bir zamanda gerçekte karşı-devrimci olmuş olabilir. Belki de devrim sadece bir momenttir, bir andır.

İnsanın devrimci halinin özelliklerini saydım kendime göre, ama ben bu saydığım özelliklerle karşılaştırınca kendimi devrimci hissetmiyorum. Devrimci ruh halinin insanı cesur, umutlu, güçlü kıldığını düşünüyorum. Oysa tüm yaşadıklarımızdan ve yaşamakta olduklarımızdan sonra, sonuna kadar

karşı olduğum, kabullenemediğim, zaman zaman iğrendiğim bugünkü dünya ve ülke düzenini değiştirip, yerine daha özgür, daha mutlu, daha güzel ve insanca bir düzen kurabilme umudunu ve gücünü bulamıyorum kendimde. Bu bir itiraf ve tümüyle öznel bir durum, ama gerçek. İnsanın devrimci halinin zorlamayla, kendine ve çevreye gaz vererek yaşanabileceğini düşünmüyorum. Şimdi çok daha fazla sorguluyorum her şeyi. Devrimci halin bir köşeciğinde, biraz kör inanç da vardır. Belki de inanç zaten kördür. Demek istediğim, bir iç atılım olan devrimcilik hali, fazla sorguya, suale gelmez. Öylece yaşanır ve ne güzel ki yaşadık o hali.

Artun Ünsal– Kim bilir, devrimcilik belki de emektir? Size soralım...

B. Forta– Buna uçarak cevap vermem lazım. Şu ayrımı yapmak lazım çünkü konu başlığının uçları çok açık. İyisi mi, devrim, devrimcilik ve insanın devrimci hali üstünden gideyim. Bülent Somay'ı, Artun Bey sanırım yanlış anladı. Bülent sübjektivizmi sıfırlayarak konuşmadı ancak bu işin tarihsel akışının altını çizmek istemedi. Devrim tanımı mutlaka bir tarih bağlantısı içinde yapılmalı. Yoksa gerçekleşmiş bir vakanın değerlendirme kriterleri elden kaçar. Sağlıklı bir tanım için tarihsel bir skala koymak zorundayız.

Devrimcilik, iktidardan vazgeçebilme ile anlatılabilir. İktidarı istememekten söz etmiyorum. Sonuçta değiştirebilmek için iktidar olmak gerek. Bu, o etap için devrimciliktir ama eğer bu iktidardan vazgeçemezseniz, bu iktidardan vazgeçebilecek tarihsel, toplumsal, bireysel mekanizmaları kuramazsanız; devletten, partiden vazgeçemezseniz, "–cilik" ekinin verdiği süreklilik durumu ortadan kalkar.

İnsan kendini bir devrimci hal içinde hissettiği zaman bir yalnızlık duygusu içindedir. Ben bu yalnızlık duygusunun büyük kolektifler içinde doyuma ulaşabileceğini düşünüyorum. Partilerden, fraksiyonlardan söz etmiyorum, bir tarihsel durumdur bu. Kendi tarihime bakarsam 1974'ten itibaren devrimcilikle buluşmuş biri olarak hâlâ o dönemin kendine özgü yıkıcı ve yeniden kurucu hayatına ilişkin şeyleri özleyerek geçiriyorum. Neydi bunlar? Aile bağlarından kopmuştuk,

mülkiyetten kopmuştuk ve bize öğretilenlerden başka şeyler olduğuna inanmıştık... Yıkarak geliyorduk ve kendimize özgü haller takmıyorduk. Hem büyük bir özgürlük vaadi var hem de kendinizi bir ütopyanm misyoneri olarak gördüğünüz için o ütopyanm değerleri arasmda sıkışıyorsunuz. Devrimciliğin paradoksu bu. Yani kendi bedeninizi bir sürü bağlardan kurtarmışken, başka bir yığm bağlarm kuşattığını görüyorsunuz. Kot pantolon, kadife ceket giyiniyorsunuz vs. Bunların hepsi kötü değil tabii çok önemli değerler var, Oya Hanım'm dediği arkadaşını ele vermeme duygusu, fedakârlık duygusu, dayanışma var. Ama bunlar da kurumsallaşmaya başladığı zaman sonuçta her şey yeniden yeniden yeniden bir devrim yapmayı gerektirecek kadar kendini hissettirmeye başlıyor. Sanırım en zoru da insanm mutlu olduğu şeyler karşısmda devrimci bir tutum takmabilmesidir, kendi arkadaşlarıyla böyle bir hesaplaşmaya girmesidir. İnsanm devrimci halinde en dramatik çarpışmalar bu tür sorgulamalar sürecinde ortaya çıkar. Türkiye'de sol hareket bunu çokça yaşadı. İnsanlar kendi içlerinde cereyan eden şeylerle buruldu. Bütün bu kırıklıklar ve burukluklara rağmen karşıtınla tanımlandığında insanm yine en güzel hali devrimciliktir diye düşünüyorum.

B. Somay– Ben yanlış anlaşılmayı başardım yine. İki şeyi düzelteyim. Artun Bey'in kaygısma katıldım, öyle demek istememiştim. Dediğim şu, bizler devrimci olmayarak bugüne kadar uygarlık adma ürettiğimiz her şeyi yok etmeyi başarabiliriz. Sadece bu, evrensel bir kategori olarak devrimi sona erdirmez, bir göktaşı gelip çarpar ve devrim başka bir boyutta devam eder. Tabii ki bizim ne yaptığımız çok önemli. Sadece devrim kategorisinden bahsederken kendimizi çok fazla önemsememiz gerektiğini söyledim.

İkinci noktada Oya Hanım'a katılmıyorum. Evrim-devrim, inkılap-ihtilal, *evolution-revolution* ikilileri tam da birbirlerine tekabül eden ikililer değil. Mesela Osmanlıcada *evolution* hep "tekamül" olarak çevrildi, inkılap kullanılmadı. İnkılâp-ihtilal, reform-devrim ikilisine denk düşecek şekilde kullanıldı. Bu da 300 yıldır başımıza bela olan liberalizmin oynadığı oyunlardan

biri. Reform benim çok hoşuma giden bir kavram aslında, "yeniden biçimlendirmek" çünkü. Liberal söylemde "reform", işin aslına dokunmadan küçük cilalar atmak şekline dönüştüğü için ve devrimciler de buna karşı "kahrolsun reform" dedikleri için açmaz çıkıyor ortaya.

İnkılap da bir şeye nicel, küçük değişiklikler katmak değil, bal gibi bir şeyi kökünden değiştirmek, ona başka bir hal vermektir.

A. Ünsal– A. Hamdi Başar, *Atatürk'le Üç Ay* kitabında inkılabı çok güzel açıklar. İşte ümmetten millete geçmek... Bu bir devrimdir.

B. Somay– Evet, tamamlanmamış olmasına rağmen, tasarımda bir devrim olduğu doğru. Ben inkılap kelimesini reformist olacağım korkusuna kapılmadan kullanabilirim.

"İnsanın devrimci hali" dediğimde aklıma başta Bülent'in dedikleri geliyor. Ben de 1970'lerde devrimci oldum. Hatta önce hippi oldum sonra sosyalist devrimci oldum. Ben ne 68 kuşağına ne de tam olarak 70 kuşağına girdim, ara sıcak bir durumum var. 1959-60 doğumlular daha farklı, onlar kendilerini bildikleri anda ortasına düştüler. 1954'te doğanlar 68'li oldular. Ben de peşinden koşup 1972'de hippicilik oynadım ama bu arada 1974 oldu ve millet birbirini kırmaya başladı. Tarafsız kalmak mümkün değildi, "Ben hippiciyim" desem, dövmeseler bile gülerlerdi.

Biz, insanlık hali olarak devrimciliği 1970'lerde oluşturabilmiş değildik. 1976-77'de son derece devrimci bazı arkadaşlarla muhabbet ediyorduk. O sırada ben kız arkadaşımla birlikte yaşıyordum. Kızlardan biri, "Bunu nasıl yapıyorsunuz, bu karşı devrimciliktir" dedi. "Nasıl yani?" dedim, "Evlilik dışı ilişki çok burjuva bir şey" dedi. Ben Marksist açıklama getirmek istedim ama o "Bu burjuva yozluğu!" dedi. Oysa biz 1960'lardan geliyorduk ve cinsel devrimi biliyorduk, burjuva ailesine, burjuva evliliğine karşı çıkmalı değil miydik? Çıkamadık, çoğumuz çıkamadık. Evlilik dışı ilişki yaşadıkları için örgütten atılan arkadaşlarım oldu. Demek ki, her yerde birden devrimci olmak mümkün değil. Şurada devrimci oluruz ama burada o dozu tutturamayız.

Yani o arkadaşımız kendi bastırmalarının ve ketlemelerinin adını devrimcilik koymuştu. Hani, ne niyetine yenirse biraz da o olan bir kelime olduğu için devrim, her türlü ruhi problemimizi devrimcilik adı altında sarıp sarmalayabiliyorduk. O arkadaşımın bir gerekçesi "Halkımız böyle mi yaşıyor"du, orada devrimcilikle halkçılık karışıyordu.

Üniversitede bir psikiyatr gelmişti ve burjuvaziyle proletaryanın cinsel hayatlarının farklı olduğunu, burjuvazinin soyunarak, proletaryanın soyunmadan seviştiğini anlatmıştı. Hani sevişmeye fazla vakit ayırmak, fanteziler yapmak burjuva yozluğuna giriyordu. Devrimci psikiyatristimizdi bu ama hastalarına ilaç dayamakta beis görmezdi, psikanalize inanmazdı. "Devrimciydi" diyorum çünkü buna ben karar veremem, öyle diyorsa öyledir. Sonuçta devrimcilik kıvamını hayatın her alanında tutturabilen zaten yok. O nedenle insanın devrimci hali dediğimizde eksik bir şeyden bahsediyoruz, yamalı bir şeyden bahsediyoruz ama zaten yapacak başka bir şey de yok.

A. Ünsal– Türkiye'de en çok sorulan soru, "Ne olacak bu memleketin hali?"dir. Peki, bizim halimiz ne olacak? İnsanımız zihinsel bir devrime gerçekten hazır mı?

İzleyici– Bir toplumda yanlış bir gidişat yerleşmişse bunun sorumlusu fertlerdir. Fertler bunu önceden görebilse zaten toplumda böyle bir kemikleşme de olmazdı. Devrimci kişinin yapması gereken toplumu evrime götürecek çalışmalardır. Sizin düşüncelerinizi almak istiyorum.

B. Somay– Biz çok uzun bir süre ikilikler halinde düşünmekten vazgeçmedik. "Ya o ya bu"larla düşündük. Oysa Brecht'e göre bizim hayata bakmakta kullanacağımız araç "ya o ya bu" değildir, "yalnız o değil bu da"dır. Birbirini dışlayan ikiliklerle değil, birbirini içererek dışlayan yapılarla düşünmeliyiz. O yüzden "evrim mi, devrim mi?" sorusu benim için zaten baştan yanlış. "Devrim mi, reform mu?" da öyle. Devrim, ancak kendinden önce olanı içeren onu kapsayarak süren "diyalektik inkâr"la olur.

İzleyici– Bülent Somay'a bir noktada itirazım var. Zamyatin'in önermesinden bahsettiler, bence Zamyatin önermesinde

bir metafor yaptı, Ursula Leguin gibi, "Ya ruhunuzdadır ya da hiçbir yerde" Bülent Bey'e epistemolojik noktada itirazlarım olabilir.

Bence, devrim ancak bilincin olduğu yerde olur. Bu noktada doğa ile beşeriyet arasındaki ayrımı belirtmeliyiz. Zamyatin, devrimin doğada kendiliğinden gerçekleşeceğini değil, insana özgü bir niteliksel dönüşüm olduğunu söylemek istiyor. Sosyolojik düşünmek lazım. Tarih ve sosyolojinin ışığında bakarsak devrim, bilincin var olduğu, yani diyalektiğin var olduğu yer demektir. Doğada diyalektiğin var olduğunu düşünmüyorum, bu noktada Engels'ten ayrılıyorum.

Varoluşsal açıdan da bakmak istiyorum devrime. İnsanoğlunun en devrimci eylemi, ölüm gerçeğine karşı savaştığı alandadır. Bu alanı bilim, felsefe ve sanat oluşturuyor. İnsan ancak bunlarla ölüme karşı duruyor. Bu noktada insanlık tarihinde en büyük devrimi sanatçılar, bilim adamları ve filozoflar gerçekleştirdi. Dostoyevski, *Karamazof Kardeşler*'de şöyle yazar: "Hayatın anlamından çok hayatın kendisini sevmek gerekir." Belki de devrimci tutum budur.

B. Somay– Burada Engels'le birlikte reddedildim. Burada kendi adıma şu cevabı verebilirim: Eğer doğada diyalektik yoksa, diyalektik, filozofların şu iğnenin ucunda kaç melek dans ediyor muhabbetinden başka bir şey olmaz. Diyalektik bizim yaptığımız değil, keşfettiğimiz bir şeydir.

Ben sosyolojiye hiçbir zaman inanmadım, çünkü sosyoloji inanılacak bir şeydir. Sosyolojik bakmak bir iman gerektirir. Bir tane bilim var o da tarih; sosyoloji, psikoloji bilim değildir. Marx, "Bir tane bilim tanırım ve o tarihtir. O da doğanın tarihi ve insanlığın tarihi diye ikiye ayrılır. Diyalektik her ikisi için de geçerlidir" der ama o da yanılıyor olabilir. Ben sadece ona inanıyorum. Devrim doğada başlar, bizle devam eder. Bizden sonra da olacak.

A. Ünsal– Nedense hep siyasi boyutta tartışıyoruz. Demin bir soru sordum: Bizim insanımız zihinsel devrime hazır mı? Hiç cevap yok. Bizim sadece halimiz, havalarımız var. Gerçekte devrimci değiliz. Belki de bu masada tek ben devrimci olmadım. İnsancı oldum.

Devrimci düşünürsek şu soruyu sormamız lazım: 21. yüzyılda siyasal bilime ihtiyaç, siyasal mühendisliğe olanak var mıdır? Üniversitelerde herkes devrimci geçinmiştir ama 19. yüzyılın fikirlerini tekrarlayıp durmuşlardır. Devrimci değilim ama gelecek için umut doluyum. Bilinç sorunu Türk insanının burjuvalaşmasına, göçebelikten kurtulmasına mı bağlı?

İzleyici– Konuşmacılar bütün söylediklerini somutlayacak bir anekdot anlatabilirler mi?

B. Forta– Biliyorsunuz iki yıl önce "Sürekli aydınlık için bir dakika karanlık" kampanyası vardı. Bunu ilk akıl eden arkadaşlar bana sordular. Fikir iyiydi. Hemen medyayla ilişki kurduk. Ama bir kuşkumuz vardı, olabilir mi, diye. Şunu düşündüm, bu bizim aklımıza gelmiş olabilir ama herkesin tepkisi vardır. İlk gün tepkiler başladı. Ben içimde bir rövanş duygusu tattım. Ben Abdullah Çatlı'yı tanıyordum... Biz 15 yıldır bu ülkede lanetlenen bir kuşağız. Bu kıstırılmışlık duygusunu yanıp sönen ışıklarla hafiflettik. Bize ilk defa haklı olduğumuz söyleniyordu sanki. Ama artık bunun faydası yoktu, onaylanmak neye yarardı bu saatten sonra.

Devrimin illa düşten, umuttan devşirilmesi gerekmiyor. Yaşanmışlığın kendisinden, onun onaylanmasından, onun içinde kendinin ifade edilmesinden, belki kendini gerçekleştirme duygusundan ve uğruna çok şey verdiğiniz şeyin onaylanmasından devrimcilik doğar. Orada ben kendimi yanıp sönen ışık gibi gördüm. Orada yitirilmiş hayatların onayı vardı.

İzleyici– Ben 90'lı yılların genciyim. İnsanlar devrimcilik deyince bazı kültlerin tutsağı oluyorlar. Orak-çekiç, yıldızlı bere, kırmızı kaşkollar... Bazı şablonlar var. H. Marcuse, "Asıl devrimci, işçiler değil, öğrenciler ve işsizlerdir" der. Yeni yüzyıla girerken devrimciler ne yapabilir ya da devrim için hâlâ umut var mı?

O. Baydar– Bence her dönemde devrimcilik olacağı kanısındayım. İnsanın en güzel hali, insanı insan yapan bir hal. Bu yüzden hep olacak başka şekillerde de olsa. Kendini çok devrimci görenlerin tutucu olduğunu gördüm zaman zaman. Bir bacı edebiyatı vardı ki, çok çektik...

Kendimi en devrimci hissettiğim an, 1986'da içinde bulunduğum siyasal hareketi sorgulamaya başladığım andı. Soru sormaktan korkmadığım an kendimi devrimci hissettim.

B. Somay– Bir anekdot da ben anlatayım. Geçen yıl İstiklâl Caddesi'nde İP'liler şeriat aleyhine imza topluyorlardı. Korkunç yüksek ve tiz bir sesle bağırıyorlardı. Önlerinden hep yay çizerek geçiyordum. Bir gün bir kız çıktı karşıma, "Şeriata karşı imza vermez misiniz?" dedi, "Hayır, vermem..." dedim. "Niye?" dedi, "Neye imza verdiğin kadar kime imza verdiğin de önemlidir. Doğu Perinçek yeryüzü cenneti için imza istese vermem" dedim. Kız düşündü, "Yani siz şeriattan yanasınız?" dedi. Ben bir daha anlattım, yine anlamadı. "Siz devrime karşısınız..." dedi. Sonra arkadaşımla uzaklaştık. Düşündüm, evet, ben devrime karşıyım, bazı devrimlere karşıyım.

A. Ünsal– Aramızda olmayanlar hakkında konuşmayalım lütfen...

B. Somay– Niye?

A. Ünsal– Söz hakkı veremediğimiz için...

B. Somay– Evet ama o ebedi şef olarak hep aramızda.

A. Ünsal– Eleştiri alırsınız...

B. Somay– Bu anekdotu ben köşemde yazdım. Taraftarlarından hemen cevap geldi: CIA ve MİT'le çalıştığım ayrıca Tansu Çiller'den de para aldığım yolunda bir şey yazdılar.

Burada önemli olan şu: Devrim her zaman her yerde çeşitli şekillerde var ve ben bazı devrimlere karşıyım. Bunu ilk defa 40 yaşımda düşündüm, ama vallahi düşündüm. Ben harekette bereket vardır, devrim olsun da nasıl olursa olsun diye düşünürdüm, oysa bazılarını sevmezmişim.

A. Ünsal– Sicilya'da kaçırılmış bir kadının kendisini kaçıranla evlenmeyi reddedip toplumdan soyutlanmayı kabul edişi bence bir devrimdi.

Yine Sicilya'da toprağına göz diken mafyayla savaşan bir kadın var. Toprağında kimse çalışmıyor ve o üç arkadaşıyla birlikte direniyor. Devrimcilik biraz direnmek, dolduruşa gelmemektir. Atatürk benim için yüzde yüz devrimcidir. Ben de kendi çapımda devrimcilik yaptım. Ne yaptım? Paris'te öğrenciyken Nâzım Hikmet'i anma gününe gittim. Çünkü o güne kadar

hiçbir Türk öğrenci gidemezmiş, fişlenir diye. Fişlendim mi, bilemem... Demek istediğim, güncel hayatta ufak şeyler için de bir devrim yaratabiliriz. İnsanın kendine yabancılaşmasını önleme gücü de bir çeşit devrimciliktir.

İzleyici– 3 Kasım Susurluk kazasında şunu gördüm: Bu dünya ona zarar verenlerin dışında, bunu görüp de bir şey yapmayanların da tehdidi altındadır. Ben Siyasal Bilgiler'de okuyorum ama siyaset yasağım var. İğneyle kuyu kazıyorum, önce düş kurmuştum oysa. Ben ne yapayım?

A. Ünsal– Siyasal bilim bize hiçbir şey vermeyecektir. Sadece gaza, dolduruşa gelmemeyi, aldatılmamayı önleyebildiği oranda bir parça bilim olacaktır. Fazlasını bekleyemeyiz. Siyasal bilime ahlak boyutunu da, hukuk boyutunu da, adalet boyutunu da katabilirseniz, o zaman adınız ütopyacı Thomas More olabilir.

Efendim, çok teşekkür ederiz.

"yalnız"

26 Nisan 1999

Yönetici: Artun Ünsal
Konuşmacılar: Demir Özlü, İlkay demir

Artun Ünsal– "Cihanda mahrem olacak kimse bulamadığım için kâğıt ve kaleme gönlümün derdini döküyorum" diyor Molla Cami. Yalnızlık ve aşk, her ikisi de dert. Kısaca yalnızlık hallerini özetleyelim.

İlk aklıma gelen psikolojik, biyolojik ve fiziki yalnızlık... Sözgelimi, en klasik temalardan biri yâra ulaşamamak, sarılacağı bir yâr bulamamak. Ötesinde, dostlardan ayrı düşmek. Cahit Sıtkı ne diyor bakın "Otuz Beş Yaş" şiirinde, "Hayata beraber başladığımız/dostlarla da yollar ayrıldı birbir/gittikçe artıyor yalnızlığımız" Yalnızlığımla yalnız değilim... F. Nietzsche de *Zerdüşt Böyle Dedi*'sinde, "Aşk, yalnız adamların çoğu için bir tehlikedir" diyor. Yalnızlık gençlikte en tehlikeli şey Nietzsche'ye göre, ama yaşlanınca belki son sığınağımız. Taş, duvar olmazmış... Anlamı şu çevrenin kurallarına uymama, karşı koyma, beyhude bir çaba. Cezası ağır...

Demir Özlü– *[Editörün notu: D. Özlü'nün ilk turdaki konuşması kaydedilemedi...]*

İlkay Demir– Gençliğimde bizden önceki kuşağın çıkardığı dergiler, yazdığı şiirler, öyküler vardı. Onlardan öğrendik yalnızlığımızı anlamlandırmayı. Sonra genç erişkinlik çağımızda birdenbire onlara sırtımızı döndük, tümüyle reddettik. Yalnızlığı aşabileceğimiz tüm insanlıkla birleşebileceğimiz umuduna kapıldık. Ben 68 kuşağındanım. Demir'lerle, Onat'larla keşfettiğimiz felsefi yalnızlığımıza anlam katma, ondan haz alma, onun içinde yaratıcılığı bulma çabası bambaşka bir dalgayla bizi bütün bir insanlıkla en yalnız kaldığımız hücrelerde bile asla yalnız olmadığımız duygusuna götürdü. En zor anlarda bile biliyorduk ki, hiçbir yerde olmasa bile dünyanın bizim görmediğimiz, bilmediğimiz yerlerinde öylesine insanlar var ki sürekli bizimle beraberler ve biz asla yalnız değiliz.

Benim yaşamımda yalnızlıkla baş etmede uzun süren ikin-

ci evre bu oldu. Birinci evre Tanrı'yı yitirdiğim andı, on dört yaşlarımda. O koskoca gökyüzüne bakarak ağlamıştım. İkinci evrede yıllarca çok zor koşullarda umudumu yitirmedim, yalnızlık duygusunu bütünüyle reddettim. Yalnızlığın içinde yaratıcılığı keşfettim. Yalnızlığımın içinde, yalnız olmadığım duygusuyla birlikte insanlıkla diyalog kurmayı öğrendim. Aydının yalnızlığını anlamaya çalıştım, bilimcinin, köy öğretmeninin yalnızlığını anlamaya çalıştım, çobanın yalnızlığını anlamaya çalıştım. Bir mahkûm olarak çok güzel yaşadım yalnızlığımı.

Çobanın yalnızlığıyla aristokratın yalnızlığı arasında çok büyük bir fark vardı. Ama her ikisi de, fiziksel, düşünsel zorunluluklar sonucu kendilerine empoze edilmiş yalnızlıklardı. O yalnızlıklar içinde aslında çoban da her bir koyunu bir başka köylüye ait olduğu için, aristokrat da bütün hizmetlerini o köylüler yaptıkları için aslında sonsuz bir ilişkiler ağı içinde hiç de yalnız değildi. Başkalarıyla birlikte anlam kazanan bir hayatı vardı. Dolayısıyla o düşünsel ya da fiziksel, zorunlu ya da seçilmiş yalnızlıkların içinde aslında onlar gerçek yalnızlar değildi. Onlar şanslılardı, onlar yalnız kalmanın yaratıcılığını yaşama şansına sahip insanlardı. Onun için de özendiriciydi durumları.

Yaşamımın bu iki evresinden, yani yalnızlığı reddederken, yalnızlığın aslında olmadığını düşünen ikinci evresinden sonra ben, gerçek yalnızlığın anlamlarını yitirmeye başladım sürgünde, yurtdışında. Yalnızlık, bu kez bende anlamını yitirmeye başladı. Sürgün, bütün anlamlarınızı, bütün değerlerinizi, sorgulamak zorunda bırakır sizi. O güne kadar ön kabul olarak benimsediğiniz, üzerinde düşünmediğiniz her değeriniz, alışkanlığınız birdenbire sizin dışınıza çıkar, karşınıza gelir ve sizden, kendisine yeniden anlam vermenizi ister. Sürgünde siz sürekli kendinizi tanımaya zorlanırsınız. Yabancı ülkelere giden insanların o kültürleri tanıdıkları sanılır. Aslında o insanlar gittikleri yabancı ortamlarda kendi kültürlerini, kendi değer silsilelerini, çerçevelerini yeniden tanırlar, anlarlar.

O süreçte sürekli sorguladım, anlamaya çalıştım. Yalnızlık konusunda aslında birbirinden belki farklı, iki ayrı model olduğu düşüncesini benimsemeye başladım. Daha sonra iki Türki-

yeli yazar benim bu görüşümü destekledi. Biri Atalay Yörükoğlu, çocuk doğurduğum zaman okumuştum ilk kitabını. Çocuğum için okudum ama orada kendimi buldum. "İki kültür vardır, uç noktada; Japon ve Amerikan kültürü. Biz Japonlara daha yakın bir yerde duruyoruz. Doğu kültürlerinde çocuğa mutlak bir özgürlük içinde yaklaşıldığı, ömrü boyunca çocuğun özgürlüğünün kısıtlandığı ve erişkin çağda artık tamamen kurallı bir yaşama sokulduğu görülür. Buna karşılık, Batı kültürlerinde çocuk en sıkı kurallar içinde büyütülür ve giderek çocuğun yaşamı bir özgürleşme sürecine girer." İlginç bir görüş. Çocuğumu bir yaşında Belçika'da kreşe verdiğimde, çocuğu bağladılar düşmesin diye. Bu benim için tam bir şok oldu. Çocuğum da bunu yaşadı. A. Yörükoğlu'nun ne demek istediğini derhal anladım.

Ancak zaman içinde bu iki model analizin, o modellerin kendi önkabullerini olduğu gibi kabul ettiklerini düşünmeye başladım. Bir başka deyişle Doğu kültüründe gerçekten böylesine özgürlükten kurallara doğru giden bir yapı var. Batı kültüründe ise tam tersine, kurallı bir yaşamdan özerkleşmeye doğru insanlar geliştiriliyor. Fakat bunların bir metaanalizini yaptığınızda, aslında ne Doğu'nun mutlak kuralları empoze ettiğini, ne de Batı'nın yetişkini gerçek anlamda özerk bıraktığını düşünmeye başladım. Bu ayrı bir tartışma. Burada kesiyorum. Ancak bu iki zıt anlayış son derece yanlış bir yalnızlık kavrayışını Doğu ve Batı toplumlarının önüne koyuyor gibi geliyor bana.

Demir'in bizim edebiyatımızda bulmakta zorlandığını söylediği yalnızlığı anlayan, yücelten, onun içinde var olmayı anlamlandırmaya çalışan bir yaklaşım belki de bu kültürün yasakladığı bir yaklaşım. Yalnızlık nedir? diye gözlerinizi kapayıp bir dakika düşünseniz, bu toplantının dışında herhangi bir topluluğa bir dakika düşünmelerini söyleseniz negatif kavramlar gelecektir akla. Yakınma, çaresizlik gibi negatif olacaktır yalnızlık üzerine kurgulananlar. Yoksa elbette Nietzsche tek değil, elbette Batı kültüründe yalnızlığı yücelten bir boyut var. Bu nedenle de *lone* ve *alone* arasındaki ayrım kendiliğinden dayatıyor.

Bir başka Türkiyeli yazar Çiğdem Kâğıtçıbaşı, Batı-Doğu, Kuzey-Güney arasındaki farkı şöyle dile getiriyor: "Bağımsızlık toplumları ve karşılıklı bağımlılık toplumları." Kâğıtçıbaşı, aslında Batı toplumunun bir istisna oluşturabileceğini, aslında dünyada, Kuzey'de, Doğu'da, Batı'da, Avrupa ve Avrupalıların oluşturduğu koloni devletlerin dışında esas olarak insanlığın büyük bir bölümünde karşılıklı bağımlılık kültürleri olduğunu söylüyor. Buna karşılık Batı kültürünün de yalnızca kapitalizmle açıklanamayacak, kapitalizm öncesinde bile bireyi ön plana çıkaran –miras davalarıyla açıklıyor bunları– bir anlayışta olduğunu söylüyor. Bu temel farklılıkların aslında bizim kendimizi anlamamızı da zorlaştırdığını dile getiriyor. Bireyin kendi kendini tanımlamasını teşvik eden bir kültürün kavramlarıyla, bireyin mutlaka kendisini koordinatlarıyla tanımlamasını teşvik eden bir kültürü açıklamaya çalıştığınız anda kendi kültürünüzü de anlamakta zorlanıyorsunuz. Kendinizi ifade etmek ve geliştirmekte de zorlanıyorsunuz. Böyle iki modelli bir dünya yalnızlık konusunda çok ciddi olarak ortaya çıkıyor.

A. Ünsal– Daha somut bir örnek: "Kardeşim memleket nere?" İkinci soru, "Kimlerdensin?"

İ. Demir– Evet, yurtdışında değil mi?..

A. Ünsal– Hayır hayır, İstanbul'da esas... Hemşeri kültürü kent kültürüne karşı bir kalkan oluyor. Onun için varoşlarda oy patlamaları oluyor.

İ. Demir– İkinci devrede, yalnızlığımı mutlak olarak göçmenlikte keşfettiğim ve o yalnızlıkla barışmak, kendimi tanımak, anlamak, içinde yaşadığım toplumu anlamak için çaba harcadığım ve önceki kuşağın önümüze açtığı kapıları yeniden açmak ve sonsuz bir biçimde okuyarak geçirdiğim yıllar oldu. Ama bu yılların sonunda, yalnızlık konusunda benim asıl vardığım durak, yurtdışında Türkiyeli, Faslı, Cezayirli, Arnavut, Yugoslav göçmenlerin benim görmediğim, bilmediğim Amerika'da, Harlem'de siyahların ve Türkiye'de bugün göç eden insanların yaşadığı asıl dışlanmışların yalnızlığı. O dışlanmışların yalnızlığını çok daha iyi anlayabilmek için sürgünde olmak önemli bir faktör oldu.

Geçenlerde bir söyleşide bir Kürt göçmen kadın İstanbul'daki yalnızlığını çok güzel cümlelerle dile getirdi. "Günün birinde, pencereden, balkondan bakarken bizden birilerini arıyordum. Göremedim. Sonra başı örtülü kadınlar geçiyordu. Bunlar bizden diye Kürtçe bağırdım onlara. Baktılar yüzüme hiçbir şey anlamadılar. Sonradan öğrendim Karadenizliymişler" diyor. Bu göçmen kadının dile getirdiği yalnızlık duygusunun bir ileri aşaması, kendi yalnızlığına, varlığına ve hiçliğine anlam verme, tanımlama olanağının bile insanın elinden alındığı, belki de Avrupa'daki Türklerin deyimiyle, ikinci, üçüncü kuşak yalnızlığı. Bir başka deyişle, gölgesini yitiren insanın geldiği yer. Benim gözümde bugün yalnızlık bir kez daha gölgesini yitiren göçmenler üzerinden negatif bir anlam yüklenerek, son derece büyük bir sorun olarak karşımıza çıkıyor.

Gölgesini yitiren insanlar etno-psikiyatride inceleniyor. Bu insanlar nasıl hastalanacaklarını da bilmiyorlar, nasıl delireceklerini de, nasıl sevineceklerini de. Kültürlerinden kopan, gölgelerini yitiren insanların geldikleri, gerçek dışlanmışların, yani ruhen dışlanmışların, kendi ruhlarından, kültürlerinden dışlanmışların geldikleri yer, günümüz dünyasında sanıyorum geçmişte insanlığın bilmediği bir yer. Son derece tehlikeli bir yer. Gölgesini yitiren insanın yaşadığı yalnızlığı anlama ve ona kendine yeniden anlamlar kazandırma yolunda destek olmak gerek. İnsanlık bunu çözemezse sorunlar çok daha artacak.

Belki bu gölgesini yitiren insan, bu sürekli bir şeyleri yitirdiğimiz dünyada hepimiziz. Ben artık yalnızlığı bu boyutuyla vahim bir sorun olarak görüyorum ve onu artık yüceltemiyorum.

A. Ünsal– Efendim Borges demiş ki, "Hiç kimseye hiçbir şeyi miras bırakıyorum." Bu şekilde Sayın Demir Özlü'nün söylediklerine bir virgül imkânı çıktı. İkincisi Sayın İlkay Hanım kendisiyle hesaplaşmasını ve yalnızlıkla barışma sürecini belirtti. Son kısmına katılmayacağım. Kültürel alienasyonla yalnızlığı biraz çabuk karıştırdınız gibime geldi. Çünkü bir yerde ressamın, müzisyenin yabancı bir toplumda yalnız kalma oranı, az para kazanan, işçilik yapan insanların oranından daha az. Burada bir emek sorunu var gibi geliyor.

Alienasyonu, anomiyi Durkheim açısından da ele alabilirsiniz, Marx açısından da alabilirsiniz. Ancak Durkheim'cı ve Marx'çı olmadan da günümüz insanının yabancılaşması, ona sadece tüketici gözüyle bakılmasından kaynaklanabilir. İlla zenci, Yahudi veya Kürt olmak dışında sanıyorum bu göçmen psikolojisinden de kurtulacağız.

Siz beyefendi kozmos merkezli bir dünyadan bahsettiniz. Öte yandan da benmerkezci bir dünyada yaşıyoruz. Bir yanda birey olmak istiyoruz, ama bunun da benmerkezciliğe gitme tehlikesi var. Yani önümüzdeki yüzyıl da psikoetnik, psikososyolojik ama daha da önemlisi estetik ve ekonomi politik boyutları da olacak yalnızlık duygusunun.

İzleyici– Efendim, ben İlkay Hanım'ın sözlerine eklemek istiyorum. Çok dramatik bir konuşma yaptınız. Göçmenlerin yaşadıkları problem, çok farklı bir problem. Sizin anlattığınız gibi değil. Ben de uzun bir dönem yurtdışında yaşadım. İlk iki yıl o topluma entegre olmaya çalıştım. O toplumun kavramlarını ve değerlerini yorumlayıp özümlemek zaman alıyor. Basit bir kültürden gelip yüksek bir kültüre entegre olmak kolay değil. Şimdi köyden gelenler daha yüksek bir kültür olan kent kültürüne entegre olmak zorundalar. Bizim onlara dramatik bakmamız doğru değil. Onlar mademki köylerinden kopup buralara gelmişler ve burada yaşamak istiyorlar, buradaki değerleri muhakkak kabullenmeleri lazım. O Kürt kadın ya da Fransa'daki Cezayirli, hiç kimse yeni değerler yaratmadan o toplum içinde yaşayamaz. Hep yalnız kalır.

A. Ünsal– Konumuzdan ayrılmayalım lütfen. Toparlarsanız minnettar olacağız.

İzleyici– Yalnızlık mutlaka kimsesiz olmak değil, kalabalıklar içinde de insan yalnız olabiliyor. Goethe ve Schiller bütün bir gece şöminenin başında oturmuşlar, tek kelime konuşmadan. Ayrılırken, "Sohbet çok iyiydi" demişler. Yalnızlık insanın içinde...

İzleyici (Aziz Yıldız)– Yalnızlık, hayattan zevk almak için kullanılan bir yol mudur? Nasıl değerlendirirsiniz?..

D. Özlü– Burada çok sınıflandırma yapmadık. Fakat kendiliğinden öyle anlaşıldı ki, insanı yaratıcılığa götüren olumlu

yalnızlıklar var, kişiye kendisini bulduran, tanıtan ve daha iyi şeyler yapmasına yol açan, kişileri güçlendiren yalnızlıklar var. Bir de negatif yalnızlıklar var, onları saydık. Mesela idam mahkûmunun yalnızlığı, fakirin yalnızlığı...

Tabii arada bir çizgi çizip maddi şeyleri ayırmak lazım. Çünkü somut dertler esas başa çıkılması zor olan dertlerdir. Onun ötesinde yalnızlık maddi bir temel olduktan sonra insanın kendisini yaratmaya, değiştirmeye ve istediği gibi yapmaya götürebilir. İnsanın yalnızlığa ihtiyacı var. Bugün Türkiye'de insanlar enflasyonun peşinde koştukları için, maddi hayatlarını kazanmada çok büyük güçlükler çektikleri için kendi yalnızlıkları üstünde düşünemiyorlar. Ama düşünebilenler hem felsefe yoluyla hem de sanatlar yoluyla kendilerini çok daha olumlu yapabilirler.

İşte Sait Faik'in "Havada Bulut" hikâyesi. Büyük şehirde yalnızlıktan ezilmiş insan kendini yeniden yaratıyor. Bu hikâyede yalnız bir adam ve kendini yeniden yaratır.

A. Ünsal– Cebinize bile girer değil mi, cinayet işledikten sonra, bir başka hikâyesinde.

D. Özlü– Evet, "Alemdağ'da Var Bir Yılan"da... Nietzsche'nin gösterdiği yalnızlık, varoluşçuların gösterdiği yalnızlık biçimleri, bunlar yaratıcı şeyler.

Ayrıca yalnızlık kişilik sahibi olmaya ve sürünün fikirlerine kapılmamaya, her zaman tek başına düşünebilmeye de götürür. Biz Türkiye'de biraz da, ilk sosyoloğumuz Prens Sabahattin'in dediği gibi "komüniter toplum" halinde, yani sürü halinde yaşayan ve hep aynı modelleri düşünen, yapılan propagandaların kolaylıkla etkisinde kalan bir biçimde yaşıyoruz. O zaman olumlu bir yalnızlık, şuradan bir kalabalık geçtiği zaman onlara katılmamaya, ne diyorlar diye düşünmeye götürmelidir.

İzleyici (A. Yıldız)– Mikrofon bendeyken kısa kısa bir iki şey söylemek istiyorum. Beyefendi göç meselesinde sanki kendi istekleriyle gelmişler gibi bir izlenim edindirdi. Hiç kimse bir yerden bir yere keyif için kalkıp gitmez. İnsanın doğasında bu yoktur. O nedenle hiç kimse suçu kendisinde aramasın bu konuda.

Yalnızlıkla özgürlüğü karıştırmamak lazım. Batı'nın bireysel özgürlük konusunda politik bir amacı vardır. İnsanı özgürlük yoluyla tekleştirmek, bireyleştirmek, yalnızlığa itmek, parçalamak ve örgütlenmeye gitmesini engellemek istediklerini düşünüyorum. Bakın yalnızlığı anlamak için yapılan bu toplantı bir bankanın sponsorluğunda yapılmaktadır.

A. Ünsal– Orada endazeyi kaçırdınız ama... Biz burada bankanın ücretli konuşmacıları mıyız yani?!.. Kusura bakmayın hassas olduğum bir konu, bağımsız olmaya değer verdiğim için...

İzleyici (A. Yıldız)– Ama demek ki bir şey var ki gocunduruyor sizi.

A. Ünsal– Hiç değil... İnsaf, insaf...

İzleyici– Ben Demir Bey'e özel bir soru sormak istiyorum. Rilke'den bahsederken yalnızlığı seven bir insandı demiştiniz. Yani yalnızlığı sevmekle yalnız kalmak zorunda bırakılmak gibi bir ayrımdan bahsedilebilir. Troçki yalnız kalmak zorunda kalmıştı işte... Örneğin Fatih'te, o yangın mahallesindeki evinizde, Beyoğlu'nda çatı katındaki evinizde, o ilk yazıları yazarkenki yalnızlığınla, Ferit Edgü'nün bu Hakkâri'deki Süryani kitapçısını İsveç'te bir yerde buldurup çıkartmanıza sebep olan yalnızlık arasındaki fark... Dolayısıyla bir varoluşçu felsefeden doğru kendinizi kuruyor ve metinlerinizi ona göre yazıyorsanız ki yazdınız, sonra böyle bir yalnız bırakılmak zorunluluğu oldu. İsveç temalı öyküler Bu iki yalnızlık arasındaki fark nerede düğümleniyor veya kesişiyor? Onu öğrenmek istiyorum...

A. Ünsal– Bir kere yazdıklarınız okunuyor, bu güzel bir şey

D. Özlü– Evet, güzel okumuşlar... Ferit Edgü'nün o hikâyesi tamamen kurgusaldır. Stockholm'ün ortasındaki o adada bir Süryani kitapçı yok. O rüyasında bazı şeyler görmüş sonra bana mektup yazdı. O adayla ilgili bir kartpostal istedi benden. Gönderdim. Sonra o hikâyeyi yazdı.

Tabii bu iki şey arasında büyük farklar var. Zaten bir yazarlık yaratması, şairlik yaratması, belki ressamın yaratması da yalnızlık isteyen uğraşlar. Yazar, kâğıtlar karşısında ister iste-

mez yalnızdır çok. Hatta "ölümle karşı karşıyadır" diye birçok yazar yazdı. Yazarın beyaz kâğıtlar karşısındaki durumu ölüme en yakın olduğu zamandır. Biraz da varoluşsal metinler yapmak durumundaysa, yazı yazarken hiçliğin kendisini, yani yokluğun kendisini beklediğini de hissedebilir.

Cortâzar'ın "Parkların Sürekliliği" diye bir metni var. Türkçeye iki defa çevrilmiştir. Bu metin, sanıyorum böyle bir durumu anlatıyor. Yazarın, yaratıcının, şairin aradığı yalnızlıkla ülkeden ayrı düşmek, kendin gitmiş olsan bile, kendini sürgün etmiş olsan bile bu acı yanları olan bir yalnızlık tabii. Yaratış, yalnızlığın getirdiği bütün güçlükleri ortadan kaldırıyor. Birçok yazar aşk yapmakla yazmak arasında yakınlık kurmuştur. Yani çok sevdiğin birisiyle aşk yapmak kadar güzeldir belki yazmak, zaman zaman. Ya da her zaman.

Ama sürgünde, kendiniz seçmiş olsanız bile giderek büyüyen bir yalnızlık vardır. Öte yandan da bağlı olduğunuz, sizi biçimlendirmiş olan toplumun sizi unuttuğunu, toplumdaki duyguların, düşüncelerin, yaşam tarzlarının, alışkanlıkların değiştiğini, ideallerin değiştiğini görüyorsunuz. Kendi seçtiğiniz yalnızlık mutluluk getireceği yerde gittikçe büyüyen bir sıkıntıya ve ruhsal sarsıntılara, hatta komplekslere, tatminsizliğe götürebilir. Bunları ayırmak lazım.

Benim hayatımın en mutlu devri Tünel'de 1972-76 arasında Çinili Han'da otururken, o geniş evde yazı yazabildiğim, Beyoğlu'nda oturabildiğim dönemdir. Sonra İsveç sürgünü kendi seçtiğim bir şeydi ama müthiş acılar da çektim.

İzleyici– İlkay Hanım konuşmasında "Tanrı'yı yitirdim" gibi bir söz etti. Acaba yanlış mı anladım, değilse ne demek istedi?

İ. Demir– Bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Ben neyi biliyorsam ona ihtiyacım olduğu için biliyorum. Neyi okuyorsam, beni onu okumaya iten şeyler var. Bu iten şeyleri de bilmek istiyorum. Bu nedenle öznel yaşamımı vurgulamak istiyorum.

Yalnızlık... Eğer soyutlarsanız anneden kopuş korkusuyla bizim yüreğimize oturur. Ölüm korkusunu hepimiz paylaşıyoruz. Yalnızlığın temelinde çok genel bir psikolojik kopuş korku-

su ve ölüm korkusu vardır. Bizler yalnızlığa içinde bulunduğumuz çevre, koşullar ve kültürle anlam kazandırırız. Bu anlamda ne yaşıyorsak yalnızlığı orada algılarız. Ben dindar bir anneanne, dindar-modern bir anne, Kemalist-ateist bir babanın çocuğu olarak büyüdüm. Anneannem aslında pre-İslami bir kişilikti. Annem son derece modern bir kadındı, otuz yaşında kendi kendine namaz kılmaya başladı, öznel bir İslami anlayışı vardı. Bunların arasında ben en fazla anneannemden ve annemden etkilendim. Sonra on dört yaşımda dini inancımı yitirdim. Ben anneden kopuşu hatırlamıyorum ama Tanrı'dan kopuşun çok acı geldiğini hatırlıyorum. Bu, benim yaşadığım en derin soyut yalnızlıktı.

İzleyici– İki sorum var. Doğu kültüründe ve bizde inzivaya özel bir yer verilir. Bu inziva kavramının yalnızlığımızı yüceltmek, kanatlandırmak için modern bir yorumunu yapamaz mıyız? Nedir modern bir münzevi ve ne yapmalıdır? İkincisi de, biliyorsunuz, Necip Fazıl'ın "Kaldırımlar" şiiri var. Bu şiir konumuza nasıl bir bakış açısı sağlar?

A. Ünsal– Ben kısaca birincisine değinmek isterim. İnziva... İsterseniz Eflatun'da gerçeklerin bir mağarada ortaya çıkışını düşünebilirsiniz. İsterseniz, ilk Hıristiyanların bir sütunun üstünde aylarca, belki yıllarca kaldığını düşünebilirsiniz. Tek başınasınız ve arınıyorsunuz. Hıristiyanların manastırlarını, Müslümanların hücrelerde (çilehanelerde) çile çekmelerini de düşünebilirsiniz.

Ne dendi burada örneğin, sürgünde veya gurbette insanın yeni toplumu tanımadan önce kendini tanıması. Yaşamın koşullarından sıyrılabilmek, keşişlik bir lüks. En azından önünüze bir çorba gelmesi lazım. Halk edebiyatımızda da vardır, doğada, insanın olmadığı yerde Allah daha da büyür. Doğayla bütünleştiğiniz oranda toplumun değerlerinden sıyrılma imkânınız var.

Günümüzde her gece yedi saat televizyon izlerseniz, her gece bir yerde olursanız acaba kendinizi tanımanız zorlaşır mı? Aslında siz büyük kalabalık içinde kendinizden sıyrılıp herhangileşiyor, sıradan bir objeye mi dönüşüyorsunuz? Burada 21 yüzyıl insanının sorunu var.

D. Özlü– Şurada, Yüksekkaldırım'ın başladığı yerde Şeyh Galib'in dergâhı var. Orada bin gün yalnız kalarak kendini olgunlaştırmıştır. Tarikatlardaki bu metot insanı yaratan, yücelten, dervişleştiren bir şey. Budizmde de Nirvana'ya doğru yükselten tavır. Günümüzde bu tüketim toplumuyla büyük bir mücadele vermemiz lazım, kişi olabilmemiz için.

N. Fazıl, tabii yalnızlığı tanımış bir insandır. Bence Türkiye'de az bulunan, dünyaya bakışı dramatik olan bir insandır. Onun Doğu kültürünü savunmuş olması başka bir şey, şiiri tamamen Batılıdır. Ne yazık ki, edebiyatı erken bıraktı. Yoksa bir edebiyatçı olarak sağlam temeller atmıştı. "Kaldırımlar" da bir başyapıttır.

İzleyici (Kemal Oyman)– Marxizmdeki "yabancılaşma" konusunda bir şeyler duymak isterdim. Bir de insanın yalnız bırakılması var. Mesela bilim adamları, Fatih'i yalnız bırakırlar. Mesela Einstein'ın dilini çıkardığı resmi var. Bunu bütün dünyaya çıkardı diye düşünüyorum. Ölümünden önce, "Bir seyyar satıcı olmak isterdim" dediğini biliyoruz, "hiç değilse biraz özgürlüğümü korurdum." Yani ürettiğinden kopmuş, ürettikleri yüz binlerce insanın ölümüne sebep oluyor. Bu gibi yalnızlıklar hakkında ben görüş rica edeceğim.

İ. Demir– Marksizmdeki yabancılaşma konusu tam Demir'in aydınlatacağı bir alan. Marksizmin yabancılaşma konusunda getirdiklerinin geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Sonradan bu konuda ortaya atılan fikirlerle geliştirilirse benim için anlamı olacak. Yoksa kendisi oldukça dar bir alanda kalıyor. Oysa çok zengin bir tartışma konusu.

Benim kafamda şöyle bir sorun var: Marx'ın getirdiği yabancılaşma kuramı acaba antropolojideki bugün tartışılan konular düzeyinde tartışılsaydı Marx konuyu öyle mi koyardı? Örneğin sınıfsız toplumlar konusunda o günlerde bu kadar bilgi yoktu. Antropolojinin sınıfsız toplumlar hakkında bugün getirdiği bilgiler olsaydı o zaman acaba Marx nasıl bir yabancılaşma kuramı ortaya koyardı? Bu soruyu ben de Demir'e sorayım...

D. Özlü– Cevap verilmiş oldu bence...

İzleyici– Sürü olmak büyük bir uğursuzluktur ve sürü olmanın dışına çıkabilmek için insanların bir dönem yalnız kal-

maya ihtiyaçları vardır. Ama bizim ülkemizde insanların özgürlüğü farklı yorumlamaları var. Sizin üretim araçlarıyla ilişkiniz eşyalarla özdeşleşiyor ve artık siz maddeden bağımsız düşünemiyorsunuz, insanlardan kopuyorsunuz. Bu tür yalnızlıklar toplumda şizofren insanların artmasına sebep oluyor, insanların insanlardan kopmasına sebep oluyor.

İnsanların insanlara ihtiyacı var ve insanlar birbirlerini çok yalnız bırakıyorlar. İnsanların mesela fikir yalnızlığı gibi yalnızlıkları var... Bu yalnızlıklar sorun ve insanların duyarlı, gerçekçi bakacak insanlara ihtiyacı var. İnsanlarla bir yerde buluşmaya ihtiyacı var. Günümüzün yalnızlıkları üretime, yaratıcılığa dönük yalnızlıklar değil. Tamamen olumsuz bir yalnızlık. Değerli bir yalnızlık yok... Bu çok korkunç!

A. Ünsal– Genç kuşağa bayılıyorum o kadar az ve öz kelimelerle anlatıyorlar. Yüceltici bir yalnızlıktan söz ettik. Galile'yi Jeanne d'Arc'ı düşünelim. Tersine şairin "Ben yanmasam sen yanmasan nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa" deyişini de... Güzel ifade ettiler. Ben yalnızım fakat ben bu mekanizmanın dişlisinin bir iğnesiyim. Aracılı bir toplumda yaşıyoruz, yabancılaşmanın bir boyutu da bu.

İnternette mutlu olabilirsiniz, mutsuz da olabilirsiniz. Aslında köyün duvarına kadardı bütün evren, yahut öküzün boynuzundaydı. Şimdilerde dünya çok büyüdü insan da o ölçüde küçüldü. Peki insan giderek hiçliğe mi dönecek? Sanıyorum ki, sizin yaşta her genç yalnızlıkla mutluluğun farklı şeyler olduğunu anlayabildiği oranda rahat edecek. "Ben yalnızım demek ki mutsuzum" tartışmalarına girmeden şu soruyu soralım: Yaşım diyelim yirmi iki. Yaşamdan ne bekliyorum, yaşam benden ne bekliyor? Bunu yalnız başıma başarabilecek miyim? Başkalarıyla birlikte başarabilecek miyim?

Birey gerçekten sosyalleşebilecek mi? Yoksa ben kendime bakarım, başkaları ne olursa olsun... Sizin beklentilerinize göre, bu içtenliği koruyabildiğiniz oranda cevabı vereceksiniz zaten.

İ. Demir– Bir cümle söyleyeceğim. Ben yalnızlığının farkında olan ve ona anlam veren insanın aslında yalnız olmadığını düşünüyorum. Ya da o yalnızlığın yaratıcı bir yalnızlığa dönüş-

türülebileceğini düşünüyorum. Mühim olan yaşadığına anlam verme yeteneğini yitirip yitirmemektir. Asıl korkulması gereken odur.

İzleyici– Ben soru da sormayacağım, yorum da yapmayacağım. Konuşmanın başından beri üç şairin ikişer dizesi hep kafamda dolaşıyor. Ben bu dizelerle katılmak istiyorum:

"Yalnızlığımdan da kurtulup/yalnız kalmak istiyorum" (Attilâ İlhan)

Yalnızlığın kadarsın/yalnızlığın mis kokmalı" (Bedri Rahmi)

"Ah kimselerin vakti yok/durup ince şeyleri anlamaya" (Gülten Akın)

İzleyici– Nietzsche'nin "gençlerin yalnız kalmasının iyi olmadığını" söylediğinden bahsettiniz. Bunu açar mısınız?

A. Ünsal– Nietzsche? "Aşk" diyor, "yalnızlar için tehlikelidir." Bu kadar.

İzleyici– Teşekkür ederim.

A. Ünsal– Efendim sonuna geldik. Başta bir iletişimsizlik hatası oldu suç bendedir. Sayın konuşmacılardan da özür diliyorum. Sizlere de teşekkür ederim. Sanıyorum yeterince özgürüz, sponsorlu konuşmuyoruz değil mi?

"evli"

9 Şubat 1999

Yönetici: Artun Ünsal
Konuşmacılar: Semih Balcıoğlu, Ayşe Düzkan,
Sevin Okyay

Artun Ünsal– Her zaman yaptığımız gibi, izin verirseniz sayın konuşmacıları sırayla tanıtayım. Sevin Okyay, biliyorsunuz yazar, haşin değil, iyi bir sinema eleştirmeni. Ayşe Düzkan, *Pazartesi* dergisi yazarlarından, bir ara *Radikal*'e komşu geldi, sonra *Milliyet* kendisini kaptı, *Milliyet*'te yazıyorlar. Evlilik kurumu üzerinde, bayan haklarına ağırlık veren görüşlerinin çok ilginç olacağını düşünüyoruz. Yılların eskitemediği bir dinozor var; Semih Balcıoğlu, Türkiye'nin en iyi çizerlerinden bana göre. Aynı zamanda karikatürist, aynı zamanda ressam ve hepsinden önemlisi uzun yıllar aynı eşle yastığa başını koymuş ve bunu her ikisi de başarabilmiş, bu bakımdan da ilginç olacak.

Hep haller üzerinden konuşuyoruz, şimdi evlilik hali. Hani delişmen kızlar vardır, pencereye sık sık çıkar, evlenme halleri. Aşk, sevgi, kin, nefret bu yıllarda tekrar güncelleşen konular gibi geliyor. Evlilik olayına, Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı şeklinde de bakabiliriz, bir psikiyatristin kanepesinde, yahut bir antropoloğun ilkel toplumlardaki evlilik müessesesinin nasıl işlediğine katılarak bakışını izleyebiliriz. Bir sosyolog istatistikler verebilir, evlilik, boşanma istatistikleri, bir ekonomist aile ekonomisini, evliliğin buna katkısını tartışabilir. Biliyorsunuz, ekonomi Yunanca aile sözcüğünden üretilen bir sözcük. Bir biyolog, bir fizyolog, bir şair, bir romancı, bir ressam da evlilik konusuna farklı açıdan yaklaşabilir, mizah, tragedya açısından yaklaşabilir, komedi açısından yaklaşabilir. Demek ki bakışlar zenginleşiyor.

Aşk ve evlilik kimine göre bir ideal olarak görülebilir. Peki, aşk da biter, evlilik de biter bir gün derler. Acaba nasıl? Senaryo genellikle şöyle olabilir; tanışırlar, koklaşırlar, âşık olurlar. Sistem izin veriyorsa cinsel ilişkiye girebilirler, etmiyorsa girmezler. Günümüz toplumunda aşkın da evliliğin de ayrı bir tarihi, ayrı bir dönemi vardır, zamanda ve mekânda değişen. Neticede

evlenirler, aşk illa evliliği gerektirmez ama o toplumun koşulları evliliği gerektiriyorsa, olabilir. İsveç'te, Fransa'da olduğu gibi 10 çiftten 6'sı birlikte yaşayabilir. Yasalar harekete geçebilir, bu çiftlerin çocuklarına normal, "meşru" çocuk statüsü tanıyabilir. Danimarka'da rahipler pekâlâ eşcinselleri evlendirebiliyorlar. Yani zamanda ve mekânda aşk, evlilik, birliktelik kurumunun değiştiğini görüyoruz. Ama evrensel bir olgu olarak karşımıza yine de evlilik çıkıyor. Toplumsal, duygusal, fiziksel bir birlikteliktir evlilik. Peki ne sağlıyor? Güvenlik, beraberlik sağlıyor, o zaman birinci sorumuz şu; neden evleniriz? Aile kurmak için mi evleniriz, yoksa başka nedenler mi var? Tıpkı hayvanlarda olduğu gibi biyolojik dürtülerle mi evleniriz, yani kuşağımızı devam ettirmek için içgüdüsel bir şekilde, yoksa aşk, sevgi, hoşluk için mi? Ama bu da zamanda, mekânda değişmiyor mu, sorusunu sorabiliriz. İsrailoğullarının evlilik kurumundaki fiziki yaklaşıma bakışını düşünebilirsiniz, kadın evlenince saçını kesiyor ve cinsel birleşmede tutucu Hasidimlerde ortaya çarşaf konuyor. Kadınlar saçlarını tıraşlıyorlar biliyorsunuz, evlendikten sonra ve peruka takıyorlar. Bugün bile İsrail'de oluyor. Katolikleri düşünün, evlilik günah, zevk olursa. Tutucu Katolik de evliliği sadece neslin idamesi şeklinde düşünebiliyor. Kısacası, yüzyıllar boyunca seksin de evliliğin de anlam değiştirdiğini görüyoruz. Karacaoğlan'ı okuduğunuz zaman evlilikten çok cinselliğin, erotizmin ağır bastığını 17 yüzyılda bile görmemiz mümkün. Buna karşın Türkiye'de bugün evlenen her 100 çiftten 20'si yakın akraba evliliği diyebileceğimiz evlilikler yapıyor, teyze, yeğen, hala çocuğu olarak... Ailenin işlevi ve yapısı toplumdan topluma değişiyor.

Günümüze geldiğimizde aile bir kurum olarak zayıflıyor, evlilik de zayıflıyor diyebiliriz. Ekonomik sığınak olma açısından zayıflıyor. Fiziki barınak olma açısından zayıflıyor. Kültürel kaynak olma bakımından, yani sosyalleşme sürecinde zayıflıyor. Buna karşılık ailedeki ekonomik bağımsızlık artıyor, eğitim düzeyi artıyor. Bir liberasyon söz konusu. Öte yandan, ilişkiler yeni bir anlam da kazanabilir. Birliktelik, sıcaklık, yakınlık, yardımlaşma gerekli, çünkü toplum çok büyüyor, yalnızlar koridoruna dönüşüyor, ilişkiler maddiyatçı oluyor. Aile, belki

evlilik aracılığıyla, bir çeşit güven sigortası oluyor. Aile değerleri, psikolojik, kültürel doyumlar da ön plana çıkıyor. Peki evlilik bir can simidi mi? Evlilikte kadının, erkeğin çocuğun rolü ne? Sonra her evlilikte çocuğun olması mı gerekiyor? Peki seçim nasıl oluyor? Eskiler görücü usulü veya nasipte karar kılarmış. Tevrat da diyor ki erkeğe, "Anandan babandan ayrıl, kadının vücuduyla birleş, bir olun." Bunun dışında tabii gençlerin eğitsel imkânları, ekonomik imkânlar, eş tercihlerini de etkiliyor. Fakat bunun yanı sıra boşanma oranı da artıyor. Türkiye ne durumda? Nikâhta keramet var sözü, başlıkla, görücü usulüyle zorla evlenen kişilerin birbirine sonra zamanla alışacağını mı simgeliyor? Yoksa nikâh insanı daha güzel, daha yaratıcı mı yapıyor? Evlilik modern hayatta stres getirmiyor mu? İşsiz, parasız bir adamın evliliği nereye kadar sürebilir?

Özetle, iki kişi birleşiyor. Yakın ve karmaşık ilişkiler ortalıkta, nasıl bir evlilik sorusunu sorduğumuzda, o zaman nasıl bir kişilik sorusu geliyor. Balzac demiş ki, evliler bir gezgindir ve her gezginin bir rehbere bir de pergele ihtiyacı varmış. Şimdi internetten bile eş bulmanız mümkün. Evlilik internetlerle, partilerle, keskin klark çekmeklerle mi gelişen bir şey, yoksa çok daha karmaşık mı? İnsanlar neden evleniyor? Bekârlık yasak mı? Bekârlık hakikaten sultanlık mı? Öyle bir toplumdayız ki, ilk oyunlarımızın adı evcilik ve doktorculuk. Flört, aşk, seks nedir? Evliliğin ekonomik politiği nedir? Şimdi solumuzdan başlayalım, evet efendim.

Semih Balcıoğlu– Sayın başkanın dediği gibi herkes kendi penceresinden bakıyor. Ben de bir karikatürcü, 45 yıllık bir evli olarak, kendi penceremden bakacağım. Evlilik bir kumar, bazen düşeş atarsınız, bazen altı kapıyı alırsınız, beklersiniz, beklersiniz. Sayın Ünsal'ın söylediği gibi. 1980-82 yılları arasında Almanya'daydım, bir gün eşim dedi ki, eve gelen temizlikçiye merhaba dememişsin, şu kızla bir konuş, bunlar alıngan olurlar. Peki, dedim, işte kız geldi, adın ne senin? dedim, Fatma, dedi, hatırını sordum, kaç yaşındasın? dedim, 19, dedi, memnun musun Almanya'dan? çok memnunum, dedi. Annen baban ne zaman gelmişler? önce onlar geldi, ben sonra geldim, dedi, 6 yıldır buradayım, dedi. Evli misin? dedim. Ali Rıza'yla deneme

evliliği yapıyoruz, dedi. Şimdi herkes açısından alıyor işi. Ne olacak? dedim. Deneme beyefendi, olur olur, olmaz olmaz, dedi. Bu tabii bir ekonomik sorun meselesi. Bir gazetenin genel yayın müdürü, eski bir bakanın oğlu, 27 Mayıs olunca karısıyla beraber İsviçre'ye gidiyor, yeni evli. Hiç paramız yok, üniversitede okuyorum, dedi, boş zamanlarımda da taksi şoförlüğü yapıyorum, dedi siz tanırsınız; Arda Gedik. Bir ev tuttuk güç bela geçiniyoruz, dedi. Fakat çok eksik var evde, mesela ayna yok, ben sabahları asansörü yukarı çıkarıyorum, kapısını açıyorum içindeki aynada tıraş oluyorum, aşağıdan basıyorlar asansöre, birkaç kişi kullanıyor ben sonra yine tıraşıma devam ediyorum, dedi. Gene başka bir dostum, bizde hiç beyaz eşya yoktu, dedi. Televizyon falan Türkiye'ye yeni gelmiş, çocukları arıyorum, çağırıyorum yok, meğer kapıcıda televizyon var, gidip televizyon seyrediyorlarmış, sonra biz de aldık ve çocukları eve bağlamış olduk, dedi.

Şimdi ben işe kendi açımdan baktığım için, mizahçı açısından bakıyorum. Siz söylediniz, kadının da, erkeğin de çapkını var. Adam çok çapkınmış, karısı birkaç defa yakalamış, bak bir daha yaparsan anamın evine giderim, demiş. Yakalamış yine kocasını, kalkmış annesinin evine gitmiş, adam gelmiş yalvarmış yakarmış, kadını tekrar eve getirmiş, iki gün sonra kadın kocasını yatakta bir cüce kadınla yakalamış, bağırmış çağırmış. Ne bağırıyorsun, demiş adam, ufak ufak bırakıyoruz işte. Bunun bir de tam aksi var, erkek açısından; adam eve geliyor, kadın yatak odasında çıplak oturuyor, ne bu halin? diyor adam, giyecek bir şey almadın ki bana diyor, ya gardrop dolu diyor, sinirlenip gardrobun kapağını açıyor. Bu nereden? diyor Paris'ten, bu Londra'dan, bu Cenevre'den, merhaba kardeşim diyor, bu bilmem nereden.

Şimdi tabii mizahçı açısından baktığınız zaman bir de işin bu yönü var. Ben kendi penceremden bakıyorum yine, bundan birkaç yıl önce ev taşıyorum, Türkiye'de ev değiştirmek cinsiyet değiştirmekten daha zor. Birkaç hamal geldi, konuşuyorum, hanginiz evli, hanginiz bekârsınız? dedim, 5 hamal var, 3 tanesi biz bekârız abi, dedi, çok zor evlenmek görüyorsunuz akşama kadar neler taşıyoruz, bunlarla para kazanacağız da...

Yahu evlenmek o kadar zor değil dedim, ne söylüyorsun abi, dedi. İstanbul'da, büyük şehirlerde evlilik kolay, bizim orada kız tarafı 7 tane beyaz eşyayı ister, dedi, düğün salonunda düğün ister, kiloyla altın ister, dedi. Şimdi doğru adamın söylediği, hangi şehir kızı kalkıp bunları isteyebilir, onların işi bizimkinden çok daha zor. Peki ev dedim, gecekondu dolarla, 400 ya da 500 dolar, fiyatlar böyle, dedi. Ben uzatmayayım, işin bir de başka açısından bakıyorum. Bazı arkadaşları görürsünüz, bekârlığında fevkalade şık giyinirler, evlendikten sonra da dökülürler bunlar. Sorarsınız, niye böyle, evlilik hali der. Hiçbir şey söyleyemezsiniz. Bunun tam tersi de var. Tabii çok şey değişiyor Türkiye'de, eskiden çok sevip saydığınız arkadaşlarınız, yakınlarınız yahut akrabalarınızın, evlenip bir süre sonra boşanma kararı aldıklarını duyduğunuzda, hemen yanlarına gidip yapmayın etmeyin, ayrılmayın diyordunuz ve zorluyordunuz onları, şimdi de bugün niye evleniyorsunuz? diyorsunuz, çünkü bu yaşam koşulları o kadar ağır ki, insana niye evlendin diye soru bile sorulabilir bu koşullarda. Ben eski mizah dergilerini karıştırdım, bundan 40 yıl önce çizilmiş karikatürlerde işte flört hali, aynı yatakta yatıyorlar, evlilik hali, yatakları ayırmışlar. Bunlar hep bizim mizahımıza girmiş karikatürler. Ben keseyim burada, daha sonra devam ederim.

A. Ünsal– Böyle konuşmacı da zor bulunur, kendi zamanını kesiyor. Sözü Sayın Ayşe Düzkan'a vereyim.

Ayşe Düzkan– Şimdi ben çok zor bir durumdayım, çünkü Semih Bey'in evlilik konusundaki görüşleri ne kadar derin ve güçlüyse benim de o kadar zayıf. Dolayısıyla, tecrübelerimi aktaramayacağım, tahlille idare etmeye çalışacağım ki, buradan puan kaybediyorum. Dikkat ederseniz Türkiye'de eğer magazin tutuyorsa, bu başkalarının hayatını merakımızdan demektir. Ben çok iyi bildiğiniz bir Nasreddin Hoca fıkrasıyla başlamak istiyorum: Nasreddin Hoca yatakta yatıyormuş, karısı dürtmüş, biraz öteye git demiş, o da gitmiş. Bursa'dan telefon etmiş, daha gideyim mi? diye. Telefon etmiş diyorum, hatta cep telefonundan bile aramış olabilir, çünkü Nasreddin Hoca fıkralarının bir özelliği var, asırlar önce yaşadığını varsaysak bile, günümüzle ilgili bir sürü ipucu veriyorlar bize ve her şey gü-

nümüze uygulanabilir gibi. Bu fıkra ilk dinleyişte, evlilikle ilgili temel ipuçlarını veriyor gibi görünüyor ve en büyük aldatmacaları taşıyan bir şakadır bu; kadınlar evlenmeye ihtiyaç duyar, erkekler evlenmekten kaçar. Şu bekârlığın sultanlık olması erkekler içindir. Aslında mevzuyu kadınlar ve erkekler diye tartışabildiğimiz için şanslı bir konu. Biyolojiye dayanarak ve gözlemlerimize bakarak insanlığın kadınlar ve erkekler diye ikiye ayrıldığını biliyoruz, ama bunu sosyolojiye bakarak anlamamız mümkün değil. Sosyoloji insanlıktan bahsediyor, kadınlar ve erkekler olarak insanlığın ayrıldığını fark etmiyor. Halbuki evlilik bunun en açık fark edildiği müesseselerden biri. İnsanlar evlenmez, kadınlar ve erkekler evlenir. Ayrıca biz evlenmeyiz, evlenilir yani insan doğar, büyür, askerliğini yapar, kadınsa da evlenir, bir koca bulur. Şimdi bizim mi ihtiyacımız var, burada bir özdeşleşme yapacağım, kendi cinsiyetimi hatırlayacağım, bizim mi ihtiyacımız var? erkeklerin mi var? buna bakmak lazım. Çünkü bütün bu, evliliğinin 10. yılında bigudi ve maskeyle yatağa giriyordu klişeleri, onlar pijamasının üstünde atletle evde geziyordu klişeleri bunun üzerine kurulmuştur. Evlilik isteyerek girdiğimiz bir şey, âşık olarak bölümüne katılmıyorum, çünkü aşkın evliliği gerektirmediği muhakkak. Sadece günümüzdeki tırnak içinde modern ilişkilerden fark etmemize gerek yok bunu.

Tarih, edebiyat sadece mektuplaşarak büyük aşklar yaşamış bir sürü çifte şahit olmamıza imkân veriyor. Bunun dışında da aşkın evliliği gerektirmediğini biliyoruz ama evlilik her zaman aşkı gerektiriyor mu? İnsanlar illa âşık oldukları için mi evleniyorlar? Aşklarını gerçekleştirmek için mi evleniyorlar? Vehamet burada bence. Hayır, bunun için evlenmiyoruz, aşkı yaşamanın mektuplaşmaktan aynı evde oturmaya, ayrı evlerde oturup arada bir görüşmeye kadar çeşitli biçimleri var. Evlenmemizi vaaz ettikleri için evleniyoruz, hani var ya beyaz gelinlikle gireceğiz, kefenle çıkacağız, onun için evleniyoruz. Şimdi müsaade ederseniz erkek milleti diye bahsedeceğim, damatlıkla girdikleri bu kurumdan kefenle çıkmıyorlar, genellikle bizim ütüleyip hazırladığımız kıyafetleriyle çapkınlığa çıkıyorlar, bunun veciz örneklerini Semih Bey anlattı.

Şimdi bu mutlak bir şey; evlenilir sonra erkekler çapkınlık yapar. Hepimiz biliyoruz, bu kadar kadınlar, fotomodeller, fuhuş, bütün dergiler falan hepsi onların hizmetinde, bizim hizmetimizde sadece kocalar. Son derece adaletsiz bir dağılım. Buradan anlıyoruz ki iki taraf da âşık olduğu için, o eşle ömrünü geçirmek istediği için evlenmiyor. Şöyle tuhaf bir durum da var; birisiyle bir evde yaşamak pratik bir şey tabii ki, yalnızlık çoğunluk için sıkıcı bir şey fakat neden hayatımızı en yakın arkadaşımızla değil de, cinsel münasebette bulunmayı tercih ettiğimiz insanla paylaşıyoruz? Tamam şimdi aynı evde uyumanın ve bu işin gece yapılıyor olmasının bir faydası var, pratiklik sağlıyor hayatta ama, daha başka formüller de bulunabilir diye düşünüyorum. Neden bunu yapıyoruz? Neden aynı çamaşır makinesini kullanıyoruz sevişmek istediğimiz insanla? Burada bir şey var, bunu anlamak çok zor, çamaşır makinesini kullanan açısından da bunu anlamak daha önemli diye düşünüyorum. Neden biz kadınlar, çamaşırlarını yıkamak durumunda olduğumuz erkeklere âşık olduğumuzu zannediyoruz? Aşkla çamaşır arasındaki ilişki nasıl bu kadar çabuk sağlanabiliyor? Çünkü, bir İngiliz sözü var, onun kollarında olmak istersin, kolların onun bulaşık leğeninde biter diyor. Neden bu yol bu kadar kısa? Bana sanki evlilik kurumunun bunda katkısı varmış gibi geliyor. Çünkü evlilik kurumu, bizim eğer çamaşır, bulaşık, evin toplanması, milyonlarca sayılır, bunları yapmamız için düzenlenmiyorsa, niye düzenleniyor? Eğer öyleyse, bizim niye ihtiyacımız var bu kuruma? Ya Rabbi bu kadar büyük bir yalan olabilir mi? Neden onlar sürekli bundan kaçmak istiyorlar?

Şimdi tersten bir tanımlamayla anlattıklarımı anlamanıza yardımcı olmaya çalışacağım. Evlilik meselesini, evli evi, bekâr evi tanımıyla anlatmaya çalışacağım. Bekâr evi deyince gözünüzün önüne ne geliyor? Bekâr evi deyince benim gözümün önüne, yalnız bir erkeğin henüz evlenmeyi seçmemiş, becerememiş bir erkeğin geçici bir hayat kurduğu bir ev geliyor. Çarşaflar bazen kirli, yemek pişmiyor, yani geçici bir hayat. Mesela bekâr evi hiç kadınlara mahsus bir şey değil.

A. Ünsal– Çok fazla bekâr evine girmemişsiniz galiba. Öyle tertipliler vardır ki.

A. Düzkan– Doğru olabilir bu fakat onlara bekâr evi demiyoruz. Bekâr evi dediğimiz şey başka bir şey. Şimdi kadınların böyle bir bekâr evi yok. Kadınlar kendi başlarına bir ev sahibi olma özgürlüğünü elde ettikleri zaman onu çiçek gibi tutuyorlar çünkü çok zor bir şey, buna kavuşmak, dünyanın her yerinde zor. İkinci bir şey daha var; kadınlar zaten o işleri o kadar iyi biliyorlar ki sizin tabancalarla oynadığınız dönemde biz bulaşık tasıyla oynadığımız için o kadar iyi biliyoruz ki, o evi çiçek gibi yapmamamız çok zor. Üçüncü bir şey, zaten kadınlar annelerinin evinden kocalarının evine, yine reislerinin kendileri olmadığı bir eve çıkıyorlar ve dolayısıyla böyle bir geçici süreç yaşamaları mümkün değil, o geçici süreci bütün kadınlar bir sonraki evlerinin masa örtülerini işleyerek geçiriyorlar ve mühim olan nedir biliyor musunuz? O masa örtülerini erkekler sevmiyor, biz kendimiz için işliyoruz.

A. Ünsal– Nereden biliyorsunuz?

A. Düzkan– Ben salonun dışındaki çoğunluktan bahsediyorum. Şimdi bunu mümkün kılan şey aşk. Aşka inanıyor muyuz, aşk var mı? Buna en çok bizim inandığımız açık. Tüm *playboy* fıkralarını, bu çapkın erkekleri aklımıza getirirsek aşkı, ömür boyu bir kişiyi sevmekle kalmayıp aynı anda bir kişiyi sevmek, çünkü erkekler bunu başaramıyor. İnsan ömrü boyunca aynı insanı sevmeyebilir ama bir süre boyunca bir tanesini sevmeyi başarabilir diye düşünüyorum. Bunu bile başaramadıkları bir hayat tarzı öneriliyor bize. Biz bu hayat tarzına giriyoruz, o kadar başarılı kurulmuş bir şey ki, âşık olduğumuzu zannediyoruz, onlar da âşık oluyor, onların aşkı bizi her şeyden fazla heyecanlandırıyor, bundan dolayı evleniyor, çamaşırları, bulaşıkları yıkıyoruz, çapkınlıklara tahammül ediyoruz, çocukları büyütüyoruz, çocuklar ağlıyor, bütün bunlar oluyor ve onları biz tuzağa düşürmüş oluyoruz, yani hepsi bundan kaçıyor. Bütün erkek dergileri bundan kaçma hikâyeleriyle doludur, doğru kızı bulana kadar asla kimseye evet demeyin diye.

Buna inanabiliriz, ömrümüzü öyle geçiririz, mutluluk ve mutsuzluk herkes içindir ama huzur sahibi oluruz, buna inanmayabiliriz. Buna inanmayınca işler daha güç olabilir çünkü hürriyet fikri her zaman hürriyeti beraberinde getirmiyor. Hür-

riyet maalesef, meşakkatle kazanılması gereken bir şey. Amerikan filmlerinde şimdi çok var mutlu özgür kızlar, ailelerini terkediyorlar, şahane evler kuruyorlar kendilerine, böyle kolay olmuyor bu. Ama yine de bunun düşünülmesinden, hepimizin birtakım şeylere mahkûm edildiği şu kurumdan çıkmanın yollarının bunun en mağdurları tarafından aranmasında belki hepimize başka bir hayatın yolları doğabilir diye düşünüyorum. Sadece birbirimizi istediğimiz için aynı evde olacağımız, sadece birbirimizi istediğimiz için beraber olacağımız, hiçbir ekonomik zorunluğun bizi aynı evde koymadığı ve gerçekten birini arzulamanın, onu sevmenin, onunla zaman geçirmenin ne bileyim onunla sinemaya gitmenin sonunda çamaşır yıkama konusunda bir eşitsizliğe, tuhaf bir işbölümüne yol açmayacağı hayatın imkânını belki bulabiliriz diye düşünüyorum. İnsan niye birisine bigudileriyle görünür? Artık ona cazip görünme ihtiyacı duymadığı için, peki insan cazip görünmediği biriyle aynı evde kalma ihtiyacını niye hisseder? Bunun binlerce sebebi var, hepimiz bunu biliyoruz, ama başka bir şey daha var, insan sadece cazip bulduğu, şu dergilerde bize gösterilen kızlar kadar cazip bulduğu birisiyle mi aynı evde oturmak ister ve sadece öyle birine mi dokunmak, onu sevmek ister. Aşk, sadece böyle bir cazibe üzerinden kurulabilen bir şey midir ve sadece âşık olduğumuz insanlarla mı aynı evde olmaya tahammül edebiliriz? Bütün bu yalanları yeniden, yeniden düşünmenin zamanıdır diye düşünüyorum, teşekkür ederim.

A. Ünsal– Hanımefendi biraz karamsar, evliliği bir cezaevine benzettiler gibi geldi. Dünyada bugün bahsettiğiniz şeylerin gerçekleştiği toplumlar var. Türkiye'de bile var çocukların konumu, ailenin hukuksal durumu ne olacaktır, gayri meşru çocuklar ne olacaktır, etik problemler çıkıyor. Fakat öyle evlilikler var ki, hanımefendinin sözünü ettiği kadar dramatik değil, daha dramatik olanı, beşik kertmesi tabir edilen yöntem; küçük çocuklar nişanlanıyor ve yaşları tamamlanınca evleniyor, Bekir Yıldız'ı okumaya gerek yok, bugün dahi var. Mut'a nikâhlarıyla evlilikler var, kaçamağın dine uyduruluşu. Eskinin çapkın bayanları da pekâlâ kocalarının rızasıyla boşanıp tekrar evlenebiliyorlar. Şunu unutmamamız lazım gibi geliyor.

Evliliğe 1998'in gözlüğüyle mi bakalım yoksa temel soruları mı soralım? Erkek için evlilik nedir? Hanımefendi erkekleri anlatmaya çalıştı, ben de bir bayan konuştuğu için, onların evlilikten ne beklediğini merak ediyordum. O daha gerçekçi oldu, ben kendi çamaşırımı kendim yıkamak istiyorum dedi, bunun daha kaba tabirleri var; erkeğin kakalı donunu niye yıkayayım bu yaştan sonra gibi. Affedersiniz, bugünkü yaşamın dilinden konuşmayı tercih ediyorum. Siz, evrensel olarak evliliğe baktığımızda nasıl düşünüyorsunuz? İlk çağlarda kadını saçından tutup götüren erkeği düşünün, sonra tarihe baktığınızda Çariçe Katerina'lar, Madam Pompadour'lar da var; yani kadın o kadar da ezilen biri değil. Daima evlilik kurumu erkekten yana çalıştı diyemeyiz...

Sevin Okyay– Bana bu toplantıya katılır mısın? diye sorulduğunda ben niye katılmam gerektiğini pek anlayamadım, çünkü ben 25 yıl önce boşandım, hayal meyal hatırlıyorum. Şimdi birtakım duygular var.

A. Ünsal– Ama "yıkılmadınız ayaktasınız."

S. Okyay– Yok canım evli kalsam da yıkılmazdım. O tamamen bir kişilik meselesi, ben iyimser bir insanım, kolay kolay bir şey olmuyor bana. Aşk ille de evlilik mi gerektirir, evlilik aşk mı gerektirir dediğimizde, biz o zamanlar yani yarı tarihi zamanlarda âşık olduğumuzu sanarak evleniyorduk. Hep âşık olunmaması gereken insanlara âşık oluyorduk, anne babalar için her zaman âşık olunan kişi, âşık olunmaması gereken kişidir, bu değişmez. Eğer görücü usulü mü, beşik kertmesi mi, maddi durumlar denk düşerek mi olur, kendileri seçmemişlerse, genellikle sizin yanlış birini seçtiğinizi düşünüyorlar, ama bunu erkek çocuklar için de düşünüyorlar. Kızı kendi haline bırakırsan ya davulcuya ya zurnacıya varır, gibi. Aslında annem çok kibar bir insandı, böyle şeylerin üzerinde durmazdı ama kocam tenor saksafon çaldığı için, bu lafın imalarını çok dinledim, toplumun beklentileri var insanın üzerinde. Nasıl olsa evleneceğiz diye düşünülüyor, bu o zamanlar bizi daha fazla etkiliyordu. Allah emri, toplum emri, sonunda evlenilecek diye düşünülüyordu. Hatta evlenmeyecek olursanız kusurlu sayılabilirsiniz, evde kalıyorsunuz. Erkekler evde kalmıyor, onlar fet-

tan kadınlara yakalanmamış akıllı insanlar oluyorlar. Kadınsanız evde kalıyorsunuz, kızkurusu oluyorsunuz, bunlar pek hoş laflar değil. Hele bir de hane halkıyla ilişkileriniz pek iyi değilse, bu evde kalmak bir felaket şeklinde tezahür edebiliyor. Ben, özgür olurum sandım, bana evde karışıyorlar, ben aynı takımda basket oynadığım yaşıtım biriyle evleniyordum, kafalarımız da birbirine uyar diye düşünüyorduk, fakat evlendikten bir süre sonra ben...

Bir süre önce bir şey anlatmıştım onu burada anlatmamı istediler, kızım ilkokula başladığında çok isteksizdi, günlerce ağladı, gitmesem olmaz mı diye, ben olmaz bizi hapse atarlar falan dedim, zorla yolladık okula. Bir iki ay kadar gitti, bir gün eve geldi dedi ki; anne bizim okulda bir de ikinci sınıf varmış, dedi. Ben çöktüm, yani çocuk ben sıkayım dişimi, bunları hapse atmasınlar, okuyup bitireyim demiş. Şimdi ben bu çocuğa ne diyeyim, beş var, büyük ihtimalle üniversiteye kadar ağır bir durum var. Ben de ikinci yıldan sonra, acaba bu evliliğin daha kaç yılı var diye bir düşünceye kapıldım. Fazla genç evlenmekten olabilir, 21 yaşımdaydım evlendiğim zaman, biraz da Arnavut inadı olduğu için, bana evlenme denilen kişiyle evlendim. Ama evlilik müessesesinden çok kendime kabahat bulma yanlısıyım, çünkü biraz daha az inatçı olup, biraz daha okulun 3. yılını düşünebilirdim. Belki de özgürlüğün öyle hane değişimiyle bulunabilecek bir şey olmadığını, insanın bu özgürlüğü hak etmesi gerektiğini bilmek gerekiyor. Ama o yaşlarda bunlar bilinmiyor.

Şimdi Artun'un da başlangıçta söylediği gibi, evlilik kurumunda çok büyük değişiklik var. Bu yine insanların aptallık etmediği ya da âşık olmadığı anlamına gelmiyor. Ama ekonomik bağımlılık meselesi eskisi gibi değil. Ben kendimi bildiğimden beri, 21 yaşımdan beri çalışıyorum, ama daha büyük bir çoğunlukla erkekler çalışır, kadınlar çalışmaz, hatta kadının çalışmasına izin verilmesini bir modernlik örneği kabul ederdik vaktiyle. Şimdiki aileler hakkında hakikaten birinci elden bir şey söyleme durumunda değilim ama, insanların bu durumda niye evlendiklerini anlamıyorum, çünkü gördüğüm kadarıyla ailelerde ortak olan tek şey televizyon. Bunda da ufak tefek şeyler

olabiliyor, anlaşmazlıklar, dolayısıyla iki televizyon alıp paylaşmakta fayda oluyor. İnsanlar aile dışında bile birbirleriyle konuşmuyorlar, herkes maddi çıkar kaygıları peşinde, tabii ki istisnaları yok saymıyorum. Belki de evlilik müessesesinin günahına girmişizdir, bu kadar kötü değildi belki, haksızlığa uğradı. Ama insanların maddi bakışlarının bir tür yükselen dalga olduğunu düşünüyorum ve ben kendi ömrüm içinde böyle çok çevrim ve dalgalar gördüğüm için belki evlilik müessesesi de daha makbul bir şekle kavuşur diye umuyorum, ama o zaman ben böyle bir müessesenin var olduğunu hatırlamayacak yaşta olacağım, onun için bana ne faydası olur bilemiyorum.

A. Ünsal– Tekrar beyefendiye söz verelim.

S. Balcıoğlu– Madem Sevin evliliğini anlattı, ben de anlatayım. Ben akademide okurken bir arkadaşım vardı ve biz evlenelim mi, evlenmeyelim mi? dedik o yaşlarda. Sonra kızın babası, bu çocuk ne iş yapıyor? demiş, karikatür yapıyor, demişler. Nedir o karikatür, ne işe yarar? demiş; anlatmışlar bir şeyler, tüccar falan olsa verirdik, ama bu meslek değil? demiş. Tabii meslek olmamıştı o zaman, yeni yeni oluyordu. Ne tiyatro sanatçısı, ne yazarlık, ne karikatüristlik meslek, bunlar tamamen hobi gibi geliyor insanlara. Sonra ben başka bir hanımla evlendim, çok da iyi etmişim. Şimdi aradan yıllar geçti, bakıyorum insan yaşlanınca geride ne kadar hata yaptığını görüyor. Aslında evlilik çok iyi bir şey tabii. Ama o düşeşi atarsanız, o zar yerine otururşa ve kafa denginizi bulursanız, iyi bir dost, iyi bir arkadaş olursa, çok iyi bir şey.

Ben çok gençtim evlendiğimde, çalıştığım gazeteye gittim, ben evleniyorum dedim. Benim patronum Bedii Faik'ti. *Dünya* gazetesinde çalışıyordum, yaşım 26'ydı, sana zam yapmamız lazım, dedi. Ben istemedim ama onlar söyledi, ben de herhalde iyi bir para verecekler, dedim. Evlendim, ay başında gittim, o zamanın parasıyla bana 50 lira zam yapmışlar. Diyeceksiniz ki o yılların 50 lirası iyi bir paraydı ama inanın bana kulağımdan dumanlar çıktı gibi geldi, kafamın tası attı. Bir yükümlülük altına girmişsiniz, yanınızda bir hayat arkadaşınız var, ilk defa o zaman gazete değiştirme fikri, evlilik nedeniyle geldi. Hanımı değiştirmedim ama gazeteyi değiştirdim ve ilk transferim *Hür-*

riyet gazetesine oldu. Bedii Faik'in 50 lira zammı bana çok fena koydu. Sonra ona çok dua ettim, iyi ki o 50 lira zammı yaptın, eğer 100 lira 150 lira zam yapsan ben gene kalacaktım orada. İşte evliliğim, bu transferde işime yaradı. Sonra yıllar geçti evliliğin faydasını gördüm, zararını görmedim. Çünkü siz yolunuza, kilometre taşlarına iyi bakarsanız, iyi yürürseniz, dostluğun gereğini yerine getirirseniz, evliliğin çok iyi olduğuna inanıyorum. Benim 45-46 yıllık bir deneyimim var ve hiçbir şekilde eşimle ayrılmadık, ayrı yaşamadık. Bir çocuğumuz var, o da 21-22 yıldır Londra'da yaşıyor, İngiliz damadım var. Onun için ben sizin tamamen dışınızda evliliği methediyorum. O günden bugüne, inanmadığım şeyleri çizmek istemem, mesela evlilik aleyhine karikatür yapmak istemem, çünkü ben onu yaşıyorum ve ondan mutluyum, ben mutlu olduğum bir şeyin karikatürünü yapamam karikatür bir şeye daima karşı çıkmaktır.

Siz eğer karikatürcüyseniz ve daima eleştirecekseniz, iktidardan yana olamazsınız, daima zayıftan yana olacaksınız. Bu bakımdan, iktidardan yana olursanız, karikatürünüzün içindeki komik unsur, karikatürcünün kendi olur. İnanmadığım bir şeyi niye çizeyim? Ben evliliğin iyi olduğuna inanıyorum, iyi bir kurum olduğuna inanıyorum ve eğer bu kadar yıldır karikatür çiziyorsam bunu disiplinli yaşamıma borçluyum. Bilmiyorum, Artun Ünsal, daha ne kadar reklam yapayım.

A. Ünsal– Ecevit'i de çağıralım bu durumda...

S. Balcıoğlu– Rahşan Hanım izin verirse konuşur.

A. Ünsal– Mutluluk, kediler, çay içmek yani bu da önemli. Süleyman Bey'le eşi Nazmiye Hanım, yahut İsmet İnönü'nün Mevhibe Hanım'la olan bağlılıkları, bunlar Türkiye'de örnek evlilikler, güzel şeyler...

S. Balcıoğlu– Doğru söylüyorsunuz. Bülent Bey, merkez yürütme kurulu seçimi sonrası Rahşan Hanım'la geldi, kimler kazandı, dedi Rahşan Hanım, listeyi gösterdi, bunları istemiyorum bunların 6 tanesi gidecek dedi ve 6 ay içinde o insanların gittiğini ben uzaktan gördüm.

A. Ünsal– Çocuk gerekli mi, gereksiz mi onu da bilemiyorum. Şimdi hanımefendi tekrar siz buyrun.

A. Düzkan– Ben demin dedim, çok zor bir durumdayım, fa-

kat dolayısıyla ya tahlil yapacağım ya da anlatılan tecrübeler üzerine bir iki şey söyleyebileceğim. Şimdi ben evlilik aleyhine konuştukça Semih Bey de benimkisi çok iyi gidiyor diyor, allah mutlu etsin. Ama aslında dikkat ederseniz Semih Bey'in tecrübeleriyle Sevin'in tecrübeleri arasında ortak bir nokta var, birinde evli bir erkek eşinin desteğiyle başarılı olmuş, birinde bir kadın evlenmeyerek, tek başına, bakacak kimsesi yok, başarılı olmuş. Dolayısıyla, erkekler için ve kadınlar için evliliğin anlamı farklı.

A. Ünsal– Başarılı olmak için evli olmak gerekmiyor.

A. Düzkan– Kadınlar için mi, erkekler için mi?

A. Ünsal– Her ikisi, yani başarılı olacaksa bir kişi cinsiyetten bağımsız olmalı.

A. Düzkan– Tabii muhakkak, yalnız her başarısız kadının önünde, bir erkek vardır diyorum. Erkekler tek başlarına daha başarılı oluyorlar ama kadınların başarısızlığında erkekler var, babası, kardeşi, kocası olur. Şimdi yaratıcı bir yazarın faaliyetini düşünelim. Kadınlık vazifeleri ile böyle bir şeyin yürümesi mümkün değil. Çünkü kadınlık vazifeleri, reel hayatla o kadar bağlantılı şeyler ki, diyorlar ya kadından felsefeci çıkmıyor, doğrudur çıkmaz, kadından şair çok az çıkar. Çünkü o kadar gerçek şeylerle uğraşıyor ki kadınlar, bundan dönüp soyutlama yapmaları çok zor. Yemekler var, çocuk bakımı var, mesela iktisatla uğraşan kadın veya erkeğin, organik hayatla bağ edinmesinin tek yolu çocuk bakmaktır. Çünkü insan iktisatla uğraşıyorsa ömrünü, rakamlar, kâğıtlar, kalemlerle soyut bir dünyada sürdürür, halbuki çocuk bakınca organik dünyaya adım atarsınız. Mesela iktisatla, felsefeyle uğraşan erkekler hiç böyle bir şey yapmadan, ömürlerini sürdürebiliyorlar, toprağa değmeden, kakaya değmeden, süte değmeden, herhangi bir şeye dokunmadan. Aslında insanlık açısından son derece faydalı, onların işbölümü yapmaları. İkisinin yan yana gelmesi çok daha farklı bir felsefe, farklı bir şiir yaratacaktır diye düşünüyorum.

Şimdi kadınlar çalışıyor aslında, her kadın bilir ki ev işi inanılmaz yorucu, inanılmaz ciddi bir çalışma gerektirir. Cinsellikten çok fazla bahsetmediğimiz bir ortamdayız ama bu mesai de fazla uzundur ve gece uyku saatlerini kapsayabilir Dola-

yısıyla kadınların çalışmadıkları doğru değil, bu işlerin parasal karşılığının olmadığı da doğru değil, bütün işlerin ev dışına çıktığınızda maddi karşılığı vardır. Bulaşığı kastediyorum, öbürü aklınıza gelmesin illa, bunları evde yaptığınız zaman ekonomik bağımlılığınız olur, ücreti yoktur. Ekonomik bağımsızlığın görece bir yolu, ücret almaktır. Tıpkı kölelerin bağımlı olması gibi. Modern hayatımız önemlidir, evlilik çeşitli sınıflarda, Halis Toprak son zamanlarda bunun iyi örneklerini veriyor, farklı biçimlerde tezahür ediyor. Dolayısıyla bu nötr, orta sınıf hayatımız, evlilikle ilgili epeyce ipucu verir. Orta sınıfta, kadınların büyük bölümü bal gibi dışarıda çalışıyorlar, eve gelip bal gibi ev kadınlığı yapıyorlar. Kadınlar dışarıda çalışmadıkları için evde çalışıyorlar fikri doğru değil, evde çalıştıkları için dışarı hayatına katılamıyorlar. Aslında bize son derece tatlı aktarılan iki tecrübe, bize bir şeylerin ipuçlarını veriyor, bu kadar söyleyeceklerim.

S. Okyay– Ayşe, eksik olmasın beni iyi bir örnek alarak gösterdi ama ben hâlâ kendimi, vakitsiz, anası babasıyla inatlaşmak için evlenmiş, bir de 10 yıl evli kalmış ve ondan sonra bunu yüzüne gözüne bulaştırmış bir insan olarak görüyorum. Ama evlilik kurumu bir tarafa, karşı cinsten iki insanın bir evde barış içinde yaşamasını oğlumla gerçekleştiriyorum. Şöyle bir durum ki, bir ast-üst vaziyetimiz yok, o kendisini benim abim sandığı için, ben pısmış durumda olabiliyorum zaman zaman, ama her şeyimizi ayırmış durumdayız, herkesin bilgisayarı, televizyonu, videosu var, herkesin kendi favori kitapları var ve ayrı odalarda çalışıyoruz, birbirimizle ancak, konuşmak, fikir danışmak istersek konuşuyoruz, ziyaret ediyoruz. Şimdi bir evlilikte böyle bir şey yapmak bana pek mümkün görünmüyor, belki modern evliliklerde böyle şeyler vardır. Dolayısıyla ben bu durumda fevkalade mutlu bir beraberlik sürdürmekteyim oğlumla, ama buna rağmen ikimizin de gözü kapıda, para gelse o başka eve çıkacak ben de tek başıma kalacağım, buna rağmen bunu düşünüyorum. Bazı insanlar yalnız olmaktan daha fazla hoşlanıyorlar ki ben hiç yalnız kalamayacağım zannederdim bir zamanlar. İnsanın oğluyla mutluluk içinde yaşaması kolay çünkü arada bir fiziksel ilişki, cinsellik, kıskançlık, ihanet

yok, böyle bir eksikliğin yüzü suyu hürmetine bu ilişki rahat yürüyebiliyordur. Karşı cinsle iyi bir beraberlik sürdürüyoruz, bir ev işini az yapıyor. Benim son 8,5 yıldaki karşı cins ilişkim bu. Dolayısıyla hakikaten iyi bir örnek olduğumu düşünmüyorum.

A. Ünsal– Sizi zaten örnek olarak çağırmadık, fikirleriniz için çağırdık. Peki, sinema evlilik kurumuna nasıl bakıyor?

S. Okyay– Çeşitli şekillerde.

A. Ünsal– Mesela son 5 yılda evlilik kurumunun tartışıldığı filmler var mı?

S. Okyay– Kadın-erkek ilişkisi var da hiç hatırlamıyorum.

A. Ünsal– Peki, artık ben salona dönmek istiyorum. 1998'in gözlükleriyle gerçekten bugünü yaşıyor muyuz, yoksa 12. yüzyılı da mı yaşıyoruz? Sanıyorum ki, bir tipoloji yapmak mümkün değil, Türkiye'de bir sürü evlilik tipi belki 100 kilometre arayla sürüyor, fakat şu soruları sormak istiyorum; koca neye yarar, karı neye yarar, evlenmek gerekli mi, kiminle evlenilebilir, tabular var mı, evlilik kaça mal olur, faturası nedir? Evliliğin bir stratejisi var mı? Çokeşlilik var mı? Sonra evliliğin bir raconu var, hani ayağa basmayla başlayan, hediyesi var. Yabancı eşlerin konumu. Evliliğin sona ermesi. Neticede günümüz toplumunda evlilik bir tercihse, tercih imkânı köylerde daha mı fazla, eğer şehirde fazla olsaydı dergilerde bu kadar çok "evlenmek istiyorum" ilanı çıkmazdı. Benim söyleyeceklerim bu kadar, şimdi sorulara geçelim.

İzleyici– Ben evliliğin muhteşem olduğu kanaatindeyim. Ayşe Hanım'ın erkek tarafına haksızlık ettiği kanaatindeyim. Artık modern zamanlarda erkekler her işi yapar durumdalar. Çapkınlık konusunda da erkeklere önyargılı yaklaşılıyor, erkekler devamlı çapkınlık yapar, kadınlar yapmaz. Peki erkekler bu çapkınlıkları kiminle yapıyor?

A. Düzkan– Şimdi, yeni zamanlar kıyametin alametleri, çamaşır yıkıyorlar, bebek sallıyorlar, benim de gözüme çarpıyor. Yine de bana kibar davrandınız, erkekleri suçluyor dediniz, benim için genellikle erkek düşmanı denir. Böyle şeylerin haber değeri var tabii, mesela Hakan Ural bebek sallasaydı en az şimdiki kadar haber olurdu diye düşünüyorum. Erkekler tabii çap-

kınlığı kadınlarla yapıyor, ama erkeklerin bu hizmetine daha yoğun mesai harcayan fahişelik diye bir kurum var, dolayısıyla kadınlar çapkınlık yapmak için kendilerini beğendirmek zorundalar, eş bulmak için, hayatlarını devam ettirmek için, insan muamelesi görmek için kendilerini beğendirmek zorundalar. Ama erkeklerin kendilerini beğendirmek mecburiyetleri bile yok.

A. Ünsal– Erkek mi daha çok stres altında, kadın mı, bugünün evliliklerinde?

A. Düzkan– Çapkınlık cinsel cazibe üzerine yürüyen bir şey. Erkeklerin böyle bir mecburiyeti yok, olsaydı bu kadar çok çapkınlık yapabilirler miydi çoğu, bilemiyorum. Kadınların ulaştığı cinsel cazibenin onda birine bile ulaşmıyorlar. Ne yapıyorlar, parayla satın alıyorlar bunu. Bu stres meselesi de modern zamanların kavramlarından biri.

A. Ünsal– Eskiden 35 yaşında kadın menapoz olurdu, bugün 49-50 yaşında. Erkek mi daha stres altında kadın mı, konuşalım. Erkek okuyacak, okuyor. Ailesi güzel bir kız getir bize, diyor, getiriyor. Çalış, patrona kendini beğendir, karına kendini beğendir. Askere git gel. Erkeğin hiç stresi yok sanki! Onun için Amerika'da Erkek Haklarını Koruma Derneği kuruldu, şu anda 15 bin üyesi var. Çünkü erkeklerin hakkını koruyan bir örgüt henüz yok. Düşünün, 45-50 yaşında hâlâ diri ve cinsel isteği güçlü olan bir kadın erkeğini istiyorsa, erkeğin işi zorlaşmıyor mu? Kadın artık spor yapıyor, besleniyor, daha genç kalıyor. Erkek ise 40 yaşında acaba işten atılır mıyım? diye de endişe edebiliyor. Bence, modern erkeğin stresi bundan 100 yıl önceye göre fevkalade artmıştır.

A. Düzkan- Ama siz kapitalizmin bütün günahlarını kadınlara yüklediniz. Bunlar kapitalizme maruz kalan herkesin yaşadığı sorunlar. İşten atılmak iktisadi bir sistem, kadınlar yüzünden erkekler işten atılmıyor ki. Kadınlar 40 yaşında hâlâ aktiflerse değiştirmek mümkün, yenisini alırsınız, tabiat buna izin veriyor. Bu şans erkekler için de var, çok yaşlı bir erkek çok genç bir kadın alabiliyor. Kadınların tabiata uygun değişikliği yapmasına izin vermeyen evlilik kurumu. Nasıl Halis Toprak kendinden 39 yaş küçük kadın alabiliyorsa, bunun tersini de

yapabilsek. Strese falan girmeye gerek yok, madem o beyefendi bu işlerden elini eteğini çekti, siz de devam etmek istiyorsanız, devam etmek isteyen beyefendiyle ilişkiye girersiniz. Buna imkân vermeyen evlilik kurumudur. Yoksa tabiat buna imkân veriyor.

İzleyici– Ben 22 senelik evliyim, erkeklerin strese girdiklerini duymak benim çok hoşuma gitti. Çünkü benim tüm hayatım evliliğin stresiyle geçti. Nikâhta keramet yok, vehamet var, diyorum. 18 yaşımda eşimi tanıdım, ilk erkek arkadaşımdı, keşke daha önce bir şeyler yaşasaymışım, neyse 6 yıl flörtten sonra evlendik. Ben okulumu da bıraktım aşkım yüzünden, zaten o bana bakacaktı. Erkekler evlenene kadar inanılmaz mükemmeller. Evlendik, ertesi gün ben kendimi inanılmaz bir ilişkinin içinde buldum. Bir süre sonra baktım ki, çocuk bakıyorum, çalışıyorum, çocuğun okulu, özel dersi, aile ilişkileri, sosyal hayat, eşimin iş toplantıları, güzel bakımlı olmak... 15 yıl böyle sürdü, sonra ben bir ev tuttum, döşedim, oğlumu da alıp çıktım. Eşime de dedim ki, ne zaman beraber olmak, iyi vakit geçirmek, hayatı paylaşmak istersen görüşelim, bir araya gelelim. 5 senedir çok güzel gidiyor ama eşim korkunç stres altında Artun Bey, ben de hayatımın en güzel yıllarını yaşıyorum.

A. Ünsal– Ne açıdan eşiniz stres altında?

İzleyici– Sanıyorum erkekler kendi ayakları üzerinde durabilen, bir parça yetkinleşmiş kadınlardan ürküyorlar. Ben belli bir yaş üzerindeki erkeklerin evlilikten şikâyet ettiğini hiç görmedim. Hep gençken şikâyet eder, belli bir yaştan sonra da överler.

A. Ünsal– Efendim çok teşekkür ediyoruz, tekrar karşı karşıya gelmek üzere.

"meraklı"

23 Şubat 1999

YÖNETİCİ: AHMET KUYAŞ
KONUŞMACILAR: MEHMET GÜLERYÜZ, İLHAMİ ALGÖR,
SERHAN ADA

Ahmet Kuyaş– Bu "İnsanın Halleri" dizisinin de meraklıları oluşmuştur. Artun Ünsal yerine beni gördükleri için bugün biraz şaşırmışlardır. Biliyorsunuz Artun Ünsal tam anlamıyla meraklı ve meraklarının birinin peşinde, seyahatte. Bu merak kendisini Tokyo'ya kadar götürdü. Akademik hayatta yardımcısı olduğum kadar, Yapı Kredi Kültür Sanat'ta da yardımcılığını yapmak durumu hasıl oldu. Bu akşamki sunuculuğu ben yapacağım ve 3 misafirim var, sizlerle duygularını, düşüncelerini paylaşacak olan. Üçü de kendi dallarında meşhur insan oldukları gibi, kendi dallarıyla kısıtlı olmayan insanlar. Onlardan, aşağı yukarı 15-20 dakika konuşmalarını rica ettim, daha sonra belki bir ikinci tur, kendi aralarında tartışacaklar. Ondan sonra da sizin sorularınızı alacaklar. Ben sözü sayın Mehmet Güleryüz'e veriyorum.

Mehmet Güleryüz– Sözü ilk alan olmak çoğu zaman insanın kendini boşlukta bulması gibi bir his oluşturur. Ben şu anda trapezden atlamış durumdayım, karşıdan bana yollanan salıncağı tutup tutamayacağımı hâlâ kestirmiş değilim, tutarsam ne mutlu.

Meraktan çok, meraklıyla başlıyoruz. Meraklı, bir kişilik, genelde meraklıyı, kendi alanının dışındakine doğru, olan bitene doğru eğilen ve onu anlamaya çalışan kişi olarak da tanımlayabiliriz. Bir yandan da, bir özel duruma özel bir ilgi duyuş hali sahibi de meraklı diye vasıflandırılabilir. Genelde meraklılığı pek hoş gören bir toplum sayılmasak da, bünyesinde çeşitli merakları barındıran bir toplum olduğumuz muhakkak. Mesela başkalarının hayatlarına inanılmaz meraklıyız. Bu meraklı hallerden bir tanesi çok ileri bir safhaya kadar gitti, magazin basınını da bunun içine alırsak, oldukça enteresan noktalara kadar vardı. Ben bu tür meraklılıktan bahsetmek istemiyorum. Meraklı benim için, kendi hudutlarını genişletmeye çalışan ve

ipuçlarından takiple kendinde bulduğu o merak noktalarının peşine giden ve ondan adeta bir yaratma noktası oluşturan kişidir. O meraklı, zannederim biraz da sanatçı yapısı olan kişilerde ortaya çıkıyor. Bir de kendileri bir şey oluşturmasalar bile, oluşturulmuş şeylerin peşine düşen, o zevki bir anlamda daha başka ufuklara doğru sürdürebilecek araştırmayı yapan ve onun peşine takılan kişilik hali.

Ben yakın çevremde bir kişilik tanıdım, bu benim dayım oldu. Çok farklı alanlarda meraklar sahibiydi. Mesela 70 yaşındayken halılarını sattıktan sonra, ki onları seyretmek için alırdı daha çok, neyi seyredeceğim korkusuyla tekrardan âşık olacağı ve seyredeceği halıyı ararken, maalesef onu bulamaması sonucu, kendini cevaplayacak halıya British Museum'daki bir katalogda rastlayınca, ona sahip olmanın tek şeklinin onu dokumak olduğuna karar verdi. 72 yaşında, bu merakının peşinde uzun süreler, Kayseri'de, Konya'da hah dokuyanlarla konuştuktan sonra, gidip kök boyaların nasıl yapıldığını öğrendikten sonra ve kendi hah tezgâhını da yaptıktan sonra, 2 yılını bu halıya ayırdı. Bu sırada yine meraklarından biri olan ve kendi asli mesleği haline gelen viyolonseli çalarken elinde oluşan nasırların, bu dokuma sürecinde yıpranmış olmasına çok hayıflanıyor, bir yandan da gözünü korumak açısından belli ilmikleri gözünü kapayarak attığını bana anlattığında, 2 yılını bu işe verdiği için hayıflanıyordu. Bu halının öncesinde daha farklı bir merakı vardı. Kendisi Bahriye subayıyken, küçük bir müzik öğrencisi gibi kendini görürken ve plaklardan Tamburi Cemil Bey'i taklit etmeye çalışırken, bir akrabanın Avrupa'dan getirdiği gramofonda dinlediği Beethoven sonatla yeni bir merak sahibi oldu; batı müziği. Ardından ona bağlı olarak çelloya başladı. Bu işle uğraşabilmek için kendini Bahriye'den attırdı. 17-19 yaşında İstiklal Savaşı'na katıldığı için istiklal madalyası da alan bir genç Bahriyelinin, kendini Bahriye'den attırması çok dertli olmuş. Çeşitli çarelerin sonunda subay tokatlayarak kendini attırmış.

20 yaşında, elinde bir viyolonselle İstanbul sokaklarında meteliksiz bir denizci, bu merakının peşinde bütün hayatını geçirdi. Bu merak onu başka bir meraka doğru itti; o da, viyolonselin ta-

mirinden başlayarak, viyolonselin ve yaylı sazların yapımıydı ve İstanbul'un önemli Lütiyelerinden birisi oldu, 8 tane konser kemanı yaptı. O dönemde Darvaş, İstanbul'da tanınan önenli bir virtüöz ve ona bir tane cep kemanı yaptı. Bunlar çalınabilen kemanlardı. Bu arada başka bir şeye daha merak saldı; heykel. Evvela ahşaptan küçük hayvan heykelleri yaparken, röprodüksiyonlar yapmaya başladı ve şöyle bir savı vardı: Ben sadece meraklıyım, yani güzeli seviyorum ve bunun sahibi olmak istiyorum, bunu bana kimse yapamayacağına göre, bu yapılmış olsa da bunu satın alacak param olmadığına göre kendim yapmam lazım. Bu arada da bunun nasıl yapıldığını öğreniyorum derken, şimşirden kompozisyonlar yapmaya başladı. Kendi gözlemleri sonucu ortaya çıkan şeyler proporsiyonları inanılmaz doğru olan, ince bir sanat ürünleriydi. Bu böyle giderken bir yandan Tintoretto'ya merak saldı. Ben, ressam arkadaşların arasında bile Tintoretto'dan bahsedilmesine ender rastladım. Tintoretto, Rubens ve Tiziano, bunlarda ışığa merak saldı ve röprodüksiyon kitaplarından daha ileri götürüp, bunların orijinal büyüklüklerine sahip olup olamayacağını düşünmeye başladı, orijinal büyüklükle karşılaşınca bunu yapmanın çok mümkün olmadığını anladı, ebatları çok üzülerek küçültmek zorunda kaldı ve boya röprodüksiyonlarını yaptı. Bir para meselesinde, verdiği bir paranın geri ödenmemesine karşılık alabildiği eski bir piyanoyu adam etmeye uğraştı, böyle bir merakı oldu, onu da yaptı ve satarak bize olan borcunu ödedi ve kendi parasını kurtardı. Daha başka bir merakı da arşe yapmak oldu, oldukça zor bir iş. Lütiyeler arasında Türkiye'de bilinen tek arşe Şeref Arel arşesidir. Ben böyle bir meraklıyı yakından tanıdım. Merakını şöyle anlatıyordu; önüne geçilmez bir tutku ve aşk, muhakkak onun çözülmesi gerekiyor, çözmesi de zaten onu yapması demek oluyordu. Merak bence her şeyin özellikle sanatın başında gelmesi gereken, kişinin kendinde duyması gerektiğine inandığım bir his. Bu konuda daha fazla söyleyebileceğim bir şey yok.

A. Kuyaş– Teşekkür ederiz, İlhami Algör'le devam etmek istiyoruz.

İlhami Algör– Ben herkesten bir statü rica ediyorum. "Delidir ne yapsa yeridir" statüsünü rica ediyorum. Ben genellikle

lafa başladığım zaman başladığım yerle, çıktığım yer aynı olmaz, arkadaşlarım bilirler. Söyleyeceklerim bir miktar dağınık üzüm taneleri olacak, bir salkıma kavuşur mu kavuşmaz mı bilmem.

Mehmet Bey'in söze başlarken bir tanımı var; kendi dışına doğru bir ilgi. Bense kendimi merkez olarak alıyor ve benden dışarı bir yönelme olarak tanımlıyorum grafik diliyle. Bunun yanına bir enerji kavramı yüklüyorum. Merakı bir tür enerji olarak adlandırıyorum ve bu tanımda asla ısrarlı değilim. Belki birlikte üstüne gidersek bir yerlere varırız. Merak sözcüğünü tek başına önüme koyduğum zaman, meraklı sözcüğüyle beraber gidilebilecek birden fazla yer var. Şunu tesadüfen gördüm getirdim, bu bir çocuk kitabı, meraklı olmanın önemine dair. Kristof Colomb'un öyküsü, o hikâyeyi biliyorsunuz, Amerika'nın keşfi hikâyesini. İzninizle bu hikâyeyi kısaca anlatmak istiyorum. Bunun nereye gideceğini bilmiyorum açıkçası. Bu çocuklar için yazılmış kitabın mantığı içinde; bu çocuk zaten oldum olası meraklı bir çocuk, önünde kocaman bir okyanus var ve Kristof büyüyor, büyürken Marco Polo'nun Hint Adaları diye bir kitabını görüyor ve onu okurken orada altınlar, saraylar, zenginlikler görüyor, bütün bu enteresan şeyleri gözleriyle de görmek istediğini söylüyor. Merakın arka tarafındaki zenginlik faktörü, şeytanın avukatı birinci bölüm. Yeteri kadar büyüyor ve yıllar süren bir çaba sonrasında İspanya Kraliçesi'ni ikna ediyor, ona üç tane gemi veriyorlar. Biliyorsunuz onun tezi şu; Marco Polo karadan doğuya gitti, o da batıdan, belki deniz yolunu kullanarak batıya giderse, sonuçta öbür tarafta buluşur. Bu arada kitabın kendi dilinde şöyle bir cümle var: "Kraliçe İsabel okyanusun görünmez tarafını iyice merak etmeye başlamıştır." Finalini biliyorsunuz işte, gidiliyor bir yere ulaşılıyor, tabii bu arada küçük bir detay daha var, küçük bir pazarlık var, gidersem ve bir şey bulursam bunun şu kadarını alırım bu kadarını alırım gibi. Merakın arkasındaki diğer küçük dipnot, şeytanın avukatı notlarından birisi. Hatta bu arada vardığı ülkenin hükümdarına sunmak üzere birtakım şeyler de alıyor. Bu da tasavvur meselesi, karşı tarafta ne bulacağına dair bir tasavvur. Neyse sonuçta oraya varıyor ve orada karşılarına, kitabın kendi

diliyle, karaderili insanlar çıkıyor. Birbirlerine çok hoşça davranıyorlar, mesut ve bahtiyar oluyorlar, sonra geri dönmenin vakti geliyor birkaç ay sonra, karaderili insanlar da okyanusun diğer tarafını merak ettikleri için gayet gönüllü ve kendi rızalarıyla onlar da gemiye biniyorlar, birlikte İspanya'ya dönülüyor. Kraliçe verilerden memnun, Colomb'a şöyle diyor: "Ben bir denizci olmayabilirim ama çok meraklı bir insanım, size yardımcı olacağım, keşfettiğiniz yeni dünyaya istediğiniz kadar sık gidebilmeniz için ne gerekiyorsa yapacağım." Kraliçenin desteğiyle üç seyahat daha gerçekleştiriliyor ve kitap şöyle bitiyor: "Kristof'un sonsuz bir keşfetme ve öğrenme merakı olduğu için hiçbir zaman Kristof Colomb'u unutmayacağız."

Kuşkusuz herkes merak sahibi olmak zorunda değildir, bu tamamen size bağlı bir şeydir ama merak sahibi olursanız belki de yeni şeyleri keşfetmeniz mümkün olur. Bu aslında belki ortak kurgu olabilir, yani nereye varacağı belli olmayan bir konuşmadan ziyade hep birlikte bir kurgu olabilir. Şimdi bunun karşısında bir şey aklıma geliyor. Eduardo Galiano'nun 3 ciltlik Latin Amerika'yia ilgili, her bir cilt farklı olarak, biri de bütün bu yolculuğun karşı taraftan bir resmedilişi var 3 kitapta. Galiano'yu biraz duygusal olarak adlandırabilirsiniz, canı yanmış olarak öyle bir yerden konuşuyor olabilir, diyor ki: "Bu meraklı arkadaşlar geldiler ve koskoca bir ülkenin, şu kadar yüzyıl boyunca kolunu kanadını kırdılar." İkinci bir hikâye, bir başka adam tipi var. 1577'de Osmanlı zamanında Taküyiddin adında, Mısır kökenli bir adam, bunun merakı gökyüzü, gökbilimi. 1577'de İstanbul'a üçüncü kez geliyor, birtakım ilişkileri var burada. Ali Kuşçu'nun torunu bilmemnezade efendiyle bazı mesleki bağlantıları, sarayda birtakım mesleki ilişkileri var. Ona müneccimbaşılık teklif ediliyor, nitekim o pozisyonu kabul ediyor. Orada bir Hoca Sadettin faktörü var ona yardımcı olan ve neticede bir rasathane kurulmasına karar veriliyor, galiba Nuru Ziya Sokak'ta Fransız Sarayı denen bir mevki var, rasathanenin yeri hakkında tam ve kesin bir bilgi yok. Diyorlar ki, orada padişahın samsunhanesi vardı, samsun da padişahın iri köpeklerine verilen addır, işte orada bir yerde bir rasathane kuruldu. Tamam rasathane yapılıyor fakat adamın pozisyonunun

saraydaki kullanım karşılığı şu; sen padişahın uğurlu vakitlerini haber ver, namazla, ramazanla, kıble yönüyle ilgili, din ağırlıklı şeylerle ilgili iyi haberler ver bize deniyor. Fakat adamın merak ettiği başka şeyler var ve referanslarına bakarsanız, hakikaten döneminde işini çok iyi beceren belli başlı adamlardan biri. Bütün her şeyi kullanıyor, optik bilim, fizik, geometri var, birtakım ondalık sistemleri hesaplıyor, bilmem hangi yıldızın açısını, sapmalarını hesaplıyor ve döneminde Tayko Brahey diye Danimarkalı bir adam var, ondan çok daha başarılı hesaplar yapıyor. Fakat bu yıllar içinde bir kuyrukluyıldız geçiyor İstanbul gökyüzünden ve sonraki yılda da veba salgını başlıyor. Şeyhülislam bir fetva veriyor ve rasathanenin yıktırılmasını söylüyor. Bunu hiçbir şeyle nitelendiremeyeceğim, gerekirse detaylandırabiliriz ama bir çengeli Mehmet Bey'e atmak istiyorum, onun söylediği, bizde meraklı pek hoş görülmez miydi?

M. Güleryüz– Evet.

İ. Algör– Mesela bunu ben merak ediyorum. Yani bu memlekette meraklı olmak, ödüllendirilmek ya da primlendirilmek bir yana niye hep önüne set çekilir. Halbuki ben çocukluğumdan hatırlıyorum biz tek kanatlı ve kanatsız sinekler üzerine çalışırdık, buna benzer şeylerimiz vardı. Hatta cezvede aspirin kaynatıp evi havaya uçuracağını zanneden kimya eğilimli arkadaşlarımız vardı. Şimdi bakın bu Takiyiddin meselesinin her yere gidebilir halleri var. Ben bunun içine bir iki tane soru atmak istiyorum. Fetva şu; dinimizde gözlem caiz değildir, gözlem ile mamur olmuş hiçbir devlet yoktur. Benim birinci sorum şu: Gözlem ile mamur olmuş hiçbir devlet yoktur cümlesini kurabilmek için gözlemden başka ne yol vardır? İkincisi; biraz karıştırınca bakıyorsunuz ki galiba 1200 küsurlarda Semerkant taraflarında Cengiz'in torunu Uluğ Bey bir rasathane kurmuş ya da her neyse gökyüzüne bakan adamlardan biri, fakat onun merakı biraz bilicilik gibi bir yere doğru gidiyor, o gökyüzüne bakmaktayken kardeşi altından koltuğu çekmiş almış, Şeyhülislam da devletin bekası için fetvayı vermiş. Bir başka veri var, doğru ya da yanlış bir kurgu yapabilirim bana çok güvenmeyin. Tam adı bu mudur bilemiyorum, yakın zamanda Tarih Vakfı Yurt Yayınları'ndan çıkan, Ahmet Yaşar Ocak imzalı *Zendeka*

ve İlhat diye bir kitap var, şöyle çevrilebilir zındıklık, yani aslen İslam değil ama öyle gözüküyor, kendini gizleyen, İslamın yeşili altında kendi rengini gizleyen. Şimdi o kitabın bir bölümünde şöyle bir şeyden söz ediyor; tektanrılı dönem öncesi inançlar, düalizm ve diğer prensiplerin *Kur'an*'a sızmış olduğundan, sızıntısının en açık olduğu bölümlerin kıyamet ve kıyamet alametlerine dair hadisler olduğundan söz ediyor. Benim kişisel merakım olan iki nokta var; birincisi, Uluğ Bey meselesi, diğeri de bu Ahmet Yaşar Ocak'tan aktardığım kıyamet alametlerine dair bahislerin referansı İslama değil, İslam öncesi inanışlara gidiyor. Kişisel sorum şu; Şeyhülislam'ın verdiği fetva, eğer Semerkant örneğinden bakarsanız iki seçenek var en azından, birincisi iyi niyetli fakat cahil, devleti korumak istiyor ama aradaki farkı bilmiyor. En azından Uluğ Bey'in gökyüzüne bakma biçimiyle Takiyiddin'in gökyüzüne bakma biçimi arasındaki farkı bilmiyor. İkincisi, salak değil, meseleyi gayet iyi biliyor ama kötü niyetli ofis-politik, saray içi entrikaları düşünürseniz. İkisini bir yana bıraktığınız zaman, bu adamın bunu bilme şansı var mıydı? Ahmet Yaşar Ocak'ın ileri sürdüğü hep tektanrılı din öncesi referanslardır. Yani Kolomb'dan sonraki hikâyedeki soru işaretleri de bunlar. İyi bağlayamadım ama uyarmıştım sizi. Ara vereyim sonra devam ederiz.

A. Kuyaş– Peki, sözü son konuşmacımız Serhan Ada'ya veriyorum.

Serhan Ada– En sonda olmamın tadını çıkarmak istiyorum. Biraz Mehmet Güleryüz'ün, biraz da İlhami Algör'ün söylediklerini harmanlayıp belki de sizlere doğru yuvarlayıp pas vermek istiyorum. Ben çevreme baktım, bana en meraklı görünen kimler var diye, iki tane büyük merak sahibi insana rastladım. Bir tanesi Evliya Çelebi, bizi bilmediğimiz bir coğrafyada büyülü bir yolculuğa çıkardığını hatırladım.

Sonra da Cervantes'in *Don Kişot*'unu düşündüm, o da çok büyük ve büyülü bir serüven anlatıyor bize. Ama başka bir gözle bakıldığında, ikisinin de çok önemli yanılsamaları sanat yoluyla bizlere kadar ulaştırdıklarını düşündüm. Çünkü biliyorsunuz pek çok kaynakta Evliya Çelebi'nin yazdıklarını, söylediklerini ve aktardıklarını yalan diye de nitelendiriyorlar.

Yalan bile olsa bence o kadar korkulacak bir şey değil, çünkü yalanın olmadığı yerde merak da ortadan kalkıyor. Cervantes'e gelince, aşağı yukarı iflah olmayan bir meraklıyı anlatan kitabın yazarı. Zaten Don Kişot'un başına gelenler, bugünkü dünyamızda bizleri ürpertebiliyorsa, tarihteki ve sanat tarihindeki en önemli meraklılardan birinin o olduğu söylenebilir. Benim bu örnekleri vermekteki amacım, hep birlikte başka bir yerlere yürüyelim diye ve burada yanılsama olayının, gerçekle dalga geçme olayının isterseniz altını çizelim ve başka bir yere geçelim.

Bu meraklı olma hali ve bu merak acaba günümüzde nasıl bir halde? Çünkü gitmemiz gereken yer, bugünkü konumda merakın nerelerde olabileceği. Hemen söyleyeyim, ben azaldığı inancındayım. İlhami Algör enerjiden bahsetti, tümüyle katılıyorum. Ama günümüzde küreselleşmenin ısısı, merak enerjisini bozuyor gibi geliyor. Küreselleşme ile ilgili tabii ki pek çok olumlu şey söylenebilir. Dünyanın açıldığı, küçüldüğü, bütün değişimlerin ve iletişimin, etkileşimin çoğaldığı, malların serbest aktığı, turizmin her anlamıyla geçerli hale geldiği söylenebilir. Ama galiba küreselleşmenin bir başka boyutu var: Küreselleşme farklı olanı ortadan kaldırıyor. Ben yakın çevremdeki insanlara merakla ilgili sorular sordum. Hep merak ettikleri şeylerin "farklı olan" olduğunu söylediler. İşte Mehmet Güleryüz'ün dayısının lütiye oluşu gibi ya da Kolomb'un kitapta okuduğu, Marco Polo'nun iki kelamından giderek merak etmesi gibi. Çok mistik bir anlam yüklemeden, farklının altını çizmek istiyorum. Çünkü galiba küreselleşme ile (buna "yeni dünya düzeni" de diyorlar) "farklı olan"ın yaşama şansı azalıyor. Bu da merakın bir enerji olarak biçim değiştirmesine, giderek buharlaşmasına yol açan bir etken gibi geliyor bana.

Onun dışında ne kalıyor? Benzer olan şeyler inanılmaz bir hızla çoğalma ve birbirine benzeme durumuna geliyorlar. Klonlar ortaya çıkıyor, *Dolly*'ler *Molly*'ler gibi, koyun gibi çoğalan birikimler ortaya çıkıyor. Tabii ki küreselleşmede teknik, pazar, bilgi, haber ve benzerleri çok güzel akıyor bilgi otoyollarından, sanal olarak çok güzel akıyor. Ama bu dünya düzeninde, hepimizin ilgisini çekecek, bir meraklıyı peşinden koştura-

cak "olay" denen şey de giderek ekranda, karşınızda o anda olup biten bir şey haline geliyor. Türkiye'de bir teröristin yakalanmış olmasının bir anlamı yok, dünyada da yok. Siz o mekânda olmasanız bile, bu o kadar çok size aktarılıyor ki, doğru olsun olmasın zaten onu tartışmıyorum, o kadar çok ve büyütülerek size aktarılıyor ki, onu kabul etmek zorundasınız. Şimdi bu yeni dünya düzeni hakkında daha fazla konuşmak mümkün. Ama ben yeni dünya düzenine tekrar dönmek üzere, benim merak alanım olan dile bir girip çıkmak istiyorum, çok kısa süreyle.

Merakın farklı dillerdeki karşılığına baktım, hem Doğu'da hem Batı'da. Latincesiyle baktığınızda kökünde *cura* sözcüğü var, *curiosity* buradan geliyor. *Cura*'nın anlamlarını çok kısa okumak istiyorum. Farklı çağrışımlar getireceğine inanıyorum. Bir anlamı dikkat, sonra özen var, ihtimam var; hep aynı doğrultuda itina var; merak var, sonra yönetim var, başka tarihi bağlantılar nedeniyle görev var; kumanda var, vasilik veya velilik durumu var; deva, ilaç, bakım var, bir şeye bakmak yetiştirmek var; dikkat ve özen gösterilen, korunan şey anlamı var; endişe var, merak var ve nihayet aşk derdi ve dert var. Hatta Latince başka bir sıfat var; dertten üzüntüden zayıflayıp erimiş, tükenmiş, *curionis* diye bir şey. Osmanlıcadaki karşılığına bakıyorsunuz ki, kökü Arapçadır. Orada da merak var. Ama Mehmet Bey söyledi. Onun kökü daha başka bir yere gidiyor; cesaret yani tecessüse gidiyor. Onun da içinde tıpkı Latincedeki gibi anlamlar var. Sırrı çözmeye çalışma, tahkik, tetkik, inceleme, soruşturma, didikleme, gözetleme gibi. Şimdi, bütün bunların toplamı, iki taraftan da baktığımızda, merakın öyle kolay analiz edilemeyecek bir şey olduğunu ortaya koyuyor.

Yeni dünya düzenine geri dönersek, olağanüstü korunmuş bir dünyada yaşıyoruz. Olağanüstü belirsizliklere karşı, kazaya karşı, ölüme karşı, hastalığa karşı olağanüstü yalıtılmış bir dünyada yaşıyoruz. Bu da merak enerjisini dönüştüren ve bozan bir şey. Ben buna sıfırlar dünyası diyorum. Ne anlamda? Sıfırların egemenliğinde olan bir dünya, merakı dürtecek bir şeye, sürprize yer bırakmayan bir dünya. Sıfır hoşgörüden bahsediliyor sık sık ya da reklamlarda sıfır hatalı

üründen bahsediliyor. Bu da galiba merakı zorlayan bir şey ve o kadar ki, şiddet de, belli türleri hariç, giderek hayatımızdan dışlanıyor; başka şeylerin yanı sıra. Ne kalıyor? Çok moda bir şey var, hemen söyleyip kaçacağım, çünkü biliyorum pek çok kimseyi irite ediyor: "Kimlik" Farklı olan kalmayınca, kendi kendimize bakıyoruz. Boyuna kimliğimizin peşindeyiz. Ben kimim? Ulus olarak, ırk olarak kimiz, topluluk olarak kimiz? Bunu tanımladık diyelim, sonra kendi içinde dönen bir çember söz konusu; devamı yok, insanı bir meraka götürmüyor kimlik. O anlamda da bana kalırsa, cılız bir açıklama biçimi bugün. Ben ister istemez, tahrik etmek üzere şunu soruyorum: Kayıp mı ettik ki, bu kadar peşine düşüyoruz, yenisini mi çıkarmaya çalışıyoruz? Yoo öyle bir arayışımız da yok aslına bakarsanız. Demek ki bu kimlik arayışı, diğer merak dürtülerinin ortadan kaybolmasının bir sonucu olabilir. Yani ben'le ilgili bana benzeyenle ilgili sorular sormak. Çünkü şöyle de bir şey var; farklı ve farksız başka dillerdeki karşılıklarına ya da çağrışımlarına baktığınızda, merakın tam karşıtını da veriyor. Farksız ve aynı zamanda umursamaz, kayıtsızı da veriyor. Galiba gitmekte olduğumuz yer orası.

Ama bunları söylerken çok da karamsar olduğum sonucunu çıkarmayın; çünkü bence hâlâ dil gibi çok önemli bir alan var ve o alan bizi hâlâ bir yerlere götürebilir. Dilde sürçme var, dilde metafor var. Bunu derken yazıyı ve sanatı da kastediyorum. Nerede yanılsama varsa, gerçeği alaya almak varsa, çağrışım var, başka şeyler var ve bunlar merakın yolunu açan birtakım dürtüler. Sıkıntıya, kayıtsızlığa karşı birtakım ilaçlar ve arzuyu doğuran, peşinden koşulacak şeyi ortaya çıkaran, başkayı, diğerini, ötekini çağrıştıran şeyler. Ben de isterseniz ilk turda bu kadarla yetineyim.

A. Kuyaş– Peki teşekkür ederiz. Şimdi birkaç tane not aldım, konuşmacılarımızın, misafirlerimizin belki bazı konuları biraz daha deşebilmeleri için yardımcı olurlar diye. Yanlış anlaşılıp çok renkli bir kişinin anısına saygısızlık ediyor gibi algılanmak istemem Mehmet Bey ama, mesela dayınızı dinlerken, böyle daldan dala konması, merakla maymun iştahlılık tanımını yaklaştırıyor mu? sorusunu getirdi aklıma.

Bir sanatçı eğiliminden söz ettiniz, meraklı kişi için. Size yüzde yüz katılıyorum. Ayrıca bilim adamının da başlangıcında bu merak var. Bir siyasetbilim, bir sosyoloji kitabında takıldığı bir cümle yüzünden, tarihçi, siyasetbilimci, sosyolog olan arkadaşlarım var. Öte yandan İlhami, merak keşfe götürüyor dedi. Doğru ama, keşfe götüren merak, özellikle verdiği örnekte biraz kazai bir merak-keşif, neden-sonuç ilişkisi. Çünkü öyle sanıyorum ki Kraliçe İsabella'nın o altın hırsı olmasaydı, Colomb'u desteklemezdi. Nitekim buradan da ben İsabella'nın meraklı değil haris olduğu sonucuna varıyorum. Galiba meraklılığı özendirmemek bize özgü bir şey değil, çünkü deneyselciliğin ana vatanı İngiltere'de bir atasözü var, "Merak kediyi öldürür" diye. Bana öyle geliyor ki, Serhan'ın daha sonra değindiği, hâkim ideolojiyi belirleyen, hâkim sınıfın kabul edebildiği birtakım uğraşların dışında kalanlara merak deniyor. Mesela benim yaşamımda bu böyleydi, İstanbul'un en tanınmış röntgencisine ülserimi tedavi ettirmeye gittiğimde, bir şekilde genç yaşta ülseri olduğu için müthiş meyyus olan üniversiteli delikanlı olan beni oyalamak için, ne okuyorsun filan diye lafa girdi. Tarih okuyorum deyince, adamcağızın karşımda küçüldüğünü gördüm, "Yanlış anlama ben de tarih okumayı severim ama tarihçi de olunur mu?" dedi. O zaman tabii çok toydum, sizin o okuduğunuz tarih kitaplarını birinin yazması gerek diyemedim. Böyle bir merak var, bu merak doktor, avukat, birtakım başka saygıdeğer işlerle uğraşanların dışında. Nitekim geçmişteki merakların çoğu da iş yapmayan ve bolca boş vakti olan aristokratlardan, egemen sınıflardan çıkmış, ondan sonra burjuvalar işe karışmışlar. Merak tabii farklıya götürüyor, bu adamlar da sevmiyor o işi. O yüzden aklıma küreselleşmeden çok, belki biraz *1984*'vari bir dünyaya gittiğimiz geldi. Yani siz merak etmeyin, büyük birader sizin yerinize merak eder tarzında bir yaklaşım. Bilmiyorum dayınızı savunmak için sözü size versem doğru yapar mıyım?

M. Güleryüz– Böyle bir konu konuşulması söz konusu olduğunda, nereden girerim diye düşündüğümde, birden hakikaten merakları dolayısıyla dayım çıktı. Dayımı korumak istemiyorum, ilginç olan bir dönemle beraber, bir insan söz konu

su. Dayım 92 yaşındayken, 80 yaşında sevgilisiyle kendisini, Hopital de La Paix, geriatri kısmına kendi kararıyla yatırdı. Bir şartı vardı; kendine bir oda verilecekti, bu odada yaptığı tuvaller, heykeller, viyolonseli, halısı vardı ve orada öldü. İstiklal Savaşı'nda 17 yaşında ise, 1904 doğumlu olması lazım. O günün Türkiye'sinden ve Bahriyeli bir gencin merakları meselesi. Çünkü burada bu kadar farklı alanlardan konuşulduğunda, bir şeye meraklı olmak ve şeylere meraklı olmak, bu farklı bir olay. Bu şeyler arasında bir yakınlık olunca, o zaman bu şeylerin dibindekini bulmak lazım. Bir kere kendi toplumuna uzak olan bir şeyi arıyordu, başka bir müzik. Birdenbire o müziği duyduğu zaman kendisine uzak olmasına rağmen bir hali terk edip öbürüne geçme, merak o derece güçlü yani.

Sizin sorduğunuz maymun iştahlı mıydıya gelince, bu kadar farklılıkta maymun iştahlılık söz konusu değil. Çünkü yeniden bir enstrüman öğreniyorsunuz. Hiç tanımadığınız bir enstrüman, bir müzik, o ana kadar Tamburi Cemil Bey türü yaylı tambur çalıyor, viyolonselle ilişkisi sadece o ve birdenbire bir Beethoven'le karşılaşıyor. Bir alana duyulan derin merak, yani merak sathi de olabilir. Mesela biz çok yardımsever bir topluluğuzdur, ama ben örneklere baktığımda şuna vardım ki, aslında biz merak eden bir topluluğuz, aslında biz olayın ne olduğunu anlamak istiyoruz, o kişilerin mabeynine girmek istiyoruz ve dikkat ederseniz bu bizi bir parça da rahatsız ediyor. İnsanlar geliyor, "Abi bir şey mi oldu" diyor. Mesela benim arabam çalışır haldeyken anahtar içeride kaldı, garip bir Japon arabası, kapılar açılmıyor. Ortaköy'de arabanın etrafı 30 kişi tarafından çevrildi, bu insanların hepsi yardım etmek istiyordu ve hepsi kapıyı nasıl açarım merakındaydı, mal da kendilerinin olmadığı için çeşitli önerileri vardı: "Abi cama çekiç vuralım", biri elinde tornavidayla... Ben bir onu itiyordum, bir öbürünü itiyordum. Şimdi burada yardım da vardı ama, onlar yardım maskesi altında arabayı merak ediyorlar, nasıl oluyor da açılmıyor. Neyse uzatmayalım, dayım örneğinde şöyle bir şey var; uzun süren gayretler, yani Lütiyeliğe dönüyor iş. Aleti evvela çalıyorsunuz, bunun bir yanı kırılıyor derken tamire başlıyorsunuz, iş daha ileri bir safhaya gidiyor. Sonuçta merak ettiği

şey Guarnive veya Stradivarus'taki cila reçetesi. En sonunda ölürken bana dedi, "1 yıl yahu" diyordu, "1 yıl daha be ne var yani." Pazarlık ediyor, küçücük viyolonsel, küçük forma tahta ne olursa olsun ses çıkar diyordu. Ama o 1 yıl olmadı. Mesela en ince ilmikli halıyı yapmaya kalktı.

İnsanlar aslında kendi alanlarını, kendi hallerini merak ediyorlar. Bize şöyle denir, "Senin haddine mi düşmüş onu yapmak." Ben merak ediyorum benim haddim ne kadar, merakın en önemli yanı bu. Aslında insanların aşmak istedikleri kendi sınırları. Dolayısıyla insanın orada kendini araması, bence en olumlu yanı. Çünkü coğrafya bitiyor, bakın bugün keşfedilmedik herhangi bir yer kalmadı, dünyanın imkânları bitti, artık yeni coğrafyacılar olabilir mi bilemiyoruz. Şimdi balonla, tam dünya turu yapılamadı değil mi? Belki bu merakın peşinden gidilebilir veya başka bir şey çıkacak, adam belki bir ayağını kestirecek ve tek ayakla nasıl zıplaya zıplaya giderim merakı olacak. Bizim toplumda özenle hâlâ bu tür merakların gereksizliği üzerinde durulur. Çünkü o insanlar rahatsız ediciler. Sanatçıda tercih ettiği, bir şarkıyı yüzüncü kere tekrar ondan duymak, buna sanat demeyi tercih ediyor. Ama bilinmeyenin peşindeki bilinmez bir sesi çıkaran adamı merak etmiyor, çünkü onun uğraşını takip edecek kadar meraklı değil. Yani meraklıyı takip edecek bir merakın da olması lazım. Benim söyleyeceklerim bu kadar.

İ. Algör– Yine birtakım dağınık üzüm taneleri olabilir ama söze oradan devam etmek istiyorum. Varsayım olarak eğer merak sözcüklerine, bilinmeyeni araştırmak ya da bilinmeyenin peşine düşmek, böylelikle bu süreç içinde kendini gerçekleştirmek, kişisel olanı başka bir yere taşımak varsayımıyla bakarsak enerji kavramını da kullanabiliriz. Ben bir şeyler merak ediyorum, bir sürece giriyorum, bu sürece girdiğim zaman, sürecin içinde yol alış biçimiyle merakımla da orantılı olarak kendimi değiştiriyorum, en azından bunu kendim için yapıyorum. Burada sürecin hacmini ve yoğunluğunu üçboyutlu olarak düşünürseniz, sürecin hacmini belirleyecek birkaç şey var. Meraklarınız ve soru işaretleriniz nelerdir? Bunları hangi yoğunlukta ve nasıl detaylarla takip ediyorsunuz? Nasıl bir hacim kullanı

yorsunuz sorularınızı sorarken? Yani bu bir tür yolculuktur ve bu yolculuğun yakıtı tabii ki sorulardır, soruları edinme biçiminizdir, bir tarafı da tabii kullandığınız enerjidir ama yine de burada sanki çok kabaca iki olabilirlik varmış gibi geliyor. Bir, meraklarınızın dış çerçevesini kim çizer; iki, siz neyi ne kadar şahsen göze alırsınız. Çünkü bazı süreçlerde birtakım maliyetler ödenebilir.

Şimdi biraz ortalığı karıştırabilirim, çünkü benim muktedir olmadığım, üzerinde pek fazla düşünmediğim ama burada biraz ipuçlarını bulduğum ve eğer el verirseniz belki birlikte yaklaşabileceğimiz bir yer var. Mehmet Bey'in söylediği meşhur dayı beyle ilgili olarak, "Güzeli seviyorum ve sahip olmak istiyorum", ben onun altını çizdim. Serhan Ada'nın sözlük karşılığında söylediği birkaç şeyden bir tanesini aldım, diğerlerini dışarıda bırakmış olmamı unutmayın lütfen. Diyor ki, "yönetim, kumanda, görev, vasi olmak", bunların ikisinde de iktidar kokusu var. Şimdi söylemeye çalışacağım, belki de beceremeyeceğim şey, birbirleriyle çelişen merak ya da meraklı olma meselesi, dışa dönük bir ilgi alanına doğru giden bir enerji olarak, iktidar kelimesine yaklaşır mı yaklaşmaz mı sorusu var, bir de bununla tamemen çelişen şöyle bir şey var. Türkçe argoda derler ya "Adamın başına ne gelirse ya meraktan ya meraktan gelir." Bilenler bilmeyenlerin kulağına fısıldasın. Bakın bu biraz böyle yeniçeri duruşu gibi duruyor, had meselesine de gelir, orada dur meselesine de gelir. Kim hangi konuda nasıl sınır koyar, birini nasıl pasifize eder, öbürünü nasıl meşrulaştırır bu bir tarafa, o yüzden bunu yeniçeri, külhanbeyi, muhafazakâr duruşu gibi yorumlarsanız, eril olan, merakı sınırlayan olur. Ama merak, kendi içinden dışa doğru bu gidiş yeteneği ile açıkçası bana bir yönüyle eril geliyor. Çünkü bakın Serhan Ada, kayıtsızlıktan söz etti, kayıtsızlık sözcüğü hımbıllığa mı gider, bir zen duruşuna mı gider bilemem ama iki ucu arasında birtakım seyahatler yapılabilir. Ama bunun için de meraklıda kayıtsıza oranla bir hayli enerji vardır ve enerjinin kullanım biçimiyle o enerjiyi kullanış biçiminiz sizi rezil de eder, vezir de eder.

Yine Serhan'ın hatırlattığı güzel bir nokta var; biz ortaçağı ve bilmem kaçıncı yüzyılı dolaştık, bunları yan yana koyuyo-

rum, özür diliyorum eğer çok fazla diziyorsam. Daha yakın zamanın meraklarını hatırlattı bana, mesela polisiye, edebiyat, bilimkurgu, televizyon dizileri, bunun içine Latin Amerika tele novellaları da girer, bakın orada da bir merak var; Eduardo bilmem neyi ne yaptı mı? merakı. Polisiyeye geldiğiniz zaman biliyorsunuz ki biri birini orada kesti ya da burada, işte sonunda bir katil var. Ama niye o enerjiyi duyuyorsunuz? Yani bizde ne var ki birileri bizi bu şekilde ele alıyor, biz de bu oyuna giriyoruz? Ben giriyorum açıkçası, filme de giriyorum, kurgusal olan süreçlere de giriyorum, o romanı da okuyorum, o filmi de izliyorum ve bir şey beni alıyor götürüyor, ben onu biliyorum, bile bile de gidiyorum. Bu merak farklı bir enerji ve farklı bir kullanım, bunu sömüren de olabilir. Yakın zamandaki televizyon programlarında o reyting amcanın sayesinde, bunun şeyi çıktı deyin, ne derseniz deyin. Son söz geliyor bitiyor; merak sizi köleleştirebilir de özgürleştirebilir de. Siz o merakın neresindesiniz, o merakı ne kadar denetlersiniz, o merak sözgelimi bir enerjiyse, sizi kontrol etmek için kullanılmasına karşı ne yapabilirsiniz, ya da işte "Merak Etme Sen" öyle bir şarkı da vardı değil mi? Buyrun, teşekkür ederim.

S. Ada– Sıraya uyarak ben de İlhami Algör'ün bıraktığı yerden sürdürmek istiyorum. İlla bir yere bir ilmek atmak gerekiyorsa bence iktidara değil de şeytana bir ilmek atmak lazım. Onun öyle boyutları var ki, şeytan akla onu getiriyor. Ben merak ettim. Kalktım, internete baktım. Merak maddesinde karşımıza neler çıkıyor diye. Birtakım çocuk kitapları çıktı. Meraklı sayılar ve meraklı geometriler diye bir şeyler çıktı. Birkaç kitap; onun dışında da çok parlak bir şey yok. Ama çikolata sevenlerin meraklarıyla ilgili bir şeyler buldum bu arada. İçinizde Çikolata Sevenler Derneği üyeleri var mı bilmiyorum? Ben kendi payıma üyesi değilim ama internete niye baktığımı da söyleyeceğim: Bugünkü ansiklopedilerin durumunda, sanal ansiklopedilerin bu durumunda merak nerede duruyor ve nerede onu bir kesitten izleyebiliriz diye. Fransa'daki çikolata sevenler dünya kupası sırasında ünlü bir pastacıbaşını Fransa'ya getirmişler ve ondan çikolatanın iyisi nasıl oluru öğrenmeye çalışmışlar. Şöyle diyor: "Parlak ve üzerinde benekleri olmayan iyi

çikolatadır." Sonra renklerine geçiyor ve saf kakaodan yapılan ki biliyorsunuz bu yeni dünya düzeni ve küreselleşme çerçevesinde mallar serbest dolaşıyor ya, içindeki kakaonun dozajını da düşürdüler, ama burada ideal durum tarif ediliyor) anlatılıyor. Koyu renk olması gerekiyormuş, eğer çok iyi bir çikolataysa. Sütlü çikolatanın iyisi ise neredeyse kırmızıya çalan kahverenginde olmalıymış. Beyaz çikolata ise yüzeyi düz, soluk sarıya bakan bir renkte olmalıymış. Belki bunlar bildiğiniz şeyler ama merak maddesinde bunlar var.

Bir yandan da şu denebilir. Evet insanlar yeni şeyler keşfediyorlar. Geçen gün birisi yazmıştı, "Çe, E, Te" diye, Çet yapıyorlar. Ben biraz onlara baktım. Bakmak da bir merak. Herkes kendi kendisiyle konuşur gibi, karşılıklı bir şey olup bitmiyor. Bilmiyorum, içinizde bu işi çok sık yapan var mı? Benim sezgim, kendi kendimizle konuşur, yazışır gibiyiz o ekranın üzerinde.

Müzikten bahsettik, bugün merakın vardığı nokta ve sınırlarını biraz daha zorlayalım istiyorum. Bilmem 60'larda dünya müziğinden aklınızda kalan şeyler var mı? *Las Maclucembos Paraguayos*'u hatırlar mısınız? O zamanlar dünya müziğinden söz edilmezdi, Sri Lanka müziği plakları, *long play*'leri öyle köşe başında da satılmazdı. İnsanlar büyük çabalar göstererek, büyük paralar ödeyerek, sıkıntılara katlanarak bu müzikleri dinlerdi. Fakat şimdi ben merak etmiyorum olup biteni. 8 kişilik bir müzik topluluğunun içinde Arap, Türk, Flamenco parçaları icracıları da var ve bu iyi dünya müziği olarak adlandırılıyor; her yerde bulunabiliyor. Küreselleşmiş yeni dünya düzeninde mallar serbest akıyor ya, dolayısıyla bu da merak edilir olmaktan çıktı. Bana göre Inti Illimani ya da her neyse, Paraguayos, Caruso merak edilir bir şeydi. Halbuki Pavarotti'nin yaptığı fantezi düetler o kadar da çok merakımı çekmiyor.

A. Kuyaş– Yani merakına mucip bir şey yok mu?

S. Ada– Var, dil var. Yani dilin kadir olduğu şeyler ve sanatın kadir olduğu şeyler. Sizin de biraz yanılsama diye bahsettiğiniz, o kolay olmayan sanat var ya, o çok ilgimi çekiyor. Çünkü başka hiçbir işte "inci dişler"den bahsetmek mümkün değil ya da "gonca dudaklar"dan bahsetmek mümkün değil. Basit

örnekler veriyorum ama çağrışımları ve gerçekliğin kendisiyle alay ediyor oluşu sanatı ve dili merak alanımıza sokuyor ve kişisel olarak hadlerimizi gündeme getiriyor.

Bunun ötesinde ne söylenebilir bilmiyorum ama belki şöyle bitirmek mümkün, Buddha'nın bir sözü var: "Hiçbir nesne merak etmeye değmez" veya "arzu etmeye değmez" diye. Ben öyle düşünmüyorum çünkü arzunun kendisini hâlâ arzu edebiliyor muyuz? Bence bu soruyu kendi kendimize sormalıyız. Teşekkür ederim.

A. Kuyaş– Biz teşekkür ederiz, şimdi soruları alalım.

İzleyici– Ben bu panele gelirken felsefenin de bunun içinde olacağını düşünerek gelmiştim. Filozof mu, sanatçı mı daha çok meraklıdır diye sormak istiyorum. Bunun dışında Serhan Bey'e bir sorum olacak, ilk başta küreselleşme faydalı çünkü dünya küçülüyor dediniz, daha sonra küreselleşme merakı öldürüyor, kültürleri benzeş yapıyor demek istediniz. Ben bunu anladım, bir çelişki oluşmuyor mu? Bir de her üç konuşmacıya sormak istiyorum, bakış açısıyla meraklarımız ve şiddetleri de şekilleniyor diye düşünüyorum, sizler neleri merak ediyorsunuz?

M. Güleryüz– Ben sanatçı mı yoksa felsefeci mi daha meraklıdır cevaplayacak noktada değilim ama böyle bir farkın olabildiğine de inanmıyorum. Ben, felsefeciyi sanattan çok uzakta bir kişi olarak almıyorum. Sanatçının felsefe yaptığı bir gerçek, sanatçının bir noktadan ötede filozofik bir diskuru vardır. Sonuçta eğer taklitçi değilse, sadece yapımcı, icracı değilse, eğer kreatif yönü varsa bu merakı bunun içinde görüyorum. Bir şairin, bir yazarın, bir ressamın filozofik bir yanı vardır.

S. Ada– Küreselleşme ile ilgili olumlu yanları var derken ironi yapmaya çalıştım. Merak açısından bakıldığında denebilir ki buradan uçağa atladığımızda Singapur'a gidiyoruz, istediğimiz yere gidiyoruz. Bir tuşa basıp kitap siparişi veriyoruz, küreselleşme güzel bir şey. Bilgi otoyolları var, sörf de yapılıyor. Sizden gelebilecek eleştirilere cevap verir gibi konuşmuştum. Merak açısından baktığımda, bazı pasajlarını edebi metin gibi dönüp dönüp okuduğum Marx olabilir örneğin, bilmiyorum cevap oldu mu?

İ. Algör– Bana kalan fasıl neyi merak ettiğim faslı, mesela çok aleni kameraların önünde denizaltılar suya indirilir ya ondan sonra gizli gizli nereye giderler, birinci merakım bu. Sonra mesela sağ el neden kutsaldır, bunu merak ediyorum buna benzer başka işe yaramaz meraklarım var aslında, pek aklıma gelmiyor.

A. Kuyaş– Mehmet Bey sizin meraklarınız neler?

M. Güleryüz– Mesela yetenek hangi düzeyde, hangi noktada vücudun neresinde, vücudumun neresinde yeteneğimi taşıyorum? Mesela başkalarında görünmeyen yetenekleri hangi derinlikte çıkarabiliriz? Bunun üzerinde bayağı yoğunlaştım, eğitim için de bunu sorguluyorum, öyle sondajlama yapıyorum, yetenek benim takıldığım bir şey.

S. Ada– Bende bu sürecin nasıl işlediğini merak ettiğiniz için açıklayayım. Bir yabancı dili, bir tek yazarı okumak için öğrendim. Buna hiç ihtiyacım yoktu. Günün birinde Atina'da bir öğle saatinde bir arabanın içinde giderken bir kamyonetin üzerinde Yunanca harflerle yazılmış bir şey okudum: "Kurabiyades amigdales" yazıyordu. Çok kafa yordum, ne demek acaba, nereden çıkmış diye. Kurabiyades'i hepimiz anlıyoruz da gâvurcasını düşününce acıbadem kurabiyesi olduğunu hatırladım ve çocukluğumun bu en önemli tadının ve de badem ve bademcik arasındaki ilişkinin bizde var olup da başka dillerde var olmadığını çıkardım.

İzleyici– Hep, bir ötekine olan merakımız hakkında konuştuk gibi geldi. Bir de merak edilme isteği hakkında ne düşünüyorsunuz? Gerçi Serhan Bey biraz değindi ama ucu da açık kaldı. İsterseniz bir şeyler söyleyebilirsiniz, isterseniz söylemezsiniz, onu da merak ederim.

İ. Algör– Ben bu soruya cevap veremeyeceğim, insanın merak edilme isteği... Yüksek sesle belki saçmalarım ama samimi söylüyorum, samimi bir cevabım yok. İsterseniz beraber gidelim çünkü ben bu soruyu tuttum. Buna sonra yazılı olarak cevap verebilir miyim?

M. Güleryüz– Birbirini doğuran bir enerji bu. Merakta, bir gizemin çözülmesi meselesi var. Onu çözen kişi için bir iktidar meselesi söz konusu. Kişinin bilmediği bir noktaya hareketini sağlayan veya oraya doğru hayatının büyük miktarını bağla-

maya doğru iten tutku. Sonuçta oraya varmanın bir ödül olduğu duygusunu kişide çokça bulundurabilir, onu da besleyebilir, ardından kendisi merak edilir bir noktaya gelir, bütün sanatçıların merak edilmeleri gibi. Herkes Picasso'yla beraber olmayı, mümkün olsa Van Gogh'la beraber olmayı, bir gün geçirmeyi merak eder. Ama Van Gogh hiçbir zaman merak edilmeyi düşünmedi. Bazı bünyeler böyle bir şeyi de kendinde bulabilir, kendini merak edilebilir bir noktaya doğru da çeker. Sanatçıların bir kısmının, mesela Balthus'un bir gizemi vardır. Bir noktadan sonra o resimlerindeki giz nedir, resmin atmosferi midir, ki atmosferidir. O zaman o gizem, onun çözülmesi meselesi çok mühim, yani o merak uyandıran bir nokta. Onu nesnel bir kritikle çözmeye kalkarsanız pek bir şey çıkaramazsınız. Ama o organizasyonun birbirini besleyen ve arada görülmeyen meselesi, o cümle müthiş bir sır taşıyor. Mesela bu Magritte için de söz konusu, ya da şiirle bağdaşan bir nokta, ondan sonra da o kişilik kendini öyle bir noktaya çekebilir ki, kendini merak ettirebilir. Bu da belki bir iktidar noktasıdır sizin dediğiniz gibi.

İ. Algör– Ben 4-5 yaşlarındayken, bir büfemiz vardı, onun kanatları arasına saklanırdım, sonradan bana onun psikolojik açıklamalarını yaptılar, ilgi çekme, merak edilme bu olabilir. Bir başkası var, sanatçıyla ilgili kendini gizleme, oyun kurma ve birileri beni izlesin ve ele geçirsin diye. Oyun kurma faslına, sanatçı faslına girmeyeceğim ama gündelik hayatta da bilerek ya da bilmeyerek merak edilme isteğini yem olarak kullanan, bu iyi bir kelime olmadı ama, bu sadece başka bir stratejinin küçük bir oluşturanı yani orada bir oyun kuruyorsunuzdur, o oyunun bir parçasıdır ya da efektidir. Aklıma bunlar geldi merak edilme isteğine dair.

S. Ada– Sizin sözünü ettiğiniz merak edilme konumu cazibe herhalde, bir çekim durumu. Ben buna hep baştan çıkarma diyorum. Çünkü merak da aslında gerçekliğin baştan çıkarılması, dolayısıyla daha önce söylediğim bir şeyle bağlamak istiyorum. Arzunun arzu edilir olmasından bahsettik, galiba söylediğinizi tam karşılayan bir konum oluyor, hâlâ varsa.

A. Kuyaş– Başka soru yok galiba, çok teşekkür ederiz, iyi akşamlar.

"hasta"

9 Mart 1999

Yönetici: Artun Ünsal
Konuşmacılar: Ahmet Oktay, Gencay Gürsoy,
Aydın Engin

Artun Ünsal– Dilimizde hastalıkla ilgili birçok deyim var. İnsanlar hastalıklı doğabilirler, sonradan hastalanabilirler ya da başkalarından hastalık kapabilirler. Günümüz insanı genç, güzel, sağlıklı olacaktır. Hastaysanız ölü muamelesi görürsünüz. Öyle hastalıklar var ki, ölümcül, bazısı geçici. Bir de hastalık hastaları var, hastalıklarıyla pazarlık edenler var. Dahası, hasta olduğunu bilmeyenler de var.

Günümüzün mitosunda herkes genç, sağlıklı ve güzel olmak ve mümkün mertebe uzun yaşamak zorunda. Sanki hastalık kötü, sağlık iyi bir şey. Oysa hastalık da sağlık da bizim, normal bir olgu. "Hasta taraftar" ya da "Oğlum sen hastasın" dediğimizde bir çeşit anormallik hallerini simgeleştiriyoruz. Demek ki, hastalık söylemine bir edebiyatçı gözüyle bakmamız gibi, bir sosyolog gözüyle de bakmamız mümkün.

Geçen yüzyılın verem edebiyatlarını düşünün, *Kamelyalı Kadın*'ı, Halit Ziya'nın hastalıklı kahramanlarını düşünün. Bugün bile, ölümcül hastalık, "amansız hastalık" olarak yer alır gazete ilanlarında. Çevremize bakarsak insanın hastalıklı bir ortamda yaşadığı açık: Hava kirliliğini, aşırı nüfusu, savaşları, hormonlu yiyecekleri, gürültüyü ve bütün bunların yarattığı stresi düşünürsek insan nasıl sağlıklı kalabilir?

Bir birey olarak hastalık, toplum içinde birey olarak hastalık, hasta-doktor ilişkisinde hastalık, edebiyatta, antropolojide hastalık ve savaş ortamında hastalık. Bütün bunları ele alacak konuklarımız var bugün. Şair, yazar, eleştirmen Ahmet Oktay, doktor Gencay Gürsoy, basın savaşları içinde yaşamış biri Aydın Engin...

Ahmet Oktay– Sağlığın gaspı meselesine daha sonra döneceğim. Önce Susan Sontag'dan başlamak istiyorum. *Bir Metafor Olarak Hastalık* kitabının başında şöyle diyor Sontag: "Hastalık yaşamın karanlık yüzü, gecesidir. Her kişi doğduğunda iki ul

kenin vatandaşı olarak doğar: Sağlık ülkesinin ve hastalık ülkesinin. Ama nedir sağlık, nedir hastalık? Bu iki soru bizi dolambaçlı bir alana yöneltiyor. Eğretilemelerin ve simgelerin alanına. Hastalık imgesi çağdan çağa dönüşüme uğruyor ama değişmeyen bir yanı da var. Simgesel işlevi... Hastalığın en önemsizi bile duyarlılığı keskinleştiriyor ve düş gücünü kışkırtıyor. Dahası gizemlidir hastalık, kültürel düzeneğe sahiptir. Bu yanıyla da kimi zaman yaşamı neredeyse ikincilleştirir."

Sontag, Novalis'in 1799'larda yazdığı bir fragmanı alıntılıyor: "Yetkin ve kusursuz sağlık ideali yalnızca bilimsel yönden ilginçtir. Gerçekten ilginç olan ise bireyselleşmeye dair hastalıktır. Hastalık süreci, isterse iki gün olsun, teemmül (refleksiyon) sürecidir bir bakıma. Dünya metafizik bir içerik kazanır sanki. Eşyalar, imgeler ve sözcükler."

Burada Dağlarca'nın "Ağır Hasta" şiiri anımsanabilir:

Üfleme bana anneciğim korkuyorum,
Dua edip edip, geceleri.
Hastayım ama ne kadar güzel
Gidiyor yüzer gibi, vücudumun bir yeri.

Niçin böyle örtmüşler üstümü
Çok muntazam, ki bana hüzün verir.
Ağarırken uzak rüzgârlar içinde
Oyuncaklar gibi şehir.

Gözlerim örtük fakat yüzümle görüyorum
Ağlıyorsun, nur gibi.
Beraber duyuyoruz yavaş ve tenha
Duvardaki resimlerle, nasibi.

Anneciğim, büyüyorum ben şimdi,
Büyüyor göllerde kamış.
Fakat değnekten atım nerde
Kardeşim su versin ona, susamış.

(*Çocuk ve Allah*'tan)

Şiirin öznesinin vücuda yaptığı vurgu ilginçtir. Buradaki çocuk gibi kurmaca bir kişilik olan Thomas Mann'ın *Büyülü Dağ* romanının kişisi de değinir vücuda ama farklı açıdan: "Hasta olarak yaşayan insan sırf bedendir. Gayri insani ve aşağılayıcı olan budur. O en iyi hallerde bir kadavradan daha iyi bir şey değildir." Sergey Moskovici'yi anacağım burada, şöyle diyor: "Ölüme hayır demek yetmez, yaşama evet demek gerekir." Ama yine de her hasta ben'iyle ilgilidir, ben'iyle doludur. Hastalığını düşünür sürekli, muayene odaları, koridorlar ürkütücü mekânlardır. Hortlaksıdırlar adeta. *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*'nun başında şöyle yazıyor P. Safa: "Ben de nice muayene odalarının önünde senelerce bekledim. O dehlize girerdim ve yalnız başıma bir köşeye ilişirdim. Kımıldamazdım, susardım, beklerdim, korkudan büzülürdüm. Rengimin uçtuğunu hissederdim." Romanın bitişinde de bireysel hasta genel hastaya dönüşür, hep var olacak hastaya şöyle diyor P. Safa: "Beş dakika sonra hastaneden çıkıyorum. Son not: Bu odada başkaları inleyecekler. Onları şimdiden gayet iyi tanıyorum. Üstümden çıkarıp yatağa attığım robdöşambr içinde ebediyen aynı insan bulunacak: Hasta." Yedi yıl çekmiştir hastalığı P. Safa ama bu psikolojik romanı başka bir yerden okur N. Hikmet: "Bu kitap bütün fakir çocuklar hastanesinin romanıdır. Burjuvanın çocuğu 9. hariciye koğuşunda yatmadı. 9. hariciye koğuşunda halkın çocuğu yatıyor, benim oğlum yatacak. Onu ancak biz anlarız."

Hastalık olarak verem, romantiklerin ortak kültürel figürüydü. Sontag yine şunları yazıyor: "Verem yalnızca bir anlatım biçimi olmanın ötesinde bir görünüm tarzıdır ve bu görünüm 19. yüzyılda geçerli olan tarzların en önemlisi olmuştur" Shelley kendisi gibi veremli olan Keats'a, "Veremden mustarip bir dış görünümü sürdürdüğümüzü öğrendim" diye yazıyor. Saint-Saëns de "Chopin vereme yakalandığında üzerine daha bir incelik ve zerafet gelmişti" diyor ve modalaşmayı şöyle betimliyor: "Solgun ve zayıf bir görünüm modaydı. Prenses Bellige Roso solgun çehresiyle ete kemiğe bürünmüş ölüm gibi bulvarlarda dolanıyordu."

Téophile Gautier'nin vurgusu vereme verilen açık önemi daha da vurguluyor: "Gençliğimde 45 kilodan ağır çeken birini

lirik şair olarak kabul edemezdim" diyor. Burada hastalığın yüceltimi vardır elbet ama simgesel işlev sadece bu değildir. Hastalık aynı zamanda ceza olarak da ve bozulma imgesi olarak da değerlendirilir. Kant, tutkuyu hastalık sayar örneğin: "Tutkular saf pratik us için birer kanserdir. Çoğu da iyileştirilemezler. Tutkular, birçok kötülüğe gebe olan şanssız duygu durumlarıdır." William Blake tersini söyler, hastalık bir ceza olarak belirir sanki. Şöyle diyor: "Her kim arzular ama eyleyemezse vebaya tutulur." Frengi de doğrudan bedenden etten kaynaklandığı için horlanır. Baudelaire cumhuriyetçilerle frengi arasında tuhaf bir benzerlik kurar: "Hepimizin damarlarında kemiklerimizdeki frengi gibi cumhuriyetçilik ruhu var. Demokratlaştık ve zührevi hastalıklara yakalandık."

Yine de genel eğilimin, hastalığın hasta tarafından yüceltildiği yolunda olduğu söylenebilir. Özellikle kültürel üretimle bağlantılı sayılan hastalıkların. Örneğin Edgar Allen Poe, "Kesik kesik meydana çıkan bir melankoli ifadesi hiçbir zaman güzelliğin yetkinliğinden ayrılamaz" diyor. Üzüntünün dünyada oluştan kaynaklandığı ve dünyaya yönelik olduğu söylenebilir. Üzülmek eleştirel içeriğe sahiptir aslında. Üzülmek, uzlaşmamak ve anlaşmamaktır. Ama Marcuse'nin sözleriyle, "Oedipus'un olduğu gibi, Don Juan'ın, Hamlet ve Faust'ların icabına bakan psikiyatrist, üzüntü ve kederi yasaklar insana, özellikle günümüzün toplumunda. Philippe Ariès'in "keder doktorları" dediği uzmanlar, üzüntü, yas ve korku gibi en insani duyguları, ortadan kaldırılması gereken marazi bir durum gibi görürler. Üzüntü, daha kuşatıcı bir terimle melankoli, piyasa ekonomisine aykırıdır. Melankolik, Günseli İnal Koptagel'in betimlemesiyle, "yaşamın temposunu yavaşlatır. Bütünleşmiş piyasa bunu reddeder. Piyasanın geliştirdiği, içselleştirdiği haz ilkesi Freud'un haz ilkesini tersine çevirmiştir artık. Medyatik haz ideolojisi hazın idle olan bağını kopartır."

Nietzsche de Hölderlin de yaşamlarının son yıllarını deli olarak geçirdiler, ama bu olgu yapıtlarının içeriğini azaltmıyor. Hölderlin deliliğinin eşiğinde şöyle demişti: "Ancak şimdi anlıyorum insanoğlunu. Yalnız ve ondan uzak yaşadığım için." Ama günümüz artık anlamak istemiyor. Arzu ve tatmin

anlık duygular haline geldi. Baudrillard, güncel durumu bir "orji sonrası," diye tanımlıyor ve sanatın her yerde çoğaldığını, sanatçı üzerine söylemin daha da hızla çoğaldığını belirttikten sonra "ama sanatın ruhu yok oldu" diyor. Tabii artık sanatın bir ruhuna gereksinim var mı, sorusu da gündeme geliyor. Sanat, dünyanın ve insanın açısıyla ilgilenmek istemiyor burada. Sanatın düşünsel, felsefi boyutla ilişkisi kesildi, büyük ölçüde yapıt, sorunsallar üreten bir şey değil, haz üreten bir haz nesnesi. Tarihin ve yapılmış olanın parodisi ve pastişi. Toplum üzüntüden arındırılıyor. Tıp ölümsüzlüğü ima ederek Ivan Illich'in sözleriyle "sağlığı gaspediyor" Yeni mutluluk kapıları ve iyi yaşam ölçütleri oluşturuldu. Piyasa, kitlelerin beklenti ufkunu metalarla doldurdu. Tam da bu noktada Baudrillard can yakıcı soruyu geliştiriyor ama: "Orji bitti. Şimdi ne yapacağız?"

Kültürel açıdan belki de hastalığa gereksinim duymalıyız, diye düşünüyorum ben. Sadece neşe ve eğlence değildir yaşamın ve düşüncenin dölyatağı. Kedere ve hastalığa da yer açmalıyız. Illich, acı çekmenin benzersiz bir insan performansını ima ettiğini belirtiyor. Benim şimdilik söyleyeceklerim bu kadar.

A. Ünsal– Ahmet Oktay, kendi görüşlerini ikinci tura saklayarak, sosyologlardan, psikologlardan, romancılardan, şairlerden titizlik ve tutarlıkla seçtiği alıntıları bizlere aktardı. Madem sırayla gidiyoruz gerçek dünyaya inebiliriz, sağlık dünyasına.

Gencay Gürsoy– Az önce fuayede arkadaşlara, burada bir konuşmacı tipi eksik, demiştim: Hasta. Ben konuyu hekim açısından ele alacağım, ama hastayı anlatmak da galiba biraz bana düşecek. Neredeyse kırk yıldır bu meslekteyim ve gerçekten bıktırıcı bir şey olduğunu itiraf etmeliyim. Bu dinleyiciyi bulmuş olmak fırsatından yararlanarak, işin yükünü çeken hekimler açısından, sizleri de "aday hasta" olarak görerek serzenişte bulunacağım izin verirseniz. Sansürsüz konuşmak istiyorum.

Hasta denen tipolojiyle ilgili maruzatlarım var. Zülf-ü yâre dokunursam beni şimdiden bağışlayın çünkü elime ilk defa bu fırsat geçti. Ben hocayım. Biz dersler veririz, anlatırız ve mistik bir dünya içinde kendimizi yüceltiriz. "Hastalığı iyileştirmek" denen bir bilimin mensupları olarak konuşuruz. Hayatında çok

fazla hasta görmüş bir insan olarak bu ilişkinin biraz perde arkasından söz etmek istiyorum.

Hastalık kültürünün çağlar boyunca değişiminden, gelişiminden, geçmişinden günümüze doğru macerasından söz etmek istiyorum. Hepiniz biliyorsunuz, bu işin içinde biraz büyücülük var. Hastalık denen şey, aslında insana yabancı bir şey. Daha ileri gideyim, normal bir insan, bilinç düzeyi kendini kavramaya yeterliyse hastadır. Neden hastadır? Şu varoluş biçimimizi düşünün, siz hayatınızın sınırlılığının bilincindesiniz ve bu hayatın hiçbir şekilde dizginleri elimizde değil. Günün birinde beklenmedik bir ölüm ve hastalıkla karşı karşıyasınız. Bu tür bir algılayış ve bilinç karşısında insanın sağlam kalması kolay kolay mümkün değil.

Ben, kendim de dahil, her insanı potansiyel hasta olarak görüyorum. Böyle bir varoluş tarzının insanın bilincinin sonsuzluğu ile biyolojik yapısının ilkelliği, kabalığı ve sınırlılığı arasındaki çelişkinin insanı sağlam tutması mümkün değil. Ya günü gününe yaşayıp gidecek, arsız olacaksınız ya da gerçekten bir nevroz ve depresyon çekeceksiniz.

Şöyle düşünün, kalınbağırsağınızdaki saçma sapan bir çıkıntı sizin mutluluğunuzu mahvedebilir. Kalbinizin saçma sapan damarlarından biri hiç anlayamadığınız bir nedenle tıkanır, sevgilinize giderken göğsünüze ağrılar girer ve günün birinde bir sokak köşesinde eski tabirle "nüzül" isabet eder, inme iner. Yani bu hayat mı? Böyle bir dünyada sağlıklı olmak mümkün mü? Bu nedenle ben hastalığı, bu zaten var olan hastalığın yanında artı bir hastalık olarak düşünüyorum. İnsanın kalp damarı tıkalıdır ve bu nedenle artı bir nevroza, depresyona maruzdur. Çok kötümser bir tablo çizdiğimi biliyorum ama bu, 1600'lü yıllardan 1900'e kadar hayatımızın bütününü kapsayan bir şey değildi. İnsanoğlu zaten o kadar meşakkatli yaşıyordu ki sağlık bunun arasına sıkışmış bir şeydi.

Günümüzde, özellikle 1950'lerden sonra tıbbın, sağlık sorununun adeta bütün bir kültürü kuşattığını görüyoruz. Ahmet Bey'in sözünü ettiği Ivan Illich'in *Sağlığın Gaspı* çalışması biraz abartılı olmakla birlikte bir gerçeği ifade ediyor. Bugün tıpsız doğmak da, ölmek de mümkün değil. Büyüme sürecinde de

yine tıp var, doktorlar var, medya bilgileri var. Ergenlikten başlayarak da bir hastalık endişesi beliriyor. Bütün bu kurumsallaşmış tıp, modern çağda insanı o denli kuşatmış durumda ki, bir hastalıkla kişi olarak baş etme yeteneklerini kaybettik artık. Dolayısıyla adeta bir "tıp esareti" döneminde yaşıyoruz. Bunun farkında olmak bile yeteri kadar panik yaratmaya, hastalık üretmeye aday bir atmosfer doğuruyor.

Önümüzdeki dönemi görmeye çalışırsak, teknolojiyle, ilaçlarla, hasta-hekim ilişkisindeki kopma ve yabancılaşmayla önümüze baktığımızda bizi nasıl bir gelecek bekliyor? Şöyle bir dönem yaşıyoruz: Modern teknolojinin, bilimin henüz çok iyi manipüle edemediği ama zihinlerde, özellikle pozitivist insanlarda hak ettiğinden çok daha fazla güven duygusu veren bir alan oldu tıp. Örnek vereyim size: Kültürüne, kendisine çok saygı duyduğum dostlarımdan birinin beline bundan yıllar önce bir kurşun isabet etti ve felç oldu. Pozitif bilimlere inanan bir insandı ve dünyada böyle bir sorunun çözülemeyeceğine bir türlü aklı yatmıyordu. Çok büyük bir düş kırıklığı yaşadı sonuçta. Yani bilim ve tıp, her sorunu çözecek güçten uzak bugün. Ama yarın inanıyorum ki bu yabancılaşma sürecek ama hiç değilse kendi içinde tutarlı bir bütün olacak. 2050'de bugünkü hekim tipine çok ihtiyaç olmayacak.

Önünüzde bir bilgisayar olacak ve sağlık sorunlarınız soru-cevapla karşılanacak, düğmeye basarak tanınızı öğreneceksiniz. O tanıya uygun ilaçları köşedeki otomattan alacaksınız. Bugün ne böyle bir teknoloji var, ne de geleneksel tıbbın o sıcak hasta-hekim ilişkisi var. Dolayısıyla insanoğlu, bu iki dönem arasındaki en güç dönemi yaşıyor. Tam bir yabancılaşma var, ekonomik olarak da büyük bir sömürü alanının içindeyiz. Yani ben bir sağlık mensubu olarak karşınıza çıkmaktan sıkıntı duyuyorum. Uhrevi yüzümüz size iyilikler sunacak bir özellikte değil.

Ünlü sayılabilecek bir romancı arkadaşımla bir gün bir lokantada karşılaştık. Bana uzun uzun bağırsaklarındaki bir problemden bahsetti, dostça. Dakikalarca bağırsaklarındaki sancılardan, gazlardan şikâyet etti. Ben arada dinliyorum bir hekim olarak. Sonra birden fark etti ki, garip bir durumdayız.

Bir lokantadayız, yemek yiyoruz ve biri diğerine bağırsaklarından bahsediyor. Dedi ki, "Kusura bakma çok ilgini çekeceğini düşündüm. Onun için anlatıyorum." Şimdi bizim hekim olarak böyle bir kültürel varsayımla karşı karşıya olduğumuzu aklınızda tutun. Zinhar, hekimlere hastalığınızın ilgi çekici olduğunu zannederek hitap etmeyin! Hiç ilgi çekici değilsiniz hastalıklarınızla. Hastalığınız size çok özel gelebilir, emsalsiz gibi gelebilir ama değil. O kadar sıradan, benzer ve aynı ki, biraz kırıcı olduğumun farkındayım ama hastalıklarınızı şikâyetlerinizi hekimlere görev başındayken anlatmaya çalışın lütfen. Ve hekim dostlarınızla ahbaplık ederken hastalıklarınızdan fazla söz etmeyin.

A. Ünsal– Gencay Bey ileriki turda daha eğlenceli izlenimlerini anlatacaktır sanırım. Şimdilik kötümser olmayı seçti. İsterseniz gazeteci arkadaşa söz vermeden ekleyeyim. İki boyut var: Ekonomik ve psikolojik. Bir kere bir hasta için dünyanın en büyük problemi kendidir. Bir gazeteci için de, dünya ne kadar büyük olay olursa olsun kendisinin o günkü haberi önemlidir. Hastalıkta şu boyutlar var. Bir defa kendinizi işe yaramaz görüyorsunuz, zayıflık hissediyorsunuz. Bir köylü hastalığı daha gerçekçi karşılıyor. Aydınsanız, bu hastalığı benimsemekte "bana ha!" diyerek daha zorlanıyorsunuz, egonuzu öne çıkararak. Hasta acı çekiyor.

Modern tıbbın ekonomi-politiğinin iki açısı var. Bir, bazı doktorları öbür meslektaşlarına oranla daha zengin ediyor. Bir de koruyucu hekimliğin bir maliyet sorunu var. İnsanların sağlıklı olması o ülkenin ekonomi-politiği için de yararlı. Ruh dengesi açısından da yararlı. Kapitalist topluma uygun kapitalist bir tıp anlayışının egemen olması doğaldır, buna üzülmek gerekmez. Evet Aydın Bey...

Aydın Engin– Efendim, bu "İnsanın Halleri" konulu Salı Toplantıları'nın kararlaştırıldığı bir küçük danışma kurulu vardı ve ben de o kuruldaydım. "İnsanın Halleri"nde karar kılınca konuştuk, konuştuk ve yüz, yüz elli tane "insan hali" çıktı. Bunları ayıkladık ve sonunda bu toplantıları oluşturan "haller" de karar kıldık. Ama iki gün önce buna, bugünkü toplantıda konuşmam önerildiğinde çok zorlandım. Yani saptamak kolay

da, konuşmak o kadar kolay değil. İnsanın hasta hali. Şimdi, hekim değilim, psikolog değilim, edebiyatçı değilim. Bir gazeteci olarak insanın hasta hali üstüne ne konuşurum peki? Ama galiba Tanrı yardım etti ve bugün hastayım... Grip. Oysa gazetede başlamış bir yazı dizisi var. Yani yatağa düşüp dinlenme şansım yok. O nedenle bir avuç ilaç yutarak buraya geldim. Üstelik hasta olan salt ben değilim. Bilgisayarım da hasta. Virus bulaştı. Arabam da hasta. Karbüratör tıkalı.

Yani hasta halimiz üstüne bir şeyler söyleyebilme olanağım doğdu. İnsanın hasta hallerinin ilk akla geleni ve en ürkütücü olanı ölümcül hastalıklar olsa gerek. Kansere yakalanan iki arkadaşımın acı anlarını birlikte yaşamak benim payıma düştü. İlk gençlik çağımdan yakın arkadaşım Sevgi Soysal kanser oldu. Ruhi Su'nun öğrencisi Sümeyra Çakır da öyle. Bu iki arkadaşımda insanın "ölümcül hasta halini" gördüm, adım adım yaşadım. Özellikle Sevgi Soysal kanserle savaşmayı, ölümcül hastalığıyla dövüşmeyi göze aldı. Şunu gördüm. Her iki arkadaşım da hastalıklarının son aşamasında pes ettiler. Kanser bence insanın hasta hali değil, insanın yok olma hali. O nedenle insanın hasta hali konusunda kanserden söz etmek pek anlamlı değil.

Burada ne söyleyeceğimi kara kara düşünürken, *Sabah* gazetesinde Selahattin Duman'ın yazısını okudum. Fenerbahçe-Galatasaray maçından sonra yazmıştı. "Maça gitmiyorum" diyordu. "İnsanlarımızın ruh sağlığı topluca maç seyretmeye müsait değil. Geçim sıkıntısından gözü dönmüş bir vatandaşın 'lan ben zaten yanmışım, bugün takım da yandı. Bari bir iki kişiyi de ben yakayım' diyerek böğrümüze bıçak sokma ihtimali çok yüksek." Doğrusu Türkiye gibi hoyrat bir toplumda, İstanbul gibi aşırı hoyrat bir kentte yaşayan bizler için bu satırlara "Haydi canım sende" demek kolay değil. Stadyumu trafiğe, seçim mitinglerine, asker yollama törenlerine taşıyın, gece klüplerine gidin, oradaki insanların "insanın hasta hali"nin örnekleri olduğunu görürsünüz. Bu ürküntüyü hep birlikte yaşıyoruz.

Ben, insanın hasta halinden söz açılmışken, bir gün insanın böğrüne bıçak saplayabilecek insanlardan söz etmek istiyorum. Çünkü ben Kosova'dan üç gün önce geldim. Deyim yerindeyse

ruhum hâlâ orada. İnsanın hasta halinin, bu tür kriz bölgelerinde, savaş bölgelerinde yaşandığının dolaysız tanığıyım.

Gazeteci olarak Bosna'ya, Hırvatistan'a gittim. Turist olarak da gittim aynı bölgelere. En son, Kosova'da tatsız, acılı on altı gün yaşadım. Ölümün kol gezdiği, yıllardır doğup büyüdükleri topraklardan kopartılan Sırpların dağ köylerine kaçarken, gene topraklarından koparılan dağ köylerindeki Arnavutların ovaya inerken yolda karşılaştıklarına tanık oldum. Dövüşmediler, bir taraf yolun bir yanından, öteki taraf da yolun öteki yanından birbirlerini süzerek ters yönlere süzülüp gittiler. ortada derin bir "hastalık hali" vardı. İyi anlatabildim mi bilmiyorum, ama hastalık halinin elle tutulur, gözle görünür bir anındaydık. Bu insanlar namlulardan kaçıyorlardı. O topraklarda her gün çağın en gelişkin silahlarıyla paramparça edilmiş cesetler arasında yaşamak hepsinin ruh sağlığını derinden sakatlamıştı. Hastaydılar.

Bir zamanlar "halkların kardeşliği" diye türküler söylenen topraklarda gözledim bunları. Bir süre önce halkların kardeşliği türküleri söyleyenler, bugün orada birbirlerini öldürüyorlar. Bir zamanlar "hasta" olmayan, sağlıklı olan, toprağıyla uğraşan, militarizmden uzak kalmış, sosyalizmin soylu ülkülerini benimsemiş insanları, bugün bir tarih dönemecinde, binyıl dönümünde milliyetçiliğin, savaş çılgınlığının batağında debelenirken görmek ancak insanın hastalanmışlığıyla, insanın hasta haliyle açıklanabilir. Hastalığın sabebi de ırkçılıktan, şovenizmden, kaba milliyetçilikten, militarizmden, şiddete taparlıktan kaynaklanıyor.

Vaçonik diye bir köyde, bir zamanlar buğday yetiştiren bir keskin nişancıyla tanıştırdılar bizi Sırplar. Kar elbiseleri giymiş, ürkütücü bir ölüm anıtı gibiydi. Bir *sniper*, keskin nişancı, vadiyi gören bir mevziden önünden gelen herkesi tek kurşunla öldürecek yetenekte bir adamdı. Tercüman aracılığıyla konuştuk; görevini yapan bir adamın ruh dinginliği içindeydi. Bence hastaydı. Hastalığın bu olduğuna inanıyorum. İnsanın hasta halinin esas bu olduğuna inanıyorum. "Bir haftada dört tane indirdim" dedi. Sıradan bir adamdı aslında. Çiftçiydi, tarım emekçisiydi. Şimdi keskin inşancı ol-

muş. Eğer bu adam hasta değilse, hasta kimdir? Bir adama sırf Sırp ya da Arnavut olduğu için düşman olan ve düşmanlığını onu öldürerek somutlayan bir adam hasta değilse hasta kimdir? Bu soru üç haftadır kafamın içinde burgaç gibi dönüyor.

A. Ünsal– Bu hastalığın gerisindeki kültürel, sosyal, ekonomik nedenleri nereye yerleştireceğiz?

A. Oktay– Konu artık bir tıp sorunu olmaktan çıktı. Kötülük hastalığı da birtakım simgesel işlevlere sahip. Kötülük ve hastalık insana içkin mi, sorusu gündeme geliyor. Yani "insan hastadır" mı dememiz gerekecek? Bu *sniper* örneği bunu düşündürtüyor. Çünkü Freud'dan beri "gündelik hayatın psikopatolojisi" üzerinde durulmuştur, birtakım öğelere ayrılmıştır. Eğer ilerlemeci bir anlayış içindeysek bu psikopatolojilerin önlenemediğini görüyoruz. Kapitalizm ya da sosyalizmin sorunu olarak mı görmek lazım? Sosyalizmin çöküşüyle birlikte dünyada büyük bir depresyon yaşanmaya başladı, aydınlar ve sosyalistler arasında. Dünyanın her yerinde teorik üretim var, çöküşün nedenleri araştırılıyor. Bu ülkelerde o dönemdeki gelişmelerin sosyalizmle ilgili olmadığı kanaati var bugün. Bugünkü arayışın bir umut felsefesi haline gelmediğini de söylemek gerekir.

Her hastalığın da iyi edilmesi gerekiyor mu acaba? Niçin bizi durmadan iyileştirmek istiyorlar? Dünyada şimdi yeni hastalıklar icat ediliyor. Bunun arkasında ilaç sanayii var tabii. Hastalıklarımızı imal ediyorlar belki de. Ben de bir anekdot anlatayım: Mide konusunda önde gelen doktorlardan Mustafa Şerif Onaran'a gastrit şikâyetlerim için gitmiştim Ankara'da. "İçmeyecek miyim ben?" dedim. "Olur mu, doktorun ödevi içki içirerek seni tedavi etmektir" dedi. Bu şu anlama geliyor benim için, hastalıklarımızın kökten tedavisini ummak yerine onlarla uzlaşarak yaşamayı öğrenmek zorundayız. Demek istediğim hastalık abartılıyor ve bir haleyle donatılıyor. Herkes herkese ilaç öneriyor sürekli.

Aydın Engin'in tespitine katılarak, siyasi psikopatolojiler arasında milliyetçiliğin de bir hastalık olduğu görüşündeyim. Milliyetçilik duygusu çok kışkırtıcı ve insanı zalim kılan bu

şey. Din duygusu da aynı içerikte. İnsanların önce bu duygularından kurtulması gerekir. İnsanın önce kendisini kendisi dönüştürebilmelidir yoksa öteki türlü mümkün değil.

Demin de söyledim, kötülük ve hastalık acaba insana mı içkin? P. Safa yedi yıl boyunca hastalığıyla uğraşıyor ve bütün ömrü bununla geçiyor. İlaç yazacak kadar bu işlerle ilgilendiği söyleniyor. Psikolojik hastalıkların nedenini fiziki yapıyla ilişkilendirmeye kadar götürüyor işi. Gürsoy'un dediği gibi, hepimiz belki de biraz hastayız ve günümüz dünyasında bundan kurtuluş yok. Tersine çevrilmiş bir haz ilkesi var ve bizim hazzımızın medyatik bir içeriği var. Sadece eğlenmek istiyoruz.

Böyle bir durumda şairlerin, yazarların, aydınların yapacakları şey geride durup melankolik ve kederli olmak, bu eğlencenin gelip geçiciliğini anımsatmaktır. Bizim ilkel dediğimiz toplumlarda yaşama, ölüme ve hastalığa aynı değerin verildiğini ve bunların iç içe yaşatıldığını görüyoruz. Bütün bunlar normal bir çerçeveye indirilebilir. Tıptaki ilerlemeler aşikâr, bu ilerlemelerle tinsel, zihinsel gelişmemizi dengeleyemediğimiz zaman hastalıkların ve ölümlerin sürüp gidecektir. Bu nedenle daha özgür, adil ve eşitlikçi bir toplum oluşturma çabası da olmalıdır.

A. Ünsal– Hastalığın bağlamları da var. Bir kişinin hastalığı bütün bir toplum için önemli olabiliyor. Atatürk'ün hastalığını düşünelim, Mitterrand'ın halktan sekiz on yıl saklanan hastalığını düşünelim. Çünkü siyasal erkin başı olan kişinin hasta olması kabullenilemiyor. Yönetici güçlü ve sağlıklı olacak, değilse saklanacak.

Şimdi, çocukluğumuzu düşünelim, hasta olduğumuz zaman özel muamele görürüz. Ben çok iyi hatırlıyorum, babam muz alırdı. O günlerde pahalı bir meyveydi muz.

A. Oktay– Sen havayı iyimserleştirmeye çalışıyorsun...

A. Ünsal– Hastalığın sürmesi iyi bir şey değil ama ailenin dağılan ilgisini üstüne çekmek için kullanılabilir. Freud'da, Adler'de var bu. Bir yerde sığınak da olabilir hastalık. Öyle ki, kocasını kaybetmekten korkan bir kadın böbrek hastalığının devam etmesini isteyebilir. Regresyona gireriz, çocuklaşırız, şımarırız. Dikkat ederseniz yaşlı, çocuk ve hasta durumunda olmak

bazen avantajdır. "Hastayım gelme üstüme" denilerek bu durumun sömürüsü de yapılır. Bir de yaşlılık var. Yaşlılık da bir tür hastalıktır değil mi?

G. Gürsoy– Bu bana Mîna Urgan'ı hatırlattı. Yaşlılığı bu kadar keyifli geçiren bir insan ben görmedim. Mîna Hanım'ın geçirmediği ameliyat yoktur. Fakat bunların hiçbiri keyfini bozmaz ve normal karşılar. Bütün biyolojik güçsüzlüklere rağmen mutluluğunu ayakta tutabiliyor gerçekten.

Ben bu savaş ve şiddet konusuna değinmek istiyorum. Bu psikopatoloji midir yoksa insanın hamurunda var mıdır? Bunun cevabı çok net değil. İnsan her türlü melaneti yapabilir. ABD'de bundan yıllar önce yapılan harcı âlem bir deney var. Bir kasabanın insanları laboratuvarda bir araya getiriliyor. Deniliyor ki deney için birbirinize elektrik vereceksiniz. İnsanlar karşılarında kıvranmasına rağmen şalteri kontrol edenler elektrik vermeyi sürdürüyorlar. Neden? Çünkü üst otorite öyle emretti. Ölümcül sınırlara gelindiği uyarısına rağmen birçoğu elektrik vermeyi sürdürüyorlar. Yani bu işkenceci dediğimiz insan gayet halim selim bir insan olabilir ama bir üst otoritenin güdülemesiyle yapamayacağı vahşet yoktur. Dolayısıyla hamurun iyi yoğrulması lazım. Eşitlikçi, dayanışmacı, yardımlaşmacı, özgürlükçü, paylaşımcı bir düzen ancak bu hamuru daha insani bir özelliğe kavuşturabilir.

Bugün içinde yaşadığımız tıbbın kıymeti harbiyesi nedir? Ben içinde yaşayan biri olarak diyebilirim ki, bütün ilerlemelerine rağmen çok da telefat vermiştir tıp. Bunu vermesi de gerekmiyordu. Bir örnek vereyim. Turgut Özal'ın kalp doktoru De Bakey vardı. Ben 1960'larda asistanken bu adamın bir çalışması vardı: Boyun damarlarını ameliyat ederek felçlerden koruma ameliyatını başlattı. ABD'de binlerce insanı ameliyat etti. Aradan yıllar geçtikten sonra anlaşıldı ki bu ameliyatların yüzde sekseni yanlış endikasyonla yapılmış. Tıp hep böyle böyle gelişir ama bu bedel ödenmesi mi gerekir? Hayır. Bence işin içinde bir sakarlık vardır ve nedeni de tıbbın, sağlığın bir kazanç kapısı olarak görülmesidir. Bugün tıp sektörü dünyanın en büyük sekiz on şirketinin elindedir. Buna karşı ben bir güvensizlik yaratılmasının gerekli olduğunu düşünüyorum. Tıb-

ba karşı dikkatli olun arkadaşlar! Ivan Illich de bu mesajı abartarak veriyor ama çok büyük gerçeklik payı var. Çok saygı duyduğumuz bilimsel gelişmelere yakından baktığımız zaman altında bir firmanın, bir alet sunumunun dalaverelerini görebilirsiniz.

Hepiniz bilirsiniz, antibiyotiklerin kullanılmasındaki disiplinsizliklerin nelere mal olduğunu. Penisilin, streptosinin ve analjeziklerin (ağrı kesicilerin) bir arada verilmesinin doğru olmadığı bundan yirmi otuz yıl önce bile biliniyordu. Bu bir kuraldır. Ama vehamete bakın, bir Amerikan firması bu üçlü kombinasyonu yıllarca Bangladeş'e pazarladı. Gençleştirici, damar genişletici ilaçlar bugün Afrika'ya pazarlanıyor. Oysa bu ilaçların foyası bundan yıllar önce ortaya çıkmıştır.

Tabii ki çok önemli gelişmeler de olmuş ve insan ömrü son elli yılda neredeyse ikiye katlanmıştır. Ama bunlar ilaç teknolojisi sayesinde değil, koruyucu hekimliğin sayesindedir. Mesela felç olursanız kurtuluş yoktur ama tansiyonunuzu kontrol ederseniz felç olma ihtimaliniz anlamlı oranda azalır. Bu önlemler alınabilir. Ne var ki koruyucu hekimlik alanı özel tıbbın ilgi duyduğu bir alan değil. Çünkü örneğin, tansiyon bakmak ve tansiyona ilacı vermek kârlı bir iş değil. Onun için yatırımlar en pahalı alana yapılıyor.

MR, dünyanın hiçbir kentinde İstanbul'da olduğu kadar çok değil. Hastanelerin çevresinde neredeyse bakkal dükkânı açar gibi MR dükkânı açılmış. Bakın nöroloji ana bilim dalı başkanıyım kendi hastaneme alamıyorum, on yıldır. Ama yirmi otuz MR'cı bizim hastalarımızla besleniyor. Hiçbiri tam kapasite ile çalışamıyor. Ayrıca hiçbir denetim yok. Daha da vahimi doktorlar buralardan komisyon alıyorlar. Türk kültüründe politika ve futbolla ilgilendiğimiz kadar sağlıkla ilgilenme eğilimi yok. Biraz ilgilensek çok şey yapabiliriz.

A. Engin– Söylediğimi tekrarlamak istiyorum: Bu milliyetçiliğin, şiddete tapmanın, şiddet kullanarak sorun çözmenin, militarizmin insanın çok ciddi bir "hasta hali" olduğunu savunmak ve ikna etmek istiyorum sizi. İnsandaki bu dönüşümü kavramakta güçlük çekiyorum. Tacikistan gibi insanların kör bıçaklarla kesildiği topraklarda, savaş ortamında çalıştım. Af-

ganistan'da, Bağdat'ta, Bosna'da, Kosova'da bulundum. Güneydoğuya en sık giden gazetecilerdenim. Şunu biliyorum ki şovenizm, militarizm ve milliyetçilik insanın gerçekten hasta halidir.

Balkanlar'a çok gittim. 1977'de, 1988'de defalarca gittim. O toprakları ve insanları tanıyorum. Mesela Marko Markoviç gibi deneyimli bir Sırp gazetecinin, bir zamanlar savaş karşıtı, kararlı bir pasifist olan bu gazetecinin, bundan yirmi gün önce bana "Evet, gerekirse Arnavutları susturmak için şiddet kullanılmalı" demesindeki,diyebilmesindeki iç dönüşümü kavramakta güçlük çekiyorum ve bunun sağlıklı olmadığını düşünüyorum.

Ben bu insanları, bir mücevherden farksız Balkan kenti Bosna'da, Saraybosna'da yeni, gördüm; ya katil ya da kurbandılar. Aynı insanlardı. Tito'nun cenazesinde ağlayanlar; Bağlantısızlar Konferansı sırasında "Balkanlarda Savaş Olmasın" diye haykırılan büyük Belgrad mitingine katılan insanlardı bunlar. Şimdi Bosna'da, Kosova'da birbirlerini boğazlıyorlar. Kanımca şoven, milliyetçi, militarist oldular. Yani hasta oldular.

İnsandan umut kesemem. O nedenle hasta olduklarını düşünüyorum. Nezle olursunuz geçer, kanser olursunuz öldürsünüz, şizofren olursunuz çekersiniz. Ama siz ölür, siz çekersiniz. Hasta haliniz eğer milliyetçilik ve militarizm ise ölmüyor, öldürüyorsunuz, acı çektiriyorsunuz ve tedavi zor. Bir topluma bu hastalık bulaştığında neler olacağını kestirebiliyorum. Bunun hekimleri yok henüz ve birkaç kuşak sürerek dünyayı mahveden bir hastalık... Benden bu kadar. Teşekkür ederim.

A. Ünsal– Şimdi sorusu olan var mı?

A. Oktay– Önce ben doktora bir soru sorayım. İdeal tansiyon 65'lerde ne olmalı?

A. Ünsal– Bedava konsültasyona da aracılık ediyoruz, şu arada.

G. Gürsoy– Mesaide değilim ama yine de söyleyeyim. Büyük 15'in altı idare eder, küçük de 9,5'u geçmesin.

A. Oktay– 15 idare etmez mi?

G. Gürsoy– 15 de idare eder hatırınız için.

İzleyici (Hemşire)– Sürekli hastayla yüz yüze gelme konu-

sunda doktor beyle aynı şeyleri düşünüyorum. Hasta olmak sıkıcı, bıktırıcı ve rahatsız edicidir. Bu nedenle ben hastalığımı yaşayamam, kendime çok standart ve nesnel bakarım. Hastayla ilişki içinde olmak sürekli hastalığa bakışı değiştiriyor. Artun Bey'in dediği naz yapma ya da hastalığın avantajını, keyfi yaşama durumu olmuyor.

A. Ünsal– Teşekkür ederim. Ben de psikiyatr çocuğuyum, o nedenle babamın hastası olmamaya çalışmışımdır.

İzleyici (Hayati Şener)– *Red Kit*'te bir sahte hekim bölümü vardır. Kasabaya ilaç satmaya giden bir sahte doktor önce kasabanın suyuna müshil yapıcı ilaç karıştırır sonra ilacını satar. Bugünkü durum buna benziyor. İnsanları hasta edecek bir mekanizma kuruluyor bir yandan.

Türkiye'de veremin yaygın olduğu zamanlardan kalma bir uygulama var. Askere giderken, işçi alınırken, okula kaydolurken hep tarama yapılıyor ve röntgen filmleri çekiliyor. Oysa son yapılan araştırmalar radyasyonun kanserojen etkisini kanıtlamıştır. Gereksiz yere çekilen röntgenler yüzünden mesela kadınlar göğüs kanseri oluyorlar.

İzleyici (Turgut Arı)– 18 Nisan'a az kaldı, herkes yeni Türkiye'den bahsediyor. Biz bu lafları çok duyduk. Acaba demokrasimiz mi hasta, yöneticilerimiz mi?

A. Engin– Bu durumda hasta ifadesi yetmez, can çekişiyor demek lazım. Ancak hekimlik bir konu değil. 18 Nisan geliyor. Türk seçmeni hiç değilse bir kere kime oy vereceğini bilerek seçse birçok şey değişir. Ama değişmeyecektir.

İzleyici (E. Karaismailoğlu)– Konuşmalarınız karşısında soru soracak halimiz kalmadı, tam bir beyin fırtınasıydı. Siz ünlü bir gazetecisiniz, *Cumhuriyet*'te depresyonla ilgili hiçbir haber çıkmaz nedense. Uzun zamandır Türkiye'de değilim, bu saatlerde turnike programını izlemek yerine burada olmam gerçekten çok güzel. Sizin gibi resmi entelektüellerle bir arada olmaktan mutluyum.

A. Ünsal– Estağfurullah...

A. Oktay– Hakaret ediyorsunuz.

İzleyici (E. Karaismailoğlu)– Yolda Hilmi Yavuz'u gördüm o daha yarı resmi bir entelektüel. Gencay Bey "İnsan hasta çünkü

öleceğini biliyor" dedi. Benim terminolojimde bunun adı "tevekkül" Bu büyük kozmosta belki reenkarnasyon var, belki yeniden doğuş var... Bakın, Nepal'de 200 yıldır savaş yok. Niye yok?

A. Ünsal– Nepal'de petrol yok!

İzleyici (E. Karaismailoğlu)– Belki de aptal yok. Bizim asıl eksikliğimiz iletişim hastalığı bence.

A. Ünsal– Son bir soru alalım...

İzleyici (Nesibe Sarıaltın)– Hastalığın nedeni kalitesizlik ve amaçsızlık değil mi? Bugün insanlar 40 yaşlarında kafelerde oturuyor. Para kazanmış, evi olmuş, çocuğu olmuş... Demek ki gelecekte insanlar daha depresif olacak. Ömür, insanın hayattaki amacıyla ilgili gibi geliyor bana.

G. Gürsoy– Duygusal olarak size katılıyorum. İnsan işlevsiz kalınca depresyon ve ona bağlı organik rahatsızlıklara düşebilir. Çağımız, insanları çabuk eskitiyor. Bir fantezim var benim. 50 yıl sonra Picadilly'yi San Francisco'nun sokaklarını bizim gibi yaşlılar dolduracak. Toplumsal düzene muhalefet eden insanlar bizler olacağız. Gençler toplumsal düzene sahip çıkacaklar. Mesela Ahmet Oktay'ın esrar içtiğini göreceksiniz, ben tinerci olacağım falan... Bu bana pek gerçekdışı gelmiyor. Gerçekten yeni tempo yaşlı kuşakları erken toplum dışına itiyor. Belki o zaman yaşlılar protest kitleyi oluşturacaktır. Yaşlılar ileride dinamik unsurlar olabilir.

Bir de ben teknoloji karşıtı değilim belki ama "ilerlemeci" de değilim. MR'a karşı çıkmadım ama çok fazla olduğunu söylüyorum Türkiye'de. Size bir vecize söyleyeyim: Fazla tıp sağlığa zararlıdır.

A. Ünsal– Bedbin başlayan konuşmamız geleceğe dönük umutlarla sonuçlandı. Hastalık, hayatımızın bir parçası. Bence hastalığı üretici ve yaratıcı bir şekle dönüştürebildiğimiz oranda bir nebze öcümüzü alabiliriz.

Teşekkür ederim...

"gezgin"

23 Mart 1999

Yönetici: Artun Ünsal
Konuşmacılar: Nasuh Mahruki, Hülya Koç

Artun Ünsal– Dilerseniz, her zaman yaptığım gibi, ben konuya şöyle dışarıdan yaklaşmayı deneyeyim. Daha sonra da gezgin olarak adlandırabileceğimiz, bir çeşit macera, keyif, merak ve bir çeşit de enerji ve iradeyi kendilerinde bulan şanslı insanlardan ikisini size tanıtacağım.

İnsanın gezgin halleri... Bizim kuşağın çocukluğuna bakalım. Sanırım *On İki Çocuğun Devriâlemi*'ni hepimiz biliyoruz, birkaç cilt... Kitapçıya beş kuruş vererek kitap kiralardık. Hiç unutmam, bu *On İki Çocuğun Devriâlemi*'nde Durban ve Cap kentlerinin adını duyuyorduk. Güney Afrika'daymış... Daha sonra Jules Verne'in sözgelimi *Balonla Seyahat*, sözgelimi *Denizaltında Yirmibin Fersah*'ın büyüsüne kapıldık. Bu arada *Doğan Kardeş*'te izciler sürekli memleketi geziyorlardı. Derken *Seksen Günde Devriâlem* kitabı karşımıza çıktı, filmi de yapıldı. Yanılmıyorsam önceki gün İngiliz ve İsveçli iki maceracı balonla dünya turunu başarıyla tamamlayarak bir ilke imza attılar.

Sonra büyümeye başladık; Kaptan Cousteau çıktı karşımıza. Cousteau ilk kez bize deniz altının zenginliklerini gösterdi. Üstelik o dönemde ne şnorkellerimiz vardı, ne de tüplerimiz. Sonra belgeseller başladı, bilimkurgularda ayı keşfetmeye başladık. Fakat bazı bilim adamları, her yeri keşfediyoruz ama şu insanoğlunu keşfedemedik dedi. Alexis Carrel'in *İnsan Denen Meçhul*'ünü hepiniz biliyorsunuz sanırım.

Bu arada neler oldu? Benim küçüklüğümde Everest ilk defa fethedildi. Peki biz Türkler ne yaptık? Efendim biz Türkler gezginiz, hatta aslımız göçebe. Ta Orta Asya'dan "bir kısrakbaşı gibi uzanan Anadolu'ya" gelmişiz, yayan, atla, savaşarak, saz çalarak. Fakat bir ihtiyaçtı bu göç, maceracı pek çıkmadı. Piri Reis'imiz Afrika'nın kuzey kısmında, Hint Okyanusu bölümüne gitti. Ünlü haritasının *made in Turkey* mi, *made in Italy* mi olduğu tartışılıyor, ama gitti. Vikingleri düşünün, Mısırlıların pa

pirüsten yaptıkları tekneleri düşünün, Finikelileri düşünün yıldızların gösterdiği istikamette İspanya kıyılarına gittiler, Yunanlılar Marsilya'yı kurdular. Biz göçebeyiz, denizi de pek sevmeyiz.

Peki, birimiz uçmak istedi ve bedelini ödedi. Hezarfen Çelebi'nin hayatı film oldu. Askerlerimiz, Bektaşi dervişleri, âşıklar, abdallar hep gezdi... Kimi Kerem, kimi Tahir, kimi Mecnun, kimi Yunus oldu, yerinde duramadı, aşkı aradı... Bu arada gezgin satıcılarımız çıktı, çerçiler... Ben de gezdim, fakat tehlikeli maceram olmadı. Bayram yerinde zincirli salıncağa bindim ve ürktüm, nedense öyle yetişmiştik. Babam öğleden sonraları uyurdu, bu hareketsizlik bana da bulaştı sanırım.

Bu arada şairler şiirlerini söyledi. Veysel "Gidiyorum gündüz gece" dedi; görmedi, görmüş gibi hissetti. Bizim insanımız yerleşmeyi sevmedi, ama uzağa gitmeyi de sevmedi. Dikkat edin hep aynı tatil yerlerine gidiyorlar. Dünyayı gezen insanımız çok az. Göçebelerin yerleşmeye karşı şöyle bir dizesi vardı: "Ekin ekme eylenirsin/Sür keçiyi, vur deveyi/Gittikçe beylenirsin" Yani bir yere yerleşmek insanı köle yapıyordu. Modern gezginlerimizin acaba bir yere ait olmama arzusunun gerisinde de bu var mı? Özgürlüğe, doğaya, yeni insanlara, yeni ufuklara zaman zaman yelken açmak... İngiliz ozan ne demiş, "Denizlere tekrar gitmek istiyorum. İstediğim bir tek gemi, bir de yıldız" Çoğumuz serseri çingene olmak istemiş, ama hiçbir zaman bu gücü gösterememişizdir.

Batı toplumu bunu daha iyi yapmıştır, biz daha az yapmışızdır. Bunun nedenlerini gezginlerimize sorabiliriz. Hülya Koç Hanım, bayan olmasına rağmen, bisikletiyle epey gezdi. Afrika'da sekiz ay kaldı, daha önce Güney Amerika'yı altüst etti. Asya'ya Avrupa'ya gitti. Kendisi veterinerlik eğitimi almış, hızını alamayıp fotoğrafçılığa merak sarmış; kendisi anlatacaktır, bir sürü hobisi var. Nasuh Mahruki Bey'e gelince şu soruları soracağız: Sizi ne dürttü, kim rahatsız etti? İçinizden yükseklikleri fethetme duygusu nasıl geldi? Kadıköy, Kalamış güzel değil miydi? Everest bir yana, bizim Erciyes'in, Ağrı'nın nesi eksikti?

Hülya Hanım'ı bu maceracı ruhu için tebrik etmek istiyorum. Bir kadın için çok daha zor. Hülya Hanım sizi maceraya

iten nedenler var mıydı? Ayrıca biz macera tembellerine ne gibi önerileriniz olabilir?

Hüya Koç– Öncelikle herkese teşekkür etmek istiyorum. Evet, bir yere ait olmama duygusu var bende ve bu çocukluğuma kadar uzanan derin bir duygu. Çocukken, hiçbir zaman yaşadığım mahallede oynamazdım. Daima başka yerlerde yaşayan çocukları, oyunları merak ederdim. Benim gezme dürtümün altında mekândan uzaklaşma ve keşif arzusu yatıyor. Bu istemlerin bugünlere uzanması sonucunda da seyahatlerimi gerçekleştirdim. Yani bir tür karşı koyamama durumu.

Şimdi Türkler pek seyahat etmeyen bir millet deniyor. Burada bir noktayı belirtmek istiyorum; genel olarak dünyanın tüm insanları pek seyahat ediyor diyemeyiz. Tarihteki büyük göçleri seyahat sayamayız. Bunlar kitlesel hareketlerdir. Yine Türklerin pek meraksız insanlar olduklarından şikâyet edilir. İnsanlar aynı apartmanda yaşayan komşusunu bile merak etmez; acaba nasıl bir kişidir diye? Bunun altında eğitim sistemi, siyasal baskılar ve popüler kültürün dayattığı gereksiz uğraşlara vakit harcama gibi durumlar vardır. Ben bu saydığım olgulardan kendimi soyutlamaya çalıştım. Yani dürtüyle karışan bir tür karşı koyuş. Ben; merak eden, sorgulayan ve farklı yaşamlar arayan bir insanım. Gezerken tanıştığım insanlar bana bilmediğim dünyaların bir daha kapanmamak üzere kapılarını açtılar. Gezerken yaşadığım sadece coğrafi değişimler değil, kültürel, sosyal değişimlerdir beni etkileyen. İlk defa bu duygunun tadını aldığım vakitler, bu isteğimin peşinden gideceğimin farkına vardım.

Bir yere bağımlı olmak, özgürlüğümden ödün vermek benim için adeta ölümdür. Toplumun bana dayattığı idealler doğrultusunda yaşamak, bunları yerine getirmek beni soluksuz bırakır, daha doğrusu yapamam. Bunun için sürekli özgür ruhumun beni bir ordan bir oraya götürmesine izin veriyorum.

A. Ünsal– Yani gezgin sağlıklı bir insan mı yoksa hafif sağlıksız mı?

H. Koç– "Sağlıklı insan nedir?" sorusunu açmak lazım. Başarılı, ahlaki, dini, toplumsal kurallara uyan insan mıdır? Bence sağlıklı insan; özgürlüğüyle yaşadığı ortamın değerlerinin dengesini kurabilen insandır.

Belki pek çok insana göre, sağlıksız insan işaretleri veriyorum. Sağlıksızlık, bizlere uygulanan baskılar ile oluşur. Tüm değerlerin altında ezilen bir kişi, özgür düşünemeyen, davranamayan bir kişi sağlıksız olur. Bu bağlamda baskıları kırdığım için kendimi sağlıklı hissediyorum.

A. Ünsal– Karşımızda bir gezgin var. Acaba bir genelleme yapılabilir mi, yoksa kişisel dürtüler mi söz konusu? Peki, bu gezginlik hep sürecek mi? Ben gazetecilik yaparken bir yerden döndükten sonra rahatlardım ama hemen sonra kaşmırdım, bir yere gitmek için...

H. Koç– Gezgin, kaşınan insandır. Seyahatlerimin arasında, Türkiye'ye dönüş, kitap hazırlama, fotoğraflarımı düzenleme gibi süreçler oluyor. Fakat sürekli bir yerlere gitmek için sebep arama duygusu var. Bunun önüne geçmek zor.

Gezginler deyince, ilk olarak tabii ki İngilizler geliyor akla. Bunun temelindeki asıl etken, misyonerlik kurumudur. Din adamları gönüllü olarak dünyanın farklı bölgelerine giderken, bir aşamada seyyah olmuşlardır.

A. Ünsal– Bizde yok mu peki? Niye bizim dervişlerimiz bir İngiliz gibi davranmamış?

H. Koç– Bir İngiliz gibi davranmamış, çünkü İngilizin yaptığı gözlemleri yapmamış ve de en önemlisi günümüze yazılı bir belge bırakmamış. Mesela Marco Polo'nun kitapları son derece eğlendiricidir. Bizlere, Asya kültürüne, Uzakdoğu'ya dair son derece ilginç bilgiler sunar. Bizim dervişlerimiz gezerken daha çok işin sofistike yanıyla ilgilenmişlerdir. Ben bu gezginler arasına Charles Darwin'i de katıyorum. Bilim adamı olarak gezdiği kıtalara ait bilgilerini kitaplarda aktarmıştır.

A. Ünsal– Mesela seyahatname pek yok bizde. İbn-i Batuta Türk değil... Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si, Ubeydullah Efendi'nin *Amerika Seyahati* veya Ahmet Haşim'in *Frankfurt Seyahatnamesi* var. Gazeteci olarak Hikmet Feridun Es var. Sedat Simavi'nin *Japonya Anıları* var Mesela R. Kipling'in "beyaz adamın sırtındaki yük" dediği sözde ilkel insanları Hıristiyanlaştırma misyonları falan... Ama İngilizler gerçekten bu konuda çok iyi. Üstelik daha önce işgal ettikleri yerlere sonradan dost olarak da gidebiliyorlar. Osmanlı'dan mıdır nedir, bir Tür-

ke, Viyana'dan Pakistan'a uzanan çizgide tatlı tatlı bakılmaz genelde. Sizce Türk insanına nasıl bakıyorlar?

H. Koç– Burada, İngilizleri temel alarak sömürgecilik kavramı ve kıtalardaki etkilerini ele alabiliriz. İngilizler, yada diğer adıyla Üzerinde Güneş Batmayan İmparatorluğun milleti sömürgeleştirdikleri ülkelerde, bir dizi toplumsal reformlar da yapmışlardır. Bu yadsınamaz. Mesela eskiden Rodezya olarak bilinen Zimbabwe ülkesine bir bakalım. İngilizler burada okul yapma, kendilerine hizmet edecek adamlara okuma-yazma, kaşık-çatal kullanmaya kadar bir dizi hizmet gerçekleştirmişlerdir. Bunun temelinde kendi menfaatleri yatıyor tabii ki. Ama bir yandan da kıtalara reformlar götürüyorlar. Yani sömürürken, eğitiyorlar. Ne İspanyollar, ne İtalyanlar, ne de Fransızlar yerli halkı İngilizler kadar eğitmişlerdir. İlginç bir gözlemim oldu Afrika'dayken. Kıtaya İngilizler tarafından getirilen milyonlarca Hint kökenli insan var Afrika'da. Bu insanlar özellikle küçük ölçekli işletmelerin sahipleri. Ticareti ellerinde tutuyorlar ve hayat standartları yerlilere göre daha yüksek. Şatodan evlerde oturuyorlar ama evlerinin önlerindeki yolu dahi yaptırmıyorlar. Yerlileri işyerlerinde çalıştırmıyorlar. İngilizlere kısaca en iyi sömürgeciler diyebiliriz.

A. Ünsal– Nasuh Bey'i tanıyoruz. Siz gelmeden önce şöyle dedik: Türk insanı genelde rahatına düşkündür, meraklı değildir. Osmanlı'nın Avrupa'ya sefir göndermesi bile 17 yüzyılda olmuştur. Osmanlı insanı genelde icatlarla, keşiflerle ilgilenmemiş. Bugün de Türk insanı mesela tatilini hep belirli adreslerde geçiriyor. Ruhen göçebe olmamıza rağmen, belli bir yere bağlanma duygusu egemen. Korkak, çekingen, ezik ailelerden mi geliyoruz? Kendimize bu soruları sorarken siz aktörlere de şu soruyu soralım: Niye durup dururken kendinizi dağlara vurdunuz? Türkülerimizde dağların yeri başkadır. Neden siz bu yola gittiniz? İkinci olarak, yeni kuşağa neler önerirsiniz?

Nasuh Mahruki– Dağcılık, özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra çok ciddi bir patlama yaşadı. I. Dünya Savaşı öncesinde ve hemen sonrasında özellikle İngilizler Himalayalar'la çok uğraşmışlar. Mallory ve Irvine 1924'te Everest'te kuzey rotasını denerken kayboluyor. Sonra II. Dünya Savaşı geliyor ve in-

sanların artık zaman ve paralarını kullandıkları hobileri kesiliyor. Savaştan sonra bu hobiler tekrar canlanıyor. Almanlar, İngilizler, İsrailliler çok gezer. Kimi insanlar üretkenliklerini doğa sporları ve gezi alanında kullanırlar. Benim seçimim her ikisi birden oldu. Her ne kadar dağcılık konusundaki üretkenliğim ön plana çıktıysa da ben kendimi çok katı bir dağcı gibi görmüyorum. Diğer doğa sporlarını da aynı keyifle yapıyorum. Benim için önemli olan doğada olmak, doğada bir şeyler paylaşmak.

Ben üniversite yıllarından başlayarak doğadan, doğayla fiziksel bir mücadeleye girmekten büyük haz aldım. İlk birkaç yılda dağlarla ilişkimi mücadele üzerine kurdum. Sonra baktım, dağcılık sadece fiziksel bir tırmanma eylemi değil, tırmanmaksa keçi de tırmanıyor. Bizim yaptığımız hem kendimizi, hem de yeni yerler, yeni insanlar, yeni kültürler, yeni bakış açıları yakalamak. Çok ciddi tırmanışlar yaptığım gibi, yalnızca bir metafor olarak değerlendirdiğim tırmanışlar da yaptım. Örneğin "Yedi Zirveler" projesi tamamen bu tutkuyla çıktı. Çünkü "Yedi Zirveler", Everest haricinde fiziksel olarak tamamlanması çok zor bir proje değil, en zor dağı Everest. Diğer dağların lojistik desteği çok zor, çok pahalı bir proje. Her bir dağ için dünyanın değişik kıtalarına gitmek gerekiyor.

"Yedi Zirveler"den sonra Himalaya dağcılığına döndüm. Benim seçtiğim projelerden bazısı beni hem fiziksel hem de düşünsel olarak zorluyor, bazısı da keyifli bir yolculukla örtüşüyor. O dönem nasıl bir şey yaşamak istiyorsam ona yönelik bir proje seçiyorum.

A. Ünsal– Bu toplantının farkı şu. Diğer toplantılarda aşk gibi tarifi somut olarak yapılamayan şeylerin edebiyatını yapıyoruz ama burada siz ikiniz gezginliği yapmışsınız. Burada uçmuyoruz tamamen yeryüzündeyiz. Hanımefendi "Seyahat benim içime yerleşmiş bir duygu, bundan kolay kolay vazgeçemem; boğulurum, özgürlüğüm gider dedi. Siz de böyle mi diyorsunuz yoksa lacili bir süpermen mi olmak istiyorsunuz?

N. Mahruki– Hmmm...

A. Ünsal– Beğendiniz değil mi sorumu?

N. Mahruki– Çok iyi bir soru... Ben kendim olmak istiyo-

rum. Kendim için en iyisini, en doğrusunu bulmaya çalışıyorum. Dolayısıyla kendimi çok didikliyorum. Büyük bir olasılıkla dokuzdan beşe bir iş hayatı beni bayağı rahatsız ederdi.

A. Ünsal– Peki mavi pancurlu ev?

N. Malıruki– Ev benim için çok önemli. Evimin iç kısmını ben yaptım. Evimi bir kale gibi görüyorum. Ama bunu *full time*'a çevirmek istemem. Benim idealim bir geziden dönüp burada fotoğrafları, yazıları toparladıktan sonra tekrar yola çıkmak. Yani sürekli bir gidiş-geliş olması.

İnsanlar bazen bize gıpta ederler. Bence buna gerek yok, önemli olan insanın kendisi için doğru olanı bulmasıdır. Hepimiz hem doğuştan hem de sonradan kazandığımız yeteneklerle farklı yapılarda insanlarız ve beklentilerimiz de farklı. Önemli olan insanın kendi yolunu bulması.

H. Koç– Efendim, bence durum biraz karışık. Şimdi diğer konu başlıklarında konuşmak belki daha kolaydır. Örneğin sağlıkla ilgili bir konuda doktorlar gelip, sağlıklı bir insan nasıl oluyor anlatabilirler sanırım. Ama insanın gezgin halini bir gezgin olarak anlatmak biraz zor gibi. Hele hele kadın olarak kendimi yollara vurmamı; çünkü herkese garip gelen bir davranış biçimi var ortada. Kadın genel olarak kendisine biçilen görevlerin üstesinden gelmelidir ve doğru olan da budur. Binlerce yıllık bir tabular zinciri var ortada. Eskiden Almanya'da kadınların görevlerini 3K olarak belirlemişler: *Kinder, kirche, küche.* Yani çocuk, kilise ve mutfak. Bugünkü şartlarda şöyle değiştirebiliriz: Moda, cazibe ve sadakat.

A. Ünsal– Bayan dergilerinde sadakat diye bir şey yok ama?

H. Koç– Aynı kalsın.

A. Ünsal– Nedense, yanlış bir "güçlü kadın" imajı Türkiye'de yayılmak isteniyor. Oysa asıl "güçlü kadın" sizin gibi olmaktır. İş hayatında başarılı olmak başka. Kadın böylece bağımsız olabilir ama güçlü olmak ne istediğini bilmektir. Dağcının yanında bir Tanrı bir de arkadaşları var belki, siz ise her gittiğiniz yerde farklı şeyler yaşıyorsunuz. Üzerinizde doğanın değil, insanın ve belki kendi kendinizin baskısı var. Güçlü kadın derken bunu kastediyorum.

H. Koç– Benim "cama yapışma sendromu" diye bahsettiğim bir durum var. Bisikleti tercih etmemin nedeni de bu sendromdan kurtulmak. Yıllar önce Nepal'de seyahat ederken böyle bir durum yaşamıştım. Katmandu'dan Pokhara'ya giderken yolda gördüklerim beni o kadar heyecanlandırmıştı ki, sürekli cama yapışık biçimde seyahat etmiştim. Sonunda bu işin bisikletle daha derinden yaşanacağına karar verdim. Bisiklet zor bir araç. Bazen insanı bezdiriyor.

Seyahatlerimdeki temel amaç; insanlara yakın olabilmek. Bisiklet bu amacımda yardımcı oluyor diyebilirim. Örneğin, Patagonya bölgesinde kilometrelerce yol katettikten sonra, sadece rüzgârın uğuldadığı bir toprak parçasında derme çatma kulübesinde yaşayan ihtiyar adamla tanışma ve onunla vakit geçirme ritüeli benim için çok önemli. Tekrar kadın meselesine gelince...

A. Ünsal– Ben sormadım, siz aldınız bu konuyu üstünüze...

H. Koç– Evet, çünkü bu konuda konuşmak istiyorum. Bugün kadınlar, çocuk, mutfak, ibadet üçgeninde değil belki ama ahlaki baskılar çerçevesinde evlerinden çıkamıyor. Şu ülkede sokakta kadın göremiyorum.

A. Ünsal– Çarşamba pazarına gidin, Beyoğlu'ndaki diskolara gidin; üniversiteye gelin beklerim, on öğrencinin altısı bayan... Sokaktaki kadından neyi anlıyorsunuz?

H. Koç– Hayatın içindeki kadını anlıyorum. Kadınlar, hayata direkt katılım konusunda hep geride kalıyorlar. Gördüğünüz gibi bu salondakilerin çoğu kadın. Konuştuğum tüm kadınlar bana hayallerinden bahsediyorlar ama gerçekleştirme yolunda hep çekingenler, korkuyorlar. Ama ben de bu ülkeden çıktım. Kadınlar hayal kuruyorlar, cesaretleri yok. Kendilerince sebepleri çok fazla; ekonomik bağımlılık, ahlaki nedenler vs. Kendimi onlara örnek gösteriyorum. İstiyorsan, buyrun meydan sizin. Kimse sizi durdurmasın.

Bugünün teknolojisiyle, dünyanın her köşesine ait görüntü ve bilgiye anında sahip olabilirsiniz. Başkalarının gözünden verilmiş görüntüler, tamamen sübjektif. Gerçekten yapılması gereken bire bir temastır. Gidilen yerlerin kokusu, duyumu ve insanın kendi gözleriyle orayı görmesi. Bu çok önemli. Bireysel tecrübenin yerini hiçbir şey tutamaz.

Londra'da bulunan kadın gezgin yazarlar grubuyla temaslarım var. Batı'da gezi yazarlığı çok köklü ve büyük bir sektör olduğu için farklı tartışmalar yapılıyor. Kadınlar mı, yoksa erkekler mi daha iyi gezginlerdir gibi... Özellikle son yüzyıl içerisinde kadınlar ciddi atağa geçerek erkek tekelinde olan bu olguyu tartışmaya sunmuşlardır. Kâşifler ve misyonerlerin uzantısı olarak gezen erkeklerin savunduğu nokta kadınların zorlu olan doğa parçalarında zayıf vücutlarıyla zorlanacakları ve işin üstesinden gelemeyecekleri yönündedir. Kadınlar ise, daha duyarlı ve derin seyahat hikâyelerinin kahramanları olduklarını savunuyorlar. Artık keşfedilmemiş bir metre toprak olmadığına göre kişisel keşifler öne çıkıyor haklı olarak.

Yeryüzünde keşfedilmedik, üstüne yazı yazılmadık, görüntülenmedik nokta kalmadı. Rehber kitapları her yıl tekrar tekrar düzenleniyor. İnternetten anında bilgi geçişi mümkün. Öyleyse bir seyyahı bu yüzyılda farklı kılan nedir? Kendi içinde yaşadığı yolculuktur. Doğduğu, büyüdüğü topraklarla, gezdiği farklı kimliklere büründüğü topraklar arasında yaşadığı geçişlerdir.

A. Ünsal– Hanımefendi konuya feminist ve şair olarak da yaklaştı ve en büyük yolculuğun kendi içindeki yolculuk olduğunu söyledi. Size gelince, sanırım kadın dağcılar da var?

N. Malıruki– Çok uzun zamandır var, hem de içlerinde çok iyi dağcılar var.

A. Ünsal– Dağcılık maddi kaynak isteyen bir uğraş, bunu nasıl karşılayabiliyorsunuz? Bir de doğada yalnızlık nasıl bir şeydir?

N. Malıruki– Sponsorluk konusu çok önemli. Türkiye nüfusunun neredeyse yarısı genç. Ekonomik problemler nedeniyle bu insanlar sanata, spora, edebiyata, bilime yeteri kadar eğilemiyorlar. Gazetelerde görürsünüz, Avrupa'da dünyada şampiyonluklar elde eden sporcularımız gün gelir pazarda limon satmak, hamallık yapmak zorunda kalır... Bu sistemden kaynaklanıyor.

Ben şanslı biriyim ama sponsor kullanmadan önce Rusya Dağcılık Federasyonu tarafından verilen "Kar Leoparı" unvanını aldım, bunun için de çok uğraştım. Üç sene boyunca Sovyet Asya dağlarında yedi arkadaşımın da ölümüne şahit ol

dum. Ondan sonra Yapı Kredi'yle Everest sponsorluğum başladı. Sponsor şirketler, hizmet vermek yanında, bu projeden ne geleceğini de ciddi ciddi takip ediyorlar. Onun için sponsor bulmadan önce projenizi sağlam temellere oturtmak durumundasınız. Türkiye'de sponsorluk işi şahıslarla çözülüyor, oturmuş bir sistem yok. Büyük şirketler sponsorluk konusuna çok da sıcak bakmıyorlar. Bu konu Türkiye'de yeni yeni yerini buluyor.

Doğada yalnızlık... Daha soyut ve düşünsel bir konu olarak yalnızlığa bakıyorum ve zevk alıyorum. Geziler ve tırmanışlar benim için iyi bir kaçış yolu. Yanımda birçok kitap götürüyorum. Bir yüksek irtifa tırmanışında insanın çok boş vakti olur. Kitap okursunuz, tavla oynarsınız veya bir uyku tulumuna girip düşünürsünüz. Bu bağlamda doğada yalnızlık çok rahat gerçekleşir. Telefon çalmaz... Ancak tamamen yalnız bir hayat sürmek de benim için çok doğru değil. Ama mutlaka kendimize vakit ayırabilmeliyiz. Kısacası bu ikisi arasında bir denge olmalı ve bu denge herkes için farklı sınırlarda olabilir. Önemli olan kişinin kendi iç dengesini oluşturmasıdır. Doğada, dediğim gibi, kapınızı çalan yok, alakasız bir telefon çalmıyor Zamanınız yalnızca size ait.

H. Koç– Sponsor bulmak çok zor. Kendini sponsorum olarak lanse eden medya grubu, sonuçta bir işverendi. Ama kendilerine sponsor dediler, öyle gitti. Benim bağlantılarım Nasuh'unki kadar güçlü değil. İlk başlarda sekreter bariyerini bile aşamazken, şimdilerde adımı biliyorlar. Hülya Koç dediğimde, "Kim o ya?" diyenlere, "Hani dünyayı bisikletle dolaşan kız var ya, işte o benim" dediğimde biraz gevşeme oluyor. Güney Amerika seyahati öncesinde tüm gezilerimi ben tamamıyla kendi paramla yaptım. Aslında çok büyük paralar gerekmiyor.

A. Ünsal– Ben izleyicilerin sorularına geçmek istiyorum, müsaadenizle. Buyurun...

İzleyici– Artun Bey, bugün Hülya Hanım'a yaptığınız müdahale hoşuma gitmedi. Hülya Hanım, kadınlara yakıştırılmayan bir işi yapıyor ve sorunlarını dinlemek isterdim. Siz feminist dediniz geçtiniz.

A. Ünsal– Ben bir provokatörüm...

İzleyici– Hayır, sokaklar gerçekten kara kara giysili insanlarla dolu. Renkli giyilmiyor, kırmızı ceket giyen erkek yok. Eve giderken bir bakın çevrenizdeki insanların yüzde sekseni, doksanı erkek. Türkiye'de yalnız seyahat eden kadının tacize uğrayacağı endişesi var. Seyahat ederken böyle bir tacize uğradınız mı?

H. Koç– İnsanların renkli giyinmeleri ruh halleriyle ilgili. Bu ülkede insanların renkli giyinmemesi üstünde durmuyorum. Ben özellikle pos bıyıklı ve kaşları kalkık erkeklerin çok olduğunu söylüyorum. Kadınlar da evlere hapsediliyor.

Tek başına seyahat eden bir kadın için potansiyel tehlike ne olabilir: Tecavüz! Şu ana kadar hiçbir seksüel şiddete maruz kalmadım. Ama ben İstanbul'da buraya gelene kadar bir sürü sözlü tacize zaten uğradım. Türkiye'de yetişen bir kadın olarak bu konuda çok tecrübeliyim, dışarıda rastladıklarım hiçbir şey değil.

Ayrıca bir kadın bisikletle gezerken erkeklerden bir adım önde oluyor. Çünkü ben gezdiğim yerlerde rahatlıkla evlere davet ediliyorum. Erkek olsam evlerine sokmazlardı. Kadınlar, eğer seyahat ederseniz kapılar size açık olacaktır bunu bilin.

İzleyici– Saçlarınızın kısa olmasının nedeni nedir?

H. Koç– Temizlik için ve belki korunma güdüsüyle. Erkek çocuğu gibi göründüğüm doğru... Ben zaten yolculuk sırasında bir kadın gibi gözükmüyorum.

N. Malıruki– Seyahatlerde cinsel taciz milyonda bir başınıza gelir. Olsa olsa çantanızı, paranızı çalarlar. Şu Beyoğlu'nda tecavüze uğrama riski, emin olun Afrika'dakinden, Hindistan'dakinden daha fazladır.

H. Koç– Korkularımız seyahate çıkmaya bir engel. Eskiden insanlar yaşadıkları yerden uzaklaştıklarında dünyanın kıyısından düşeceklerini sanırlarmış. Biz dünyanın köşelerini beyinlerimizde yaratıyoruz. Biz kafalarımızda birtakım korku köşeleri yaratıyoruz ve oralara mümkün olduğunca yaklaşmıyoruz. Aslında korkacak bir şey yok, tek yapacağınız kanat takmaktır. Farklı yerlere, coğrafyalara, kültürlere ve coşkulara ilk adımı atmak önemli.

İzleyici– Yaşadığınız ilginç bir anı var mı?

H. Koç– Milyonlarca var. Mesela Peru'da Titikaka Gölü'nden geçip Puno diye bir kasabaya gidiyordum. Yol hafifçe yükselip alçalıyordu, keyifle gidiyordum. Yolun sağında bir ihtiyar koca kavak dallarını sırtında götürüyordu. Beni gördüğü anda sırtındaki dalları attı ve yokuş yukarı peşimden koşmaya başladı. Adam baktım arkamdan geliyor. "Niye geliyorsun?" diye bağırdım ona. "Seni iteceğim" dedi. Bu mükemmel bir şeydi...

N. Malıruki– Ben de çok hoşuma giden bir hikâyemi anlatacağım. 1997 Ağustos'unda Elif'le birlikte buradan Katmandu'ya motosikletle gittik. İran'da Bam şehri var, eski, kumdan yapılmış bir şehir. Orada bir Alman bisikletçiyle tanıştık, konuştuk. Sonra birbirimize şans dileyip yollarımıza devam ettik. Katmandu'ya vardık. Elif döndü. Ben Tibet'e gittim, 8201 m.'lik Cho Oyu Dağı'na tırmandım ve sonra tekrar motosikletle Türkiye'ye döndüm. Aradan aylar geçti ve 8516 m.'lik Lhotse Dağı'na tırmanmak için tekrar Katmandu'ya gittim. Everest'le Lhotse dağlarının kamp yerleri aynı. Ana kampa 8-10 günlük bir yürüyüşle ulaşılıyor. En son 5150 m. yüksekliğinde bir dağda kulübede kaldık. O sırada içeri bir grup girdi. İran'da tanıştığım Almana yedi ay sonra bu küçük kulübede rastladım. Onun yolculuğu 11 ay sürmüş, 13500 km. yol yapmış bisikletle. İran, Pakistan, Hindistan, Nepal, Tibet, Karakurum ve Çin'e de gitmiş. Dedi ki, "Yolculuğum boyunca iki Türke rastladım. İkisi de sensin."

İzleyici– Sade, mütevazı halleriyle kürsüde oturan bu iki genç arkadaşı, kuzey ya da güney kutbunu keşfeden kâşifler kadar kahraman ilan etmemiz gerekir. Cesareti, o derin arzuyu, zahmetlerle, tehlikelerle, meçhulatla dolu bir geleceğe açılmayı ancak kahramanlık ruhu taşıyan insanlar becerebilir. Onun için, korkmadınız mı? tacizden çekinmediniz mi? soruları kahramanlara sorulmaz.

Artun Bey "Başkaları hayal ettiklerini anlatıyor, siz yaşamış, yapmış insanlar olarak anlatıyorsunuz" mealinde bir cümle söyledi. Ben bunu edebiyatçılara bir dudak bükme gibi algıladım. Oysa onlar da hayal ederek, beşerin ıstıraplarını ruhlarında duyarak, fikrederek, idrakin zevki yahut ıstırabı içinde eser vermişlerdir. Neden yalnız geziyorsunuz?

H. Koç– Zaman zaman ıssız yerlerde seyahat ettiğim doğru. Bu anlarda sürekli bir düşünme eylemi içinde oldum. Benim yalnız seyahat etmemin nedeni sosyal olabilmektir. Grup gezilerinde dış dünyaya kapanıyorsunuz. Hatta gördüğünüz insanları hicvederek gözlemlerinizi öğütüyorsunuz. Birden fazla olunca karşılaştığınız insanlar da korkuyor sizden.

İzleyici– Dünyayı dolaşan biri olarak globalleşme konusunda neler düşünüyorsunuz?

H. Koç– Globalleşme insanlık kültürünün renkliliğini yok ediyor. Ben isterdim ki elli yıl önce bu gezileri yapayım. Sudan, ABD'ce terörist ilan edilmiş bir ülke. Bir köşesinde savaş var, ekonomik ambargo var. Burada insanlar binlerce yıl öncesindeymiş gibi yaşıyor. Ben orada zaman tünelinde olduğumu hissettim. Bu kültürlerin globalleşme sonucu yok olmasından çok korkuyorum.

Bugün kent kültürü her yerde var. İnsanlar bana yönümü nasıl bulduğumu soruyorlar. Sanki bir bilinmeze pedal basıyormuşum gibi. Oysa karayolu ağı her yerde var, bu karayolunun ulaştığı her yerde kültürel anlamda bir Batılılaşma gözleniyor. Çok hızlı bir yıkım var. Belki elli yıl içinde pek çok dil yok olacak. Ben bu anlamda globalleşmeye karşıyım ve dünyanın çok hızlı bir şekilde kirlendiğine inanıyorum.

N. Malıruki– Globalleşmeyi ya da Batılılaşmayı bence yanlış değerlendiriyoruz. Yapılan her şey insanın yaşam kalitesini artırmak için yapılıyor. Dünya entropiye bağlı bir sistem içinde ilerliyor. Her şey değişime ve yok olmaya mahkûmdur. Kültürel değerlere, tarihe, coğrafyaya sahip çıkmak elbette gerekli ama bu boyutu da görmeli. Globalleşme doğru ama yöntemi yanlış. Sudan örneğinde insanlar açlıktan ölüyor, eğitimsizlik var, bir de bunu görmek lazım.

H. Koç– Buradaki açlığın temel nedeni savaş. Güç ve otorite kaygısında olan taraflar halkı yok ediyor. Batılılaşmaya karşı duran taraf ile globalleşmeyi dünyaya yaymaya çalışan diğer taraf sivillerin acılarını görmezden geliyor.

Seyahatlerimin temel bir misyonu yoktur. Bence gezgin evrensel bir insandır. Benim kimseye bir mesajım yok ya da Türk bayrağını taşımak gibi bir görevim de. Ben sadece fotoğraf çekip, yazıyorum.

A. Ünsal– Siz ne diyeceksiniz?

N. Malıruki– Özünde Hülya'ya katılıyorum ama ben biraz daha sorumluluk hissediyorum. Bir potansiyelim varsa içinde yetiştiğim bu ülke için kullanmak istiyorum. O nedenle çantamda mutlaka Türk bayrağı taşırım.

H. Koç– Efendim, bir gezgin zaten doğduğu, yaşadığı toprakların insanıdır ama o evrenseldir. Bunu milli değerlerle yaptığını söyleyenler bence işin cılkını çıkartıyorlar.

A. Ünsal– Burada yanlış frekans var. Bir dağa tırmandığınız zaman bütün dağcılar ülkelerinin bayraklarını asıyorlar.

H. Koç– Tabii ki...

A. Ünsal– Emin olunuz, özellikle iki dünya savaşı arasında yapılan seyahatlerin, Malinezya Adası'nda, Afrika'da yapılan antropolojik araştırmaların ve hatta yüzyıllar önce İtalya'dan Çin'e uzanan Marco Polo'nun stratejik ya da ticari amaçları vardı.

Malinowsky'nin Trobriand Adaları'nda, Ruth Benedict'in Japonya üzerinde yaptığı veya Margaret Mead'in Samoa Adaları'nda yaptığı araştırmalar birer klasiktir. Seyahat ve bilim el ele.

Sizin orada Türk bayrağı çıkarmanız sadece bir koşuldur. Yoksa "en büyük Türkiye başka büyük yok" diye değil. Neyse, saat dokuz oldu. Hiç soru sormamış iki kişiyle bitirmek istiyorum.

İzleyici (Ferhan Gürbüz)– Yurtiçinde ve yurtdışında bisikletle veya otostopla seyahatler yaptım. Rehberim. Dolaştığım yerlerde hep bir Türke rastlamak istiyorum. Bu merakı uyandırmak için neler yapmalıyız? Asıl sorun eğitimde değil mi?

H. Koç– Tabii ki eğitimde yatıyor. Merak eden insan zaten kendini eğitmiş insandır.

N. Malıruki– Burada bulunmamızın nedeni de sizleri teşvik içindir. Söyleşilerle, kitaplarla, dia gösterileriyle seyahati teşvik ediyoruz. Özellikle medya bu konuda daha etkili olacaktır.

İzleyici– Artun Bey, siz çok gezdiniz mi?

A. Ünsal– Elbette. Çok gezdim, ama önce kafa yapımla gezdim. Anneannem Giritli olduğu için seyahate önce kendi ailemizle çıktık. Aile ortamında bir dışa dönüklük vardı.

Ben 12 yaşımda, babam 42 yaşında, oğlum 1 yaşında yurtdışına çıktı. Bunda seyahatin demokratikleşmesinin de payı var. 12 yaşımda Pakistan'da Peşaver'e gittim, 29 yıl sonra da gazeteci olarak gittim. Sonra 19 yaşımda Atina'da genç milli oldum. Atina'daki Yunanlılarla İstanbul'daki Rumların farklı olduğunu gördüm. Fransa'daki Afrikalılarla, Afrikalılar arasında apayrı kafa yapıları gördüm.

Gerçek Türkü de kendi ülkesinde görürsünüz. Bir Karadenizliyi, bir Egeliyi de kendi yöresinde tanımak lazım. İstanbul'da bu insanlar transformasyona uğruyor.

Şimdi globalleşmeyi bırakalım acaba dünya insanı önümüzdeki yüzyılda tek tip mi giyinecek, konuşacak, yiyecek? Ben iyimserim. Gayet renkli, ayinler yapılacak... Her biri değişik bir form ve çizgide. Dünya insanının hayata bakışı farklılık göstermeyi sürdürecek.

En büyük tehlike bizim gibi ne Doğu ne de Batı olabilen ülkeler içindir. Ben en çok Türkiye'yi düşünüyorum. Bizim kültürel dejenerasyona uğrama riskimiz çok yüksek. Beni korkutan bu. Onun için önce Türkiye'yi gezmenizi öneririm bir an önce. On yıl sonra göremeyeceğiniz çok şey var. Bakırdan plastiğe çabuk geçtik. Yangında kurtarılacak en önemli şey Türkiye... Bunda gayet samimiyim. Ben 29 yıl sonra aynı Pakistan'ı buldum, Hindistan'ı buldum. Fakat Türkiye'de bunu göremiyoruz.

İzleyici– Everest'e çıkan kaçıncı kişisiniz?

N. Malıruki– Ben 592. kişiyim. Şu anda sanırım bu sayı bini buldu.

İzleyici– Zirve nasıl?

N. Malıruki– Meyilli bir arazi zirve. Sonuçta zirve 10 metreye 5 metrelik bir alan.

A. Ünsal– Efendim, sanırım hayatta gerçek işleri yapanlarla yapılan söyleşiler güzel oluyor. Epeyidir bu kadar uzun saate kalmamıştık, kimse de çıkmadı. Sizleri alkışlıyoruz.

N. Malıruki– Teşekkürler...

H. Koç– Teşekkür ederiz...

"oyuncu"

13 Nisan 1999

Yönetici: Artun Ünsal
Konuşmacılar: Ahmet Güngören, Orhan Alkaya

Artun Ünsal– "İnsanın Halleri" sürüyor. Oyun, oyuncu, oynamak... Bu akşamki toplantımızda yönetmen Orhan Alkaya var. Son yönettiği oyun, bugüne kadar kimsenin anlamadığı, gelecek yüzyılda da kimsenin anlamayacağı *Godot'yu Beklerken*. Herkesin Godot'su farklı olduğu için evrensel ve farklı bir oyun. Antropoloji eğitimi almış, tiyatro antropolojisi uzmanı, öğretim görevlisi Ahmet Güngören de burada. Son kitabı *Cadıların Günbatımı*. Oyuncularımızla birlikte konuya uygun bir çerçevede oynayacağız.

Homo ludens (oynayan insan) denmesi boşuna değil, eğer yaşam bir oyunsa. Çocukken herkes oyunu sever. Oyunun tarifini, karşılıksız eğlenmek, dinlenmek için yapılan bir eylem, diye de alabiliriz. Çocukken hepimiz çeşitli oyunlar oynadık, baktık ki sevimli kedimiz de oyuncu, "Bu hınzır oyuncudur" dedik. Bu neşeli, keyifli oyun görüntüsünün altında bir yaşama hazırlık yok mudur? Bir belgeselde izlenen kedi yavrusunun oyunlarıyla aslan yavrusunun oyunları aynıdır. Bu, yaşamın yan odasında yaşama bir hazırlıktır. Bir sporcu gibi yaşama idman, hazırlık...

İdeolojik oyunlar da vardır. Birçoğumuz oynadık, bilmeden. Mesela Monopoly Bu oyunda bir çeşit kapitalist eğitim veriliyordu. Şans size isabet ediyordu. Oyuncu Türk milleti, at yarışlarına, spor toto ve lotoya çok düşkün. Ne diyorlar, şans oyunları, talih oyunları. Bu da yaşamın bir parçası. Kısacası bir ihtiyaç.

Oynamak, oyuncak ve oyun kelimeleri dilimize öylesine yerleşmiş ki, örneğin kendi oyunumuza yenik düşebiliriz, başkasını oyuna getirebiliriz, oyuna gelebiliriz yahut düşebiliriz. Kimimiz iddialıdır, büyük oynar. Aşk oyunları, evlilik oyunları oynamıyor. Kimi yerde de savaş oyunları oynanıyor. 68'in sloganı "Savaşma seviş" değil mi? Bir oyundan bir oyuna geçelim yani..

Oyuncu üstünde de durabiliriz. Mahir bir oyuncu, usta bir oyuncu olabilir, kafasını fiziğiyle birleştiren bir oyuncu olabilir. Oyunsever bir kişi olabilirsiniz. Freud "Oyun, bir keyifsizliği keyife dönüştürmektir" diyor. Fransız Bergson, Üçüncü Cumhuriyet'in meşhur filozofuydu biliyorsunuz, "Komedi, yaşamı taklit eden bir oyundur" diyordu. Yaşamı taklit edeceksek oyunu kazanmak zorundayız, kaybetmeyi kimse sevmez. Ne derler? Oyun bitti!

Sanatla oyun arasında bir bağ var. Sanat da serbest bir oyun değil mi? Kurallar akla geliyor hemen. Kurallara uyuyoruz ya da hile yapıyoruz, mızıkçılık yapıyoruz. Çocukken bilye oynamanın toplumsallaşma açısından önemini biliyoruz. Fransız psikolog Paul Guillaume sanatla oyun arasındaki ilişkiyi şöyle vurguluyor: "Bu serbest bir oyun, birtakım hisler uyandırıyor, fikirler uyandırıyor. Her ikisi de *fiction*'la yaşar. Belirli kuralları vardır ve sanat da oyun da pratik değerleri hiç umursamaz." Gerçek sanatçı da aslında alışılmış koşulları, kuralları çiğnemekte tereddüt etmez. Yaratısı, hisleri, fikirleri birleşir ve kendince bir oyun oynar.

Oyuncu dediğimizde mesleğini icra eden aktörü de düşünebiliriz. Öyle aktörler vardır ki "oyun keserler", güle oynaya, doğal bir şekilde oynarlar. Teatral bir tarzda değil, başkalarına çok zor gelen bir oyunu yetenekleri sayesinde doğallaştırarak oynarlar. Tiyatrocuların bazıları sağlıklarıyla oynuyorlar, kelimelerle oynuyorlar. Oyun, çocuk için nasıl bir cennetse yaşayan insan için de günün cehenneminden kurtulma fırsatı olabilir.

Ahmet Güngören– Oyun deyince, Artun Bey'in bahsettiği *homo ludens*'ten yola çıkmak konuyu sistematize etmek açısından sanırım doğru olacak. Oyuncu insan, insanın oyunculuk özelliğinin evrensel bir yönü olduğunu vurgulayan bir terim. Onu başka *homo* tanımlarıyla birlikte ele almak iyi olur. İnsanın farkını, insanın diğer canlı türlerinden farklılıklarını ortaya koymak insanlık düşüncesinde önemli bir çıkış olmuş. Bunlardan en yaygını *homo erectus*. İnsanı hayvanlardan ayıran ilk özelliği iki ayağı üzerinde durmasıyla ortaya çıkıyor. İki ayağı üzerinde durmanın çok önemli iki getirisi var: Birincisi, insanın

iki ayağı üzerine durması kafatasının ve beyninin gelişimine yol açıyor. İkincisi de, alet yapabilir olması *(homo faber)*.

Beynin gelişimiyle *homo sapiens* (düşünen insan) ortaya çıkıyor. İnsanın bu düşünme özelliği onu diğer bütün canlılardan ayırıyor ve yapayalnız bırakıyor. Bunun bir de karşıtı var. İnsan sadece gerçeklerle değil düşlerle de yaşayabiliyor. Antropologlar bunu *homo dreams* (düşleyen insan) diye tanımlıyorlar. Ama bu özellik onun şizoid ve paranoid özelliğini de oluşturuyor, yani insan düşüncesinin hastalıklı yanlarını oluşturuyor. Bütün bu özellikler insanı diğer canlılardan ayırıyor.

Konumuza dönersek, *homo ludens* insanın birçok canlı türüyle paylaştığı bir özellik. Oynama edimi son derece evrenseldir. İlkel ve geleneksel toplumlarda oyunun kutsallıkla bağlantısı var. Oyun tamamen ayinsel bir özellik taşıyor. Çünkü oynama, gündelik yaşamın acılarından, problemlerinden ve hayatın kaçınılmaz olarak ölümle noktalanması gerçeğinden de sıyrılışı getiriyor. Bir kere oyunun kendine özgü bir mekânı vardır. Bu mekân bir çizgiyle de belirlenebilir. Her oyunun bir süresi var ve bu süre başladığında günlük yaşamın zamanı duruyor. Her oyunun kuralları var çünkü oyun aslında insanların ortak tasarımı, kurmacası. Kuralları tanımadığınız anda oyun bitiyor. Oyunbozan, bir oyun için en tehlikeli kişi. Her oyun bir estetik kusursuzluk arayışıdır. Estetik haz çok önemlidir. Ayin ve büyüde de estetik öğenin insan üzerinde yarattığı derin etki arayışı vardır. Dolayısıyla yaşamın kusurluluğuna karşı oyun, kusursuzluk amacını güdüyor. Bir de her oyuncunun, oyunun vereceği hazdan başka bir amaç gütmemesi esası vardır.

Günümüzdeki oyuna baktığımızda çok büyük bir çatlak görüyoruz. Çarkıfelek gibi programlar sanal bir katılım yaratıyor. Artık bütün oyunlarda oyunun kendisinden başka bir çıkar arayışı egemen. Günümüzde oyun kendi amacını yitirmiş durumda.

A. Ünsal– Evet Ahmet Bey burada çeşitli insan tanımları yaptı. Ben bunlara bir de *homo economicus*'u ekleyeyim.

A. Güngören– Evet, *homo economicus*, günümüzde *homo ludens*'e galebe çalıyor.

A. Ünsal– Oyunun mekânı, ilkel toplumdan günümüze geçişte yerinde bir vurgulamaydı. Oyunun doğal bir haz olduğunu fakat bazen bir endişe de olduğunu kabul etmemiz lazım. Örneğin kumarda hem haz, hem endişe var. Belli bir doyum arayışı yanında yeni bir yaşam arzusu da var.

A. Güngören– Burada benim unuttuğum önemli bir noktayı belirttiniz. Oyunun asıl amacı, oyun bittikten sonra yaşama tazelenmiş olarak başlamaktır. Yani kusursuzluk beyine yerleşince gündelik hayatın kusurları ve problemleri tahammül edilebilir oluyor. Bu oyunun ayinsel özelliği. Her oyun bir tür yeniden doğuş getiriyor ama bu nitelik günümüzde ne kadar geçerli o da tartışılır.

A. Ünsal– Oyun ya fiziksel ya da beyinsel oynanıyor. Kimse oyuna zorlamıyor ama kendinizi oyuna kaptırıp haz alıyorsunuz. Ama oyun deyince *Atları da Vururlar* filmini de hatırlayacağız. O da bir dans yarışmasıydı, bir oyun ama arkasından 1929 Amerika'sındaki ekonomik buhran ve birbirine dayanmaya çalışan bir çift vardı. Burada haz yok, acı vardı.

Demek ki, normal bir oyun tarzında haz egemen fakat ekonomi açısından baktığınızda meselenin haz tarafıyla kimin oynadığı belli olmuyor. Şimdi siz burada devam etmek ister misiniz, yoksa, aynı zamanda şairsiniz, bir şair, bir tiyatrocu olarak oyunu irdelemek mi istersiniz?

Orhan Alkaya– Oyun oynamanın bir tadı vardır ve o tat oyunun içinde gerçekleşir. Önce isterseniz hakkım olduğunu düşündüğüm bir düzeltme yapmak istiyorum. Artun Ünsal *Godot'yu Beklerken*'in hiçbir zaman anlaşılmayacağını söyledi.

A. Ünsal– Güzel olan da bu!

O. Alkaya– Şöyle bir düzeltme yapalım. Bir önyargıyı bizim çalışmamız yerle yeksan etti. O da "Beckett anlaşılamaz" önyargısıydı. Beckett basbayağı anlaşıldı ama ne anlaşıldığı apayrı bir şey. O her sanat eseri ve hayattaki her olgu için de söz konusudur.

Bu yapıtın bazı özellikleri var. İlk versiyonu Fransızca yazılmıştır ve ilk defa sokak dilini kullanır. Yapılan bir ankette 20. yüzyılın en önemli tiyatro oyunu olarak gösterildi. Ama hep bu bilinemezlik efsanesiyle düşünülür *Godot'yu Beklerken*. Bir baş-

ka özelliği, iki adamın ne olduğunu tarif edemedikleri insanı tanıyıp tanımadıkları konusunda iki noktada tanımadıklarına ve hiç görmediklerine dair ipucu vardır oyunun içinde. Bu tanımadıkları birisini beklerken sürekli çocuk oyunları oynarlar. Oyunun oturduğu dramatik aksiyon temeli çocuk oyunudur. Yani hem sokak dilini kullanan hem tamamıyla çocuk oyunları üzerine kurulmuş olan bir yapıtın efsanevi bir bilinemezlik örtüsü altında kalması son derece ilginç 20. yüzyılda. İki büyük savaş görmüş bir yüzyılın bilincinde sokak dilini doruğa çıkartmış ve çocuk oyunlarını ön plana çıkarmış bu oyunun bilinemezlik efsanesine bir mim koyalım ve buraya sonra dönelim, 20. yüzyılın perspektifini koymak için ihtiyacımız olacağını düşünüyorum.

Ahmet konuşmasında geniş bir biçimde açıkladı. Ben tam komprime bir tarifi not ettim. Bu *homo ludens* kavramını ilk defa teorize eden Huizinga'nın bir oyun tarifi vardır: "Oyun özgürce razı olunan, ama tamamen emredici kurallara uygun olarak belirli zaman ve mekân sınırları içinde gerçekleştirilen, bizatihi bir amaca sahip olan, bir gerilim ve sevinç duygusu ile 'alışılmış hayat'tan 'başka türlü olmak' bilincinin eşlik ettiği, iradi bir eylem veya faaliyettir." Huizinga tabii ki *homo ludens* kavramını güçlü kılacak argümanlar bulmaya çalışmıştır. Buradan baktığımızda oyun olmayan herhangi bir şeyi bulmakta çok zorlanırız. Burada oyun yan anlamlarıyla birlikte tasnif edilmiştir. Aslında oyunda aslolan, bir gösteriyi hayata geçirmektir, bu da süreç içinde gerçekleşmiştir.

Antikiteye gelene kadarki süreçte önce ilkelin oyun oynama hali var; ritüeller, törenler. Doğum, ölüm, evlilik, bolluk bereket vb. İlkelin oyun oynama haliyle olmak hali arasında bir cahillik hali vardır, Huizinga'ya göre.

Aslolan bir ihtiyacı ortaya koyacak gösteriyi örgütleme halidir. Tiyatro oyununun içinde bilinmeze karşı bir savaş vardır. İnsan için doğum ve ölüm kesin, kutsal bir anlamla "mutlak" Bu ikisinin arasında herhangi bir kesin tarif edilebilir, bilinebilir bir durum yok. Ortadaki durumlar insan tarif ettikçe var. Dolayısıyla oyunun son derece dilsel olduğunu söyleyebiliriz. İnsanın tarifleri ve kavramlaştırmalarıyla ilintilidir. Eski Ahid'in Tekvin

bölümünde yaklaşık olarak şöyle der: "Yaradan, Âdem'in karşısına yaratıklarını getirdi. O, onlara birer ad verdi ve bundan sonra onların adı o oldu."

İnsanlık tarihine baktığımızda, tarif edebildikleriyle kurduğu ilişkide buluyoruz insanı. İnsanın kendisiyle tarif edebildikleri arasında çok büyük boşluklar, derin yarıklar var. Bu yarıkların doldurulduğu bir imkân alanı temsil, oyun alanı. Huizinga içgüdüsel oyuncudan kutsalın oyuncusuna geçer. Orada kastların oluştuğunu, insanların inançlarına göre kümelendiğini ve bu kümelerin kendi içlerinde temsili bir görev bölümü gerçekleştirdiğini, aktörlerini belirlediğini görüyoruz. Rahip bir aktör, törenin baş aktörü. Şaman törenlerinde de hep bir sahne oluşturulur. İnsan kendi kavrayışının ve proporsiyonunun içinde tarif edemediği evren oluşu küçük mekânlar yaratarak gerçekleştiriyor.

Yine Huizinga "İbadet, ciddiyetin en kutsal biçimidir" der ama "Acaba oyunun da en güzel ve en kutsal biçimi olabilir mi?" diye de sorar. Kutsal olandan antiketeyle birlikte seküler bir anlayış doğar. Tiyatro sanatının doğuşudur bu.

Önce ozan-oyuncu çıkar. Ozan-oyuncu, söylediği metni yazan insandır aynı zamanda. Ozan-oyuncuyla aynı dönemlerde Yunan tiyatrosunda koro baş aktördür. Koronun dinlenmesi sırasında ahaliyi oyalayacak olan birey oyuncudur. Bu eğlendirici kişi birey oyuncunun arketipidir.

Huizinga "Oyun, ilkelin, çocuğun ve şairin alanıdır" der. Burada Godot meselesine dönmek mümkün. *Godot'yu Beklerken*'deki bu kadar gündelik hayata ilişkin olanın, çocuğa ait olanın yabancı karşılanmasının altında sanırım *homo economicus*'un artık giderek üzerimizde baskı kurmasının, düşlerimizin alanını işgal etmeye başlamasının büyük payı var. 20. yüzyılın bir problemi; travmatik bir yüzyıl çünkü. Bu yüzyılın nereye gideceğini çözemiyorum ama insanlık tarihinin 1920'ye kadar olan sürecini bir kenara atın, 1920'den sonra bütün o süreç darmadağın olmuştur. Hâlâ bunun sonuçlarını toplayamıyoruz. Bu kadar insanın ölmesinin, 6 milyon insanın sadece Yahudi olduğu için ölmüş olmasının sonuçlarını hâlâ taşıyabildiğimizi zannetmiyorum. Antik tiyatroda bir kavram vardır: Dramatik

aksiyonun maskesi... Neredeyse bütün 20. yüzyılın bu dramatik aksiyonun maskesiyle yaşadığını bile söylemek mümkün.

Artun Bey'in sözünü ettiği "kafasını fiziğiyle birlikte kullanan oyuncu" kavramında tamamen yabancılaşmanın yabancılaşması durumu var. Aslında bunun tersi irrasyonel bir önermedir; kafasını fiziğiyle birleştiremeyen oyuncu olur mu?

A. Ünsal– Ben spordan örnekle...

O. Alkaya– Tabii tabii ama, insanların yeteneklerini bir bütün olarak görmeyip, onu tasnif edip, parçalara ayırıp ve onların hiçbirinden de tam anlamıyla hoşnut kalmadığınız zaman...

A. Ünsal– Şöyle desek, diyelim ki Beşiktaşlı Mehmet var. Sınırlı fiziğini futbol zekâsıyla birleştirdiği zaman daha komple bir futbolcu olur. Ya da tiyatrodan örnekle, çirkin jön... Bunlar yüzeysel yorumlar, derin olarak almayın.

O. Alkaya– Tam tersi bunda derin anlamlar olduğu için işaret ediyorum. Bu "kafasını fiziğiyle birleştiren oyuncu" kavramında oyunun masumiyetini bozan bir yan var. Bu tarif 20. yüzyılda oyunun masumiyetinin bozulduğunu gösteren bir örnek. Tıpkı *Godot'yu Beklerken*'in anlaşılamazlar kategorisinde olması gibi...

A. Ünsal– Şifo Mehmet'in oyunuyla eskiden köylerde bir kemikle oynanan aşık oyununu da, borsadaki oyunu da düşünmemiz gerekir. Dediğiniz gibi, korodan çıkıp bireyselleşiyor ve bireysel giderek dominantlaşıyor. Ben zaten şiirde, edebiyatta, olsun, dinin, korkuların, endişelerin bir yerde kendini bizim "sanat" dediğimiz, aslında sanat olmayan uğraşlara da getirdiğini görüyoruz. Mağara resmi Picasso'yu kıskandıracak bir netliğe ve beceriye sahip ama o işi yapan gerçekten sanatçı mıydı? Yoksa doğa karşısındaki güçsüzlüğünü, avcı toplumunun belirsizliğini duvarlara çizerek bir güvence mi arıyordu? Bizim sanat olarak baktığımız onlar için bir tapınmaydı belki.

A. Güngören– Mağara resmi yapan kişi de, oyunlarla yaşayan ilkel kişi de aslında bir sanatçıyla aynı tavır içindeydiler. Bence burada profesyonel sanatçıyla onlar arasında ayrım gütmemek lazım. Çünkü zamanın sonsuzluğu ve bunun karşısında birey olarak zavallılığını bir tür sanatla çizme girişimidir bu. Bütün otantik toplumlarda oyuna katılma her bireye özgü bir

olay. Orada oynayanlar ve seyredenler ayrımı yok. Site devletinin ortaya çıkmasıyla bir ayrım var. Tragedya, diyonizyak ayinlerin site devletince evcilleştirilmiş, kurallara bağlanmış şekli olarak nitelenir.

İkinci büyük kopma, Orhan'ın da dediği gibi 1920'lerden sonra oluyor. Birincisi, oynayanlar ve izleyenler ayrımı çok net olarak kopuyor. Oyuncular profesyonelleştikçe izleyici tamamen edilginleşiyor. Bu insanlık tarihindeki en radikal kopmadır. "Düşleyen insan" ve "oynayan insan" Düşleyen insan, devlet ve medya tarafından biçimlendiriliyor. Aslında 1980'lerden sonra insan *sapiens* olma durumunu da bilgisayarlara delege etti. Bir çocuk, ineğin önce resmini görüyor sonra kendisini. Bu işte bütün insanlık tarihinin en köklü devrimi. Dolayısıyla oyuncu yönünü de başkalarının oynadığı oyunla tatmin ediyor. Ben holiganizmdeki agresifliği de burada görüyorum.

A. Ünsal– Yani şiddet ve korku filmlerine gösterilen yoğun ilgiyle de bunun ilişkisi var mı?

A. Güngören– O da *homo damens*'le ilgili. Yani kendi korkularını ve kâbuslarını dışsallaşmış biçimde ekranda görmek rahatlatıcıdır. İzleyici şizofren değilse, izlediğinin sinema olduğunu her zaman fark eder.

A. Ünsal– Oyunun sosyolojisinden çok oyuncu gözüyle bakarsanız?

A. Güngören– Buraya getirmek istiyorum. Hepimiz oyuncu olmamız gerekirken oyunculuğun profesyonelleri oluşmuş durumda.

A. Ünsal– Mesela maske kavramı... Japonlar ve Çinliler neden abartılı maske ihtiyacını, kostüm ihtiyacını duyuyorlar ve hatta kadın rollerini bilinçli olarak erkeklerin oynaması gerektiği üzerinde duruyorlar? Geleneğe bu kadar bağlı kalmak sağlıklı mı? Bir de bugün oyuncu olmanın bedeli ne? Çünkü normal oyun kavramında bir bedel olmamalıydı.

O. Alkaya– Oyunun katı ve belirgin kuralları vardır. 20. yüzyıla kadar geleneksel karakterler daha belirgindi. Bütün sanatlarda ortak ifade biçimlerinin belirginleştiğini görüyoruz. Bu kavrayış ortaklıklarıyla sanatla toplum arasındaki iletişimin çok daha güçlü olduğunu görüyoruz. Geleneksel Japon şiirinde

her sözcük tek, net bir anlama sahip. Yahut bizim divan şiirimizdeki maznunlar... Bugünkü karşılığı imge ama bugünkü gibi özgürce kullanma imkânı yok.

Geleneksel tiyatroda da her tipin rolü belliydi. Maske de bütün ülkelerin tiyatro geleneklerinde var, rolleri çok belirgin kılıyor. Bir dragon... Maskenin devamı maske makyajdır. Çin operası tamamen maske makyaj üzerine kuruludur. Kimin memnun, kimin acı çeken, kimin hizmetçi olduğunu maske makyajla görürsünüz. Keza duyguları ifade etmede işe yarar.

20. yüzyılda kapitalizmin insanı ayrıştırmasının ve insanı emeğiyle mesafeli kılmasının sonucu sanatta artık ekoller, akımlar, ortak kavrayışları mümkün kıldı kodlar ortadan kalktı. Bireyin önü açıldı ama kitlelerle sanat eseri arasında da çok büyük zayıflamalar oldu. Sanatın toplumsal hayat üstündeki etkinliği geriledi. Sanat, belki tek tek bireyler üzerinde daha fazla etkili oldu ama dediğim gibi topluluklar karşısında etkisi azaldı.

Oyunculuğun bedeli... Bir kanalda popülerleşme bir tarafta ibadete dönüş var. Özellikle Grotovsky'yle başlayan, Barba, Suzuki, Amerika'daki Living Theatre... Bunların oyuncuyu kavrayışında seküler bir kutsallık var. Tekrar ilk oyuncuyu arayış var. Suzuki, oyuncularını Togo'da bir kampta yaşatıyor. Living Theatre, yıllarca kırlarda komün halinde yaşadı sonra gösteriye döndüler. Örneğin 20. yüzyılın en büyük tiyatro adamı Grotovsky hakkında internette sadece iki sayfa var. Çünkü bir köyde yaşadı o, kimseyle görüşmedi ve bir oyunculuk araştırması yaptı.

Oyunculuğun bir kanadında nemalanmak, ünlenmek vardır. Yani tiyatroyu yedeğinize alır hiç seçim yapmadan kendinizi dizi filmlerin içine atarsınız, ciddi paralar kazanırsınız. Yeteneğinizle ulaşabileceğinizden öte paralara ulaşırsınız. Ya da kendinizi bir ibadet yaparcasına mesleğinizin derinliklerine bırakırsınız. Bu, kendinizle tanışmak, bedenininiz imkânlarını keşfetmektir. Bedeninizi zihninizle en uyumlu hale getireceğiniz bir varoluş araştırmasıdır, bu anlayış. Bedeli ağırdır bunun. 20. yüzyılda çeşitli oyunculuklar bir arada yaşıyor.

A. Göngören– Sanal oyuncular da var artık. Belki ileride ideal insanların fotoğrafları bilgisayarda oynatılacak ve Hollywood oyunculara büyük paralar vermeyecek.

A. Ünsal– Oyuncu ne oluyor peki?

A. Güngören– Oyuncu yok oluyor. İşte gerçek final bu. Orhan'ın bahsettiği Grotovsky, bu tehlikeyi görüp tiyatronun ve oyuncunun işlevini tanımladı. Grotovsky, oyuncuyu, kendi özündeki "oyuncu"yu "insan"ı keşfe çıkmış biri olarak tanımlıyor ve ona "kutsal oyuncu" adını veriyor. Ama bu kutsal oyuncu bir anlamda karşısında kutsal seyirci bulması lazım. Grotovsky bu nedenle küçük tapmak gibi küçük tiyatrolar önerir. Bu oyuncu, kendisiyle gerçekten yüzleşmek isteyen bir seyirciye hitap ediyor. Grotovsky bu seyirciyi de bulamadı.

A. Ünsal– Günümüzde oyuncuya işi veren kişi önünde, *casting* karşısında oyuncunun durumu nedir? Bir de insanları oynatanlar, yönetmenler var. Acaba bu durumda aktörler için kıyamet mi yaklaşıyor?

A. Güngören– Bu kehanet olur ama Bill Gates'in geliştirdiği sanal oyuncu var. Bilgisayarda ideal oyuncu yaratılacak. Belki o noktada Grotovsky'nin istediği seyirci ortaya çıkacak. Şu anda kitlelerin bir şikâyeti yok. Aslında oyunun, düşlerin bol olduğu ve ucuza satın alınabildiği bir dönem. Çocuklara da düşleri prefabrik olarak sunuluyor.

O. Alkaya– Casting çok eski. Mesela herkes şaman olamaz. Şu oturumda da bir *casting* vardır. Biz şuraya geçsek bizi bu kadar uzun konuşturamazlar. Ne olur, topluluk memnun kalmazsa terk eder. Kavuklu ya da pişekârın kim olacağı bellidir, sesinden, ses tonundan. *Casting*, oyunun toplum için ikna edici olmasını sağlar. *Hollywood*'da bugün her karaktere uygun tipler vardır, onları üretmiştir. *Casting*, bizim tiyatroyu, oyunu tarif edebildiğimiz andan başlar. Çocuklar arasında da birileri ebe olur, liderler öne geçer, topu olan kaptan olur çok yeteneksizse hiç değilse bir kere oynatılır. Yani topu olmak da az şey değildir.

A. Ünsal– Oyunu birlikte oynayalım dedik arzu ederseniz siz izleyenlerle de birlikte oynayalım, sorularınızla...

İzleyici– Oyuncular izleyiciye daha iyi oynamayı mı öğretirler yoksa oyun oynadıklarının farkına varmayı mı sağlarlar? Bu nasıl bir ilişkidir?

O. Alkaya– Oyuncunun sahnedeki varlığı her dönemde son derece nettir ve izleyici kabul eder bunu. İzleyici ilk elde bir

ayine katılır, kutsalda inanışın ve beklentilerin törenine katılır. Tiyatroda, özellikle ilk dönemde haberdar olma niteliği vardır. Olimpos'ta neler oluyor, tanrılar katında neler olmakta gibi güncel beklentiler içindedir ki o artık iktidarla halkın beklentilerinin ayrılmasıdır.

Geleneksel tiyatroda ve özellikle Brecht'te oyuncu seyirciyle diyaloğa girer, ona sataşır ve sahnedekinin bir oyun olduğunu hatırlatır. Oysa natüralist tiyatroda tamamen oyunun oyun olduğunu seyirciye unutturma başarısı gözetilir. Yani gerçekliği tarif ediş biçimleri bunlar. Biri oyunun altını çiziyor, diğeri sahnede oynananın tek gerçeklik olduğunu duyumsatmaya çalışıyor.

Daha sonra Stanislavsky aksı ve onunla tartışan akslar üzerinde devam etti oyunculuk. Bir de Grotovsky'yle birlikte sekülarize ötesi kutsalı arayan oyunculuk... Yani oyuncunun sahnede olma hali her durumda hissettiriliyor. Bu böyle olmasa zaten izleyici de izleyici olma rolünü gerçekleştiremez. İzleyici oyunla, çerçevelenmiş mekânla ilişki kuramaz. Seyirci de belli bir durum içinde izlemek zorundadır yoksa her şey anlamsızlaşır. Amaç bir anlam arayışıdır oysa. Kusursuzluğu arayan sanat, aslında ölümsüzlüğü aramaktadır.

İzleyici– Amatör ruh var mıdır?

O. Alkaya– Böyle bir şeye inanmıyorum ben. Aslolan insanın kendi varoluşuyla kurabildiği ilişkidir.

İzleyici– Kuralsızlık da oyunun bir parçası olamaz mı? İlkel toplumlar ve modern toplumlar için oyunda mutluluk nihai amaç mıdır?

A. Güngören– Şimdi kural, bir uzlaşma sonucu ortaya çıkar. İlkel toplumda oyun aslında bir tür ayin. Kurallar gelenekle, atalardan aktarılan kurallar. "İlk insan" sadece bir soyutlama, biz insanlık tarihini kültürle biliyoruz. Kültürleşme sürecinde kurallar ortaya çıkıyor. İnsanın doğayla ilişkisinde ve toplumsal örgütlenme içinde kurallar oluşuyor. Oturup da kimse kural koymuyor.

Ben oyunbozanı tehdit edici bulurken, toplum için değil, oyunun kendisi için tehdit edici olduğunu söyledim. Oyun kurmacadır ve oyunbozan kuralları tanımadığında oyundaki anlam arayışı kaybolur. Oyunu ayakta tutan tek şey kurallardır.

O. Alkaya– Oyunbozanın kuraldışıyla ilgisi yoktur. Burada otoritenin kuralı değil, oyunun kendi kuralıdır önemli olan. Burada ideolojik anlamda oyunbozanlıktan, kuralsızlıktan söz edemeyiz. Temsili düzende oyunun kuralı önemlidir. Sanatçı kuralları yıkarak ilerler o ayrı, ama burada oyunu mümkün kılan kurallardan söz ediyoruz.

A. Güngören– Örneğin Van Gogh ve Cézanne akademik açıdan oyunbozandırlar. Kuralı bozanlar, değiştirenler eğer eğilimleri değiştirebiliyorlarsa kilometre taşları haline geliyorlar.

İzleyici– Oyunda zaman, mekân kavramını tam anlayamadım. Bizim çocukken oynadığımız oyunlarda zaman kavramı yoktu mesela. "5'te devre, 10'da biter" diyerek top oynardık.

A. Güngören– Zaman ille de saat demek değil. Sokak arasında yapılan maçta da iyi kötü uzlaşılan bir mekân ve zaman vardır her zaman. Oyunda risk ve gerilim de önemlidir. Üzülmek de oyunun bir parçası. Oyunun sonunda bir dinginlik ve arınma duygusu olduğu için her şeye rağmen ertesi gün de aynı oyunu oynarsınız.

A. Ünsal– Aktörle performeri ayırabilir miyiz burada?

O. Alkaya– Ne yaptığı belli olmayan ve yaptığı şeyi tarif edemeyen *performer* diyebiliriz. Aktörün ne olduğu tarihsel olarak bellidir oysa *performer*'in tanımı güç.

A. Güngören– *Performer* olayın en genel tanımı.

A. Ünsal– Amerika'da *performer* denen kişi sahneye çıkıp kendi kurguladığı herhangi bir şeyi yapar. Fıkra da anlatır, piyano da çalar, siyasi tartışma da yapar. Ama rolünü kendi çizer.

O. Alkaya– Aktörü ya da komedyeni daha gelenekselin içinde kavramak ve tarif etmek mümkün. *Performer* dediğimiz kişi ise, tıpkı klasik romanın bitimiyle birlikte Fransa'da *texte* diye adlandırılan tür gibi. Öykü mü, uzun öykü mü, kısa roman mı, novella mı, monolog mu? *Texte*! Performans sanatı da bana böyle bir tanımlanamamışlığı ifade ediyor.

A. Ünsal– Performans kavramı çok geniş kavram. Kuralların dışındakilere, belki de oyunbozanlara *performer* deniyor...

İzleyici– Sanal oyunculuk kavramını açar mısınız?

O. Alkaya– Örneğin Brandon Lee filmin yarısında öldü ama bilgisayar animasyonlarıyla o filmi tamamladılar. Şimdi şöyle

bir şey. Sinema ortaya çıktığı zaman bir sanallıktı zaten o dönemin alımlaması içinde.

A. Güngören– Tabii sinema yüz yıllık bir sanat ve bizim kodlarımız oluşmuş. Ama Lumière Paris'te ilk filmini gösterirken bir tren garı sahnesinde seyirciler korkudan yerlere yatmışlar tren üstlerine geliyor diye. Sinemanın virtüelliği başka.

A. Ünsal– Sinema da bir illüzyon...

A. Güngören– Eğer sanal oyunculuk gerçekleşirse illüzyon bozulur gibi geliyor bana. Seyircinin, oyuncunun gerçekte olmadığını bilmesi büyük bir kopuştur. Konvansiyonel bir bozulmadır.

A. Ünsal– Arap Bacı'yı biliriz hepimiz değil mi? Aslında o ne Araptı ne de bacı. Sanıyorum mutlaka bir kişileştirme şart. Amerika'da bir Betty Crocker var yüz yıldır. Bu kadın pasta kitapları yazıyor. Aslında bir un fabrikasının yarattığı hayali bir tip. Sırf ürünün pazarlanmasında bir tutamaktır o. Evinize un girmiyor, Betty Crocker giriyor. Reklamcılıkta size krem satılmıyor, beyaz cilt, beyazlık satılıyor vs. Hepsi oyun...

O. Alkaya– Bu sanallık meselesi zaten beyaz perdenin başlamasıyla var. Bu serüven de sinemanın ilk yıllarına benziyor. Burada insanın halleri temelinde oyunu tartışırken oyunun tadının kaçtığını söyleyebiliriz. Katılımcı oyunlardan, hücrelerimize çekildiğimiz, izlediğimiz oyunlara ve oradan da artık inanamadığımız, dahil olamadığımız kurmacalara doğru bir hareket var. Süreci teknoloji kopardı. Bilginin bu denli merkezileştiği bir dönem olmadı.

A. Güngören– Bugün tiyatro sinemayla rekabet içinde. Ama sinema bu sanal oyuncuları kullanmaya başlarsa tiyatro tekrar kendi kimliğini bulacaktır. Tiyatro her şeyden vazgeçebilir, ancak oyuncu ve seyirciden vazgeçemez. Sinema sanal olarak devam eder ama tiyatronun etten kemikten bir oyuncuya ihtiyacı var.

İzleyici– Ülkemizde tiyatroya ve tiyatro oyuncusuna hak ettiği gözle bakılamadığı kanısındayım. Bunun nedeni izleyiciler midir yoksa devlet politikaları mıdır?

O. Alkaya– Kısaca cevap vereyim. Ülkemize tiyatro azınlıklar yoluyla geldi ve halk kültürüyle harmanlanarak varlığı-

nı sürdürdü. Darülbedayi ile birlikte Batılı anlamda tiyatro kuruldu ve ürünlerini de Gumhuriyet'le birlikte verdi. Bu tiyatronun yapısal çözümünü yaptığınız zaman organik uyumsuzluklarla karşılaşırsınız. Yani bünyelerin birbirini tam olarak tutmadığı, tutması mümkün olan bağlantı noktalarının yakalanması için de çok özgün çabaların sınırlı kaldığını görüyorsunuz.

Ben Muhsin Ertuğrul'u her zaman büyük bir saygıyla anarım ama çizdiği yolda da birtakım sorunlar olduğunu düşünürüm. Türkiye'de tiyatroyu Shakespeare olarak görenlerle ortaoyunu ya da Direklerarası olarak görenler arasında çatışma olduğu ve bir uyum arayışına girilmediği için bir tıkanıklık var. Türk tiyatrosu bütün dünya tiyatrolarından etkileniyor ama kendisi dünyaya bir şey önermiyor. Mesela kendi şaman kültürünü, Yezidi kut törelerini önermiyor, ortaoyununu, meddahını önermiyor. Çünkü bunların sentezlerini yakalayabilmiş değil Türk tiyatrosu. Temelde organik uyumsuzluk var ama baskıcı politikaların düşünce üretme süreçlerini kilitlediği de doğrudur. Buna karşı yaratıcı formüller de üretilemedi. Bugün artık bunlar üzerine düşünülüyor yavaş yavaş.

İzleyici– Bir tiyatrocu olarak insanlara kuşbakışı ya da büyüteç altında bakıp onları canlandırıyorsunuz. Kendi özel hayatınızda bu durum bir saçmalık ve anlamsızlık oluşturuyor mu?

O. Alkaya– Ben oyunculuğun edilgin boyutunu anlamakta güçlük çeken biriyim. Oyunculuk yeteneklerim sınırlıydı. İyi bir aktör hiçbir zaman sahneyi bırakamaz. Oyuncunun rolüyle yüzleşmesinde büyük bir keşif vardır.

Bizde daha çok empresyonist bir yöntem egemen. Genelde natüralist tiyatronun eksik ve yüzeysel kavranmış hali vardır. Oyuncunun çalışma yöntemi aslında bir mühendisin çalışma yöntemidir. En izlenimci oyuncu bile ele aldığı karakterle kendisi arasında bir mesafe koyar, yoksa içinden çıkılmaz hale gelir.

A. Ünsal– Oyunumuza katıldıkları için herkese teşekkür ederek, toplantıyı kapatıyorum.

"tembel"

27 Nisan 1999

Yönetici: Artun Ünsal
Konuşmacılar: Cüneyt Koryürek, Murat Yurdakul

Artun Ünsal– Halkla ilişkiler uzmanı, gazeteci, korkunç tembel Cüneyt Koryürek ve genç arkadaşım Murat Yurdakul. Murat Yurdakul, aslında kamu yönetimi öğrencisi ama bir iki yıl tembellik ettiği için önce felsefe okudu.

Tembellik bence sevdiği işi yapmak. İnsan sevdiği işi yaparken saate bakmayı unutur. Latince deyimle *carpe diem*'i (günü yakala) bugün hedonist açıdan, kentsel açıdan yorumlayanlar var, oysa daha geniş anlamda "yaşamı yakala" diyor. Ebeveynlerimizden hep duyarız, "Boş durana Allah sevmez" Efendim neymiş "demir işlerse parıldar"mış. İlkokulda okuturlar bize "Ağustos Böceği ile Karınca"nın hikâyesini. Şimdi atom karıncalar var...

Çalışmak erdem, iyi bir şey, evet ama, nasıl!? Bunun yanında Tristan Bernard "İnsan çalışmak için yaratılmamıştır. Kanıt mı istiyorsunuz: yorulur" demiş. Sonra yıllık izinler çıktı, 1930'ların ilk yarısında Avrupa'da ilk defa ücretli yıllık izinler çıktı. O zaman Fransa'da sık sık tekrarlanan bir şarkı vardı: "Çalışmak sağlıktır"

1950'lerden itibaren refah seviyesi artınca Batılı düşünürler "boş zamanlar uygarlığı"ndan söz ettiler. Yeni bir şey değil bu, 17 yüzyılda Hobbes, "Felsefenin anası boş vakittir" demiş. Muhakkak birtakım insanların tembel olması lazım ki, yaratabilsin yoksa "fare yarışı" denen sabah dokuz akşam beş saatleri arasındaki çalışma temposundan sonra nasıl bir yaratıcılık olabilir?

Türkiye, yaratım konusunda ne kadar fakirse de olanak açısından çok zengin. Yılda 120 gün tatil yapıyoruz. Türk insanı tembelliği seviyor. Ne yapıyoruz, günde 200 dakikanın üstünde televizyon seyrediyoruz. Fena değil! Spora çok meraklıyız ama ya taraftarız ya seyirciyiz. Oynamıyoruz! 64 milyon nüfuslu bir ülkede lisanslı sporcu sayısı devede kulak.

Bir yanda Oblomov'larımız var bir yanda Stakhanov'larımız var. Stakhanov, Sovyetler'in normu aşan üretici işçisi... Toplum için üreten bir Sovyet kahramanı. Oysa Çarlık Rusya'sında Oblomov'lar var. Yeni Sovyet bürokrasisi de Oblomov'larını yarattı. Maaş verir gibi maaş, çalışır gibi çalışma... Hep gibiler... Sanal çalışma ve gerçek tembellik...

Çalışkan, dinamik bir ulusuz fakat tembeliz. Belki tembel değiliz, örgütlenmeyi beceremediğimizden, belki yeterince bilimsel olmadığımızdan, belki de gerçek kentsoylu olamadığımız için. Hayyam'ı da severiz... Ne diyor: "Yutmadan bedenini toprak / Ne kitabı bırak ne çayırı çimeni" Bakın bir şey çıkıyor burada, tembellik değil kitap var, bilgi var. Yani başkaları senin aylak vakit geçirdiğini düşünseler dahi aslında sen yeni ufuklara açılıyorsun. Ne meyi, ne güzellerin dudağını, ne de kitabı bırakacağız...

Marksistler, çalışmayla ilgili yabancılaşma vs. gibi görüşler ileri sürdüler. Filozoflar, sanatçılar yaşadıkları dönemin çalışma olgusuna, çalışmama tercihine veya sorumluluğuna yer verdiler. Robenson Cruseo... Adaya geliyor ve Cuma'yı buluncaya kadar her işi kendi yapıyor. Ne de olsa kapitalist bir ülkenin yazarı Jonathan Swift! Yalnız bu çalışma kendileri için, oysa modern hayatta ürettiklerimizin çoğu bize değil.

"Çalış kazan" diyoruz, minibüslerin arkasında da yazıyor: "Nazar etme ne olur/Çalış senin de olur" Peki harcamayacak mıyız? Önemli olan kazanmak gibi gözüküyor bize. Zamanımızı da harcayalım, cimri olmayalım. Yani çalışmamız zamanımızı çalmasın. Günü böyle yakalayabiliriz.

Sait Faik "Beni bu güzel havalar mahvetti... Eve ekmekle tuz götürmeyi böyle havalarda unuttuk" diyor. "Şimdi sevişme vakti. Çıplak heykeller yapmalıyım, çırılçıplak heykeller, nefis rüyalarınız için" diyor yine. Önemli hikâyelerinden biri de "Lüzumsuz Adam"dır. "Yedi senedir bu sokaktan gayrı İstanbul şehrinde bir yere gitmedim. Ürküyorum. Sanki döveceklermiş, linç edecekler, paramı çalacaklarmış, ne bileyim, bir şeyler işte gibime geliyor da şaşırıyorum. (...) 'Ulan serserilikten vazgeçemedin gitti' Serserilikten değil, kendimden vazgeçtim ama anlatamadım."

Yani kimine miskin, tembel, asalak gözüyle de bakarsınız. "Tembel" sözcüğü de Farsçadan geçme. *Cogito*'nun önceki sayısı "Çalışmak: Yorar"da felsefi, sosyal, eğlenceli, Marksist veya liberal çeşitli yazarların denemelerini bulabilirsiniz.

Yoruma ne kadar müsait bir şiir, bakın "Bir Cezaevinde Tecritteki Adamın Mektupları":

"Bugün pazar / bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar / ve ben ömrümde ilk defa / gökyüzünün bu kadar benden uzak / bu kadar geniş olduğuna şaşar / kımıldanmadan durdum / sonra saygıyla toprağa oturdum / dayadım sırtımı duvara / bu anda ne düşmek dalgalara / bu anda ne kavga, ne hürriyet ne karım / toprak, güneş ve ben bahtiyarım" Nâzım Hikmet'in bu dizelerini bilmeyen yoktur ancak yorumu da istediğiniz gibi yapabilirsiniz. Devrime bile soluk verdiren, "devrim sen şöyle dur", "karım sen de soluklan" toprak, güneş ve tembellik... Acaba zorunlu ya da değil zaman bize böyle bir fırsat veriyor mu?

Umarım tembelliğin bir yaşam biçimi, başkalarına "tembellik" gelen şeyin çok çalışmak olduğu anlaşılmıştır. Kendisine "ağabey" dediğim ender kişilerden biri, Cüneyt Koryürek bakalım ne diyecek?

Cüneyt Koryürek– Aslında bu gibi toplantılara gelenleri ben hep merak ederim. Acaba niçin geldiniz? Tembellikten nasıl kurtuluruz diye mi, yoksa tembellik neymiş, diye mi? Bunu belki siz de bilmiyorsunuz, meraktan geldiniz. İlginç bir konu tabii.

Ben Artun gibi, Doğu'dan Batı'dan isimler sayamayacağım. Ama çok iyi tanıdığım başka birinden, kendi deneyimlerimden bahsedeceğim. Artun gibi birinin ardından konuşmanın hem iyi hem de kötü tarafı var. Biraz dengesini kaybediyor insan ama ben uzun zamandır tanıdığım için bu dengeyi korumaya çalışarak söze başlamak istiyorum.

Artun bizim toplumun özelliklerinden bahsetti. Ben genel olarak insanın özelliklerinden de bahsedeceğim. Etrafınıza baktığınızda, bir adamın dediği gibi "Bir ulus, elinde ne kadar füzesi, merkez bankasında ne kadar ton altını olduğuyla değil, yetiştirdiği adamlarla ölçülür" Etrafımıza baktığımızda bu kıy-

metli adamlardan maalesef az görüyoruz. Bir kısırlık var ama bu, bizim kabiliyetsizliğimizden değil, kapasitesizliğimizden değil, bizim insanlarımızın yaradılışından, ailemizin tutumundan kaynaklanıyor.

Bizim toplumumuzda hiçbir zaman çocuğun sorularına cevap verilmez. "Niçin?" dediği zaman, "Sus, sen bilmezsin. Sırası değil şimdi..." deriz evde. Okulda ise, "Sen benim dediklerimi yaz, onlardan soracağım sınavda" derler. Batı'da ise tam tersi çocuğun mümkün olduğu kadar çok soru sormasını isterler. Bir süre sonra bu çocuk, "Niçin?" "Neden?" sorusunun yerine çözüm getirmeye başlar: "Neden olmasın?" demeye başlar ve o noktada çözüm getirmiştir. Burada beyinsel tembelliğin karşısında beyinsel hareket görüyoruz. Çocuğun okuldan okula itilmesinden çok yaratıcılığının ortaya çıkması için fırsatlar verilmesi anlamına gelir bu. Batı'yla aramızdaki en büyük fark bu konudadır.

Tembel, uyuşuk, üşengeç, aylak, miskin kelimeleri karşısında bir dinamizm var. Kendime döndüğümde, belki sistemin motivasyon vermemesinden olacak, sanırım devrimin en tembel lise öğrencisiydim. Ama ben yurtdışına çıkıp üniversitede okumaya başlayınca her şey değişti. Ben artık okumaktan, öğrenmekten, bilgi sahibi olmaktan büyük gurur duyan ve zevk alan bir insan haline geldim. Geriye baktığımda, kendimi lise hayatımda bir miskin olarak görüp o kaybettiğim zamanı acaba nasıl telafi edebilirim diye çalışmaya başladım.

Okulun amacının sınıf geçmek değil, bilgi edinmek olduğunu öğrendim. Eğitimin sadece bir diploma sahibi olmak değil, bilgi sahibi olmak olduğunu öğrendim. Bilginin sonu olmadığını öğrendim. Onun için günde beş saat uyuyup sabah güçlükle kalkan bir adam haline geldim. Ama bundan memnunum. Ben kendimi bir miskin olarak görmüyorum.

Artun güzel bir laf etti, "İnsan sevdiği işi yaparsa yorulmaz" dedi. Çok doğru. Ben işyerindeki ofisboyla beraber gelip akşam ondan sonra gidiyorum. Haftada beş gün, günde on iki saat çalışıyorum. Cumartesileri altı yedi, pazar günleri de iki üç saat çalışıyorum. Beni görenler "iş hastası" diyorlar. Hayır değilim. Bana birisi sordu, "Boş zamanlarında ne yaparsın?" diye,

"Çalışırım!" dedim. Oysa insanların hobileri vardır... Arkadaşım "Ne demek o?" dedi. "Hobilerimi finanse etmek için çalışmak zorundayım" dedim. "Hobilerin ne?" dedi, "Bilgi!" dedim.

Bir miskin lise öğrencisiyken bu hale gelmesi için insanın muazzam bir değişim geçirmesi lazım. O nedenle etrafıma zehir saçarak insanların bilgiyle kuvvetleneceğini, zenginlik veya güzellik denen şeyin bir sivilce ve kıvılcımla gideceğini, kalıcı olanın bilgi olduğunu anlatmaya çalıştım.

Zamanında, denizin kıyısında dalgaların hareketine, şöminenin karşısında alevlere bakarak aptal aptal oturmayı ve güneşin doğuşunu seyretmeyi büyük gururla yapıyorum. Bu tembellik değil, bir bakıma dinlenme ve kendini askıya alma – yarasalar gibi. Bazı balıklar başlarının üstünde uyuyorlar. Bizim de kendi bataryamızı şarj etmemiz lazım. Yoksa bu vücut denen mekanizma istenilen randımanı veremez.

Benim merak konularımdan biri de güzel sözler, atasözleri değil. İnanmazsınız, yüz binin üzerinde güzel söz derledim. Buraya gelmeden önce kitaplarıma baktım, miskinlik konusunda çok söz yok. Benim çıkardığım bir söz var: "Hepimiz cahil doğar ama çoğumuz cahil ölürüz."

Ben ne kadar okursam, öğrenirsem o kadar daha az cahil ölürüm, bilgili değil. Bu tembellikten gelmiyor, insana güven veriyor. Çünkü insanda kalan şey bilgi. Adama, "Bu hususta fikrin ne?" demişler, "Bilgim yok ki fikrim olsun" demiş. Etrafınızdaki insanlara herhangi bir soruyu sorun herkes laf eder, ama bilir bilmez... Bu bizim tembelliğimizden geliyor.

Kafa-beden tembelliği yahut çalışması. 1915'te Waterloo'da yenilen Napolyon "Fransız ordusu Waterloo'da yenilmedi. Eaton Koleji'nin çimleri üzerinde yenildi" der. Fransız eğitim sisteminin sınıflarda olmasına karşılık İngiliz eğitiminin açık havada olmasına işaret eder. O zaman buradaki aktiviteyi hem bedende hem kafada görüyoruz. İkişinin birlikte işlemesinin ne kadar önemli olduğunu anlıyoruz.

Sonra "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" lafı vardır. Bunu Atatürk'e atfederler ama Atatürk bunu Seneca'nın bir kitabından okumuştur. Çok doğru, bu da tembelliğin karşıtıdır.

Adamın biri güzel laf etmiş, "Tembel insan, bir şeyler yapmak isteyip de yapamayan insandır." Buna inanıyorum. İnsan tembel değil, eğer motive edilirse çalışır. Ben üniversitede motive edildiğim için, kütüphaneyi akşamları kapatan adam oldum. Demek ki değişim motivasyonla olmuş.

Öte yandan Oscar Wilde "Dünyadaki en zor ve en entelektüel iş bir iş yapmamaktır" der. Tembelliğin ne kadar zor bir şey olduğu ortada. Bence bir hastalık. İnsanların motive olması lazım. 1945'te ABD Japonya'ya iki bomba attı, savaş bitti. Bu atom bombası Orta Avrupa'dan gelen bilim adamları sayesinde yapıldı ve bunların çoğu da Yahudiydi. Bu insanlar Avusturya-Macaristan sınırında dar bir bölgeden çıktılar. Yine onlardan birinin yetişmesinde annesinin rolü büyük olmuş. Çünkü akşam eve geldiğinde annesi "Öğretmenlerine akıllıca bir soru sordun mu bugün?" dermiş, "Aç mısın?" değil. İnsanları tembellikten kurtaracak bazı motivasyonların olması lazım geliyor.

A. Ünsal– Cüneyt Bey okul ve aile sistemimizin bir çeşit uyuşturmaya sevk ettiğini söyledi, genç beyinleri. Ben buna rejimsel baskıları da ekleyeceğim. Bu arada, beden eğitimi de giderek önem kazanıyor.

Bakalım iki kuşak sonranın bir öğrencisi, bilgisayar çağının öğrencisi Murat kardeşimiz neler diyecek.

Murat Yurdakul– Buraya bazı şeylere bakarak, okuyarak geldiğimi söylemek isterim. Tembellik, çalışmak ya da çalışmamak birer tercih ve dayatma. Bunların hepsi birer kavram.

Tembellik, bir özgürlük sorunudur. Tembellik ya da özgürlük üstüne yapılacak her konuşma özgürlük üstünedir, aynı zamanda. Bizi çalışmaya zorlayan, ister maddi yaşamın zorlukları, zorunlulukları olsun isterse herhangi bir felsefi çaba olsun, üretimin karşısında olan her durum tembelliktir.

"Çalışma" sözcüğü sarf edildiğinde bunun yan anlamı örneğin Grekçede "zulümle", sanırım Fransızcada "işkence"yle ortaya çıkıyor. Tembellik, olumsuz anlamları yoğun olan başka kelimelerle birlikte anılıyor. İşte ben, bu olumsuzluğun karşısında duracağım. Dıştalayıcı durumun tarihsel olduğunu sanıyorum.

Cogito'daki Sevin Okyay'ın "Dinlenmek İnsanı Yorar" yazısında, çalışmak sözcüğünün Grekçede zulüm etmek anlamına

geldiğini ve buna karşılık Yunanlıların tembellikle ilgili birçok olumlu sözcükler ürettikleri belirtilmiş. Sanırım bütün dillerde de bu böyle.

Şunu anlatmaya çalışıyorum, modern tasavvurumuzdaki çalışma ve tembellik kavramları tarihsel kavramlar. Yani bu kavramlar her zaman bugün bizim yüklediğimiz değerlerle anılmamışlar. Eskiden "tembel" dendiğinde başka bir şey anlaşılıyordu. Tembellik onlar için beklenen, özlenen, istenen, yaratılması gereken bir durum. Buna karşılık, "İyi de köleler çalışıyordu" denebilir. Evet ama işte uygarlığın ciddi paradokslarından biri bu: Çalışmak ve üretmek zorunluluğu.

İnsanın, doğayla en temel ilişkisi fiziksel, biyolojik bir yapıya sahip olmasıdır. Bir tür olarak yaşamak için fiziksel ihtiyaçlarını doğadan karşılamaları gerekiyor ki, bu da üretim...

Bu "tarihsellik durumu"nun akıllarda kalmasını diliyorum. Çünkü bu durumu baz alarak ben, tembelliğin pek de olumsuz bir şey olmadığını öne sürmeye çalışacağım. Bu uygarlık, geniş soluklu uzun bir koşturmaca gibi gözüküyor. Hangi tarih içinde ele alırsanız alın, birtakım kısıtlamalarla, kurumsal örgütlenme modelleriyle, gün geçtikçe "özgürleşen" toplum modelleriyle beraber yaşayageldiler insanlar bugüne dek. İnsanlık tarihinin, toplumun gelişiminin bir evresinde insanlar birçok düşünürün "doğal durum" diye adlandırdığı ve pek de tanımlamadan bıraktığı, maddi içeriğini doldurmadığı bir şekilde, birdenbire bir vesileyle sözleşme durumuna geçtiler. Böylece insanlar belli başlı ilkelere boyun eğdiler, bazı prensipler uyarınca yaşamayı kabul ettiler ve özgürlüklerinden feragat ettiler.

İki ilke var, bunlar Freud'un çalışmalarında kullandığı ilkeler: Haz ve gerçeklik... Haz ilkesi, insanın doğasına ilişkin bir şey; insanın daha çok sevince ve oyuna yönelik kısmını Freud, haz ilkesinde somutlaştırıyor ve diyor ki: "İnsan, bu haz ilkesinin getireceği doyumu maksimize etmek için birtakım bedensel, ruhsal faaliyetleri minimize etmeye çalışır." Öte yandan yaşamak zorundasın! O zaman gerçeklik ilkesi devreye girer ve insanlar çalışmaya başlarlar.

İnsanlar bu gerçeklik ilkesi uyarınca çalışırlar ama sanki bir taraftan da gizli gizli, nereden geldiğini pek anlayamadıkla-

rı, sanki belleklerinin bir köşesinde kalan, adını koyamadıkları bir dürtüyle de beraber yaşarlar. Yani çalışmamak, kaytarmak isterler. Kutsal kitabı açın, size bir cennet vaat eder. Cennetin en iyi yanı, kadınların, şarapların dışında çalışmamaktır. Böylesine toplumları ve insanları etkileyen bir kitabın böyle bir ütopya üzerine kurulmuş olması çok dikkat çekici. Çünkü insanın belleğinin, bilincinin derinliklerinde çalışmadığı, çalışmadan yaşayabildiği birtakım toplumlara ait dürtüler vardır. Lévi-Strauss'un yapıtlarına bakılacak olursa, adamlar avlanırlar ve otururlar yerler. Onları gözleyen Batılı merak eder, avladıkları hayvanı basit yöntemlerle saklayabilecekken onlar bir sonraki ava kadar bir şey yapmazlar. Batılı insanın kafasında çalışma ilkesi vardır. Herhangi bir özgürlük ideali veya çalışmama durumu insanlarda benim var olduğunu sandığım, var olmasına güvendiğim o altın çağ idealini körükleyebilecek bir durum. Önemli bir dürtü bu.

Bu çalışma hali paradokstu... Bunu insan, hazzı, doyumu süreklileştirmek için yapıyor. İnsanların bu kadar külfete katlanmasının nedeni emekliliktir. Basit ama bu. Uzun yıllar çalışır, özgürlük ve tembellik hakkınızdan feragat edersiniz ki, bu toplum yaşlılığınızda size baksın. Demek ki biz hazlarımızdan perhiz yaparak çalışmaya devam ediyoruz.

İnsanın doğasında ne çalışma ne de tembellik var. Bu insanın doğası tartışması çetrefil bir tartışma. Bütün bunları söylerken felsefe ve sanata da değinmek gerek. İnsanlar sevdikleri işleri yaparken bu haz ilkesinde bir derece doyum sağlayabilirler mi? Böyle bir şey mümkün. Fakat bunun adına ne çalışma ne de tembellik diyebiliriz. Artun Hocamın dediği gibi, felsefeyle boş zaman arasında paralellik var ama ben "boş zaman" kavramının da tarihsel olduğunu düşünüyorum. Örneğin Braudel uygarlığı "boş zaman uygarlığı" olarak tanımlıyor. Ama bugün boş zaman gerçekten uygarlık yaratıyor mu? Bugün boş zaman tam da çalışmamaktır. Bugün tatilleriniz bile programlıdır. Baudrillard'ın kitaplarında da vardır. Tatilciler bir programla yola çıkar ve hiç dinlenmeden eve dönerler, tembellik de yapamazlar.

Ben mutsuzlukla çalışma arasında bir bağlantı kuruyorum. Fakat bunu aşmanın çaresi çalışmayı reddetmek değil. Tembel-

lik kendisini başka politik noktalarda gösteriyor. Üç örneğim var benim. Biri, Hermann Melville'in Bartheleby karakteri. Bu karakter sivil itaatsizlikle özdeşleştirilir daha çok. Belki zorlama bir yorum olacak ama Bartheleby, yapmamayı tercih ederek bir tembellik örneği vermiştir ve oldukça politik bir karardır. İkincisi, eşcinselliği bir çeşit tembellik olarak görüyorum. Nedeni ise, soyun devamını, üretmeyi önemsemeyip hazzın kendisini sürdürmeyi öngördüğü için. Üçüncüsü ise, savaş karşıtlığı. Silahı reddederek, vicdani nedenlerle askerliği reddeden insanların tembellik hakkını kullandıklarını düşünüyorum.

A. Ünsal– Daha teorik bir çerçevede başladık. Murat kardeşim bu çağın insanı olarak neler hissettiğini de aktarırsa bu kuşaklararası farkı görürüz. Çünkü unutmayalım kitaplarda çok şeyler var ama ben Murat ne düşünüyor onu merak ediyorum.

Cüneyt Bey buyrun. Demin sözünüzü balla kesmiştim, iade ediyorum.

C. Koryürek– Ben kişi olarak ve bir atlet olarak kişisel bir bakışa sahibim. Bir takım oyuncusu değilim. Savaşçıyım... Ortaya çıkar savaşır, sonucuna katlanırım. Benim bir huyum var: Çok iyimserim. Bu sanırım teke tek yapılan spordan gelen bir şey. Bu iyimserlik hayatımın temeli olmuştur.

Ben Murat arkadaşımızı tebrik ediyorum. Kendisinin mutlaka iki yıllık felsefe okumuşluk geçmişi var. Bizde insanlar, içtikten sonra, "Türkiye'nin hali ne olacak?" diye karamsar bir muhabbete girer. Türkiye'nin hali iyi olacak, zira Murat gibi arkadaşlar geliyor. Soru sormasını bilen, herkesin inandığının karşısında bir şeyler düşünebilen insanlar lazım bize. Bugün, "Sen bilmezsin" cevabını kabul etmeyen bir kuşak var ve bundan dolayı çok mutluyum.

Spor benim hobim. Bunu yapmanın bir sürü nedeni vardır ve doğrudur. İnsanın beyninin kaçta kaçını kullandığı konusu da hepinizi sanırım meşgul ediyor. "Türkiye'de kaç kişi başına bir beyin düşüyor?" sorusunu tuhaf bulacaksınız ama Aziz Nesin'e göre, her dört kişiden birine bir beyin düşüyor. Aziz Nesin'in pek haklı olduğuna inanmıyorum. Herkes bir beyin, bir kapasite sahibidir ama yine bir motivasyona, bir imkân tanımaya dayanıyor konu. Bakın Çemişgezek'teki bir insanın tembel

olmamasına imkân yok. Çünkü yapacak hiçbir şeyi yok. Ama o insanı Münih'in ortasına bıraktılar ve orada en verimli işçi unvanını aldı. Neden? Koşullar ve imkânlar değişti çünkü.

Bazı düşünürler, insanın bugünkü gelişiminin temelinde yalan söyleme kabiliyeti ve kapasitesinin olduğunu söylerler. Her gün söylediğiniz beyaz yalanları düşündüğünüzde hakikaten hepimiz birer yalancıyız. İnsanı bugünkü "gelişmiş" durumuna getiren temel unsurlardan biri meraktır. Merakla tembelliği bir araya getirerek sizi birkaç yüzyıl öncesine, bir ağacın altında tembel tembel uyuyan bir adamın yanma götürmek istiyorum. Bu adam, başına elma düşünce bu elmanın nasıl düştüğünü merak edip yerçekimi kanununu bulan ve *Sir* unvanını alan Newton. Newton icat etmemiş, keşfetmiş. Merak insanın gelişiminde çok önemli.

İnsan kendini şarj etmek için çalışmadığı zaman buna dinlenmek denir. Ama çalışmamayı bir alışkanlık haline getirdiğinde, sanırım Murat'ın kabul etmeyeceği biçimde tembellik olur.

A. Ünsal– Veya buna "sefa pezevengi" de derler.

C. Koryürek– Onu kullanmak istemedim... Batı medeniyeti çalışma üzerine kurulmuştur. Bizim kuşakla Murat'ın kuşağı arasında bir fark var. Murat'ın kuşağında, Murat için söylemiyorum, koşmak yerine yürümek, yürümek yerine oturmak, oturmak yerine yatmak var. Oysa bizde tam tersi var. Öyle yetiştik çünkü. "Çalışanı Allah sever" dediler bize. Ama biz Allah sevsin diye değil, çalışmaktan bir şeyler kazandığımız için çalıştık ve mutlu olduk. Tembellik kadar çalışmak da bize kalmış. Tembellikten hiçbir yaratıcı sonuç çıkmıyor ama çalışmaktan mutlaka çıkıyor. Yaşamı bir sanat, bir fırsat olarak görüyorum. Bu fırsatı çok iyi kullanmalıyız. "İnsan tüm yaratıklar içinde, hayata gelmesinin amacının zevk almak olduğunu bilmeyen tek yaratıktır" demişler. O zaman bir şeyler yapıp sonunda gurur duymak, mutlu olmak varken tembel oturup aynı şeyleri düşünmek çok saçma.

Ben tembelliğe karşı olan insanım. İnsanın yaratıcı kabiliyeti olduğuna inanıyorum. İnsanın kendi kapasitesini zorlayabilecek bir yaratık olduğuna inanıyorum. Bunun onu memnun edeceğini düşünüyorum. Ben tembeli, toplumun dışında bir

varlık olarak dahi düşünüyorum. Kendisi ve toplum için çalışan insana önem veriyorum. Sanırım bu benim kişiliğimden ve yaptığım spordan kaynaklanıyor. Başarının getirdiği gurura inanıyorum ama tembellik hiçbir zaman başarı getirmiyor.

A. Ünsal– Şimdi bir özgürlük konusu var. Çalışmak da çalışmamak da bir özgürlük. Anayasa çalışma özgürlüğünü güvence altına almış. Yoksulların çalışmama özgürlüğü ile varsılların çalışmama özgürlüğü arasında belki fark var. Bir yanda Ezop'un hikâyelerine konu olan fakir, çulsuz çoban. Bizim çobanın da zenginlik düşü soğanın cücüğünü yiyebilmek... Bir yanda da uçsuz bucaksız çiftlikleri olan soylular. Çalışsa da olur çalışmasa da olur... Fakat günümüzde çalışmak ya da çalışmamak özgürlüğü konusunda eşitsizlik var. Hiçbir toplum, açık bir şekilde çalışmamayı şiar edinemez.

Ganj Nehri'nde yıkanan, fakir ama çalışmak gibi bir derdi olmayan insanlar var. Bir de sürekli bir şeylere sahip olmak için çalışmak zorunda olan varlıklı ancak talihsiz insanlar var. Genç bir insan olarak sen oyunu kimden yana kullanacaksın, tembellikten mi, çalışmaktan mı?

M. Yurdakul– Tembellik kavramı çalışmamakla özdeşleştirilmezse tembellikten yana, bir şeyi zorunlu olduğu için değil, yapmak istediği için yapan bir insan olarak düşünüyorum tembeli. Şimdi 9-5 örneği iyi bir örnek. Tüm dünyada sekiz saat çalışılıyor. Birkaç sene önce Almanya'da bir sendika dört saat çalışmayı öneriyor ve hemen bu fikir örtülüyor. Vardiya sayısı artacak ve daha çok insan çalışacak böylece. Ama reddediliyor. Teknoloji artık insanlara günde dört saat çalışma olanağı veriyor. Buna rağmen sekiz saat çalışmak bana hiç de adil gelmiyor.

A. Ünsal– Bunu 1935'lerde Bertrand Russel da söyledi ama günde 7 saat bile hâlâ tartışılıyor Avrupa'da 60 yıldır. Onun bile imkânsız olduğu söyleniyor.

M. Yurdakul– Bartheleby'den bahsettim. Bu adam hukuk bürosunda çalışıyor. Patron şu işi yap diyor onu yapıyor. Ama "Şuna yardım eder misin?" diyor, "Yardım etmemeyi tercih ederim" diyor. Patron şaşırıyor. Onun yapmamayı tercih ettiği işleri başkaları yapıyor ve onlar adama kızıyorlar. Ama onların aklına yapmamak gelmiyor.

Savaş karşıtlığı yakıcı bir sorun bugün dünyada. Bunun bir çeşit tembellik olduğunu düşünüyorum. Toplumsal belleğim bana "Sen çalışmasan da mutlu olursun" diyor. Demek ki, bir şeyi yapmamayı seçiyorsanız tembelsiniz. Ben bundan daha güzel bir şey düşünemiyorum.

Son olarak şunu sormak istiyorum. Çalışmanın kendisinin özgürlük olarak tanımlandığı bir dünyada teknolojideki ilerleme gerçekten özgürlükçü bir ilerleme mi? Teknolojik ilerlemeler insanların özgürlükten pay almalarını sağlamıyor. Tembellik üzerine olumsuz düşüncelerden kurtulmalıyız önce.

A. Ünsal– Teşekkür ederim. Tembelliğin aslında belli bir tutumla ortaya konabileceğini genç arkadaşımız başarılı bir şekilde ortaya koydu.

C. Koryürek– Burada askere gitmek istememeyi bir tembellik olarak görmüyorum. Yüzyıllardır Avrupa'da vardır bu. Bu bir seçenektir.

Demin sen Ganj'da yıkanan insanlardan bahsettin. Hindistan'da bir milyar insan yaşıyor, birçok din ve dil var. Homojen bir ülke değil. Amerika'ya her yıl Hindistan'dan elli bin çok zeki, çok bilgili lise öğrencisi gidiyor. Amerika bunları okutuyor ve bunların dörtte üçünden fazlasını elinde tutmaya çalışıyor. Kazanan ABD, kaybeden Hindistan. Beyin göçü... Bugün Amerika'daki Türkler eğitim düzeyi en iyi olan kesimdir. Burada da bir beyin göçü var.

Bütün ülkeler bir davar ülkesidir. 1959'da bir Amerikalı, Amerikan toplumundan bahseden *Davar Toplumu* adlı bir kitap yazdı. Hakikaten dünyanın her ülkesi bir davar ülkesidir. Ama bir ülkeyi diğerlerinden ayıran husus, o ülkedeki çobanların sayısı ve niteliklerine göre değişir. Amerika'da okumuş büyümüş bir insan olarak söylüyorum: Amerika dünyanın en büyük davarlar ülkesidir. Ancak Amerika, elinde çok sayıda çoban olduğu için liderdir. Bir üçüncü dünya ülkesi olmaktan kurtulmak istiyorsak çalışmalıyız.

"yaratıcı"

11 Mayıs 1999

Yönetici: Artun Ünsal
Konuşmacılar: Komet, Füruzan

Artun Ünsal– Gerçekten yaratıcı insanlarla birlikte olmak sanıyorum hepimiz için bir keyif. Önce Füruzan Hanım'dan başlayayım. Biliyorsunuz Türk öykücülüğünün ve romanının önemli isimlerinden birisi ve giderek daha da güçlenen bir kalem. Yanımda Gürkan Coşkun yani Komet var. Komet deyince herkes biliyor, kuyrukluyıldızı bile kıskandıracak bir popülaritesi var. Hem Türkiye'de, hem Fransa'da sanat yaşamını sürdüren ressamlarımızdan bir tanesi, onun da yaratıcılık hakkındaki görüşleri Füruzan Hanım'ın edebiyat alanındaki yaratıcılık görüşlerine usta bir fırça darbesi getireceğinden ekstra bir hoşlukla karşı karşıya kalacağız.

Bilirsiniz sufilikte olsun, dinde olsun, Yaradan'dan ötürü hemcinslerimizi severiz, bir çeşit bağışlayıcılık tanırız onlara; sen iyisin, hoşsun, güzelsin, çünkü seni Tanrı yarattı. Öyle ki, yeryüzünü, gökyüzünü o yaratmıştır. İnsanoğlu o sıralarda çok korkak; güneşten, yağmurdan, yıldırımdan korkuyor. Yalnız o da bu korkusunu belirli bir yaratıcılıkla ortaya koyuyor. Bir tanesinde hiçten var etme var. Tanrı, dünyayı yoktan var ediyor. İnsanların yaratıcılığı daha sonraya geliyor ama insan kendi bilincine vardığı zaman yaratıyor. Bugün klonlamaya, suni tohumlamaya gittiğinizde, Tanrı'ya rakip bir insanla karşı karşıya gelirsiniz. Ama insan taşı yontmuş alet yapmış, gereksinimlerini karşılamış, bu yetmemiş yüceltmiş, duygulara hitap etmiş, sanat eserleri meydana getirmiş, ama kültürün temelinde insanın ateşle, suyla, havayla ve toprakla kavgası var. İkinci aşamada korkuların bile sanatsallığa dönüştüğünü görüyoruz. Mağara resimlerini düşünürseniz, onları da bir yaratı olarak kabul edersiniz. Ama onlar resim değil bir tapınma, bir ödündü. Şimdi yaratıcı kavramını insanlara indirgediğimiz zaman yenilikçi, reformcu, başka bir kimsenin günümüze dek düşünmediği şeyi ortaya koyan, bilgisiyle, zekâ gücüyle bir şeyi tasarlayandır...

Dikkat ederseniz *Kur'an*'da Allah'ın resmi yoktur, Peygamber'in resmi yoktur, çünkü olan yaratıcıdır ve islâm dininde resmin sadece minyatürle sınırlanmasının ardında herhalde, Allah'a rakip tanımamak duygusu da olsa gerek.

Öte yandan, Hıristiyanlıkta Meryem'den tutun, tasvirleri, ikonaları, duvar resimlerini düşünün, daima bir işbirliği aranmıştır. Bu arada modacı da bir yaratıcı olarak kabul edilebiliyor, bir üretici de yaratıcı oluyor, bir ürün yaratıyor. Mesela Coca-Cola bir yaratıdır. Diyeceksiniz ki Lavoisier'den beri ne değişti, hiçbir şey yeniden yaratılmaz, hiçbir şey yok olmaz; kimyanın temel kurallarından bir tanesidir. Bu şekilde, insanın önünde sürekli bir malzeme var ve yaratının sınırı yok. Ama bu yaratı daha çok dünyasal yaşamla ilgili. Uzaydan gelen insanda daima bir farklılık aranır. Dikkat edin daima bir göz vardır, mitolojideki Tepegöz'ün tek gözü gibi, *ET* filminden de hatırlayın, daima bir göz ihtiyacı vardır. Bu da, yaratıcı gücümüzün ne kadar kendi suretimizle sınırlı kaldığını gösteriyor. Onun için yaratıcı biri bazı reklamlarda üzüm salkımını küp şeklinde sunabilir çünkü daima salkımı piramidin tersi şeklinde düşünürüz. Yumurta daima beyzidir. Halbuki stoklamak için kare şeklinde yumurta yapıldığını biliyoruz.

Bu arada *auteur* sözcüğüne de değinmemiz lazım. Bir kitabın *auteur*'ü vardır. Yani bir yaratının kökenindeki kişi, bir romanın, bir buluşun, bir cinayetin, yeni bir filmin otörü vardır. Hatta *auteur* sineması diye dilimize geçmiştir. *Auteur*; çoğaltan, kuran kişidir. Lavoisier kimyayı kurmuştur, modern kimyanın yaratıcısıdır. Bir de bazı insanları biz yaratırız, ona olduğundan fazla önem verebiliriz. Bu şekilde de bir yaratı olur. Tanrıları, putları nasıl yaratıyorsak, meşhurları da daha meşhurlaştırırız, onlar bir çeşit yaratığımız olur. Yahut bir kişiyi himayemize alırız, onu bir tanrı gibi hiç yoktan var ederiz. Sümüklü, beş parasız, çirkin birini tıpkı *My Fair Lady*'deki gibi, çamurdan alır ona yeni bir şekil veririz ve böylece yeni bir kişilik yaratırız. Efendim, uyurken rüyamızda mı yaratıcılığımız gelişir, yürürken mi, konuşurken mi, insanlarla kavga ederken mi? Dikkat ederseniz, benim yaradılışım böyle, bunu beni böyle kabul edin anlamında da alabilirsiniz. Yaratıcılık bir felsefe

akımı gibi, evrim kavramını tamamen tersleyen, bugünkü insan Tanrı'nın daha önce tasarladığı insandır görüşü bu felsefenin egemen yanıdır. Yaratıcı kişilikten bahsederiz, hatta reklamcılıkta kreatif kişi denir. Genelde yaratıcı kişilerden pek hoşlanırız, ama lafta; aslında gerçek yaratıcılardan korkarız; bize bazı şeyleri sorgulattığı için, doğru kabul ettiğimiz şeyleri çimdiklediği, bir iğne sapladığı, bir kan akıttığı için... Bizim dünyanın yuvarlaklığını bilmemizden çok önce, dünyanın öküzün başında düz olduğunu düşünen kişiler, Galile'ye acı çektirir, sonra onu itirafa zorlarlar, dünya gene dönüyor diye ilave eder Galile ama. Sanatta yenilikçi kişiler, başta daima yargılanır. O dadacıdır, o fütüristtir, o kübisttir, şudur budur. Modern resim nedir? Yaratı neye göre moderndir? Afrika ahşap heykellerindeki tavırla, kübizm arasında bir fark yoktur, o zaman gelsin Lavoisier. Ana yaratıcı Tanrımızdır; su, ateş, toprak ve hava. Ama aynı şekilde insanlar, bilim, düşünce, bilgi yoluyla bu dördüne de egemen olmaya başladılar. İnsanın kendine güveni arttı, ama yine de bir *best seller,* ne kadar satarsa satsın bir *Kur'an* bir *İncil* kadar olmayacak, ressamlar ne kadar uğraşırsa uğraşsın doğadan güzel resim olmayacak... Bunun için biz laik yaratıcılara, günümüz tanrılarına gelelim. Günümüz tanrıları ise sanatçılardır. Düşünün; yüz yıl sonra Türkiye'nin başbakanının kim olduğunu, hangi partinin iktidarda olduğunu kimse hatırlamayacak, ama mimar X'in yarattığı bina, Beşiktaş'taki hariç, o yeni kule hariç, bir kişinin yazdığı kitap, bir ressamın resmi öbür yüzyıla kalabilecek.

Günümüz tanrıları, kabul etsek de etmesek de gerçek sanatçılardır. Buyurun Gürkan Bey sizi dinliyoruz.

Komet– Ben hazırlansaydım, kitaplar getirseydim okul gibi olurdu, ben de okullardan nefret ederim. Onun için ben de vapurda not aldım. Yaratıcılık, yoktan var etme midir? Bir oyuncak yapın, kumda yürüsün, bir şey değişiyor ama bir zaman içinde değişiyor. Yani yaratıcılık yoktur aslında. Olması için bir şeylerin olmuş olması gerekir diye düşünüyorum. Yani birtakım şeylerin var olması lazım ki, bir yaratıcılık olsun, daha önce olmuş olan bir şeyin olması lazım. Yoktan var olmaz, yok yoktur, yok da olmadığına göre. Yok hiç var mıdır yok mudur?

Öyle değil mi, bir şey olmadan, bir şey olur mu? Olmaz, gayet basit bir şey. Bu Heidegger'e yakın biraz galiba.

A. Ünsal– Haydi gel oldu.

Komet– Bir şeylerin daha önceden olmuş olması lazım ki, bir şeyler olsun. Yok olunca, yok olmaz.

A. Ünsal– Pusula?

Komet– Efendim, pusula olması için önce dünyanın olması lazım, yerçekiminin, maddenin olması lazım.

A. Ünsal– O şekilde...

Komet– Değişme bir şeyin bir şeye dönüşmesi dedik, ama zamanın olması lazım yani bir şeylerin bir şeylere dönüşmesi lazım. Olmazsa olmaz şeylerden bir tanesi zaman. Bir eylem olması lazım, yahut bir rüzgâr eser, bir kum değişir. Yeni bir şey olarak, yeni bir biçimin görülmesi, bir zaman içinde. Daha önceki oluştan geçilmesi, dolayısıyla bir hiç ve yoktan çıkılmıyor. Yani yeni olmak lazım ama yeni de en çabuk eskiyen şey. Yeni olduktan sonra yeniliğini hemen kaybediyor. Bir eylem olduğuna göre ona bağlı bir enerji lazım. Ama her şey bir meraktan, dünyayı sorgulamaktan geçiyor. Bunu düşünen de insan. İnsan olmasa kimse düşünmeyecek. Demek ki insan şuuru, insan düşüncesi işin içine giriyor, insanın müdahalesi giriyor. Bu arada iktidar meselesi var. Mesela sürrealistler metodik olarak şuuraltını koydular. Ama bütün sanatlarda bizi yöneten, şuuraltımız.

A. Ünsal– Yalova vapurunda mı hazırladınız, Üsküdar vapurunda mı?

Komet– Ada vapurunda. Sen her şeyi söyledin. Bize bunu söyleten ne? Zaman içinde belli bir yerde yaşayan varlıklarız. Bize bütün bu verilmiş olanlar var. Yani bize empoze ediliyor, bu şekilde olacaksın diye. Biz de onun içinde ne dereceye kadar özgürüz. Belli bir çevrede, belli şartlarda yaşayan yaratıklarız. Daha somut şeyler hakkında konuşmak lazım. Oraya da geliriz. Özgür olamayız çünkü bağımlıyız. Belli şartlar içinde, belli şekilde düşünen yaratıklarız. Bize belli şeyler verilmiştir, onların çeperindeyiz. Zaten insan eksik doğuyor, keşke ilerleme olmasaydı, keşke yaratıcı olmasaydı insan. Nedir bu şehirler, bu makineler, başımıza gelenler felaket. Ben ilkel, komünal toplumdan yanayım, tabii bu olacak bir şey değil. Verilmiş olan,

olmuş olan arasında sıkışan zat, problemlerin içinde yuvarlanmaktadır. Yaratıcılık deyince insanın bir sürü kitap okuması lazım. Tabii ki Foucault'yu hatırlamak lazım, iktidar meselesi çok önemli. Biraz okumaya çalışıyorum ama her şey karışıyor tabii. Yaratmaktan da bıktım aslında, yaratılmaktan da. İnsanlar bütün şeyleri yarattıkça dünya boka sarıyor.

Füruzan– Niçin resim yapmaktasın? Peki niçin gereksinim duyuyorsun buna?.. işte bu çok önemli...

Komet– Herkeste yaratıcı bir taraf vardır ama, ben küçüklüğümde çok fazla soruyordum. Sonra çok şımartıldım ben. Daha sonra ilgi çekmeyi arıyorsun. Kendini göstermek falan, mesela okula erken gittim, ortaokulda kızlardan hoşlanıyorum, öyle muziplikler yapıyorum ki.

Füruzan– Çevrende ilgi uyandırmanın içine ressam olmayı da mı koydun? Komet ben ressam olma serüvenini merak ediyorum.

Komet– Ben resme kabiliyetli bir adam değilim, ama eleştiri gücü olan bir insanım.

Füruzan– Kendini kendinle açıklamak, birilerine karşı peki buna yanıtın nedir?

Komet– Ama kendini açıklamak, kendim belli bir çevrede, belli bir toplumda, belli bir zamanda kendim sensin, sensin, sensin yani. 200 yıl önce yaşamış bir sanatçı isim olarak kalıyor, simge olarak. İnsanın gençlikteki megalomanlığı değişime uğruyor.

Füruzan– Resim yapma süreci nasıl oluştu ve resimle nasıl karşılaştın? Biraz gayretle bu konuya geçebilir miyiz? Konumuzun adı "Yaratıcı Hali" içindeki insanı yakalayabilmek için.

A. Ünsal– Bir şey yarattığını sanıyor musun resim yaparken?

Komet– Bazen, nasıl oldu diye hayret ettiğim zamanlar oluyor. Her şeye rağmen tesadüflerle oynayıp tesadüfü yaratıyorsun, ama metodik olduğu zaman o kalmıyor. Maalesef şartlar da insanları metodik olmaya itiyor. Devamlı bir yaratıcılık söz konusu olamaz.

A. Ünsal– Şimdi değerli izleyenler, özetlersek, hiçbir katkım yok diye ağlamasına rağmen, değişik boyutlar getirdi sayın konuşmacı. İnsan yaratıda özgür mü? sorusunu sordu.

Komet– Bilmeden sordum ama.

A. Ünsal– Yani etrafımızdaki duvarlar arasında mı yaratıyoruz yoksa sonsuzda mı yaratıyoruz sorusunu sordu. Bunun felsefi boyutları var. İkinci olarak psikolojik bir boyut getirdi, sınıf arkadaşı, 304 Selma'ya yakışıklı görünmek için de bir sanat olabilir. Aslında deha dediğimiz şey, aşağılık duygusundan doğar diye Freudyen görüşler var.

Komet– Hiçbir zaman kendimi aşağılık hissetmedim.

A. Ünsal– Hayır. Lütfen müsaade eder misin? Yani her insan bir tür aşağılık kompleksiyle doğar. Aşağılık kompleksi olmayan insan olamaz.

Komet– Ne yükseklik kompleksim var, ne aşağılık. Kendimi ne kimseden yüksek görüyorum, ne alçak.

A. Ünsal– Aynı dalgalarda değiliz. Kendisi, arada bir yaratabiliyorum, ben de hayret ediyorum diyor. Leonardo da Vinci'nin boğaz köprüsünü, helikopteri kaçıncı yüzyılda hayal ettiğini, eskizlerini çizdiğini düşünürseniz, yaratıcılığı resimle sınırlı olmayan kendi yüzyılını da aşan birini görürsünüz. Jules Verne'i de düşündüğünüz zaman yıldız savaşlarının bize ne kadar olağan gelebileceğini. Sayın Komet'in bir katkısı da insanın yaratısında, başkalarından kendine geçen bir birikimden söz etmesi oldu. Teknolojide, bilimde, sanatsal yaklaşımda, bizden öncekilerden aldığımız, aynı şekilde yaşadıklarımızdan etkileşim içerisinde, bir eylem amacı gerektiğini ifade ettiler. Bunu bilinç olarak da vasıflandırabiliriz. Rüyada gördüğümüz, aklımızda kalan bir temayı müziğe döktüğümüzde veya yazıya döktüğümüzde, buna bilinçaltı denilebilir. Aslında, ben bilinç ve bilinçaltının yapay bir şey olduğunu sanıyorum. İnsan hem bilinç hem bilinçaltından oluşan bir yaratık. Aşağılık duygusuna gelince; ben çok iyi konuşurdum, boyum çok büyük değildi, sınıfta dayak yemezdim, sınıf mümessiliydim çünkü zekâmla kurtarırdım... Yani insanlar daima bir eziklik, korunma ya da bir kaçış mekanizması içindedir. Konuşmacı buraya da değinebilirdi; sanat bir kaçış mı?

Komet– Küçük bir eklemede bulunayım. Bütün konuşmalarımızda sadece yapıcı tarafından bahsettik, yıkıcı yaratıcılık da olabilir.

A. Ünsal– Çok güzel, bunu daha önce de ifade ettiniz. "Ben bu trafiği, bu binaları görünce bırakın insan yaratıcılığını, tıpkı *Cyrano de Bergerac*'taki gibi 'istemem' " dediniz, o da gayet güzel bir bakış sağladı bize. Yaratıcılık sadece insana mı özgü, kuşlar yaratıcı olamaz mı? Mesela buzdolabı açan kediler var. Sonuçta bir çıkarı var. Acaba yaratı çıkara dönük bir şey midir? Bedava yaratı var mı? Sanırım, ikinci bölümde nasıl resim yaptığını anlatırsın? Hanımefendi yardımlarınız için teşekkür ediyorum, yatıştırıcı bir rol oynadınız. Söz sizin.

Füruzan– Komet'in oynak felsefi konulara dokunarak geçen tarihsel değinmelerinden sonra bir yere geldik. "Bazen yaptığım resme şaşırdığım anlar vardır" dedin Komet. İşte o anlar önemli, yoğun bir yaratıcılık dersek eğer başka bir bilince geçme halidir. O anda, ben yazar olarak sezgilerimdeki değişmeyi anlatabilirim. Bence bu daha karmaşık bir yoğunluğa bir başka süzülme halidir. Gündelik hayatta öğretilmiş olanları arkasına attığı andır, bütün alışılmış, aşınmış verileri reddettiği bir andır o. Kendisiyle ilgili özel bir yalnızlaşma da denebilir buna ama seçilmiş bir yalnızlaşmadır bu. Yaptığı iş, sanatı neyse, boyalar, sözcükler, partisyonlar, müzik, bunlarla baş başa kaldığı zaman ki bu zaman ender bir zamandır, oraya gelene kadar elde ettiği birikimler sanatçılara bir kimlik veriyor. Demin konuşulan önemli bir şey vardı; sanatçı ortaya koyduğu şeyle, dünya insanı olma ölçüsünde de ayrıca ne kadar özgür olabilir? Burada bence, konuşulması gereken bütün felsefi kavramların dışında ve içinde kalarak, sanatçıların kendi yaratıları ile koşut giden bir özgürlük sorunudur. Etik olarak bu konuda nasıl bir mücadeleleri var? Bu bana her zaman çok ilginç göründü, isterdim ki daha çok özellikle buna değinelim.

Komet– Bir şey ekleyebilir miyim? Senin söylediğine çok yakın bir şey oldu. Çok gençken Nietzsche'yi okumuştum, orada insanlığın üç hali vardı, önce insan bir devedir, teşbihte hata olmaz, şimdi deve çölde ilerliyor, her santimetre karesine yükleniliyor yapmalısın, etmelisin, sonra deve arslan oluyor, bir isyan yani, bu uzun sürmüyor, çocuk oluyor aslan, çocuk çemberin ilk dönmesidir, bu senin söylediğine çok uygun düşüyor.

Füruzan– Evet, yaratma bilinci içinde insan saf bir karşılaşmayla arınabiliyor mu, kendisiyle saflıkla kalabiliyor mu?

Komet– Fenomenolojik bir şeye benziyor.

Füruzan– Bütün zamanlar boyunca sırtlandığı, edindirildiği sesler, bilgiler, yöntemler, öğretmeler, karşı koymalar bence insanların çoğunda daha farklı, sanatçıların daha farklı. Sanatçı olmayı seçtiği anda başlayan değişimin kökleri derindir kanısındayım. Orda insan o seçimine gerçekten açık bir bilinçle mi giriyor, o süreci nasıl yaşıyor? Beni bu ilgilendiriyor. Çünkü ben yazar olacağım diye okumadım, sanatı okumayı ve yazarları çok seviyordum, kafamda yazar olacağım diye hiçbir düşünce yoktu. Yazarları ve sanatların hepsini yapanları üst düzeyde bir yeteneğe sahip olarak kabul ediyordum onlara büyük bir ilgiyle bakıyordum. Merak, insanın var olduğundan beri ilerlemesinin temel noktası, hangi oluşum içinde olursa olsun, merak onun itici gücüdür. Daha sonra, insan neden kendisini birilerine anlatmak istiyor sorusu. Ben mağara resim çizimlerini sadece bir şamanik büyü veya başka bir şey olarak algılamıyorum; insanın ilk kez sözleri ve çizimleri bulduğu zaman yaratıcılıkta birey olmakla güçlü bir adım attığını düşünüyorum. Hepsi çizmiyordu ve çizenlere karşı ilkeler bile büyük bir saygı duyuyorlardı. Demek ki yaratıcılık, yarı tanrı sayılan bu adamlara bir gönderme yaparsak yine de kullanılabilir bir sözcük benim için.

Komet– Ama öbür benlerden ne kadar ayrıydı, bir de o var.

Füruzan– Bu ilk halde de adamlara tanrı gibi bakıyorlar. En iyi onlar, çizenler, anlatıcılar...

Komet– Şimdi mesela bir çocuk doğuyor, annesiyle babasıyla ayrılmış gibi değil, 3-4 yaşına kadar kendi beni yok. Ne zaman o benim, bu benim diyor, o zaman başlıyor. İlkel komünal toplumda hepsi ben oluyor.

Füruzan– Şimdi Komet, insanın oluşum aşamalarına geçersek, etik olarak özgürleşmesinin tartışılması burada, bu saatler içinde, kesinlikle yapılabilecek bir şey değil. Platon'dan filan başlayıp Heidegger'e Nietzsche'ye kimlere kimlere gideriz.

A. Ünsal– İlk çizenle öbürü arasındaki fark ne, iyi ki sen buradasın, her şeyi sana sormak lazım.

Komet– Telefon numaramı bırakayım istediğin zaman ararsın.

Füruzan– Öğretmen hayranlığı mı bu!..

A. Ünsal– Yok, tamamen kişilik yapısıyla alakalı bir şey. Ünlü ressamımız, kalabalık önünde nedense konuşmaya çekinen bir kişilik yapısına sahip.

Komet– Şunu sormak istiyorum, kişilikler bu kadar ayrılıyor muydu, o zaman da? Bilmediğim için.

A. Ünsal– Hal ve gidiş sıfır. Çünkü Freud amcam kızardı. Yedi yaşma kadar zevkler çağı sonra id, ego, süper ego başladığı için. Biz şimdi istersen yeryüzüne inelim kanatlarımızı fazla çırpmadan. Bir merak ve yetenek boyutu var. Çorum'un bir köyünden karşımıza Parisli bir ressam olarak geliyorsa, yetenek, merak, öğrenme arzusu ortada. Sadece Âşık Veysel'i, Dadaloğlu'nu değil Heidegger'i de kavrayan beynin, güçlü bir beyin olduğunu gösteriyor. Aynı zamanda yaratı, kendini dışa vurma, kimliğinizi dışa vurma, bir mesaj, bir etkileşim. Bir çığlık belki resim. Sonra üretmek, etik, nasıl üreteceğiz sorusu, neyi üreteceğiz? Atom mu, klonlamada ahlak sorunları var. Üretmek, yetenek sürekli kullanılmak zorunda mı? Mecburiyet mi, çok büyük yetenekti kendini harcadı, yaratıcılığını eskitti, derler mi?

Komet– Bugün iki tane resim yarattım.

A. Ünsal– Üç tane yumurta yumurtladın.

Komet– Bu yaratma kelimesini değiştirmemiz lazım aslında.

Füruzan– Peki yine de bu sözcük üzerine konuşalım. Dostoyevski'nin bütün kitaplarında özgün bir dünyadır bu... Öteki yazarlardan ayrı fakat aynı tarihleri kucaklayan çağdaşlarından çok ayrı anlattığı o dünya nasıl bir dünyadır?

A. Ünsal– İçki, kumar.

Komet– Anlamadım...

Füruzan– Sence nasıl bir dünya bu? Onun tarafından yaratılıp bize sunulmuş sarsıcı, etkileyici bir dünyadır.

Komet– Bu dünya olmasaydı yaratamazdı ki.

Füruzan– Hayır bir dakika, 19. yüzyıl Rusya'sında herkes aynı şeyleri yaşıyor... Onun çağdaşları ondan daha farklı şeyler yapıyor, Gogol daha değişik şeyler yazmakta. Bulunduğu top-

lum, dünyayla olan ilişkisi ve dünyayla birlikte kendini fark etmesi, ondan sonra bir şey yapma yeteneğine sahip olduğunu fark etmesi.

Komet– Avrupa'yı da biliyor ama.

Füruzan– Avrupa'yı boşver, dünya dedik, Avrupa dünyanın dışında mı Komet?

Komet– Onlarla sınırlı sonuçta.

Füruzan– Ama daha kâinata çıkamadık, düşlüyor olsak da.

Komet– Sonuçta özgürlük yok, bir şeyler bizi bağlıyor.

Füruzan– Demin etik derken bunu kastetmiştim. 19. yüzyıl Rusya'sının edebiyatı seçkin yüksek bir edebiyat ve çıkışı noktası da Puşkin'dir değil mi? Arkadan pek çoğu geliyor. Bence dünya edebiyatının tartışmasız doruğudur bu adamlar.

Komet– Ama Rusya gibi bir ülkede, her zaman edebiyat ve müzik var. Bazı ülkelerde resim var.

Füruzan– Puşkin üstelik uzak bir tarih değil. *Yevgeni Onegin*'i 1800'lerin ortasında yazmıştı. Böylesi genç bir edebiyat nasıl bu denli etkili olabildi? Yaratıcıları insan dramını derinlemesine anlattı. Yaratıcılık bu bence. Şimdi burada toplumsal simgeler çıkmaya başlıyor. Dil'in sözcük hali Hurufilerin kelime taşları harfler yaklaşımı çok etkileyici. Onun arkasından müzik çıkıyor. Yaratma meselesine bu kadar karşı olduğun zaman, ki olunabilir de, Ruslara yeniden dönelim o özgünlük tartışılamaz kanısındayım. Gogol'ün kişileri ayrıdır, aynı dönemi yaşadıkları halde Dostoyevski'ninki ayrı, Turgenyev'inkiler ayrıdır. Hiçbiri ötekine benzemez. Aynı dönemin tanıklarıdır nerdeyse bu adamlar. Demek ki sanatçı olan biri kendine özgü bir dünya da yaratıyor. Sözcükler orda olağanüstü.

A. Ünsal– "Ene'l hak" dediği için adamı ortadan kaldırdılar?

Füruzan– Zaten Tanrı fikrini kafasında taşıyan kişi insan değil mi?

A. Ünsal– Tanrı'yı nasıl farz ederdiniz? Kiminde ateş, kiminde öküz oluyor.

Füruzan– Yaratıcı sanatçı denildiği zaman, üstelik ben yakın bir zaman parçasını da koydum.

Komet– Ben başka bir sözcük bulalım istiyorum.

Füruzan– Üretici!

Komet– Üretici de hoşuma gitmiyor.

Füruzan– Ne bulalım seni de sevindirecek?

Komet– İşte bulmak lazım, neyse bir gün gelir buluruz, devam edelim...

Füruzan– Ama Komet bak çok somut bir örnek verelim. Aynı dönemin üç yazarı var, üçü de roman yazıyor.

Komet– İnsanlar da bazen birbirine benziyor, bazen benzemiyor.

Füruzan– Rica ederim, bir Raskolnikof'la, Turgenyev'in o nihilist adamı, *Babalar ve Oğullar*'daki Basarov hiç birbirine benzemez.

Komet– Benzemez diyorum, insanlar da birbirine benzemiyor. Ama insan uzun zaman yaşayınca, birini görüyorsunuz, sanki daha önce tanıyorsunuz gibi. Böcekler de öyle, zannediyoruz ki her karafatma aynı, değil yani.

A. Ünsal– Dikkat ederseniz yaratı kelimesini kullanırken yaratık kelimesini kullanmadık. Çok güzel bir kıza, harika bir yaratık diyoruz.

Komet– Deniyor mu?

Füruzan– Denir, denir...

A. Ünsal– Adi işler çeviren birine, bırak o yaratığı diyoruz. Yaratı lafından utanmayalım, kreasyon, tekvin. Onun için ben konuşmanın başında konuyu laikleştirelim, insana özgü yaratıdan bahsedelim demiştim. Bugünkü toplantıyı banttan çözümleyecek kişilerin çok sabırlı olması gerekiyor. Ekmek kırıntısı gibi konuştuk, daldan dala atladık.

İzleyici– Formatın yaratıcı olması çok güzeldi. Komet bir şey yarattı burada, sözleri keserek. Söyleşinin adı "Yaratıcılık"sa böyle bir şeye izin verilmeli zaten. Komet'in dediği, merakla şaşırıp bakması yaptığı işe, işte bu hal nedir? En çok bunu merak ediyorum. Yaratmayı neden pozitif anlamda kullanıyoruz?

Komet– Çeşit, çeşit sanatçılar var. Bir şeyi takıyor kafasına, sürekli onu çiziyor. Bazısı bir şeye karar verip onu gerçekleştiriyor. Ben istiyorum ki çalışırken bilmediğim bir şey çıksın, kendim yapmamışım gibi. Bir renkten, bir biçimden başlıyorum.

Tesadüfler çıkıyor, onlarla boğuşuyorsun. Bize okullarda öğrettiler, sanat şudur, resim şudur, işin arkasına fazla geçmiyorlardı. Sonradan ben anladım ki söylemek istediğini nasıl iyi söylersen o kompozisyon olur. Fazlalığı atma meselesi ama fakirliğe düşmeden, bu zamanla öğrenilen bir şey, sezgiyle de olabilir.

Füruzan– "Yaratı sürecine nasıl giriliyor?" dendi.

Komet– Tam giriyordum işte. Şimdi ben 40 yıldır şiir de yazıyorum ama ondan para kazanmıyorum, resimle hayatımı kazanıyorum. Bazen para kalmıyor, ben karar veremediğim için önceden. Bazıları karar verip yapıyor, onları kınamıyorum. Herkesin ayrı bir şeyi var bu konuda. Ben gelmiş geçmiş resmi çok iyi bildiğimi zannediyorum. Yaptığım şeyi hissetme var, olmasa daha iyi belki. Bu kadar yıldan sonra ne yapsan belli bir kalitesi oluyor. Kötü bile olsa, "Komet" diyorlar. Profesyonel bir ressam bir sergi açıyor. Bir formun çeşitli varyasyonları oluyor, gelenler hepsini alıyor hatta telefonla alınıyor. Ama bende değişik olduğu için biraz. Ben 1965'lerde enstalasyonlar yapıyordum, pentür de seviyorum, istedikleri kadar öldü desinler önemli değil. Bugün Yunan sanatı Rönesans'tan geri mi? Bir Bach dinliyorum, bir Lemi Atlı dinliyorum. Ben Cumhuriyet ilan edileli çok zaman geçti zannediyordum, 1941'de doğdum kaç sene geçmiş, 18 yıl, bugün 58 yaşımdayım hiçbir şey. Fatih İstanbul'u dün fethetti. Her şeyi katmanlı olarak görmemiz lazım. İnsanla dünya arasındaki mesele çok önemli, kendimizi sorgulamamız çok önemli.

İzleyici– Bu teknoloji ve bilgisayar çağının çocuklarımıza etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Komet– İnsan kanser hücresi gibi, doğayı mahvediyor.

A. Ünsal– Kahrolsun demekle ne satanın, ne yeni çıkan aletlerin ortadan kalkması mümkün değil.

Komet– Bir gün olacak.

A. Ünsal– Bir dakika, sen hayali konuşuyorsun, ben somut konuşuyorum.

Komet– Hayallerle olacak her şey. Jules Verne hayalci değil miydi?

A. Ünsal– Ben hâlâ eski ahlaktan yanayım. Şimdi ben birini tanıyorum, bilgisayarla resim yapıyor, para kazanmak için yap-

mıyor. Çünkü bu kişi felçli, yürüyemiyor, 1500 CD'lik müzik koleksiyonu var, onu dinleyerek bilgisayarda resim yapıyor. İsim vermeyeceğim çok iyi bir ailenin çocuğu.

Komet– Kötü aile var mı?

A. Ünsal– Var. Söz konusu gencin uğraşını bir yaratıcılık olarak alıyorum, kendi eksikliklerini bir sanat eserine dönüştürmüş. Günlük eşyalarda da bir sanat var; buzdolabı, otomobil, hepsinde bir estetik boyut var.

Füruzan– Ama orada fayda giriyor işin içine, o çok farklı bir şey.

A. Ünsal– Siz cevaplayın o zaman, eskinin öyküsünü yapsaydık bit pazarına nur yağardı.

Füruzan– Bilgisayarın, buzdolabının faydası var. Sanatın faydası ne diye girersek, demek ki bir sınır çekmek durumuna geldik. Bir ressam resim yapmasa dünya neyi eksik yaşar? Buzdolabının, bilgisayarın faydalarını biliyoruz. Yazarlar öykü, şiir, roman yazmasa bunlar hayatı hiç etkilemez diye de düşünebiliriz. Bence bunu konuşmak lazım.

İzleyici– Yaratıyı içinizde nasıl duyuyorsunuz?

Füruzan– Yazar olmayı düşünmüyordum. Çok okumak, sürekli sanatla ilgilenmek beni mutlu ediyordu. Hatta evin düzeni çocukken beni sıkardı, okunacak bir kitap benim mutluluk noktamdı. Yıllar sonra yazmaya karar verdiğim zaman, seçkin edebiyat, müzik, resim örneklerini sevmeye başladığımı fark ettim. Daha sonra kendimi sözcüklere yaklaşmaya hazır kabul ettim, ciddi bir karar aldım ve dedim ki, ben çok iyi bir yazar olacağım. Çevremdekilere söylediğimde güldüler. Yazarlığa iddialı girdim ben. Edindiğim bütün donanımla biraz da ürkerek karşılaştım kendimle. Seslerden, kokulardan, kentlerin yapısından, mimariden çok etkilenirim. Gözlerim sürekli kayıttadır. Gördüğüm her şey, yüzler, sesler... İnsanların aynı dili konuştukları halde dili çok farklı kullanmalarını dikkatle izlerdim. Herkesin her an kullandığı bir şeyi kullanarak yaratmak bence kolay değil. Ressamlar renklere, boyalarla her an gündelik hayatın içinde olmayan malzemelerle bir şey yaratıyor, o daha çekicidir dışardan bakanlar için. Mesela benim bir özelliğim var, uç şeyler yazmayı sevmiyorum. Her zaman rastlanabilecekmiş

gibi algılanan durumları seçmeyi seviyorum böylece de, daha zor bir şey yaptığımı düşünüyorum. Yan yana duran, oradan oraya giden birilerini yazmak istiyorum, onların içine doğru bir seyahat yapmak istiyorum. Benim seçimim çoğunluk bu ve bu beni daima ilgilendiriyor. Benim çok sevdiğim, Çehov'un *Saf Bir Taşralının Öyküsü* adlı kitabındaki gibi hüznün, acının yitirişin kırık gülümseyişine ulaşmayı amaçlıyorum. Yenilik lafı çok kullanılır ve çok da anlamlı bir sözcük değildir, yenilik menilik önemli değil, çıkan şeyin sağlamlığı önemli ve süreç önemli, o süreçte olanlar var olmayı hep sürdürebilirler mi işte buna bakmak gerek.

İzleyici– Gündelik hayatla çelişkileri var mıdır yaratıcının?

Füruzan– Gündelik hayatla zorlayıcı bıktıran çelişkiler yaşıyorum ama yine de şanslı biriyim, sadece yazarlık yapıyorum ve diğer sanatlarla ilgili hiçbir şeyi kaçırmamaya çalışıyorum; çok aşırı sinema düşkünlüğüm bilinir. Gidip bozulmamış bir içle filmlere ağlıyorum gülüyorum, düşünüyorum yani bu önyargısız içtenliğimi bu tazeliğimi hiç kaybetmiyorum. Türkiye'nin geldiği bu durum içinde ne yazık ki sanatçılar ve diğer duyarlı insanlar için çok düz bir zaman yaşanıyor, beni asıl bunlar sarsıyor, tedirgin oluyorum. Bazı okurlarımla son yıllarda karşılaştığım zaman, bana edebiyatla, kendi sanatımla ilgili doğru şeyler söylendiğinde yadırgar oldum nedense. Bu da toplumun indirgendiği durumlar olsa gerek. Ben 1997'de Almanya'da 1,5 aylık okumalar gezisi yaptım ve orada da tanınan bir yazarım, kitaplarımdan başarılı çeviriler yapıldı. Alman okurlar o kadar doğru sorular sordular ki. Mesela bir tanesi, iki üç öykümü ele alarak, sizin dedi, sanki Doğu'ya ait bir Kafka dünyanız var. Oysa şimdi iki tane genç okur gelip yazdıklarımla ilgili çok doğru tanımlar getirdiklerinde, eğer ben bu kadar şaşırıyorsam, kendi ülkemde, benim asıl tedirginliğim oysa işte burda yatıyor, şaşırmamalıyım, onlar benim insanlarım. Popüler kültür, o kadar baş tacı ediliyor ki, insanlar buna özeniyor. Bunların dışında gündelik hayatım bence iyi geçiyor, sinemalar, tiyatrolar... konserler, sergiler, okumalar.. sanatla kesintisiz çevrelemeyi amaçladığım bir düzeni sürdürüyorum.

A. Ünsal– Hapening'i bol bir söyleşi oldu.

Komet– Çok teşekkür ederim, benim gibi anarşist bir adamı disipline sokuyorsun.

A. Ünsal– Anarşist görmemişsin sen. Tatlı, sevimli birisin. Anarşistler kızabilir bu sözüne.

Komet– Anarşist derken hiçbir etiketim yok.

İzleyici– Kadının doğum yapmış olmasından kaynaklanan yaratıcılığı nedir?

Füruzan– Ben bir seminerden yeni geldim; kadın yazar olmak semineriydi bu. Orada şöyle bir itirazda bulundum: "Kadın olma durumu vardır ama kadın yazar olmak bir durum mudur onu bilemiyorum." Duyarlılık meselesi söz konusu oldu, diğer yazar arkadaşlar, dinleyenlere nasıl kadın yazar olunuru anlattılar, olunur belki. Ben hâlâ öyle düşünmüyorum, çünkü bu duyarlılık yeteneğe yüklenen cinsiyet tanımı ayrımı bana biraz yapay bir ayrım olarak geliyor. Çok duyarlı erkek yazarları andım orada, Proust'un yazdıklarını değme kadın yazamaz, Flaubert öyle. Daha ne çok ad sıralayabilirim bu konuda.

A. Ünsal– Onlar iki ayrı uçta oldukları için.

Füruzan– Olabilir ama bu duyarlılık değerlendirmesinde ayrım gözetmiyorum. Son derece duyarlı şairler, yazarlar var, çoğu erkek. Sanatta, kadın olma durumu var görüldüğü gibi, "Kadın Yazar" denmeden takdim edilemediğimize bakarsak. Sanatçı kadının sanat yaptığı zaman kadın olma durumu onu ne kadar etkiler? Bence kişilere göre değişebilir bu. Onun kadın olduğunu bilmesek, kendisini tanımasak, ortaya çıkardığı esere bakarak bir kadındır bu demek mümkün müdür? Çünkü kişisel olarak ben bu deneyimi yaşadım; ben soyadımı kullanmıyordum ve tanınmıyordum, çok başka noktadan girdim yazarlığa ben, edebiyat çevreleriyle hiç yakınlığım yoktu, öykülerim ilk yayımlandığında büyük ilgiyle karşılandı, erkek zannediyorlardı beni. Adım da zaten erkekte de ve kadında da olabiliyor, kadın olduğum anlaşılınca "kadın duyarlılığı" oldu yazdıklarım. Kadın olma durumumu bir yere koyarsanız ve kendinizi saklayabilirseniz sizin hakkınızda karar vermeleri güç oluyor.

A. Ünsal– Yani kadınların Picasso'su, Mozart'ı, Rodin'i yok galiba.

Füruzan– Kadınlar dünya sahnesine çok yeni çıktı, unutmayalım. Binlerce yıldır erkeklerin kurduğu bir dünyada kadınlar, henüz çok yeni adımlar atıyorlar kanısındayım.

Komet– Ben de şunu merak ediyorum; bu tip konuşmaların faydası ne oluyor, faydası var mı, yok mu?

Füruzan– Ben hurufatla uğraşıyorum, sense zuhuratla; ondan böyle... Yayıldı yaratıcılık halimiz.

A. Ünsal– Teşekkürler deyip bağlayalım.

"kavgacı"

25 Mayıs 1999

Yönetici: Artun Ünsal
Konuşmacılar: (Panter) Emel Yıldız, Oktay Ekinci,
Ferhat Taylan

Artun Ünsal– "İnsanın Halleri" dizisinin son programı aslında hepimizin bildiği hallerden birisi. Öyle bir ülke düşünün ki, "Yaklaşma yanıma, asabiyim" demek çok yaygın; hatta adı *Asabi* olan bir gazete çıkartabilen bir ülke. Buna kara mizah mı dersiniz beyaz mizah mı dersiniz bilmiyorum, ama insanın kavgacı halleri karşımıza sık sık çıkıyor. Bir park yerini kapmada, en ufak bir şeyde bizim toplumda kıvılcım bir anda parlıyor ve bir anda yumruklar konuşuyor. Ah Batı böyle mi? Sözgelimi Fransa'da da park yüzünden kavgalar ediliyor, yine yumruklar ortaya konuyor. Amerikan toplumu çok munis olarak görülüyor, gelgelelim gazetelere bakıyorsunuz, okul basılıyor bir anda 12 öğrenci, yaşları 16-17'yi bulmamış iki liseli tarafından delik deşik ediliyor. Yani kısaca "vak'a-i adiye"ler bu son derece gelişmiş ülkede de var. Onun için, hiçbir ülkenin insanı öbüründen beyaz yıkar diye düşünmeyelim. Yalnız şu var ki, mizaç itibariyle Türk insanı kavgaya yatkın. Fakat kavga, karşımıza çok geniş anlamlar getiriyor. Bir kere, ilk kavgacılardan başlayalım mı?

Tanrı, Âdem ve Havva arasında bir kavga oldu ki, ecdadımız cennetten kovuldu. Bir suç işlendi ve karşısında tepki gösterildi. Tanrı ile barışmak için Nuh Peygamber beklendi, güvercin ağzında zeytin dalıyla döndü, suların çekildiğini, insanların affedildiğini, artık barışın sağlandığını bize gösterdi. Yani kavganın tarihi çok eski, binlerce yıllık bir insan geçmişiyle düşündüğünüz zaman.

Yaşam kavgası deyimi de buradan esinlenmiş olsa gerek. Yani yaşam bir mücadele, yaşam bir kavga, ana rahmi değil, yaşam zorluklarla baş etmeyi zorunlu kılan sürekli bir kavga. İnsan yaşamını Janüs'e benzetebiliriz. Roma tanrısı Janüs'ün biliyorsunuz iki tane yüzü vardır, ben birine insanın kavgacı hallerini, birine de insanın iyimser, neşeli, uzlaşıcı, barışçı hallerini koyabilirim. İnsan tek başına ne biri ne de ötekisidir. Sanıyo-

rum ki, çoğumuz Roma tanrısı Janüs'e imrenmeden iki başı da taşıyoruz. Damarımıza bir basılmasın, bir anda o güleç yüzümüz değişiyor, gözlerimiz çakmak çakmak oluyor, ağzımızdan hiçbir zaman duymak istemediğimiz sözler çıkabiliyor.

Kavga; kızgınlık, mücadele, atışma, çatışma, fikir ayrılığı, bağrışma, talep etme... Sonra dilimizde eskiler kavgası, yeniler kavgası gibi klişe şeyler var, dinozorlara karşı genç Pardayanlar. Sonra Nâzım Hikmet'in, zamanında Abdülhak Hamid'e karşı yaptığı gibi putları kırma kavgası... Yani yeni anlayışların kendilerine yer bulması ve eskiyi yıkması da, Osmanlı-Türk kavgası da, Cumhuriyet kavgası da ilk dönemlerinde böyle oldu. Her şey kötüydü çünkü yeni bir rejim kuruluyordu. Baktılar ki, Cumhuriyet yerleşti, kendilerine güvenleri arttı; Osmanlı kavgası bir yana, bugün 700. yıldönümü kutlanıyor. Yani putları yıkmaktan, kuşak çatışmasından, eskiyle yeninin tartışmasından karşımıza çıkan kavgacılık ilginç bir durumdur.

Dava adamı deniyor, tuttuğunu koparır deniyor. Dikkat ettiyseniz masamızda tuttuğunu koparan insanlar da var. Kendi alanlarında inatçı, belli bir değerin savunuculuğunu yapıyorlar. Bu, karakterlerinin kavgacı, kötü, huysuz olduğundan değil, inançlılıkları yüzünden, baş koydukları bir davaya ellerindeki imkânlar çerçevesinde bir kavga olarak bakmalarından. Kimi sınıf kavgası dedi, kimi felsefe kavgası, kimi karı-koca kavgası, aman oraya girmeyin dediler. Kiminde kayıkçı kavgasından söz edildi, kiminde it dalaşı denildi. Bu durumda insanın bölündüğünü görebiliyorsunuz. Etik kavgalarımız, ahlak kavgalarımız, para kavgalarımız, piyasa kavgalarımız var, biri felsefeyi ilgilendirirken öbürü ekonomiyi ilgilendiriyor. Prestij kavgalarımız var, üstünlük sağlama kavgaları var, iktidar kavgaları var ve hepsinden önemlisi, Türkiye'de en önemli kavgalardan biri taraftar kavgası, spor kavgası. Bu durumda kavgaların kimi sporda olduğu gibi saha içinde meşru, saha dışında gayri meşru, yani kavganın yerine, zamanına, mekânına bakmamız gerekiyor. Fakat ben karıncaların kavgasından yanayım, fillerin değil. Ben fikir kavgasından yanayım.

Evet bu orta uzunluktaki girizgâhtan sonra konuşmacıları tanıtayım. Bir tanesi Emel Yıldız Hanım, kendisine biliyorsu-

nuz Panter Emel diyorlar, halbuki görüyorsunuz ne kadar yumuşak fakat inandığı zaman demek ki panter olabiliyor insan. Sol yanımda Oktay Ekinci Bey var, yanılmıyorsam kendisi mimari konusunda, İstanbul'un değerlerini savunmada belli bir kavga veriyor. Diğer yanımda genç bir arkadaşımız var, Ferhat Taylan. Biliyorsunuz liselerde felsefe kavgası diye bir şey var. Yani Marksistlerle liberaller veyahut materyalistlerle maneviyatçıların arasında bir çarpışma değil. Türkiye'de liselerde, sosyal bilimler kisvesi altında gittikçe arındırılan yani gerçek anlamda arındırılan tedrisatta, boşlaştırılan, Amerikanlaştırılan tedrisatta eski Avrupa geleneğine uygun felsefe derslerinin konması yolunda savaş veriyor. Dikkat ederseniz herkesin bir kavgası var. Bakalım herkes kavgasına nasıl başlayacak. Emel Hanım, biraz geç kaldığım için benimle kavga etmeye hazırdı, onun için, "Beni ilk başta konuşturmayacaksınız" dedi. Her isteğini emir telakki eden bir anlayışın temsilcisi olarak, kendilerini sona saklamayı bile düşünüyorum. O zaman bu durumda gençlerden başlayalım.

Ferhat Taylan– Ben burada lise öğrencisi bir genç olarak bulunuyorum. Fakat bir lise öğrencisinin kavgasından çok burada, liselerde felsefenin yerleştirilmesi konusunda verdiğim kavgayı anlatmak istiyorum. Yapmak istediğimiz neydi? Bir iki öğretmen ve sayıları çok fazla olmayan beş on öğrenci olarak şunu yapmaya çalışıyorduk; Artun Bey'in de söylediği gibi giderek liselerden yok olan, çok kötü müfredatlara sıkıştırılan, bu müfredatı okutan öğretmenlerce çoğu kez savsaklanan felsefe etkinliğini, belki okul saatleri dışına da taşıyabilmek, gündeme getirebilmek, bunu akademisyenlerden dinleyebilmek, felsefenin farklı ele alınış biçimlerini tanımak istiyorduk. Bunu yaparken, liselerde düşünsel etkinliklerden soğutulmaya çalışılan, eğitim adı altında yapılan etkinlikten usanmış, bizim gibi düşünen gençler olduğunu biliyorduk. Sayılarının az olduğunu bilsek de var olduklarını biliyorduk ve de bu düşüncenin ve düşüncelerin hor görüldüğü bir dönemde, yalnız bırakıldığımız bir dönemde bu tür bir saçma sapanlığa karşı durmaya çalışan bir tek kişiyi bile tanımak bizim için iyi bir şey olacaktı. Bir iki liseden üç beş kişi, böyle bir birlikteliği sağlamaya karar ver-

dik; liselerarası bir felsefe platformu kurduk. Liselerde zaten birkaç yıldır felsefe kulüpleri doğuyordu, bir araya gelmeye karar verdik, yapılmak istenen buydu.

Kavga nerede başladı? Çünkü bu öncelikle her zaman olumlu tepkiyle karşılanan bir şeydir. Herkes yaptığınız çok hoş, destekliyoruz, gençler bunları yapsın, Türkiye'de felsefe gelişsin der. Bizim devletle kavga etmek gibi bir niyetimiz yoktu ama devlet kimi zaman kavga etti. Bir dergi çıkarıyorduk onun için bir büro tuttuk, toplantılarımıza gelerek, farklı şeyler yaparak, büroyu kapatarak bizlerle kavga ettiler ve etmeye de devam ediyorlar. Bu etkinlikleri tanıtmak ve demin söylediğim gibi, bizler gibi düşünen, düşünmek isteyen insanları yaptığımız etkinlikten haberdar etmek için, yaptığımız işi tanıtmak istiyorduk. Bunun için basma, bu etkinliğin olduğu konusunda zaman zaman bilgiler verdik, çoğu zaman da dikkate alınmadı. Oysa ki önemsenecek ne gibi şeyler vardı? Ulusal felsefe olimpiyatları yapılıyor Türkiye'de, Türkiye Felsefe Kurumu tarafından ve bu olimpiyatlar 7 merkezde yapılıyorlar, Kars'tan, Siirt'ten, Urfa'dan katılan, bütün zorluklara rağmen katılmaya çalışan öğrenciler var. Basm bunun haber niteliği olmadığını düşünüyor. Bunun yanında bu yıl Yapı Kredi Kültür Merkezi'nde felsefe okumaları yaptık, çeşitli üniversitelerin felsefe bölümlerinden akademisyenlerin katıldığı okumalar yaptık ve çeşitli liselerden öğrenciler gelip daha önce belirlenen metinler üzerinde tartışmalar yaptılar. Bunun da bir haber niteliği olmadığı düşünüldü. Fakat mesela geçtiğimiz hafta uluslararası bir başarı geldi, Uluslararası Felsefe Olimpiyatları'nda üçüncülük geldi ve o zaman yaptığımız işlerde haber niteliği bulmayan basm, Türkiye'nin uluslararası ortamda kazandığı bu başarı nedeniyle peşimize düştü. Ciddi bir samimiyetsizlik olduğu açık, basm bizi ne şekilde tanıttı? Sophie'nin kardeşleri olarak tanıttı. Çünkü liselerde felsefe etkinliği basm tarafından nasıl görülebilir, ancak Sophie'nin kardeşleri yaptılar bizi. Bizim aslmda olmadığımız fakat onların tuhaf gördükleri felsefeci tipini kafalarında nasıl yaratmışlarsa, o kalıba uygun hale getirerek tanıtmak istediler.

Bir başka örnek; bu yılm başmda bu platformdaki öğrenciler olarak sesimizi biraz daha duyurabilmek için Açıkhava Ti-

yatrosu'nda bir tanıtım gecesi yapmak istedik, ama bu ekip her zaman için beş altı öğrenci ve iki üç öğretmenden oluşuyordu, biraz delice bir çaba oldu. Bir Yeni Türkü konseri yapmak istedik ve bunu yaparken de gerçekten desteklendiğimizi düşünüyorduk, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık bizi destekliyordu. Fakat bu düzeyde, gerçekten gençlerin ilgisini çekebilecek, bizim orada derdimizi kısa konuşmalarla anlatabileceğimiz bir geceyi düzenlemenin kolay olmadığı ortaya çıktı. Şunu anladık, bu kültür sanayiinin dev çarkları arasında, bu tür amatörlerin böyle organizasyonlar yapmaya hakları yoktu. Yani ne kadar çalışsak da, ne yapsak da umduğumuz desteği bulamadık ve hüsranla sonuçlanan bir tanıtım yaşandı. Aslında birtakım konserler yapıldığı zaman basında bunların ilanları çıkıyor ve de bunlar gerçekten dışarıdan hoş gözüküyor. Fakat organizasyon aşamasında, toplumsal olaylar masasına telefon kartıyla birtakım rüşvetler vermek zorunda kaldık, belediyeye birtakım rüşvetler verilmesi gerekti. Etkinliklerimizi destekleyen müzik grubu faturalar yüzünden bizle ciddi olarak uğraştı vesaire.

Bu tanıtım kavgalarının dışında mesela başka bir kesimle de kavgamız oldu, eski 68'lilerin bir bölümüyle de zaman zaman kavgalarımız oldu. Şu açıdan oldu; bir kesimi artık televizyoncu, reklamcı olmuş olanlar bazı isyanların kendi tekellerinde olduğunu düşünüyorlar. Bizim her zaman grup olarak şöyle dertlerimiz vardı; dayatılan yaşam şeklinin hızlı ve seçeneksiz oluşu gibi, her alanda sunulan alternatiflerin sınırlılığı gibi, bürokrasiye karşı olmak gibi, manyaklığın ve sözde hedeflerin dayatılması gibi sorunlarımız oldu. Bu sorunlara karşı geliştirilen isyanın kendi tekellerinde olduğunu düşünüyorlar ve en başta söylediğim gibi; evet çabanız hoştur, güzeldir, boş zamanlarda felsefe olabilir fakat ciddiye almanın gereği yok. Neden? Çünkü biz bilgi çağındayız, iletişim, bilgisayar çağındayız vesaire gibi. Bu nedenlerle ciddiye alınmamıştık. Fakat, sonraları biz onaylanınca, uluslararası başarılar gelince tavırlar biraz daha değişti, ama bizim söylediklerimizin özü aslında baştan beri aynıydı, anlaşılan bir jüri tarafından onaylanmak onlar için önemli bir şey. Bunun dışında öğrencilere karşı da belli kavgalar verdik. Çünkü felsefe etkinliğinin popülerleştirilmesi, ona

karşı yapay bir ilgi uyandırılması çabasına girmedik. Öğrenciler açısından şöyle bir zorlukla karşılaşıldı; bizim kuşağın gerçekten felsefeyle ilgilenmek gibi bir niyetleri yok. Hatta duyduğuma göre felsefe bölümlerinde bile insanlar pek felsefeyle ilgilenmiyorlar, o açıdan hitap ettiğimiz kesimle de çoğu zaman kavgalı olduk. İlk etapta aklıma gelenler bunlar.

A. Ünsal– Ferhat kardeş, aslında Türkiye'de Nasreddin Hoca'nın ikinci versiyonu oynanıyor, biri göle maya çalıp yoğurt yapmak istiyor, özeti mümkünse. Ben felsefenin okutulduğu yıllardan kalmayım. Çok iyi hatırlıyorum hocamız, Hasan Âli eski felsefe kitaplarından kendi gençliğindeki ders notlarını tahtaya yazar, biz de bunları okurduk. Felsefeden daima çekinilmiştir, çünkü felsefe sorgular, insanı sorgular, başkalarını sorgular, sistemi sorgular. İşin ilginç boyutu, Türkiye gibi felsefenin çok az geliştiği bir toplumda böyle bir mücadelenin verilmesi. Türk filozofu olarak kimi tanıyabilirsiniz, şöyle düşünelim: Nermi Uygur, bir ölçüde de Hıfzı Timur. Acaba Türk toplumu filozofunu üretemiyor mu? Bir Fransız filozofundan, bir Arap filozofundan, bir İslam filozofundan bahsedebiliriz, İslam filozofisinin Yunan filozofisiyle olan bağlarından bahsedebiliriz. Fakat Türkiye'de düşünen insana karşı daima bir tedirginlik olmuştur. Bu bakımdan genç arkadaşımızın birinci elden anlattıklarını ben çok ilginç buldum. Özellikle basının felsefeye yaklaşımı ilginç, çünkü bugün basın hükümetler kuruyor, hükümetler deviriyor, spor politikasını tespit ediyor, basın herhalde felsefe konusunda bir şey bilmemesinin ceremesini çekecek. Felsefe kelimesini son aylarda basında iki defa duyduk; bunlardan birincisi Yapı Kredi ilanlarında, felsefesi ayrı olan bir banka, ikincisi de Felsefe Olimpiyatları'nda üçüncülük. Şimdi bu olimpiyat sözcüğü bizi şaşırtmasın, bunun gerçek bir olimpiyat olduğunu söyleyebilirim. Hatırlarsınız, Luxembourg'da çocuk olimpiyatları yapılırdı, yüzme olimpiyatları, 9-11 yaşlarında almadığımız madalya yoktu, fakat bugün hâlâ asıl Olimpiyat'a güreş, halter dışında finalist çıkartamıyoruz. Sebebi spor felsefemiz yok da ondan. Şimdi ben burada kalayım ve sözü Sayın Oktay Ekinci'ye vereyim.

Oktay Ekinci– Peki teşekkür ederim. Ferhat şöyle bir dönemde yetişiyor ve döneme karşın çok güzel bir iş yapıyor. Bi-

raz derin konuşmak isteyenlere, yeter felsefe yapma deniyor, yani felsefe yapmanın lüzumsuz ve gereksiz bir şey olduğu halkın belki de aydınların dilinde falan var. Çünkü biraz daha düzgün cümle kullanmak isteyenlere, edebiyat yapma denir. Edebiyatın kötü olduğu, felsefenin yapılmaması gereken bir şey olduğu konusunda yaygın bir görüş var. Ferhat konuşurken, Melih Cevdet'in bir sözü aklıma geldi; Melih Cevdet de Cumhuriyet'in yetiştirdiği en iyi düşünürlerden biri. Melih Cevdet bir gün dedi ki, "Neden akıldan korkarlar bilir misiniz? Akıldan korkarlar, çünkü insanın aklına her şey gelir de ondan korkarlar, o korktukları şey insanın aklına gelmesin diye korkarlar", gerçekten öyle. Şimdi konumuzun dışına çıkacağız ama birkaç şey daha söylemek istiyorum.

Zaten düşünce suçu sürekli Türkiye'nin gündeminde, en son, duymuşsunuzdur, *Cumhuriyet*'ten arkadaşımız Oral Çalışlar da düşünce suçlusu olarak ceza aldı. Oral'ın ceza almasını gazetede tartışırken laf şuraya geldi, öyle bir hukuk olmalı ki düşünenler değil de düşünmeyenler cezalandırılmalı.

Emel Yıldız– Ona hapishaneler yetmez!

O. Ekinci– Yani düşünmeyen ceza alacak. Nasıl olacak bu iş? Demek ki hukuk sistemini tamamen tersine çevirmek gerekiyor. Allah insana akıl vermişse beyin vermişse, onu kullanmayan mutlaka ceza yemeli. Böyle bir hukuk olursa, ütopya olarak geliştirecek olursak bunu, ilk cezalandırılacaklar kimler olur sorusu akla takılıyor. Yanıt şuydu; Oral Çalışlar'a, diğer yazarlarımıza, aydınlarımıza, böyle düşüncesinden ötürü ceza verilmesine neden olan yasaların, Türkiye'de yürürlükte olmasının bu ülke için ne kadar büyük bir talihsizlik ve dünya karşısında ne kadar büyük bir ayıp olduğunu düşünemeyen politikacıları cezalandırmak lazım diye ütopyamızı geliştirdik. O nedenle Ferhat'a başarılar diliyorum, çok önemli bir çalışma yapıyorsunuz, bize düşen bir şey varsa, yardıma hazırız.

Şimdi efendim bizim bir mimar arkadaşımızın bir huyu var; sözcükleri, kavramları falan ayırır, nereden geldiğini, kökünün ne olduğunu kendisine göre yorumlamaya çalışır, biraz da Mezopotamya dillerine meraklıdır. Biliyorsunuz, insanlık tarihinde ilk yazının keşfedildiği, uygarlığın geliştiği bölge Me-

zopotamya. Urbanizm yani şehircilik bizim meslekte çok yaygın bir sözcük. Bunu analiz ederken işte "ur" der, sur'dan gelir, "ban" da eski Mezopotamya dillerinde ev demektir, evi surlar çevirdiği zaman şehir olur, surların içinde evler olduğu zaman onun adı kenttir, işte urbanizm oradan gelir, gibi hepimizi hafif inandıran bir şey geliştirir. Şimdi ben de ondan esinlenerek, bu "kavga"yı ayırdım, nereden geliyor bu laf diye, baktım ikiye ayrılıyor; "kav" var bir tarafta, bir de "ga", kav-ga. Şimdi "kav" ateş demek, biliyorsunuz Kav kibritleri de vardır, kav taşı vardır, "ga" da gaga olabilir mesela, gaga. Leyleğin gagası veya kuşun gagası, kargaya daha çok yakışıyor. Kav'la ga'nın ne alakası var? Kavga etmek isteyen insanı ateş basar, kızar ve kavga eder, yüzünü bir ateş basar. Kav, yani kor hali, ateş basar, ne yapar, gagalar. Ateş basmadan gagalamaz. Kavgadan önce kızmak lazım. Demek ki bu önemli bir kavram, felsefi derinlikleri var gibi görünüyor, o boyutta baktığımız zaman bunun böyle basit bir iş olmadığını kavradım.

A. Ünsal– Kav-radınız yani.

O. Ekinci– Kav-radım, kav-radım... Niye kavgaga değil de kavga, onu da düşündüm; gaga, iki gaga olduğu için, tek olunca ga oluyor, üstteki ga, alttaki ga, ikisi gaga. Onun için de bir fanteziden yola çıkıp bu söyleşide neler anlatayım diye düşündüm.

A. Ünsal– Tabii kavga kelimesinin aslının Farisi olduğunu da biliyorsunuz değil mi?

O. Ekinci– Öyle mi?

A. Ünsal– Evet.

O. Ekinci– Ha, o çok daha önemli ama onun için bir on dakika daha harcamayayım, esas konuma geleyim. Şimdi böyle baktığımız zaman, yaşadığımız çok somut bir gerçek karşımıza çıkıyor, o da aslında bizim kavga falan ettiğimiz yok, mesela kendi payıma benim yok, senin de yok, birazdan dinleyeceğiz.

E. Yıldız– Benim var...

O. Ekinci– "Var" diyorsun ama yok, göreceksin bizle kavga ediyorlar oraya geleceğim, bizim kavga ettiğimiz falan yok. Bizimle kavga ettiklerini sayısız örneklerle yaşıyorum. Bunda iletişim kültürünün de çok önemli bir payı var. Bakıyorsunuz

Asabi gazetesi diye bir gazete var, "Teke Tek" diye bir televizyon programı var, yani daha baştan erkeksen gel anlamında bir program "Teke Tek" Öyle yardım falan da istemiyor, herkes kenara çekilsin teke tek halledeceğim ben bu işi, o anlamda bir rağbet görüyor. Rahmetli oldu çok severdik Erhan Akyıldız'ı, onun programının adı "Yüksek Tansiyon"du. Yani daha gazetede okuyorsunuz, "Yüksek Tansiyon" diye bir program var, neler olacak acaba? Bu böyle yaygınlaşmaya başladı, böyle olunca bizim tartışmalarda, bizim mücadele alanında, çabalarda da buna uygun davranışlar yaygınlaşmaya başladı.

Bu anlamda benim başımdan geçen bir iki örneği size aktarmaya çalışayım. Önce İstanbul'dan, yakın zamanlardan bir örnek vermek istiyorum. Koruma kurulunda görevlendirildim 1993 yılında, görevlendirildiğim koruma kurulu da Boğaziçi'ne bakıyor. Şimdi Boğaziçi'ni korumak Allah vermesin öyle kolay bir iş değil, oranın korunması için yasalar üreteceksiniz, en önemli dayanağımız elde avuçta bulunan yasalar. Yasalara göre kararlar alıyorsunuz, yasaları da Boğaziçi'nin korunması lehine yorumlamaya çalışıyorsunuz. İmar kısıtlamasını, inşaat kısıtlamasını özellikle de en görünüm bölgesinde yani Boğaz'dan baktığınızda gördüğünüz o ön yüzde çok ciddi uygulamanız lazım ve verdiğiniz ödün, Boğaz'ın korunması gereken değerlerinin kaybı anlamına geliyor. Bir uygulamayla buna çok dikkat etmeye başladık. Bir şey dikkatimizi çekti, o da şu; biraz ayrıntıya gireceğim ama önemli. Boğaziçi'nde sadece tarihi yapıları onarmak serbest, o yapılabilir, oranın tarihi kimliğini, kültürel kimliğini sürdürebilmek için tarihi yapıları onarabilirsiniz, ama onun dışında öyle yeni bina falan yapamazsınız, mümkün değil. Bunu kaçak yapılaşma bir taraftan aşmış, belediye yıkıyor, falan ama yine de ön görünüm bölgesinde buna çok dikkat eden bir davranış içindeyiz. Bazı konular gelmeye başladı; şimdi tarihi bir bina yok, peki ne var, arsa var, aslında inşaat yasak. 19. yy. başlarında burada bir bina varmış deniyor, ya öyle mi iyi, e peki bu nasıl bir binaymış? İşte gidiyorlar özel idareden bir belge alıyorlar, o belgede diyor ki, iki oda bakla sofa, bilmemne cüz bap, şu bu, üst katta bu, alt katta kileri mutfağı olan binaydı diye bir şey. Peki ama mimarisi nasıldı, arsanın

neresine oturuyordu, şekli şemali nasıldı? Ben bunu yeniden yapmak istiyorum dediğinizde, bu uygulamanın adı restitüsyondur. Genelde antik kentlerin canlandırılmasında siz bu sözcüğü hatırlarsınız ama, restitüsyon, vaktiyle var olduğu bilinen yapının özgün şekliyle yeniden ihyası anlamındadır. Ama bunun yapılabilmesi için o özgün şeklinin ne olduğunu bilmek ve bunu da belgelemek gerekir. Çünkü mimari mirasın özellikle korunması, gelecek kuşaklara geçmiş kültürel imgeleri, kültürel simgeleri aktarmak ve onların vaktiyle bu topraklarda nasıl bir kültür yaratıldığına tanık olmalarını sağlamak için eğer orada gerçekten bir yapı varsa, onu hakiki şekliyle restitüe etmek gerekir ki gelecek kuşaklar da aldanmış olmasınlar. Geleceğe yanlış bir mesaj verilmesin. Şimdi bunlara zamanında onay vermişler, hayali restitüsyon dedik biz onun adına, hayali restitüsyonlu konakları, köşkleri bugün Boğaziçi'nde dolaşırken görürsünüz. Koskocaman bir konak, bir yalı görürsünüz, onlar aslında dediğim hayali restitüsyonlardır, abartılmıştır, hazır imar izni almışken, biraz da büyük yaparlar onları.

Biz, bu, koruma felsefesine aykırı dedik. Birdenbire karşımıza şöyle bir durum çıktı, şimdi bu yapının, bir 18. yüzyıl yapısı olduğu ve 18. yüzyıl mimarisi ile yeniden projelendirilip ortaya çıkartılması için çok temel bir koşul var; o işi yapacak olan mimarın 18. yüzyıl mimarisini çok iyi bilmesi gerekir ki, hayali de olsa, sahte de olsa öyle bir tasarım çalışmasını yapabilsin. Bu bir uzmanlık işi, bunu her mimar yapamaz, mimarlık tarihinde, sanat tarihinde uzmanlaşmış olanların yapması gerekir. İki açıdan; hem inandırıcı bir proje geliştirebilmeleri açısından, hem de koruma kurulunun bu projeye rahatlıkla onay verebilmesini sağlamak için. Bu işleri yapanlar olarak karşımıza akademisyenler çıktı ve akademisyenlerin çıkması çok daha garip bir durum. Şöyle garip; ortada çok açık şekilde bir sahtekârlık var. Orada aslında öyle bir bina yok, varsa bile mimarisinin nasıl olduğu belli olmadığı için restitüsyon yapılamaz. Bunun yapılıp orada bir yapı elde edilebilmesi, tarihin korunması için getirilmiş olan imar yasaklarının, tarih yanlış bir şekilde taklit edilerek aşılabilmesi için devreye akademisyenler giriyor. Çünkü hem 18. yüzyıl mimarisini biliyorlar, okullarda öğrencilere

anlatıyorlar, hem de akademisyen kimlikleriyle koruma kurullarında inandırıcı oluyorlar. İşte bu noktada bir çifte kimlik, çifte davranış karşımıza çıkıyor o da şu; akademisyen olabilmeleri için korumacı olmaları gerekiyor, yani tarihin o kültür değerlerinin bilinerek, bilinçli bir şekilde korunması alanında bilimsel bir kariyer yapmaları ve o noktada olgunlaşmaları gerekiyor ki akademisyen olabilsinler, ama olduktan sonra da o unvanı elde etmelerine neden olan işin tam tersi davranışla ürünler ortaya çıkarıyorlar. Bunları durdurduk, durdurunca bir gerilim başladı. Çünkü kolay bir iş değildir, bunları durdurmak demek size güvenmiyoruz demektir. Size güvenmiyoruz sözünü simitçiye söylemek başka bir şey, herhangi bir üniversitede ders veren birine söylemek başka bir şey. Fakat Boğaziçi'nin korunması, gelecek kuşakların kandırılmaması, imar yasaklarının bu tür tarihi yanlış yorumlamalarla aşılmaması için bu davranışı geliştirmek zorundaydık. Meğerse bizim davranışlarımız, nüfuzlu bazı kesimlerin beklentilerine engel olmuş. Öyle olunca birdenbire gazetelerde şöyle yazılar çıkmaya başladı; benim resmimi koymuşlar, "İşte İstanbul Boğazı'nın canına okuyan adam", benim bu, İstanbul Boğazı'nın canına okuyorum. Önce resmimi falan görmedim, kim bu acaba derken baktım, ben. *Asabi, Gözcü* bir de bir şey daha vardı, tabii bu gazeteler okunurken içinde ne yazıyor, ne bitiyor, kimse okumuyor. Bu gazeteler manşet gazeteleri, trende, vapurda başlığı okuyup vay anasını diyorlar. Şimdi burada diyor ki; İstanbul 3 numaralı koruma kuruluna atanan Mimarlar Odası bilmemnesi Ekinci'nin görevde kaldığı süre içinde tek bir çivi çaktırmam dediği İstanbul Boğazı kaçak yapılarla doldu, yani engelledi, engelleyince de kaçak yapıyı özendirdi, bunun için de İstanbul Boğazı'nın canına okudu. İşte bunu yazan kavgacı biri, kavga etmek istiyor. Bizim kavga etmek istediğimiz yok, bunlar kavga etmek istiyor. Şimdi kavga etmek isteyenlere karşı ne yapmak lazım, onunla ilgili 2-3 dakika daha bir şey söyleyeyim, böylece sözü en büyük kavgacımıza verelim.

Kavga etmek isteyenlerle kavga ettiğiniz zaman olmuyor. Ben yaşadığım pratikten onu çıkardım, çünkü istekleri kavganın ötesinde bir şey. Yani dosdoğru, yüreklerinden geldiği şe-

kilde bir kavganın içerisinde olsalar kavga ederim. Gerçekten insanlar kavga etmeli, mücadele etmeli, felsefe için, hayvanlar için, Boğaz için, hepimiz tarih ve doğa için kavga etmeliyiz. Ama bu şekildeki bir kavgaya karşı refleks göstermek, tepki göstermek, bu işi sürdürmek bu sefer tam da onların istediği noktalara götürüyor çabaları ve bu durumda iki şey karşımıza çıkıyor; biri hukuk. Türkiye'de açılan davalar arasında tazminat davaları çok fazla, bir de işi oluruna bırakmak üzerine gitmemek vesaire. Şimdi buna bağlı örneklerde, hukukla ilgili gelişmelerde de çok enteresan bir durum var; o da maddi tazminat davası açabilmeniz için çok yüklü harç ödemeniz gerekiyor ve o harç doğrusu kolay ödenir bir imkân sağlamıyor. O zaman geriye, diyaloğu nasıl kurmak veya tavrı nasıl geliştirmek gibi daha kendinize dönük bir durum ortaya çıkıyor. Orada da şöyle bir yöntemi izledik öteden beri, bu tür davranışlar karşısında paniğe kapılmamak, fevri davranmamak ve üzerine gidip o kavgadaki "kav"ı geliştirmemek yani kızıştırmamak, öyle olunca da "kav"la "ga"yı birbirinden ayırmak. Ben lafın başına döneceğim, sözcüğü araladığımız zaman bir tarafta gagalama var, bir tarafta ateş var, işte o ikisini mümkün mertebe birbirinden uzak tutarsak daha sakin, daha doğru, daha üretilir ve düşünülebilir yaşam sürdürebiliriz gibime geliyor. Aksi takdirde 24 saat kavga etmemiz gerekiyor ve doğrusu bu çok da çekilir bir iş değil. Bunun ayrıntılarından da size örnekler veririm ama daha sonra, ben şimdilik bunları söylemekle yetineyim.

A. Ünsal– Sayın konuşmacıya teşekkür ediyorum. Vurgulamak istediği, bence de önemli hususlardan bir tanesi "Ben kavgacı değilim. Karşı tarafın çıkarlarına ters düştüğüm için onlar bizimle kavga ediyorlar, bu durumda soğukkanlı olmak lazım geliyor" diyor ve eskilerden, yenilerden bir sürü düşünürün söylediği gibi önemli olan kızgınlık ateşinin sizi yakmasına izin vermemeniz. Ama bir yerde herkes bu kadar soğukkanlı olamıyor, olmaması da gerekir. Ne dersiniz hanımefendi?

E. Yıldız– Anladığım kadarıyla kala kala bir kavgacı ben kaldım. Diğer arkadaşlar, kavgacı falan değiller veya benim anlatacaklarıma başka bir isim bulmak gerekiyor. Şimdi Oktay Bey'in de diğer arkadaşın da söyledikleri çok doğru şeyler, so-

ğukkanlı davranmak gerekiyor belki. Düşündükleri ve üzerinde çalışma yaptıkları iş için bu böyle uygulanabilir ama benim uğraş verdiğim konuda bu mümkün olmuyor. Birkaç örnek vereceğim, belki sırayla gitmeyecekler ama sonunda birleşecekler umuyorum.

Örneğin bir tanesinden başlayayım; geçtiğimiz günlerde belki gazetelerde okudunuz, 7 ay hapis cezası aldım ve aldığım bu ceza paraya çevrilmedi, ertelenmedi de. Gerekçeli kararda, tekrar aynı suçu işleyebilirim diye belirtiliyor; hâkimin kanaati bu. Şöyle bir şeyden ötürü aldım bu cezayı; evde akşam haberlerini izlerken ekranda, sokaktaki elektrik direklerinden birine bir megafon bağlanmış, sırf orayı gösteriyor. Megafondan bir ses duyuluyor: "Herkes köpek yakalayıp getirsin belediyeye, karşılığında 500 bin lira verilecek." Bu arada görüntülerde küçük küçük çocuklar köpeklerin peşinde, kimisinin boynuna ip bağlamışlar, kimisini çekiyorlar, tabii hayvan gitmek istemiyor, tekmeliyorlar, burası Sakarya'nın Taraklı ilçesi. 8-10 yaşlarında çocuklar görülüyor. 10 tane götürse 5 milyon alacak, bir ilçede yaşayan 10 yaşında bir çocuk için 5 milyon da iyi bir para. Hayvan karşı koyunca ya sopalarla dövülerek veya öldürülerek, böyle bir durumda götürülüyor. Ertesi gün de aynı şeyleri yayınladılar, bu sefer bir çukur kazıp toplanan hayvanların çoğunu canlı canlı toprağa gömdüler, üstünden buldozer geçirdiler. Bunları izleyince, ertesi gün birkaç arkadaş toplanıp Sakarya'nın Taraklı ilçesine gittik, belediyede başkanın odasına girdik, ben sordum, "Siz herkese 500'er bin lira karşılığında ölü veya diri köpek getirin" dediniz, "bu kararı belediye meclisinden geçirdiniz mi? Yani bir karar aldınız mı?" Çünkü böyle bir şey yapamaz, bir belediye başkanının çoluk çocuğa 500 bin lira karşılığı köpek toplatma yetkisi de yok, potansiyel katil yetiştirmeye çalışan bir yerel yönetim nasıl olur? diye düşünüyorum. Hayır, dedi, ben meclisten karar falan almadım, cebimden veriyorum bu paraları, dedi. Şimdi adam cebimden veriyorum dediği anda, belediye başkanı olarak değil, şahıs olarak bu kararı uygulamış oluyor, bire bir kendisinin yaptığı şahsi bir iş. O zaman dedim ki, "Siz bu hayvanlara 500 bin lira değer biçmişsiniz ama siz 5 para etmezsiniz." Adam beni mahkemeye verdi,

aslında mahkemeye vereceğini bilsem ve ertelenmeyen hapis cezası alacağımı hesaplasam, kafasına bir şey vururdum adamın, çok da haklı olarak. Çünkü, eğer bu hayvanlar tehlikeliyse neden elâlemin çocuğunu hayvanların üzerine gönderiyorsun, hem de para karşılığı can almaya yönlendiriyorsun? Neyse, şu anda Taraklı belediyesinin yaptığı böyle bir durum var. Bunun gibi bir iki olay daha anlatacağım, ondan sonra nasıl kavgacı olmayacaksınız veya kendinizi nasıl tutacaksınız bilmiyorum.

Her yıl Ankara'da Orman Bakanlığı'nda Merkez Av Komisyonu toplanıyor, bu komisyon avcıların bir yıl içinde nasıl avlanacağı, kaç gün, kaç tane avlayacağı şeklinde kararlar alıyor. Bir akşam telefonum çaldı, Ankara'dan Metin Sertoğlu arıyor, *Hürriyet* gazetesinin köşe yazarı, aynı zamanda da Avcılık ve Atıcılık Federasyonu başkanı, dedi ki: "Emel Hanım, ayın 18'inde Merkez Av Komisyonu toplanacak, siz de kedi köpekle ilgilenmekten vazgeçin de gelin, avcılar haftada 3 günlük avı 7 güne çıkarmaya çalışıyor, bunu önleyin ya da müdahale edin." Peki geleyim dedim, ama siz nereden çıkardınız benim yalnız kedi köpekle ilgilendiğimi, başka canlılarla ilgilenmediğimi. Yok, ben sizi kızdırayım da gelesiniz diye öyle söyledim, yarın da bu konuda *Hürriyet*'te bir yazım çıkacak, dedi. Ben ayın 18'inde Orman Bakanlığı'nda oldum, fakat gazetede çıkan yazıda benim de geleceğim yazıldığından, Türkiye'nin her tarafından bunu duyan avcılar Orman Bakanlığı'nın önünde toplanmışlar. Diyelim ki, her yıl elli atmış kişi katılıyorsa, o gün altı, yedi yüz kişi var avcı olarak ve o toplantı kalabalık nedeniyle toplantı salonu yerine kantinde yapıldı. Herkes avın 7 güne çıkarılmasını istiyor, benden başka ava karşı olan kimse yok, konuşmacıların hepsi avcı. Benden önceki konuşmacı dedi ki: "Biz Orman Bakanlığı'nın 12 trilyon liralık açığını kapatalım, toplantıda bizim istediğimiz karar çıksın." Yani bunu üstü kapalı falan söylemedi, böyle açık açık söyledi. Sıra bana gelince, zaten avcılar beni konuşturmak niyetinde değiller, bıraksalar bin parçaya ayıracaklar, salyaları akıyor adamların, illa 7 gün avlanacaklar. Neyse biraz tartışma olduktan sonra, olayların daha da büyümemesi için Orman Bakanı Ersin Taranoğlu beni odasına aldırdı. Toplantıyı müsteşar yönetiyordu, sanırım ben

bakana, avcıların 12 trilyon teklif ettiklerini anlatmayayım diye hemen geldi, "Emel Hanım yanlış anladı bakanım" diyor. Şimdi ben neyi yanlış anladım, 12 trilyonluk açığı kapatalım, bizim istediğimiz karar çıksın deniyorsa, bunun nesi yanlış anlaşılır? Müsteşar, Ersin Bey'e soruyor, "Ne diyeyim aşağıdakilere" diye. Tabii 12 trilyon lira büyük para ama o gün av 7 güne çıkmadı, çünkü teklif açıktı ve ortaya çıkmıştı. O toplantıdan 3 ay sonra Orman Bakanlığı olağanüstü toplanmış ve avı 7 güne çıkarmış. Ben de bayağı hareketlendirdim ortalığı, derken yeniden 3 güne indi.

Şimdi neden bunu anlattım, onu da izah edeyim; 12 trilyon gibi büyük paraların, rantların döndüğü bir şeye karşı da mücadele veriyorum, bu tarafta para karşılığı hayvanlar öldürülüyor, mücadele veriyorum. Dönüyorum gene, hatırlarsınız hepiniz Marmaris'te orman yangını olmuştu, çok büyük bir alan yandı, televizyonda yine haberlerde Cumhurbaşkanı Demirel konuşuyor, diyor ki: "Fevkalade üzgünüm orman yandığı için ama çok şükür can kaybı yok." Acaba dedim ben mi yanlış duyuyorum, nasıl bir şey, koskoca bir orman yanıyor, binlerce canlı yanıyor, kavruluyor, ağaçlar da canlı, yanıyor orada, ama Cumhurbaşkanı "Çok şükür can kaybı yok" diyor. Canlıdan sadece insanı kastettiği belli, ormanı içinde yaşayanlarıyla falan canlı saymıyor. En tepemizdeki böyle düşünüyor, bir aşağıya iniyorsunuz başbakanın Mesut Yılmaz olduğu bir dönem, nükleer santral tartışmaları var yine haberlerde, ama diyor Mesut Yılmaz, "Çevreciler mevreciler ama ülkeye enerji de lazım." Şimdi ne demek çevreci mevreci, bir başbakanın ağzından çevreci mevreci diye bir şey çıkabilir mi? O tarihlerde bir radyoda program yapıyordum ve ben de ondan başbakan maşbakan diye bahsediyordum. Cumhurbaşkanı yananları canlıdan saymıyor, başbakan çevrecilere, "çevreci mevreci" diyor, itlaf ekipleri 24 saat vardiyalı çalışarak tüfeği, zehiri ile hayvan öldürüyor. Böyle bir ülkede yaşadığınız zaman benim mücadelesini vermeye çalıştığım, hiçbir zaman kendi aralarında örgütlenip kendilerini savunamayacağı açık olan canlıların yaşama hakkıdır. Üstelik de bunu egemen güce karşı yapıyorum. Çünkü hayvanları katledenler merkezi yönetim ve yerel yönetimler. Birisinin

bu mücadeleyi vermesi lazım, o benim ve benim canım yanıyor. Az önce Oktay Bey'in söylediği gibi ne yapayım, o orada öldürsün sonra da oturup konuşuruz, bir anlaşma yolu buluruz diye davranmam mümkün değil, çünkü öldürüyor, öldürmekten çözüm üretmeye çalışıyor ve ben öldürmenin, hiçbir şeyin çözümü olmadığına inanıyorum, yaşam hakkına saygıda, insan ve hayvan ayrımı yapılmaması gerektiğine inanıyorum. Çünkü yaşam karşısında birtakım canlılar arasında bu ayrımı yaparsanız, yarın bazı insanları da daha öne çıkarabilir, yaşam hakkı karşısında insanları sınıflandırabilirsiniz diye düşünüyorum.

Ben hayvanları seviyorum ve bazılarının da sevmemek gibi bir özgürlükleri olduğunu kabul ediyorum ama hayvanlar birileri onları seviyor diye değil, yaşama haklarından dolayı yaşamalılar diye düşünüyorum. Yoksa birisi sevdi yaşasın, biri sevmiyor öldürsün değil. Çok hümanist düşünen insanlar, ben işkencenin karşısındayım diyenler, insan hakları savunucuları eğer hayvanlara yapılan bu işkencelere sessiz kalıyorlarsa, ben işkencecinin bizatihi onlar olduğunu düşünürüm. Çünkü böyle çifte standart ve ikiyüzlülük, savunduklarını iddia ettikleri haklara da nasıl yaklaştıklarının göstergesi oluyor. Bu aşamada söyleyeceklerim bu kadar.

A. Ünsal– Hanımefendiye teşekkür ediyoruz, görüşlerini çok açık ve seçik ifade ettiler. Aslında şu var, psikolojik açıdan kadınlar dünyanın her yerinde olduğu gibi işin daha takipçisi, duygularını daha rahat ortaya koyabiliyorlar, erkekler gibi çalımları yok. O açıdan da belki kavgacının psikolojisinde cinsiyet faktörünün ne ölçüde önemli olup olmadığı konusunu araştırmaya değer buluyorum. Sözgelimi Tema Vakfı vs. bazı savaşlar verilebiliyor. Önemli olan kapımızın önündeki sorunların gerçekten mücadelesini vermemiz. Halbuki burada çok çaresiziz ve erkeklerin çoğunun yaptığı gibi "Adam sende, bu düzeni değiştirecek ben miyim?" diyoruz. Beğensek de beğenmesek de başörtüsü konusunda kadınların belli bir mücadeleye girdiğini görüyoruz. Erkeklerin bıyıklarının kesilmesi, kesilmemesi kavgası vardı. 1960'larda bütün polislerin bıyıkları kesildi biliyorsunuz, Türkiye'nin büyük kavgalarından bir tanesiydi ama

kimse mesleğinden istifa etmedi. Üniversiteliler 1981-82'de özellikle YÖK çıktığı zaman, çoğu mücadeleye girmedi, bir yana pıstı ve işin ilginç tarafı İstanbul Üniversitesi'nde ilk istifasını veren Şirin Tekeli çıktı ve tesadüf de değil, kadın haklarının savunucusu aynı zamanda. Kadın hakkı, erkek hakkı, ben bu ayrıma karşıyım, bir hak vardır, bunun kadını erkeği yoktur. Aynı şekilde hanımefendi de canlının hakkı eşittir, ister hayvan ister insan olsun, diyor. Ama üniversiteden ilk istifa eden, ilk tepki koyan, parlak bir kariyerini de feda edenin Bayan Şirin Tekeli olduğunu vurgulamak isterim. Şimdi ikinci turlara geçelim kısaca, ondan sonra sanıyorum ki bu son toplantımızı karşılıklı sorularınız ve cevaplarımızla güzel bir şekilde, isterseniz kavgayla bitiririz. Evet genç arkadaşımız sizi dinliyoruz.

F. Taylan– Teşekkürler, ben demin yaptığım konuşmayla ilgili bir düzeltmeyle başlamak istiyorum. Demin bizle kavga edenleri sayarken galiba bir haksızlık yaptım, doğaçlama konuşurken. Bir tanıtım konserinden bahsettim ve bunda biraz dolu olduğum için Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'a haksızlık yapmak istemem, elbette ki bizle kavga eden bir kuruluş değil. Ben sadece bu konserin bizde yarattığı bir hayal kırıklığı ile ilgili samimi birtakım düşüncelerimi ifade ettim ama bir kavga yok ve destek aldık, bu konuda bir haksızlık yapmak istemem.

Şimdi ben başka bir kavgaya geçmek istiyorum. Bu kavga sadece bizim felsefeyle ilgilenenler grubumuzun kavgası değil, bence birçok gencin verdiği bir kavga, Milli Eğitim şemsiyesinin altında, gerçekten bir şeyler öğrenebilme, kendini yetiştirebilme kavgası. Türkiye'de gerçekten düşünen insanların yetiştirilmesi gibi bir niyet olduğunu, bakanlığın böyle bir niyeti olduğunu düşünmüyorum, tersini düşünüyorum. Bu gerçekten istenseydi, mesela okullarda ders yapılırdı. Fakat bugün birçok okul, özellikle özel okullar ticarethane durumundadır. Yani eğitim adı altında oynanan bir oyun var, bununla kavga halindeyiz. Tabii buralarda rastlanabilecek az sayıda nitelikli hocanın özel çabalarıyla öğrenciler kendilerini geliştirebilirlerse bu da şans, fakat onun dışında vahim bir durum var. Gerçekten düşünebilen, konuşabilen insanlar yetiştirilmek istenseydi, bence şu ÖSS sistemi uygulanmazdı. Kazanmak isteyen öğrenciyi, kesin-

likle dershaneye gitmek zorunda bırakan bir sistem ve fırsat eşitsizliği yaratan bir sistem. İçerisinde ders çalışmak denen etkinliği, okumak denen etkinliği, kolay yolları, kestirme yolları bulmaya indirgeyen bir sistem.

Mesela felsefe sorusu dershanelerde nasıl öğretiliyor; Husserl görüldüğü zaman işaretlenecek cevap fenomenoloji. Yani ne Husserl'i bilmeye gerek var, ne fenomenolojiyi bilmeye gerek var, felsefe falan bilmeye de gerek yok da, ne görüldüğü zaman ne işaretlenecek, başarılı olmanın yolu, üniversiteye girebilmenin yolu bu. Şunu da söyleyeyim; bu Milli Eğitim'in mantığı, sınav sistemiyle beraber bütün bu mantık, toplumun büyük kesiminin memnun olmadığı bu durumu üretmeye hatta daha vahimini yaratmaya hizmet ediyor. Şimdi dershanelerden yola çıkarak birkaç şey daha söylemek istiyorum. Dershanelerde ilk başta söylenen iki tane şey var; bu yıl âşık olmayacaksın ve kitap okumayacaksın deniyor, başarılı olmak için. Kısaca yaşamı erteleyeceksin, kestirme yolları bulmayı öğreneceksin ya da işte başarılı olacaksın. Buradan bizim felsefeyle ilgilenenler grubumuza gelirsek, denebilir ki neden herkes gibi bekleyip, lisede kendi derslerinizi yapıp, üniversiteye girip, üniversitede de normal bir şekilde felsefe öğrenmiyorsunuz? Cevabı şu: Eğer biz içimizdeki bu okuma ve düşünme isteğini ertelemeye başlarsak sonunun gelmeyeceği açık, yani önce ne yapılacak, dershaneye gidilecek, yaşam ertelenecek, sonra ne olacak, üniversiteye gidilecek o sırada zaten para kazanmak lazım. Üniversitede yükselmek gibi bir dert varsa orada da dizginlemek lazım bazı şeyleri. İstediğin metinleri okuyamazsın, yazamazsın, çizemezsin, sonunda zaten para kazanmak zorunda kalınca felsefe de yapamazsın, reklamcı olursun yine ertelersin vesaire. Bu sorunun da cevabı bence bu. Fazla da söyleyeceğim bir şey kalmadı, fakat şunu söyleyerek bitireyim. Oktay Bey'in söylediği gibi biz gerçekten felsefe alanında kendimizi geliştirmeye çalışan bir grup olarak bu gelişme etkinliğini yaparken, birileriyle kavga etmek niyetinde değiliz. Felsefe içinde edilen kavgalara diyecek bir şey yok, ayrıca bizim de kimseyle kavga etmeye niyetimiz yok. Ancak bizimle kavga edildiği sürece biz de kavga etmeye devam edeceğiz gibi gözüküyor.

A. Ünsal– Teşekkür ederim. Aslında belki kavgaların en anlamlısı, en sinsisi ve zaferi hak edeni sessiz kavgalardır. Geçenlerde bir toplantı vardı; doğudaki üniversite sınavlarında öğrencilerin başarısızlığı ortada, bunlara kontenjan verelim kent üniversitelerinde, bu kolay. Niye doğuya iyi hocalar göndermiyorsun, niye doğudaki liseyi İstanbul düzeyine getirmiyorsun? Hoş İstanbul liselerinin paralı, parasız olanları arasında da uçurum var. Yani bu sadece felsefe eğitimi değil, eğitimin paralı olup olmaması, eğitim olanaklarının yurt sathına eşit olarak dağıtılması ile ilgili, neticede bir felsefe sorunuyla ilgili. Yaşamın her anını yakalamak lazım, belki bir gün çok geç olabilir. Çok eskiden yaşlı bir tanıdığım vardı, kiraz 20 liraya çıkmış çok pahalı geliyor, dedim ki, "Çok pahalı ben 4 liraya, 5 liraya inmesini bekliyorum", "Artun'cuğum ne biliyorsun kirazı son defa yemeyeceğimi, bırak 20 lira vereyim o kirazı yiyeyim" dedi.

Gençler yaşama karşı daha hazırlıklı, daha sorumlu hissetmek istiyorlar kendilerini. Bu bakımdan emin olun isminizi Yapı Kredi Kültür Sanat bana önerdiğinde, yani bunu da vurgulayayım en ufak bir yanlış anlaşma yok aranızda. Evet Oktay Bey, ressam yeteneği de var kendilerinin, bol bol çizdiler, acaba sıkıldılar mı diye düşünmedim değil. Sözü Oktay Bey'e veriyoruz.

O. Ekinci– Evet sağ olun. Şimdi ben birinci konuşmamda aslında şunu vurgulamak istedim; yaptıklarımızdan ötürü şu veya bu şekilde çıkarları zedelenen kesimler sizle kavgaya tutuşmak istedikleri zaman, onların çektiği kavgaya kapılmamak lazım, o anlamda söyledim. Çünkü o zaman çalışmalarınızı rahat sürdüremezsiniz. Zaten sınırlı bir zamanınız, sınırlı bir potansiyeliniz vardır. Sürekli onların çektiği platformda kalırsanız, üretkenliğinizi kaybedersiniz, daha önemli çalışmalarınızdan sizi alıkoyar, o anlamda söyledim. Şimdi birkaç örnekle açmak istiyorum, ne demek istediğimi.

1988 yılıydı galiba, Marmaris'te bir sempozyum yaptık. Çok sayıda uzmanın, mimarın, çevrecinin, şehircinin katıldığı bir sempozyumdu; konu da, Turizm ve Kıyı Kentlerimiz. Biliyorsunuz bu kıyı kentlerimizin özgünlüğü çok yıldızlı turizm anlayışıyla bozuldu. Koca koca kentlerle, bilmemnelerle kentler çok farklı noktalara geldi. Son zamanlarda turist gelmeyecek diye feveran

ediliyor ama önemli nedenlerinden biri de o betonlaşmadır. O sempozyumda bir sonuç ortaya çıktı; gerçekten o tür yerleşmelerde otantik özellikleri olan, doğa değerleri güçlü, yerel kültürü önemli bir renk taşıyan, bunu mimarisine de nispeten taşımış olan bu tür yerleşmelerde pansiyonculuk çok önemli. Avrupa'ya baktığınız zaman, özellikle Akdeniz kıyılarına, pansiyon turizmi çok yaygındır. Böylece her aile, ev sahibi olgunluğu içerisinde turizme katılır. Yani kendi evinde, turistleri ağırlar. Eskiden pansiyonculuk bizde çok yaygındı, 80 sonrası paket turizmi ve betonlaşma turizminden önce. Mesela ben hatırlarım. Karadeniz'de Amasra, Ayvalık, Edremit gibi yerlerde dostluklar kurulurdu, Marmara Adası'nı hatırlıyorum, çocukluğumuzda giderdik, kışın mektuplaşılırdı. Yani şimdiki gibi turiste mutlaka bir şey satayım anlamında bir kültür değil, tam tersine hem ağırlayanın, hem konuğun karşılıklı eş saygınlıkta olduğu, çok hoş buluşmalardı ve bugün Avrupa turizminin çok önemli ayağı pansiyonculuktur. Paris bile çok önemli bölümünü pansiyon turizmiyle...

A. Ünsal– Değil, otel...

O. Ekinci– Ama onlar tek yıldızlı, iki yıldızlı bizdeki pansiyon türüne giriyor.

A. Ünsal– Bugün belki çok kavga etmesi gereken iki bölüm var Türkiye'de, CHP'liler ve ÖDP'liler. Belki onlara bayan lider gerekli, ne dersiniz?

E. Yıldız– Ben tekrar Oktay Bey'e dönmek istiyorum. Haklısınız söylediklerinizde, fakat bana uymuyor, ben öldürülmek üzere olan canlılar için mücadele ediyorum. Şimdi ne yapacaksınız, tepkinizi sakin, soğukkanlı olmakla nasıl geçiştirirsiniz, yani ben mi anlatamıyorum? 24 saat öldürüyor itlaf ekipleri, vardiyalı, tüfekler ellerinde, zehirli etlerle koşturuyorlar. Kim ne derse desin, egemen şiddetin; kültürlere, insanlara, doğaya uygulanan şiddetin sesi bu kadar güçlü çıktığı sürece o 80 desibel bağırıyorsa, ben 100 desibel bağırmak zorundayım ve bağıracağım, hiç sesimi kısmak niyetinde değilim. Başka türlü başa çıkmak da mümkün değil, aksi takdirde sadece şiddetin sesi duyulacak demektir.

A. Ünsal– İnönü'nün sözünü söylüyorsunuz, en az namussuzlar kadar cesur olmak zorundasınız.

E. Yıldız– Benim ülkemde doğayı en çok tahrip eden, doğaya en çok zarar veren sanayiciye çevre ödülü veriliyor. *Bilim ve Ütopya* dergisi, Türkiye'yi yağmalayanların listesini hazırlamış, tümü TEMA'nın kurucu üyeleri, ikinci başkanı nükleer santral ihalelerine girmiştir. Şimdi ben gazete ve dergilerin belgelere dayanan haberlerine göre konuşuyorum. Bir başka haberde, "İstanbul'da orman alanlarının içine 7-8 katlı apartman ve villalar yapılmış bunları yıkabilen varsa gelsin yıksın, biz bu alanları içinde oturanlara satarak Orman Genel Müdürlüğü'ne gelir kazandırmak istiyoruz" diyor Orman Bakanı. Yani bakan başa çıkamıyor, ormanları koruyamıyor, hadi bakalım diyor, kim ne yaparsa yapsın. Öyle çok da sakin durulabilecek gibi değil. Belki Oktay Bey'in kendi konumunda, mimari bir bina için gereken süre geniş olabilir, ama benim verdiğim mücadele tamamen canlılara dayalı bir mücadele olduğu için, bu gerek yeşil alan, ormanlık alan, orada yaşayan canlılar olsun veya şehirde yaşayan başıboş hayvanlar olsun, o yüzden ne sakin durabilirim, ne de durmaya niyetim var. Şiddetin sesi bu kadar yüksek çıkıyorsa benim de sesim yüksek çıkmalı diye düşünüyorum, teşekkür ederim.

A. Ünsal– Ben de teşekkür ederim bu içten yaklaşımınız için. Şimdi şöyle bir vurgu koyabiliriz, 300-400 kediye bakan bayanlar var, veyahut ünlü profesörlerden biri her sabah saat 5'te ciğer alıp şehrin en terk edilmiş bölgelerinde kedilere dağıtıyor. Bu felsefeye uygun, *praxis;* yani belli bir eyleme dönük, belli bir amaca dönük olmayan felsefe ki bunun içinde en büyük amaç insanların daha mutlu, daha huzurlu, daha az kavgalı yaşaması esastır. Bu bakımdan aktif tutumu için her ne kadar başkaları Don Kişot'un yeldeğirmenlerine karşı savaşı dese bile, Panter Emel Hanım bir örnektir. En son Karadeniz'de bir yere gittiniz değil mi, Belediye'nin köpekleri öldürmesi...

E. Yıldız– Karabük'te...

A. Ünsal– Tepki yavaş yavaş uyandı, sizin de Nasreddin Hocalığınızın başarılı olduğunun göstergesi. En azından millet, çöp arabalarına hayvanların nasıl çekildiğini gördü, fakat işin ilginç yanı, yaralılarımızın hâlâ cankurtaran beklerken karga tulumba edildiğini gördükten sonra, hayvanlara yapılan muameleyi de yadırgamamak gerekiyor.

Yapı Kredi Kültür Merkezi tarafından düzenlenen geleneksel Salı Toplantıları, geçtiğimiz yıl iki ana eksen üzerinde sürdü. *İnsanın Halleri*'nde insanın âşık, devrimci, yalnız, evli, meraklı, hasta, gezgin, oyuncu, tembel, yaratıcı ve kavgacı hali; edebiyat, felsefe, psikoloji ve günlük hayat açısından harmanlanarak ve son derece kişisel gözlemlerle canlandırılarak ele alındı. Evet, "insanın bin türlü hali var"; işte bunlardan birkaçı.

İNSANIN HALLERİ

ÂŞIK / *Pınar Kür, Hulki Aktunç* • DEVRİMCİ / *Oya Baydar, Bülent Forta, Bülent Somay* • YALNIZ / *Demir Özlü, İlkay Demir* • EVLİ / *Semih Balcıoğlu, Ayşe Düzkan, Sevin Okyay* • MERAKLI / *Mehmet Güleryüz, İlhami Algör, Serhan Ada* • HASTA / *Ahmet Oktay, Gencay Gürsoy, Aydın Engin* • GEZGİN / *Nasuh Mahruki, Hülya Koç* • OYUNCU / *Ahmet Güngören, Orhan Alkaya* • TEMBEL / *Cüneyd Koryürek, Murat Yurdakul* • YARATICI / *Komet, Füruzan* • KAVGACI / *(Panter) Emel Yıldız, Oktay Ekinci, Ferhat Taylan*

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27

ISBN 975-08-0182-2

